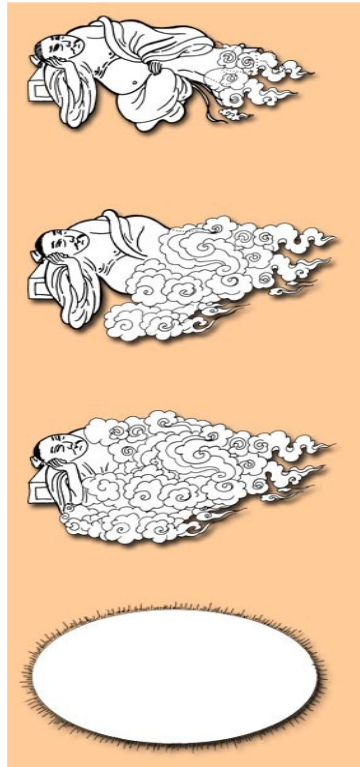
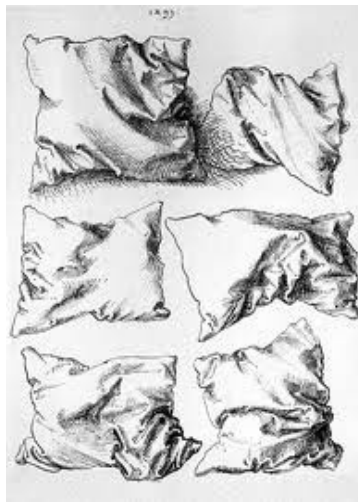

SON & SOMNIS

FBS
2012
Volum I.2

Dedicat als amics

MBS, SBS, JVC, MTT, JMF

i a la Pita, fidel guia fe lina pel món oníric

**SON
&
SOMNIS**

**V. 1 – Fonts
Segona part**

ÍNDIX GENERAL DE L'OBRA

INTRODUCCIÓ

FONTS v.1.1 i v.1.2	ESTRUCTURES v.II	PRÀCTIQUES v.III	ASPECTES v.IV
Una selecció hipnològica	Les bases del son i del somni	El joc oníric	Calidoscopi hípnic
Xamanismes	Procés	Poder i energia	La vida és somni
Mesopotàmia i Pèrsia	L'ànima	Incubació	Son i mort
Egipte	Estats de consciència	Compartir somnis	Plantes, sons i somnis
Taoisme	Facultats	Somni col·lectiu	Animals i somnis
Hinduisme	Coneixement	Transferències	Nens, son i somnis
Budisme	Imaginació	Interpretació	Llocs i somni
Nòrdics	Voluntat	Predicció	Somni, temps i moment
Mesoamericans	Atenció	Curació	Joc i somni
Grecorromans	Memòria	Investigació	Objectes i somni
Neoplatònics	Emoció	Meditació	Somnis dintre somnis
Judaisme	Cos subtil	Somni lúcid	Connexió vetlla-somni
Cristianisme	Punts i zones del cos	Son lúcid	Visió i somni
Islam	Posicions		So i somni
Hermetisme	Tipus de somnis		Olor, gustos i somnis
Paracels	Altres realitats		Sexe, son i somni
Swedenborg	Esperits		Hipnosi i somni
Hervey de Saint-Denis			Psicosi i somni
Blavatsky			Mite i somni
Gurdjieff & Ouspensky			24 hores desperts?
Meyrink			
Steiner			
Freud & Jung			
Van Eeden			
Crowley			
Castaneda			
Ciència			
Personal			

CONCLUSIONS v.V

ANNEXOS: Temes: Ones cerebrals / El cas Descartes / El cas Eliade. Textos: Son i somni en l'hinduisme (Antologia) / Ringu Tulku, 6 yogas of Naropa / Frederik van Eeden, A Study of Dreams / Gustav Meyrink, Comunicació telefònica con el mundo de los sueños / Despertar

Referències: Webs interessants a consultar.

Índex

Neoplatònics.....	1
Judaisme.....	35
Cristianisme.....	117
Islam.....	239
Hermetisme.....	277
Paracels.....	301
Swedenborg.....	311
Hervey de Saint-Denys.....	323
Blavatsky.....	329
Gurdjieff & Ouspensky.....	333
Meyrink.....	343
Steiner.....	347
Freud & Jung.....	353
Van Eeden.....	365
Crowley.....	371
Castaneda.....	379
Ciència.....	385
Personal.....	411

Neoplatònics

Tanca els ulls i canvia per despertar una altra manera de veure,
que tothom té, però pocs fan servir.

Plotí

Sota aquest títol voluntàriament vague s'inclou un corrent de pensament i de vida arrelat en la filosofia de Plató, però que l'amplia o transforma en molts aspectes.

Cal notar que el terme “Neoplatonisme” el van crear els acadèmics alemanys a mitjan segle XIX per distingir les idees del platònics grecs i romans de les del mateix Plató.

Aquesta escola es va desenvolupar a l'imperi romà d'una manera estricta del segle III al V de l'era comuna, en paral·lel amb l'hermetisme o el gnosticisme (no dediquem un capítol específic als gnòstics, només un apartat al final d'aquest capítol). Però totes aquestes tendències, sota

Son i Somnis I.2 - Fonts

diverses disfresses i manifestacions, han perdurat fins als nostres dies.

El neoplatonisme destaca els aspectes espirituals i cosmològics del pensament platònic i mira de fer una síntesi entre el platonisme i les teologies egípcia i jueva, en un moment en que a Alexandria es gestava una nova i eclèctica cultura.

Pel que fa al corrent neoplatònic, se sol considerar que el neoplatonisme de Plotí i Porfiri segueix més la línia platònica, mentre que Jàmblic o Procle, en integrar pràctiques “màgiques” com una part del procés de l'ànima vers al seu origen, són més heterodoxos.

En tot cas, convé remarcar la singular coincidència d'influències en l'Alexandria romana, des de la confecció de les Bibles jueva hebrea i grega al desenvolupament de tota una àmplia gamma de recerques, de la ciència a la màgia.

Els personatges d'aquest corrent neoplatònic, doncs, no sorprèn gens que tinguin tots un punt insòlit o extravagant, inevitablement teixit de somnis i elaborades experiències visionàries. El primer representant del neoplatonisme és Plotí, però com un nou Plató, també va tenir un mestre que no va escriure res, el singular Ammoni Saccas.

Ammoni, el reformador del sac

Ammoni Saccas (s. III), filòsof grec d'Alexandria, és considerat el fundador del neoplatonisme. És conegut sobretot per ser el mestre de Plotí, a qui va instruir durant 11 anys, del 232 al 243. No va deixar cap escrit i poc se sap de la seva vida i de la seva filosofia, però queda clar que era un expert somiador.

D'origen humil, contenen els seus biògrafs que es guanyava la vida fent d'estibador al port d'Alexandria, d'ací el seu sobrenom “portador de sac” (*sakkas* per *sakkophoros*). La majoria de detalls de la seva vida apareixen als fragments dels escrits de Porfiri (a més de les mencions de Jàmblic i Plotí) i són prou significatius.

D'entrada convé notar el curiós fet que el context cultural d'Ammoni és comparable al de molts pensadors occidentals ben posteriors, ja que els seus pares eren devots cristians i el van enviar a una escola cristiana, però l'inquiet jove, com molts després d'ell, no hi va durar gaire.

Resulta que el jove, en plantejar al seu mestre quina diferència hi havia entre Crist i Krishna - ambdós crucificats - i en demanar-li, a sobre, si finalment només eren llegendes, aquest li va replicar que sols Jesucrist era un salvador vàlid i que els altres eren uns impostors.

Decepcionat, Ammoni va abandonar l'escola cristiana i va començar a

Son i Somnis I.2 - Fonts

freqüentar les escoles paganes, on va aprendre les diverses filosofies de l'època.

Però el seu mètode de treball era especial i recorda el del gran inventor Nikola Tesla (Veure “Investigació” i “Visió i somni”): reflexionava sobre els conceptes que li venien al cap tot visionant-los de dia i també de nit, en somnis. I en aquells somnis se li revelava el sentit dels ensenyaments que rebia. Per això li van donar el sobrenom de *theodidaktos*, “l'instruït pels déus.”

Això no obstant, Ammoni era un home modest, com Sòcrates, i es definia bellament a si mateix com un simple “filaleti”, un amant de la veritat. L'any 193 va fundar una escola a Alexandria amb la intenció d'emprendre una reforma que els seguidors de *madame* Blavatsky admiraven en gran manera, ja que la comparen amb la fundació de la seva molt posterior Societat Teosòfica.

El primer objectiu d'Ammoni Saccas era crear una germanor universal sense distincions de cap mena, ja que sense la unitat l'univers fóra tan sols una expressió del caos. En canvi, amb la unitat com a base, tot l'univers manifestat és una expressió de l'ordre i de la llei.

Però per obtenir aquesta unitat no n'hi havia prou amb la tolerància religiosa (en aquella època encara existia) sinó que calia presentar el fons comú de totes les religions, ja que fins i tot la tolerància, sense una base filosòfica, aviat cau en l'apatia. Per això el segon objectiu del reformador fou mostrar la font comuna d'on havien sorgit totes les religions - com les branques d'un arbre - per poder establir així una l'autèntica fraternitat que anhelava.

Amb la idea de la “font única” com a base comparativa, Ammoni demostrava la identitat essencial de totes les religions i feia estudiar als seus alumnes els diversos sistemes de pensament de l'època, inclosos els textos zoroastrians, hindús i budistes, que es comparaven amb els filòsofs grecs. Les doctrines de Plató i Pitàgores es comparaven també amb els orientals, egipcis i jueus. D'ací que l'escola d'Ammoni s'ano-

menés “eclectica.”

El tercer objectiu d'Ammoni era integrar la filosofia en la vida dels seus alumnes. I feia servir el mètode de la correspondència i de l'analogia, tot demostrant als seus deixebles que els mites i llegendes de les diferents tradicions eren representacions simbòliques de les experiències que totes les ànimes han de passar. Per això els membre de la seva escola eren anomenats també “analogeticistes”.

L'escola d'Ammoni Saccas tenia dues seccions, l'exotèrica i l'esotèrica, com era costum llavors, seguint una tradició immemorial. Tots els Misteris de totes les nacions es dividien en “petits” i “grans. “ Els “Petits Misteris” eren oberts a tothom i consistien principalment en ensenyaments de tipus ètic. En canvi els “Grans Misteris” eren reservats a uns pocs i es preservaven amb un rigorós vot de secret i silenci.

La intenció d'Ammoni és notable en el moment de l'eclosió del cristianisme com a única religió. Volia reconciliar totes les sectes, pobles i nacions sota una fe comuna, universal, que per a ell era una força suprema, eterna, desconeguda i sense nom que governa l'univers amb lleis immutables i eternes.

El seu objectiu tenia un abast polític-religiós molt ambiciós: unir la humanitat com una família, purificar l'antiga religió - en aquell moment corrompuda i obscurida - tot exposant-ne els principis filosòfics.

En relació amb l'escola fundada per Ammoni Saccas, comenta l'iconoclasta metge neoplatònic i rosacreu Alexander Wilder (1823-1908) al seu *The Eclectic Philosophy* (“La filosofia eclèctica”):

“Les seves doctrines van ser adoptades per pagans i cristians a Àsia i Europa, i durant un temps tot semblava afavorir una fusió general de les creences religioses. Els emperadors Alexandre Sever i Julià les van adoptar. La seva influència predominant en les idees religioses va excitar la gelosia dels cristians d'Alexandria. L'escola es va traslladar a Atenes i finalment la va tancar l'emperador Justinià.”

Son i Somnis I.2 - Fonts

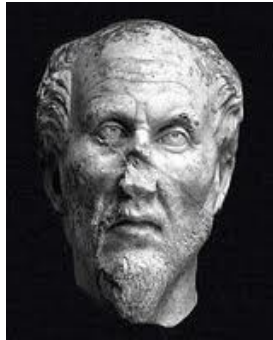
Ja hem vist que el deixeble més famós d'Ammoni Saccas va ser Plotí. Segons narra Porfiri, l'any 232, als 28 anys, Plotí va anar a Alexandria a estudiar filosofia. Les dades que aporta són altament interessants, ja que revelen la notable difusió de coneixements que hi havia en aquella època a l'imperi romà:

"Als 28 anys Plotí va sentir l'impuls d'estudiar filosofia i el van recomanar als mestres d'Alexandria que llavors tenien la més gran reputació; però es va apartar dels seus cursos, tan deprimit i ple de tristeses, que va contar el seu problema a un dels seus amics.

L'amic, que va comprendre el desig del seu cor, el va enviar a Ammoni, a qui no havia visitat fins aleshores. El va anar a trobar, el va escoltar, i va dir al seu amic:

'Aquest és l'home que buscava.'

A partir d'aquell dia es va estar contínuament amb Ammoni i va adquirir un coneixement tan complet de la filosofia que es va apressar a conèixer la disciplina filosòfica dels perses i la que preval entre els indis."

Plotí, el filòsof místic

Plotí (c. 204-270) és considerat el primer i principal “neoplatònic”. El seu objectiu és fer servir el pensament de Plató com a base intel·lectual per a una vida racional i humana.

L'orientació devocional i soteriològica de la filosofia plotiniana - que recorda l'orientació del budisme per respecte a l'hinduisme - s'il·lustra pel seu concepte de la unió extàtica amb l'U (l'enosi).

Porfiri conta que Plotí va aconseguir aquesta unió quatre vegades durant els anys que el va tractar i és evident la similitud d'aquesta experiència amb el *samadhi* o altres conceptes d'unió en les tradicions orientals.

Però les idees neoplatòniques són més explícitament religioses que no pas les que presenta i defensa Plató. Per una banda, el neoplatonisme va intentar superar la divisió platònica entre pensament i realitat, o Idea i Forma. I per l'altra, també va mirar de situar l'U en el món finit de l'existència humana.

D'ací la famosa màxima de Plotí:

“L'Absolut té el seu centre arreu però la seva circumferència enlloc.”

Son i Somnis I.2 - Fonts

Escriptor d'especial agudeses, Plotí uneix les dues comparacions més típiques de la vida, el somni i el teatre, per explicar que els plaers i dolors que experimentem no són finalment reals.

Per una banda són com les interpretacions dels actors sobre un escenari i per tant identificar-se amb el paper i el vestuari és viure al nivell més baix de la realitat, cosa similar a considerar les experiències del somni iguals a les de l'estat de vetlla.

Recomana, per tant, que interpretem el nostre paper amb la consciència de que simplement som uns actors en el gran teatre de la vida.

Això no obstant, per accedir a aquesta consciència, ens cal passar per un procés de despertar., ja que l'ànima donada al cos "sols és un son i un oblit."

A les "Ennèades" Plotí escriu:

"Perquè és la part de l'ànima que està en el cos la que dorm; però l'autèntic despertar es veritablement sortir del cos, no amb el cos. Despertar-se amb el cos és només desvetllar-se d'un somni en un altre, com passar d'un llit a un altre; però el veritable desvetllament és desvetllar-se completament del cos."

Un objectiu tan físic exigeix una iòguica pràctica filosòfica:

"La tasca de la filosofia és com la d'un home que vol expulsar les formes que se li presenten en somnis i amb aquest objectiu porta a l'estat de vigília la ment que les nodreix."

D'una manera inequívocament igual que l'hinduisme o el budisme, Plotí diu que ens cal despertar del nostre actual somni d'ignorància a la nostra veritable naturalesa, la naturalesa desperta (literalment, búdica).

I en comentar la "realitat" que es viu abans de despertar-se, compara els plaers d'aquest somni amb els plaers que els nens experimenten amb les seves joguines, que es pensen que són reals, però només a causa de llur ignorància.

La imatge recorda la clàssica comparança que farà més tard Shankara, el fundador de l'Advaita (“no dualitat”), per explicar la sobreimposició del *maya*, la il·lusió, sobre el coneixement o Brahman.

Segons el filòsof indi l nostre engany és comparable a veure una corda sobre l'herba i pensar-se que és una serp i l'alliberament és simplement adonar-se que és una corda. Per això Plotí exhorta a les seves “Ennèades” a despertar a una altra manera de veure.

De tota manera, sembla ser que per tal de saccejar el somni de la ignorància, el místic Plotí no s'estava pas de recórrer amb afició i assiduïtat al cascall, la generosa planta emblemàtica d'Hipnos i Morfeu.

El metge F.R. Jevons, en base a les dolències i l'estat físic de Plotí que descriuen els seus biògrafs, fa el següent diagnòstic:

“Les periòdiques experiències d'unió mística de Plotí podrien estar relacionades amb unes quantitats d'opi més grans de l'habitual. Sembla molt plausible que ocasionalment n'hagués tingut una sobredosi.”

A banda d'aquest possible recurs a les innegables bondats de l'opi - de naturalesa, certament, gairebé divina -, és sabut que Plotí es guiava també per l'obra de Plató i dels platònics tardans Numeni i Ammoni.

Però la seva filosofia no brolla només dels textos platònics - que són el seu marc conceptual - sinó sobretot de la seva experiència del món interior, accessible a través de diversos mitjans, en especial de la meditació.

Per això l'ètica i la política tenen poca cabuda en l'obra plotiniana. Es nota el pas del temps, l'orientació racional i lluminosa que presidia l'època d'Àries es vesteix ara amb les boires neptunianes dels Peixos.

Però cal assenyalar que la concepció plotiniana del món com a reflex

Son i Somnis I.2 - Fonts

del Bé suprem és totalment oposada al dualisme i al menyspreu que els gnòstics manifestaven envers el món material i que estenien al terreny polític i social.

Encara més, els gnòstics sostenien que molt pocs tenen la filiació divina, mentre que Numeni i Plotí conceben una capacitat universal d'auto-divinització.

Els neoplatònics posteriors van elaborar aquesta tendència mística introduint-hi elements teúrgics i demonològics de diverses procedències, que res no tenen a envejar a les “xamanades” més atrevides que es coneixen.

Jàmblic, el teurg

Jàmblic de Calcis (ss. III-IV A.C.) fou un famós filòsof neoplatònic nascut a Calcis (Síria), possible descendent de l'escriptor del mateix nom, Jàmblic de Babilònia. Fou deixeble d'Anatoli i de Porfiri i va estudiar Plató i Pitàgores i les filosofies caldea i egípcia.

De la seva vida només se sap que cada any feia una excursió al Nimfeu o les fonts caldes de Gadara, on més tard Jesucrist va fer el cèlebre exorcisme a un parell d'endimoniats, que relata només l'evangeli de Mateu i en el que amb un consumat domini de la transferència, el fundador del cristianisme va enviar els esperits malignes a un ramat de porcs.

Jàmblic va morir durant el regnat de Constantí I el Gran, probablement abans de l'any 333. Va escriure un bon nombre d'obres, de les que poques s'han conservat. Segons ell, el rerefons de la doctrina simbòlica dels egipcis era posar en coneixement dels iniciats que existeix una única divinitat que es manifesta a través de la diversitat dels seus dons.

Aquest gran déu presideix el cosmos i conté en ell la totalitat dels éssers. Al capítol VII de “Sobre els misteris dels egipcis”, argumenta Jàmblic que els egipcis representen les imatges dels aspectes ocults de la divinitat a través dels símbols. Gràcies a ells, l'home pot aconseguir elevar-se del nivell purament sensorial al nivell intel·lectual. I posa com exemple que els egipcis representen el seu déu primordial, Ra, navegant al cel a bord d'una barca solar.

Així descriu Jàmblic la manera com la divinitat governa el món dels fènomenes:

“Al igual que el piloto, permaneciendo distinto de la nave, gobierna su timón, así también el sol separadamente gobierna el timón de todo el universo. Y como el piloto dirige todo desde lo alto, desde la proa, imprimiendo desde sí mismo un leve principio primero de movimiento, así también, mucho antes, la divinidad desde arriba, desde los primeros principios de la naturaleza, imprime indivisiblemente las causas primordiales de los movimientos. Estas cosas y otras más indican el que la divinidad navegue sobre una barca”.

Jàmblic pensava que només la màntica divina, en unir l'home amb déu, el fa ser plenament partícip de la seva divinitat, convertint-lo en un ésser diví. L'home, que inicialment participava de la divinitat, hauria entrat després en una ànima encarnada en el cos i en conseqüència hauria quedat lligat als vincles de la necessitat i de la fatalitat. Gràcies a la iniciació, l'home pot alliberar la seva ànima d'aquests vincles, com feien els egipcis, que a través de la iniciació aconseguien dominar la naturalesa fal·laç i elevar-se a la naturalesa real i divina.

Aquesta experiència, que Jàmblic anomenava “ascensió hieràtica”, pròpia dels Misteris, té per a Jàmblic diverses etapes successives. En la

primera es busca una puresa de l'ànima més perfecta que la del cos. En la segona es prepara la ment de l'iniciat per a la contemplació de la divinitat. I en la tercera, finalment, l'ànima de l'home s'integra amb el déu:

“Y cuando ha unido el alma con cada una de las partes del Todo y con los poderes divinos que las penetran, entonces la teurgia conduce el alma al demiurgo universal, la pone a su lado, la une, fuera de toda materia, a la razón eterna y única; es decir, lo repito, ella une al alma al poder autoengendrado, movido por sí mismo, que lo mantiene todo... Entonces ella instala el alma en la completa divinidad creadora. Este es el fin de la ascensión hierática entre los egipcios”.

L'experiència física o sensorial d'aquesta “ascensió hieràtica” que s'obre amb la iniciació en els misteris és un procés meditatiu, que condueix a estats alterns de consciència on l'home aconseguix superar el coneixement purament sensorial i arribar a altres mons situats més enllà dels sentits físics. Aquestes experiències es poden aconseguir de tres maneres:

- ⤴ Durant el procés dels somnis, quan l'esperit de l'home s'independitza del cos.
- ⤴ A través del procés dels Misteris.
- ⤴ Després de la mort, quan per fi ànima i cos se separen.

Jàmblic és sobretot cèlebre per haver estat el màxim representant de la discutida i xamànica “teúrgia”, “l’obra divina”, que malgrat l’homonímia, no és exactament el mateix que l’Obra del controvertit monsenyor Escrivá de Balaguer.

Del grec *θεουργία* (“*theos-ergon*” - “déu-obra”), significa “acció divina, operació màgica” o, en sentit actiu, “elaboració de déus”. El terme apareix per primer cop a mitjan segle II en l’obra neoplatònica “Oracles Caldeus”:

“Car els teurgs no cauen dins del ramat governat pel Fat”.

Remarquem que mentre el “teòleg” és el que “parla dels déus”, el “teurg”, en canvi, és el que “actua amb o sobre els déus” o, segons la interpretació “activa” d’alguns, el que “els fa o crea”.

La teúrgia consisteix, doncs en un fer: la pràctica de rituals per invocar l’acció o la presència d’un o més déus, especialment amb la finalitat d’unir-se amb la divinitat i realitzar l’*“enosi”* plotiniana. Així la defineix a l’obra “Teologia platònica” un dels seus destacats practicants, Procle, de qui parlem més endavant:

“Un poder superior a toda la humana sabiduría, que comprende las bendiciones de la divinidad, los poderes purificadores de la iniciación y, en una palabra, todas las operaciones de la posesión divina.”

Sir Keith Vivian Thomas (1933), historiador i autor del complet *Religion and the Decline of Magic and Man and the Natural World* “La religió i el declivi de la màgia i de l'home i el món natural”), la defineix així:

“La màgia espiritual de la teúrgia es basava en la idea que es pot abastar Déu en un ascens per l'escala de la creació, fet possible per un rigorós procés de pregària, dejuni i preparació devocional”.

La professora Anne Sheppard, de la Universitat de Londres, apunta:

“La teúrgia, la màgia religiosa practicada pels darrers neoplatònics, s'ha considerat habitualment com el moment en que el neoplatonisme degenera en la màgia, la superstició i l'irracionalisme. Un cop d'ull superficial a les vides antigues dels neoplatònics i en particular al 'Les vides dels Sofistes' d'Eunapi, revela un grup de gent interessada en l'animació d'estàtues, afavorits amb visions de déus i diables i experta en fer ploure.”

El filòsof francès Pierre A. Riffard observa:

“La teúrgia és un tipus de màgia. Consisteix en un conjunt de pràctiques màgiques que es fan per evocar esperits benèfics per tal de veure'ls, conèixe'ls o influenciar-los, per exemple, obligant-los a animar una estàtua, a entrar en un ser humà (com un mèdium) o a revelar misteris.”

Son i Somnis I.2 - Fonts

Jàmblic considera la teúrgia una branca superior de la màgia, ja que mentre aquesta emprà fórmules més o menys religioses per mirar d'aconseguir objectius profans, la teúrgia es val de recursos màgics per a finalitats més o menys religioses, com és ara facilitar al practicant l'alliberament del Fat, assegurar la divinització de l'ànima, el coneixement del futur i obtenir visions i aparicions divines en somnis.

Sinesi, el supervivent

El camaleònic Sinesi de Cirene (c.370-c.413) - a qui veiem a la pintura amb cara de circumstàncies escoltant l'eloqüent Hipàtia molt abans que el fessin bisbe - s'interessa més aviat pels aspectes profètics dels somnis (potser fou iniciat als misteris d'Eleusis). De tots els personatges que passen per aquestes pàgines, és l'únic que aconsegueix figurar en dues fonts, el neoplatonisme i el cristianisme, ja que en tots dos ambients va destacar, donant mostres d'una notable capacitat d'adaptació a les agitated circumstàncies que van acompanyar la progressiva imposició del cristianisme a Egipte. En una de les seves obres, "Sobre els Somnis", que alguns consideren millor que els tractats d'Artemidor i que va enviar a la seva admirada Hipàtia - planteja que els somnis són revelacions divines que un bon filòsof pot entendre:

"són el camí per aconseguir lligar-se amb les esferes, és a dir, elevar-se vers el seu propi estat natural de ser."

Això ho pot aconseguir sense rituals ni visites a temples (com lamentava Scott Cunningham, es van tancar l'any 392), a partir dels somnis individuals. Així es pot resumir l'interessant contingut dels capítols de "Sobre el Somnis" de Sinesi de Cirene, d'aconsellable lectura per a qui

s'interessi per la pràctica de l'endevinació a través dels somnis:

1. L'endevinació és el tema d'estudi més noble per a l'home.
2. El món és un ser animat, totes les parts del qual estan interconnectades. Diverses menes d'endevinació.
3. Totes les coses tenen relacions mútues i actuen les unes sobre les altres.
4. Aquesta acció recíproca de les coses només es pot exercir en el món. L'obscuritat és essencial en l'endevinació.
5. Sobre la intel·ligència, l'ànima, la raó i la imaginació.
6. La imaginació és menys fal·lible que els nostres sentits físics, que ens enganyen sovint.
7. La imaginació va vers una multitud de sers, és per ella que formem els pensaments.
8. La imaginació s'associa, en aquest món, amb l'ànima. De vegades li dóna ordres, de vegades l'obeeix.
9. Si l'ànima es deixa dominar per l'atractiu de la matèria, és desgraciada.
10. L'ànima s'assimila a unes partícules d'aire i de foc que ha de conservar quan torni a les esferes superiors.
11. Els dos destins diversos de l'ànima i de la imaginació.
12. Com es poden purificar l'ànima i la imaginació. Excel·lència de la contemplació.
13. Per arribar a posseir la ciència de l'endevinació pels somnis cal abans ser cast i tenir temperança.
14. L'endevinació per somnis és preciosa i fàcil.
15. Ens aporta totes les alegries de l'esperança.
16. Els somnis són verídics, només cal saber-los comprendre.
17. Obligacions que Sinesi deu als somnis.
18. Per què els somnis són rarament clars i els cal l'auxili de l'art per explicar-los.
19. Totes les coses passades, presents i futures envien imatges que es reflecteixen en la imaginació.
20. Cal mantenir la nostra imaginació a l'abric de les passions amb la filosofia.
21. Com es poden interpretar els somnis.
22. No existeix ni pot existir, a causa de la diferència entre els esperits, una regla general per explicar els somnis.
23. Cadascú s'ha de fer la seva pròpia ciència endevinatòria tot prenent nota dels somnis.

24. Els somnis aporten a l'esperit tota mena d'imatges i d'impressions.
25. Meravelles diverses que presenten els somnis.
26. Utilitat de fer servir els somnis com a text d'exercicis literaris, més que no pas els temes ridículs que escullen tants oradors.

Però val la pena escoltar directament Sinesi:

"Sobre el Somnis

Si els somnis fossin profetes i si les visions que es veuen en somnis fossin endevinalles de la futura fortuna dels homes ansiosos, en tal cas estarien plens de saviesa, tot i que certament no gens clara.

En el seu alleujament, la seva manca de claredat és la seva saviesa, perquè els déus mantenen amagada la vida de l'home. Obtenir les coses més grans sense esforç és una prerrogativa divina, mentre que a l'home, no sols davant de la virtut sinó de tota cosa bona, els déus li han assignat la suor. Per tant l'endevinació ha de ser la millor de totes les coses bones, perquè és en el coneixement, en una paraula, la part cognitiva de les seves facultats, que Déu difereix de l'home, com difereix l'home de l'animal.

Però mentre la naturalesa de Déu és suficient en ell per al coneixement, l'home, a través de l'endevinació, abasta molt més del que és propi de la nostra naturalesa humana. Perquè la gran majoria de la humanitat només pot conèixer el present."

Després de presentar l'universalista de l'endevinació entre els pobles, deixa anar alguna perla cultivada:

"No s'hauria de menysprear l'endevinació per somnis ja que comparteix l'obscuritat amb els oracles així com amb altres fenòmens. Hauríem de buscar aquesta branca del coneixement abans de tota la resta; perquè ve de nosaltres, és dins nostre, i és l'especial possessió de l'ànima de cadascun de nosaltres. 'La ment té la forma de les coses que són,' diu l'antiga filosofia, i podríem afegir que tot el que és també té una ànima, ja que la ment és per a l'ànima el que el ser real és per a l'existir."

Son i Somnis I.2 - Fonts

Conclou Sinesi atrevidament:

“Per tant, si algú en els seus somnis rep el present d'un tresor, això no em sorprèn gens; ni si un home sense cap cultura s'adorm i trobant-se amb les Muses en el seu somni i intercanviant preguntes i respostes amb elles es converteixi en un hàbil bard.

Això ha succeït en la nostra època i no em sembla gaire sorprenent. Deixaré de banda les trames que m'han estat revelades i la quantitat de gent per als que el somni, a guisa d'un metge, ha guarit de la malaltia.”

Sinesi de Cirene, com Artemidor i molts altres oniròlegs que no coneixem, presenta una complexa ciència d'arrels molt antigues, de la qual tenim força dades - especialment d'Egipte i Mesopotàmia - i que mereixeria ocupar un lloc central en l'actual ciència del somnis.

Macrobi, el comentarista

Macrobi (Macrobius o Ambrosius Aurelius Theodosius Macrobius) fou un escriptor i gramàtic grec (vers finals del segle IV i primera meitat del segle V).

No se sap on va néixer, però no era romà ni parlava llatí com a llengua pròpia. Parma i Ravenna reclamen l'honor de ser les ciutats que el van veure néixer, però també podia ser grec o africà, i el més probable es que fos grec, almenys de llengua.

Algunes referències que li podrien correspondre esmenten un Macrobi prefecte d'Hispania (399), Macrobi, vicari de les Gàl·lies (400), Macrobi, procònsol d'Àfrica (410), i Macrobi un *vir illustris* esmentat el 422 com a *praepositus sacri cubiculi*.

El seu *Commentarius ex Cicerone in Somnium Scipionis* (“Comentari del somni d'Escipió de Ciceró”), que acompanyava sempre a l'obra ciceroniana a l'edat mitjana, és l'obra de la que parteix el nostre Bernat

Son i Somnis I.2 - Fonts

Metge per escriure “Lo Somni.”

El Comentari al somni d'Escipió és un estudi prolix del famós somni que figura a l'obra de Ciceró “Sobre la República” (VI 9-29), en la que Escipió l'Africà el Vell s'apareix al seu nét adoptiu, Escipió Emilià i que comentàvem al capítol “Grecorromans” . .

En el somni, el seu avi li revela el seu destí futur i el del seu país, li explica les recompenses que esperen a a la virtut en l'altra vida i descriu amb detall l'univers i el lloc de la Terra i de la humanitat dins d'aquest univers.

En aquest text d'estil desigual, Macrobi no fa un comentari exhaustiu del text ciceronià, sinó que exposa una sèrie de teories sobre els somnis - seguint la tradició neoplatònica - que citem en aquest assaig, acompanyades de comentaris sobre les propietats místiques dels números, sobre la naturalesa de l'ànima i també sobre astronomia i sobre música.

Cita molts autors anteriors, però les seves fonts principals són Plotí i Porfiri i cita sovint la poesia de Virgili com a recurs il·lustratiu.

El “Comentari” de Macrobi té l'interès d'incorporar idees del neoplatonisme que no es conserven de forma directa en cap altre text.

Procle, el successor

Procle (412 -485), anomenat també el successor o *diadochos*, filòsof neoplatònic contemporani de Plutarc, fou el cap de l'escola platònica d'Atenes i un dels darrers representants de la filosofia grega i alhora del neoplatonisme. El seu comiat va ser intens. Conten que tenia una capacitat de treball envejable: en un sol dia impartia cinc o més cursos i a més escrivia fins a 700 versos. Anava tan fort, que quan va fer els 42 anys va pronunciar en alta veu:

Mira! A la meva ànima un foc sagrat baixa,
el vívid poder del qual l'intel·lecte estén;
des de lluny brilla a través de la nit del cos abaltit,
vola vers l'èter vestit de llum d'estrelles;
i amb suaus murmuris, a través de la volta d'atzur,
ressonen les lúcides regions dels déus...

Cal recordar que la seguretat de Procle li venia també d'un somni de joventut, en el que li van certificar que posseïa l'ànima del famós pitagòric Nicòmac. En tot cas, presenta també una versió prou interessant del nostre inseparable argument del somni:

“Creiem que això és una refutació suficient de l'opinió dels que no-més situen el ser en la forma corporal, persuadits pel testimoniatge

Son i Somnis I.2 - Fonts

dels impulsos i les contusions i els fantasmes percebuts a través dels sentits, que testimonien que el sentit és l'única norma de la veritat. Els que així pensen estan afectats d'una manera semblant als que tenen un somni, que s'imaginem que les percepcions del son són veritables. Perquè el sentit és l'única activitat de l'ànima adormida; ja que com més es barreja l'ànima amb el cos, més dorm. Però una veritable elevació i una veritable vigilància són una resurrecció des de i no amb la massa sense seny del cos. Ja que una resurrecció amb el cos és certament només una transmigració de son a son i de somni a somni, com un home que passa en la foscor d'un llit a un altre. En canvi, l'elevació és perfectament vertadera i s'alça de tot del pes mort dels cossos. Perquè aquests, en posseir una naturalesa repugnant per a l'ànima, posseeix una cosa oposada a l'essència. I això encara resulta més evident en la seva generació i els seu continu flui i decaïment, que són propietats totalment estranyes a la naturalesa d'un ser substancial i real."

És una convicció general entre els estudiosos que el neoplatonisme va acabar malament. Però potser fóra hora de revisar-la: de la teúrgia podria sorgir un fascinant camp d'estudi. Així ho expressa un típic comentari acadèmic:

"Menys intel·lectual, més foll, més pagà i finalment, amb els seus somnis insulsos, va portar la història de la filosofia grega a un final no gens gloriós. Els seus ensenyaments més refinats, però, van afectar profundament la filosofia medieval i no menys l'escola àrabo-jueva. La teoria de les emanacions i les jerarquies espirituals impregna els escrits d'Ibn Ezra, Ibn Gabirol, i Ibn Daud, connectant la cultura del judaisme d'Alexandria amb la del judaisme espanyol."

Somnis i sons gnòstics

Els sistemes gnòstics se solen descriure d'una manera molt general com a “dualistes”, és a dir, que tenen una visió del món que consisteix o s'explica segons dues entitats fonamentals contraposades.

Escriu Hans Jonas (1903-1993), filòsof i especialista en el gnosticisme:

"El tret cardinal del pensament gnòstic és el dualisme radical que governa la relació de Déu amb el món i de manera corresponent, la de l'home amb el món."

En el marc d'aquesta definició, els gnòstics oscil·len entre el “dualisme radical” del maniqueisme al “dualisme mitigat” dels moviments gnòstics clàssics. Fins i tot les concepcions de Valentí (c.100-c.160), teòleg gnòstic cristià i candidat fallit a bisbe de Roma, planteja una forma de monisme, expressat en termes que abans es feien servir de manera dualista.

Una característica comuna d'aquests diversos grups és la creença que la pràctica de la gnosi (coneixement esotèric o intuïtiu) és el camí de salvació per a l'ànima en el món material que l'empresona. Els gnòstics creien que el món material va ser creat per un ser intermedi (el demiurg) més que no pas directament per Déu. En la majoria de sistemes

Son i Somnis I.2 - Fonts

gnòstics aquest demiurg es considera imperfecte i en altres declaradament nefast. Les diverses escoles anomenen el demiurg Adam Kadmon, Ahriman, El, Saklas, Samael, Satanàs, Choronzon, Jaldabaot, o Jahvè.

Els ofites, (secta gnòstica d'Egipte i Síria que va aparèixer vers l'any 100, caracteritzada per la importància donada a la serp del Gènei en contraposició al malvat demiurg) exemplifiquen amb el cas d'Elies el càstig dels que col·laboren amb el demiurg deixant descendència a la Terra.

Segons ells, el profeta no va poder travessar les portes del cel perquè una diablessa havia recollit la seva semença durant un somni eròtic i va formar infants amb ella. Per la seva tremenda vergonya, el testimoniatge de la diablessa va comptar més que les seves explicacions... D'aquestes transferències neixen les nocions dels súcubs, les temptadores nocturnes per excel·lència.

Especialment rica és l'aportació dels gnòstics a la parafernàlia d'objectes onírics, un *merchandising* que va tenir gran èxit a l'època i que es concretava en tota mena de talismans per protegir-se en somnis, induir-los o dirigir-los (veure "Objectes i somni").

I pel que fa al son i els somnis, els gnòstics s'apunten a les diverses fonts que consideren literalment la vida un somni o un son. Els mandeans, l'única secta gnòstica que ha sobreviscut fins als nostres dies, defineixen la vida com un son, un oblit o una embriaguesa que només el coneixement pot eliminar. El son d'Adam es converteix llavors en el símbol de la condició humana.

L'Apòcrifon de Joan

Entre la cinquantena d'antics manuscrits gnòstics descoberts en els temps moderns, el "Llibre Secret de Joan" se sol considerar el més important. És l'"evangeli" gnòstic més complet i es va trobar a Nag Hammadi.

Apocryphon Iohannis - l'"Apocrifon de Joan" - és el títol que apareix als manuscrits originals i amb el que se'l coneix habitualment en els ambients acadèmics des de fa 50 anys. En grec, "apòcrifon" significa literalment "amagat" o "secret", per això sovint el llibre també es tradueix com "Llibre secret de Joan" o "Revelació secreta de Joan."

Com afirma el mateix text, aquest llibre secret està destinat exclusivament als que estan degudament preparats per rebre les seves revelacions i probablement la seva circulació era restringida.

Resulta sorprenent que a pesar d'això i dels contundents i constants esforços de l'ortodòxia cristiana per destruir aquest tipus de material herètic, ens hagin arribat quatre manuscrits de l'"Apòcrifon" i a sobre en bones condicions.

Tres d'aquests manuscrits formen part dels còdexs de Nag Hammadi

Son i Somnis I.2 - Fonts

(descoberts el 1945), mentre que el tercer es va trobar 50 anys abans en un altre punt d'Egipte. Les quatre versions són del segle IV. Tres són traduccions independents al copte d'una font en grec i dos són tan semblants que poden ser còpies d'una mateixa font comuna.

Val la pena ressaltar aquest cas. És l'únic cop que es troba la sorprenent quantitat de quatre còpies completes d'un document tan antic. Pensem que només fins al segle IV tenim dos manuscrits prou complets dels evangelis canònics d'una mateixa època (els còdexs *Vaticanus* i *Sinaiticus*) i que només han sobreviscut uns pocs fragments canònics anteriors.

Per tant, aquests quatre manuscrits de l'”Apòcrifon de Joan” són els llibres sencers més antics que s'han conservat i que, empesos per les etèries ales del somni, han volat des de les eternes arenes d'Egipte fins als nostres temps.

Potser caldria escoltar amb més objectivitat el seu missatge. La informació que conté, especialment la relacionada amb l'astrologia, podria obrir inesperades troballes. En tot cas, val a dir que només l'Apocalipsi (també atribuït a Joan) té la força corprenedora d'aquest enigmàtic text. I com l'Apocalipsi de Joan, l'Apòcrifon és una revelació, una visió sagrada, la història de Déu i de la humanitat.

Comenta la professora Karen King, especialista en gnosticisme i cristianisme antic:

”En l'Antiguitat, els lectors estudiaven la ”Revelació Secreta de Joan” per tal de perfeccionar la imatge divina de les seves ànimes; es va redactar, traduir i distribuir amplament per impulsar la salvació - o per refutar les seves afirmacions d'ajudar a la salvació. En el món modern, però, rares vegades s'ha llegit tenint en compte aquests objectius. Generalment es troba o bé en la teologia del cristianisme ortodox, com un capítol de l'heretgia gnòstica, o en disputes sobre els orígens històrics i la definició del gnosticisme. Dins de l'Acadèmia i d'una manera més restringida, el seu valor té relació sobretot amb la producció intel·lectual i el prestigi, incloent-hi preocupacions sobre el nivell i la promoció - salvació, si es vol,

però d'un gènere ben diferent. A mesura que la "Revelació Secreta de Joan" es va coneixent més amplament, podem esperar que causarà nous i variats impactes en la historiografia cristiana, la teologia constructiva i l'apropiació personal. En qualsevol cas, els lectors moderns no es troben fora de la història d'aquesta obra, sinó que la duen a un nou estadi històric."

Els gnòstics presenten una visió que, per una banda, afirma tot està format per emanacions intencionals d'una font i per l'altra sosté que aquesta realitat es veu afectada per la imposició d'entitats corruptes que volen dominar-nos i que han creat la presó del món on vivim, sumint-nos en la ignorància dels nostres autèntics orígens i de la nostra capacitat per accedir al coneixement i el poder que ens permetrien recuperar la llibertat.

Convé remarcar que els gnòstics emmarquen la seva visió en un elaborat sistema astrològic, especialment descrit en l'Apòcrifon de Joan i també en el tractat anomenat "L'hipòstasi dels Arconts" o "La realitat dels Governants".

Ambdós textos presenten la història de la Creació tot detallant els nivells de manifestació que emanen de l'única font. Els nivells on es troben els arconts s'identifiquen amb les influències dels planetes, signes, elements i qualitats i fins i tot graus del zodíac, a través d'elaborats procediments numèrics que recorden els dels cabalistes jueus. Però la diferència entre els gnòstics i la visió astrològica comú a l'època, és que per als "coneixedors" els planetes són nivells a superar en el viatge de retorn al cel, no déus a venerar o als que es poden demanar favors.

I amb bona raó, ja que les influències dels arconts planetaris sobre la humanitat són eminentment negatives a causa de la ignorància imposada pel corrupte semidéu "Ialdabaoth/Samael," fins al punt que de vegades els gnòstics qualificaven bellament els planetes de "carcellers del nostre mortal destí."

Però penetrem en l'intens text de l'Apòcrifon. Advertirem que no presenta una teoria concreta del somni, com fan altres textos de les fonts,

Son i Somnis I.2 - Fonts

sinó que se centra bàsicament en el fenomen del son a partir del son d'Adam. Però el relat de Joan comença - no podria ser d'altra manera - amb una onírica visió :

"El Llibre Secret de Joan. Pròleg

Un dia Joan, el germà de Jaume (aquests són els fills del Zebedeu) pujava al Temple. Un fariseu anomenat Arimanios se li va acostar i el va desafiar tot preguntant-li:

'On és el mestre que solíeu seguir?'

Joan va replicar:

'Ha tornat al lloc d'on havia vingut.'

El fariseu va dir:

'Aquest natzarè us va enganyar, us va contar mentides, va tancar els vostres cors i us va apartar de les vostres tradicions ancestrals.'

Quan vaig sentir aquelles coses, jo, Joan, me'n vaig anar del Temple i em vaig dirigir a una indret muntanyós i solitari. Estava molt trist i em deia a mi mateix:

'Com va ser designat el Salvador? Per què el Pare el va enviar al món? Qui és el seu Pare? ¿A quina mena de regne anirem? Perquè encara que ens va dir 'Aquest regne està modelat segons el regne immortal', no ens va ensenyar res sobre aquest segon.'

De cop i volta, mentre contemplava aquelles coses, vet aquí que els cels es van obrir i tota la creació va brillar amb una llum de les altures. I el món va tremolar! Estava espantat, però vet aquí que un nen petit va aparèixer davant meu en la llum. Vaig continuar mirant-lo i es va convertir en un home vell. I després va tornar a canviar i es va convertir en un home jove. Jo no entenia el que veia, però aquella semblança tenia diverses formes en la llum i aquestes formes apareixien cadascuna a través de l'altra. I la visió tenia tres formes.

Em va dir:

'Joan, per què dubtes? Per què tens por? No coneixes aquesta imatge? No tinguis por.'

Després l'Apòcrifon descriu el paper central del son en l'existència humana a través del son adàmic:

"I vaig preguntar al Salvador:

'Senyor, no va ser la serp la que va fer que Adam mengés?'

Va somriure i va replicar:

'La serp els va fer menjar per tal de produir la maldat del desig de reproduir-se que faria que Adam li fos útil. El cap dels Arconts, Yaldabaoth, sabia que a causa de que Epinoia (la saviesa) era en l'interior d'Adam, feia que les seves capacitats mentals fossin més grans que les seves pròpies i per això Adam havia estat desobedient. Per tal de recuperar el Poder que havia ficat dins d'Adam, Yaldabaoth va fer que Adam ho oblidés tot.'

Vaig preguntar al Salvador:

'Què significa que ho va oblidar tot?'

I ell va replicar:

'No és cert el que Moisès va escriure en el seu llibre: 'va fer caure un son profund sobre Adam'. Més aviat va velar les percepcions d'Adam. I es va tornar inconscient. Com ell (Yaldabaoth) diu a través del seu profeta, 'faré que les seves ments s'esmusin perquè no vegin ni compreguin.'

La creació de la dona apareix com una maniobra de Yaldabaoth per acabar d'enredar l'home, opinió que sempre ha tingut fervents partidaris arreu del món:

"Epinoia, la plena de llum, s'amagava al fons de l'interior d'Adam. El cap dels Arconts va intentar arrencar-li de les costelles, però Epinoia no podia ser atrapada. Tot i que la foscor la perseguia, no la va atrapar. El cap dels Arconts va retirar una porció del poder

Son i Somnis I.2 - Fonts

d'Adam per crear una persona amb forma de dona segons el model d'Epinoia, la plena de llum que se li havia manifestat. Va col·locar el poder que havia tret de l'home en la dona (no va passar com Moisès diu que va passar: 'va agafar una costella i va fer la dona.') Adam va veure la dona dempeus al seu costat. I inevitablement li va aparèixer Eiponia, la plena de llum. Ella va alçar el vel que enterbolia la seva ment i va recuperar la sobrietat sortint de la fosca embriaguesa i va reconèixer la seva altra part. I va dir: 'És os dels meus ossos i carn de la meva carn'."

L'Apòcrifon relata a continuació les maquinacions de Yaldabaoth que acaben amb la violació d'Eva, que té dos fills, Jahvè (bo, amb cara de gat) i Elhoim (dolent, amb cara d'ós), que anomena Caïm i Abel. Però més enllà de la seva pintoresca teogonia, al final de l'obra, el Salvador fa un líric cant al despertar que resumeix l'essència de la visió gnòstica:

Sóc llum. Visc en la llum,
sóc el record de la Providència.
Vaig entrar enmig de la foscor,
vaig arribar a la part més profunda de l'inframón.
La meva cara s'il·lumina
en pensar en la fi del temps
en que vaig entrar en la seva presó.
El cos és aquesta presó.

Vaig cridar:
'iTots els que em sentiu,
alceu-vos del vostre son profund!'

I el que dormia es va despertar i va plorar,
vessant amargues llàgrimes, i va dir:

'Qui em crida?
¿D'on vé la meva esperança
mentre jec en les profunditats d'aquesta presó?'

'Sóc la Providència de pura llum', vaig replicar,
'Sóc el pensament de l'esperit verge
que t'eleva a un lloc d'honor.
Aixeca't!
Recorda el que has sentit.

Retorna a les teves arrels a mi, el misericordiós.
Guarda't dels dimonis de la pobresa.
Guarda't dels dimonis del caos.
Guarda't de tots els qui et vulgiun esclavitzar.
Desperta't! Alça't de les profunditats de l'inframón!'

El vaig alçar, el vaig segellar amb la llum/aigua dels cinc segells.
La mort ja no va tenir cap més poder sobre ell.
Torno a pujar al regne perfecte,
ho he completat tot i tu ho has sentit.

L'Apòcrifon acaba amb una advertència que potser explicaria la seva insòlita conservació:

"T'ho he explicat tot perquè ho puguis escriure i compartir en secret amb els teus companys esperits. Perquè és el misteri de la raça que no muda."

El Salvador li va donar perquè ho escrigués i ho guardés amb cura. I li va dir:

'Qui ho canviï per un regal, per menjar o beguda, per roba o per qualsevol cosa així, serà maleït.'

Aquestes coses van arribar a Joan en un misteri. A l'instant el Salvador es va esvaïr. Joan va anar a trobar els seus companys deixebles i els va contar el que el Salvador li havia dit. Jesús el Crist. Amén."

De la mà dels neoplatònics i els gnòstics entrem ara en el contradictori món del "judaisme", que s'ha guanyat a pols, per la seva particular relació amb el món del son i els somnis, la cèlebre dita: *Qualiacunque voles Judæi somnia vendunt* (els jueus venen somnis a qualsevol que els vol).

Son i Somnis I.2 - Fonts

Judaisme

Quan tornem al Creador veurem que tot ha estat un somni

Talmud

El judaisme - terme incorrecte, però inevitable - ha experimentat al llarg de la seva accidentada història uns canvis molt més intensos que no pas les tradicions hindú o budista, que l'han forçat a adaptar contínuament elements foranis. I a la vegada - és la dualitat de l'ànima jueva - es guia per un canon de textos revelats, limitant així les revelacions posteriors i de retruc els somnis, vehicle privilegiat de comunicació divina. Per tant, el contrast entre les visions legalístico-religioses i les pràctiques més o menys màgiques és especialment agut en el si d'aquesta tradició.

El canon bíblic actual es va fixar entre els anys 70 i 90 de l'era comuna. Els essenis de Qumran no en tenien cap, tampoc la comunitat jueva d'Alexandria ni les primeres comunitats cristianes, que més tard també van establir el seu propi canon. Per acabar-ho d'embolicar, els mateixos textos bíblics - als que la historiografia mítica atribueix una antiguitat de gairebé 2000 anys - en realitat són més recents. Alguns estudis assenyalen que van ser redactats, juntament amb la versió grega dels 70, durant el període hel·lenístic-asmoneu, entre els anys 300-140 A.C., a partir de tradicions anteriors.

Així, la religió hebrea politeïsta inicial ben poc té a veure amb la de l'època hel·lenística, la medieval o la de l'època actual. Això fa difícil la síntesi i aquest assaig es limita a fer unes pinzellades dels materials més directament relacionats amb el son i el somni: els textos bíblics i apòcrifs, els precedents de la Càbala, Filó, el Talmud i el rabinisme, el judaisme medieval i la Càbala, el folklore popular jueu, la posició de Spinoza, acabant amb uns apunts de la història recent.

Els textos d'aquest capítol són una complexa mescla de materials de procedències diverses

El fet que els textos bíblics tinguin dates de redacció molt més contemporànies del que se sol dir, explicaria, per exemple, els sorprenents paral·lelismes de la Bíblia amb les fonts hel·lenístiques.

L'Antic Testament

Per presentar el son i el somni en l'Antic Testament, en bona lògica tradicional hebrea cal començar pels mots. Els diversos llibres de la *Torà* contenen unes 120 mencions al somni i unes 90 al son i empen diversos termes per designar-los. Però la primera menció que apareix al text sagrat no fa referència al somni, com es podria esperar, sinó al son. És el cèlebre son profund en que Jahvè fa caure Adam per tal de formar

Eva amb la seva costella i que apareix en hebreu al peu de la il·lustració que encapçala el present capítol.

Sons adàmics

Per parlar del son l'Antic Testament emprà principalment dos termes: תַּרְדָּמָה, *tardamah*, el son d'Adam, que segons el diccionari de Gesenius deriva de דַּרַךְ, una arrel primitiva que es tradueix per “estabor-nir”, “estupiditzar” (amb el son o la mort).

D'ací el sentit de “dormir profundament”, “tenir un son com la mort”. El terme s'aplica a no sentir res, al son de la mort, a quedar-se astorat.

L'arrel דַּרַךְ, *radam*, forma un mot onomatopèic que designa el roncar i d'ací el son profund. A Daniel també adquireix el sentit de caure en estupor.

L'altre terme és *ishan*, que significa “lànguid”, “feble”, i designa el dormir, o més específicament el començament del son. D'ací els sentits derivats de languidesa o vellesa. En algun passatge indica també els

Son i Somnis I.2 - Fonts

somiejós propis d'aquest estat. És interessant remarcar que només a Gènesi 2:24 es combinen ambdós termes quan Jahvè "va fer caure Adam en un son profund (*tardama*) i es va adormir (*ishan*)."

En aquest context se suggereix, doncs, un estat de trànsit, un especial son hipnòtic, cosa per altra banda comprensible, vist el resultat que se'n va seguir. El terme reapareix en Samuel 26:12, en ocasió del sopor que Jahvè provoca en Saül i els seus. Isaïas el fa servir significativament per designar una terrible destrucció (29:7ss).

L'última aparició d'aquest especial son profund apareix a Proverbis 19:15 en parlar dels perniciosos efectes de la peresa. En altres passatges es relaciona també amb la mort.

Somnis veterotestamentaris

La primera menció que fa l'Antic Testament al somni pròpiament dit apareix a Gènesi 20, quan es descriu l'aparició de Jahvè al rei Abimèlec, que vol prendre per esposa Sara, dona d'Abraham, a qui el patriarca ha fet passar per germana seva per motius de seguretat. Segons l'ordre dels passatges del Gènesi, Abraham ja va fer servir el mateix truc amb el faraó en èpoques de joventut, amb un idèntic resultat.

Tant si és una repetició com una part del relat, el que més sobta no és que Jahvè s'aparegui en somnis al rei, ni que Abraham munti aquests pintorescos enganys, sinó que Sara, a la més que respectable edat de 90 anys i a sobre prenyada, encara pugui despertar passions tan arborades.

Jahvè recrimina a Abimèlec les seves intencions en un somni, que s'expressa amb el terme חַלָּם (*halam*). Segons el diccionari de Gesenius, aquesta paraula prové de l'arrel *hlm*, que significa “estar gras”, “ser carnós”, dit dels infants o de les cries dels ramats. D'ací, al llibre de Job, indica “ser fort o robust”. Només secundàriament designa el somi-

ar.

Comenta el gran lingüista alemany el motiu de l'etimologia:

“perquè, es diu, la corpulència del cos inclina al son i els somnis; en tots els esdeveniments les significacions de somni i corpulència es troben en les altres llengües relacionades amb l'hebreu, expressades amb les mateixes lletres.”

El somni es designa també amb el mot *hzh*, que apareix en Isaïas amb el sentit de somni visionari, “parlar en somnis”, “delirar.”

En els profetes el terme adquireix el seu sentit clàssic de revelació divina. El profeta Joel (3:1) prediu que en la futura Edat d'Or tothom, joves i vells, posseiran el do del somni profètic. Tant el llibre de Daniel com els nombrosos apòcrifs de l'Antic Testament, com els Apocalipsis d'Esdras i Baruc, per no parlar del Llibre d'Enoc, s'introdueixen amb visions, també a través dels somnis.

De fet, la diferència entre somni i visió no queda gens clara a la Bíblia, com demostren l'etimologia i l'ús i reconeix un pietós comentarista actual:

“La línia de demarcació entre somnis i visions, o entre l'aparició de Déu a un somiador en un somni i una revelació genuïna a una persona desperta no és clara i distinta en tots els casos”.

En hebreu la visió és חִזְיוֹן , terme relacionat amb l'arrel “veure”. Així, el “somni durant la nit” d'Abimelec es converteix en “visió durant la nit” en el cas de Jacob a Gènesi 46.2 o en “visió nocturna” a Daniel 2:19.

Però qui somia, exactament (amb la paraula *halam*), i a quins llibres de la Bíblia?

Gènesi:

- ▲ Abimelech (20:3) / Jacob (28:12) (El somni de l'escala) i 31:10 (L'engany de les cabres de Laban) / Laban (31:24) (Que deixi

en pau a Jacob) / Josep (37:5,9) (Somni de les estrelles i els germans) / El coper i el forner (40:5) (Josep interpreta el somni) / El faraó (41:1, 5) (Les vaques)

Jutges:

▲ Un home de l'exèrcit de Gedeó (7:13) (Somni de victòria)

I Reis:

▲ Salomó (3:5) (Concessió de la saviesa)

Daniel:

▲ Nabucodonosor (2:3, 4:5) (Somni de l'estàtua) / Daniel (7:1) (Plaga de llagosta)

Tot i que els patriarques són els més afavorits pels somnis, convé notar que els missatges divins arriben democràticament a tota mena de gent i amb continguts variats: des d'un avís a un cop de mà o una advertència. El somni o visió, doncs, en total acord amb les cultures d'Orient Pròxim, també és el mitjà fonamental de comunicació divina a la Bíblia.

L'estret parentiu entre somni i visió s'exemplifica en la famosa visió

Son i Somnis I.2 - Fonts

d'Abraham de Gènesi 15.

Convé notar que la narració té dues parts ben diferenciades. En la primera, diu el text:

“La paraula de Jahvè fou adreçada a Abraham en una visió”.

El patriarca està despert i Jahvè li mostra els estels del cel, símbol de la seva futura progènie. Després, al capvespre

“quan el sol estava a punt de pondre's, caigué sobre Abraham un son profund i fou pres de basarda i tenebra espessa”.

Aleshores, com abans, Jahvè li parla; per tant, somia.

I pel que fa a la teofania nocturna de l'infant Samuel... va ser un somni o estava despert?

Realment, somni i visió són inseparables a l'Antic Testament. Tot i que de vegades els textos facin menció explícita a somiar (Gn 37:5, Gn 40:5, Ju 7:13) molts estudiosos opinen que les visions que donen origen als llibres profètics de fet són somnis; l'únic que canvia és si tenen

lloc de dia o de nit.

A la Bíblia tothom dorm i somia, menys Jahvè, a diferència dels déus babilònics, que a més de comunicar-se en somnis amb els homes, de vegades també somien o dormen. El Salm 121 insisteix que Jahvè:

“el guardià d'Israel mai no s'adorm, sempre vigila.”

Però abans, al Salm 44, David increpa Jahvè justament per fer el contrari:

“Desperta't, per què dorms, Senyor? Desvetlla't!”

La clau del dilema rau en l'única menció al repòs diví de la Bíblia, al Gènesi, expressat amb el conegudíssim terme *shabat*, la idea primària del qual, segons Gesenius, és “asseure's”, “seure quiet”. Es fa servir per oposició al treball, aplicat a homes o terres. Secundàriament indica “cessar”, “desistir”. Per tant, el text descriu l'estat mental que s'esdevé en seure quiet i en silenci.

Si el Pentateuc no es va redactar vers el 500 o 600 A.C., coincidint amb la captivitat a Babilònia (587-538) sinó més tard, a Alexandria, aquesta concepció podria tenir arrels zoroastrianes.

Així comenta l'*Encyclopaedia Judaica* les influències externes en la visió bíblica del somnis:

“La visió bíblica dels somnis està substancialment d'acord amb el que sostenien gairebé tots els pobles antics. El somnis són visions de coses que provenen d'un pla ultramundà, on les persones no estan lligades a cossos o esdeveniments ni a llocs i moments concrets. Aquest pla no es pot distingir del dels déus (o Déu) i per tant els somnis es consideraven comunicacions divines (Gen. 20:3, 6; 31:10-11). I el que ens ells es revela es pot actualitzar en fets històrics. En conseqüència, els somnis es consideren presagis o avisos. Els que els entenen millor són els visionaris: profetes, endevinaires, extàtics, que en els seus estat suprasensorials entren en relació amb la "dimensió divina", i és a aquestes persones que Déu

Son i Somnis I.2 - Fonts

envia somnis quan es vol comunicar amb la humanitat (cf. Num. 12:6). A la Bíblia, "somiador," "profeta," i "mag" són termes relacionats (Jer. 23:28; 27:9; 29:8). Però la interpretació final dels somnis depèn de Déu (Gen. 40:8)."

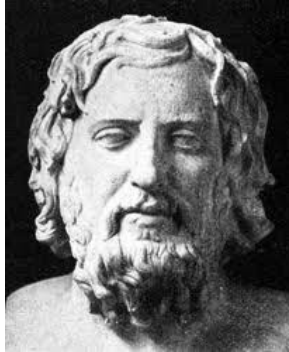
L'Antic Testament presenta, doncs, els mateixos somnis simbòlics que es troben a les literatures egípcia i mesopotàmica, com els de Josep, el somiador bíblic per excel·lència, a qui veiem al gravat de Doré interpretant els somnis del faraó.

Igualment relaciona somnis amb llocs o santuaris, com era comú a l'antic Orient Pròxim, com és el cas de Jacob a Beer-Sheba (Gen. 46:1ss) o el de l'infant Samuel al santuari de Siló. I si hi incloem del somni-visió, són notoris els fenòmens que es produeixen al Temple de Jerusalem o sota arbres o als cims i coves de les muntanyes sagrades.

Caldria distingir, però, entre la incubació (que suposa una visita intencionada a un santuari) i la revelació en general en somnis, com el somni de Salomó de 1Reis 3:5-15, descrit a la pintura de Luca Giordano. Primer el rei fa una ofrena al santuari de Gabaon i després, a la nit - recalca el text - se li apareix Jahvè en somni-visió i li concedeix la saviesa que l'ha fet famós.

En altres passatges (Jer. 23:25; Zac. 10:2), la Bíblia parla dels falsos somnis que es determinen com les falses profecies: si no s'acompleixen, són falsos. Però malgrat la diversitat de mètodes i reflexions sobre son i somni que apareixen als textos de la Bíblia, aquesta no presenta - a diferència d'altres aplecs de textos sagrats antics, com el Vedanta - cap exposició completa sobre el son i els somnis en forma sapiencial o narrativa, i no s'hi troba una relació ordenada dels mètodes d'interpretació, inducció, predicció o endevinació. Caldrà esperar a Filó d'Alexandria perquè el judaisme assagi la seva primera teoria filosòfica dels somnis i intenti ordenar el que fins aleshores era una amalgama de materials diversos.

Filó d'Alexandria

Filó d'Alexandria (c.13-20 A.C.? - 50) és el primer que va intentar establir un diàleg entre la mentalitat jueva i la filosofia, empresa que altres jueus han intentat al llarg de la història amb tant poc èxit com ell. Tot i que era un treballador incansable (ens arribat 40 obres seves i 40 més s'han perdut), la seva feina ingent no va tenir gran acceptació ni entre els jueus ni entre els grecs, només els cristians el van fer servir per confegir els seus textos i sobretot per atacar els jueus.

Filó té una visió completa del son i els somnis a l'entorn d'una idea central: el “Logos” és l'efluència de Déu, tant en l'univers com en l'home individual, i els omple de la glòria o *shekinah* divina. El “Logos” és el lligam que uneix Déu i home, l'escala del somni de Jacob que uneix cel i terra.

El filòsof jueu incorpora el terme “Logos” (λόγος, de λέγω *lego* "Jo dic", amb els sentits de “opinió”, “paraula”, “discurs”, “raó”), que s'havia convertit en un terme filosòfic a partir d'Heràclit per al que expressava l'ordre i el coneixement. Després es va fer servir amb diverses connotacions.

Per als sofistes indica “discurs”, Aristòtil l'entén com un “discurs raonat” o un argument retòric i els estoics identifiquen el “Logos” amb el principi diví que anima i impregna l'univers, sentit que adopta Filó i

més tard empren l'evangeli de Joan o l'Epístola als Hebreus. La influència de Filó en la gènesi del cristianisme és tan descarada, que Eusebi de Cesarea, pragmàtic, el considerava cristià.

La idea de Filó que l'home pot arribar a l'estat diví gràcies a l'efluència divina el va portar, en parlar del messianisme, a afirmar que només l'ascens de l'home a l'alçada divina causaria la pau universal i no pas el descens de Déu al nivell humà. No cal dir que aquesta opinió no va tenir cap èxit entre els seguidors del judaisme ni tampoc del cristianisme.

De família noble, Filó va ser sempre un home compromès i respectat. Flavi Josep, a les "Antiguitats jueves", conta una anècdota reveladora:

"Habiendo surgido desacuerdos entre los judíos que vivían en Alejandría y los griegos, enviaron legados al César; tres por cada facción. Uno de los legados de los alejandrinos era Apión, quien, entre otras cosas que dijo de los judíos, los acusó de menospreciar el culto del César. Pues, a pesar de que todos los súbditos del imperio romano habían levantado aras y templos a Cayo y le otorgaban honores como a los dioses, únicamente los judíos consideraban ignominioso dedicarle estatuas y jurar por su nombre. Habiendo Apión dicho todo esto, con lo cual esperaba que el emperador se indignaría, cosa muy probable, Filón, que estaba al frente de la delegación de los judíos, hombre muy instruido en filosofía, hermano de Alejandro el alabarca, se preparó para hablar. Pero Cayo se lo impidió, y ordenóle que saliera de su presencia. Estaba tan indignado que nadie tenía la menor duda de que castigaría a los judíos gravísimamente. Filón se retiró ultrajado y dijo a los judíos que le rodeaban que era preciso tener buen ánimo, pues si Cayo los maltrataba de palabra, de hecho ya se había atraído la ira de Dios."

Filó planteja la seva visió sobre el son al llarg de diverses obres. Podríem resumir d'aquesta manera la seva concepció:

1. El son es un fenomen natural, una activitat necessària per al descans, durant el qual el cos s'allibera de la fatiga diürna; això implica una relaxació dels sentits.

Son i Somnis I.2 - Fonts

2. Concepció negativa del son, comparada amb la follia i l'embriaguesa, segons la que "el son és cec davant la vigília d'aguda vista". També el compara amb la joventut.
3. Concepció positiva del son, quan els veritables sentits de l'ànima estan actius mentre dormen els del cos. L'ànima s'allunya del brogit del món que li arriba a través dels sentits i retroba la seva pròpia intimitat i pot adquirir un coneixement diferent del sensorial.

"Té visions, somia els dogmes de la sagrada filosofia i rep visions de Déu."

En aquest aspecte es pot equiparar a l'èxtasi, perquè s'arriba a les visions tant en un com en l'altre estat de consciència.

Filó compara també el son amb la seva contrapartida, la vigília, per tal de comprendre'l millor epr via de contrast:

1. La vigília és un estat natural, contrari a un altre estat natural que és el son.
2. Concepció negativa de la vigília, en referència a la vigília dels sentits, que suposa el son dels autèntics sentits de l'ànima.
3. Concepció positiva de la vigília en sentit estricte, ja que és l'estat en el que s'adquireix coneixement, l'estat en que el savi es perfecciona. Qui sent passió per la saviesa

"es enemigo del sueño y amigo de la vigilia. Habiéndose levantado, despertando y aguzando siempre la inteligencia, la insta a dirigirse hacia todos lados, volviéndola ávida de escuchar e infundiéndole un ansia incontenible de aprender".

Aquesta concepció es la contraposició al son del peresós

“que es lliura a les passions i als lligams del cos.”

Ja el poeta Píndar (*Ol. XIII 65ss.*) presentava l'ensomniament o estat hipnagògic com un estat especial de la consciència entre el son i la vigília.

Filó apunta al fet que en alguns passatges bíblics apareix la crida en somnis, el somni vocacional (com la iniciació xamànica) en el que Déu, abans de la revelació, fa una crida al somiador, de manera que el desperta o mig desperta, com descriu 1 Samuel 3.

És la vigília de la ment-somni dels sentits. En adormir-se el cos, l'ànima entra en un estat de vetlla que és imprescindible per tenir determinades visions.

Aquest estat de "vigília de l'ànima en el somni" que presenta Filó, té evidents ressonàncies amb els iogues dels somnis.

L'èxtasi

Passem ara a un altre estat de consciència que per a Filó és el més excel·lent. Al seu tractat “Heres” exposa una suggerent classificació de quatre tipus d'èxtasi:

1. Un èxtasi negatiu, comparat amb la follia, la senilitat, l'embriaguesa i la malaltia. Filó l'exemplifica amb el passatge de Deut. 28, 28-29, quan Jahvè descriu la desgraciada sort dels infidels.
2. Un èxtasi que és com una obnubilació produïda per una sorpresa o situació inesperada. Filó en dóna diversos exemples: Gen. 27, 33; 45, 26; Ex. 19, 18; Lev. 9, 24.
3. L'èxtasi d'Adam (Gen. 2, 21), que Filó assimila amb la inactivi-

tat de la ment, la calma de la intel·ligència: en la creació de la dona, que és l'element irracional, la raó d'Adam havia d'estar adormida...

4. Finalment, l'èxtasi veritable, el profètic, que és l'experiència del que és arravatat, inspirat per Déu. És l'estat d'èxtasi i possessió divina propi dels profetes i els homes bons i virtuosos.

Només té lloc quan l'intel·lecte humà és desplaçat per l'Esperit diví - ja que diví i humà no poden conviure - i es produeix per iniciativa exclusiva de Déu, que fa servir l'home d'instrument de revelació i comunicació. I la seva intenció no és substituir la naturalesa humana, sinó guiar-la vers la veritat, vers l'absolut, allunyant-la dels enganys del món visible.

Per a Filó, per tant, hi ha diversos graus d'influència divina que van des de la possessió completa per part de Déu mateix a l'arribada de pensaments divins a la ment, que ell anomena *logoi* ("paraules").

Això no obstant, no distingeix gaire clarament si aquests suggeriments són veus o pensaments i els identifica amb els àngels que transmeten missatges a la Bíblia.

Diu que el "lloc" on Jacob va tenir la visió que narra Gènesi 27 és el símbol de la perfecta contemplació de Déu i els àngels que puguen i baixen per l'escala que veu el patriarca són la llum inferior dels preceptes divins. Tothom rep contínuament aquests pensaments que ens conforten, encoratgen i inspiren:

"Amunt i avall a través de tota l'ànima, els *Logoi* de Déu es mouen sense fi; quan puguen se l'emporten amb ells i la tallen de la part mortal, mostrant-li només la visió de coses ideals; però quan baixen, no la fan caure sinó que baixen amb ella per compassió o humanitat envers la nostra raça, per oferir-nos assistència per tal de fer reviure l'ànima nascuda amb el riu del cos inspirant-li allò que és noble."

Finalment, en la seva “Homilia”, on exposa i tracta la narrativa bíblica, Filó d'Alexandria, a la manera de “La República” de Plató, també afirma amb un potent toc poètic que la funció del bon governant és exposar somnis:

“perquè la seva tasca és interpretar la vida humana, que és un llarg somni d'escenes canviants en el qual ens oblidem el que ha succeït abans, mentre l'ombra fugissera ens porta de la infantesa a la joventut, de la joventut a la maduresa i de la maduresa a la vellesa.”

La tomba d'Onias es pot visitar prop de la ciutat de Hatzor HaGlilit al nord d'Israel.

Onias , el dibuixant de cercles

Durant els primers segles de l'era comuna, es va produir a la Mediterrània una autèntica explosió mística. No sols a Alexandria, amb els terapeutes, mags i teurgs, o a la Capadòcia d'Apol·loni. També a la petita Judea, més de 10 aspirants a messies - incloent-hi el mateix Jesucrist - no es conformaven amb discursos. Molts afirmaven que feien miracles com Elies i Eliseu, els profetes modèlics de l'antigor.

El Talmud dóna alguns exemples de miracles jueus de diverses èpoques, un dels quals és Onias o Honi ha-Ma'agel, el dibuixant de cercles. Aquest notable personatge del segle primer A.C. no era un pintor zen, sinó un savi jueu que la tradició considera descendent de Moisès i que es va fer famós per la seva especial habilitat per fer ploure.

Onias era un esseni, molt respectat per la seva pietosa vida. Tenia molts deixebles i els seus comentaris eren especialment valorats. Es diu que quan entrava a l'escola responia amb sorprenent lucidesa i precisió a qualsevol pregunta que li fessin els rabins, tot i que no ens ha arribat cap comentari seu. El seu sobrenom li ve dels miracles que feia.

En una època de greu sequera, la gent va suplicar Onias que demanés pluja a Déu. Onias va fer un cercle a terra (d'ací el seu sobrenom), es va situar al mig del cercle i va pregar que plugués. La seva pregària fou immediatament escoltada i va començar a caure una pluja torrencial. Però inesperadament va parar de ploure i la situació va començar a ser perillosa.

Llavors Onias va pregar a Déu que parés la pluja i també es va complir la seva petició...

Quan va acabar la sessió, el cap del Sanhedrí, Simó Ben Sheţ aḥ , molestat per l'abús de confiança de la pregària d'Onias, li va dir una mica a contracor:

"Si no fossis Onias, t'hauria excomunicat ¿però què puc et puc fer si peques davant de Déu i això no obstant Ell fa el que tu vols? De tu s'ha dit (Prov 23:25) 'Que tu puguis ser l'alegria del teu pare i pugui exultar la que et va infantar'."

Però és en la seva mort que Onias entra a la galeria dels grans somiadors. Curiosament ens han arribat dues versions del seu traspàs:

Flavi Josep, a les "Antiguitats dels Jueus", relata la mort d'Onies en el context del conflicte entre els germans asmoneus Hircà II (recolzat

Son i Somnis I.2 - Fonts

pels fariseus) i Aristòbul II (recolzat pels saduceus).

Vers l'any 63, els seguidors d'Hircà van capturar el savi durant el setge de Jerusalem per fer-lo servir d'arma secreta i li van ordenar que pregués per la desfeta dels seus adversaris. Però Onias no els va fer cas i va demanar a Déu:

"Senyor de l'univers, ja que tant assetjats com assetjadors són membres del teu poble, et prego que no responguis les pregàries malintencionades ni dels uns ni dels altres."

Relata Flavi Josep que la resposta d'Onies no va caure gens bé a la soldadesca, que el va lapidar fins que va morir. En canvi, el Talmud ni tan sols es molesta a citar Flavi Josep i presenta, en canvi, una versió alternativa d'especial interès en el context d'aquest assaig.

Relata que Onias, al final de la seva vida, va caure en un son llarg i profund que va durar 70 anys (superant el rècord que el presocràtic Epimènides de Cnossos havia establert sis segles abans en 57-60 anys).

Quan es va despertar, ningú no es volia creure que fos el dibuixant de cercles i no li van mostrar cap respecte. Llavors Onias, decebut per l'acollida, desitjà la mort i demanà a Déu que se l'emportés d'aquest món.

El *Maharsha* (“el nostre mestre”) Samuel Eidels (1555-1631) famós rabí i talmudista, explica aquesta discrepància entre el Talmud i Flavi Josep afirmant que els homes d'Hircà II van donar Onias per mort, però que en realitat va entrar en un somni profund, *nidra*, trànsit hipnòtic o coma durant el simbòlic període de 70 anys...

L'altre Antic Testament

Durant els primers segles de l'era comuna, no sols atrevits miraclers feien colorides proeses, sinó que molts autors inspirats van continuar escrivint sagrades escriptures que no van ser incloses a la Bíblia. Les van escriure jueus i també cristians, gnòstics i pagans, i de vegades resulta difícil distingir-los.

Examinem ara els apòcrifs i pseudoepígrafs relacionats amb el judaisme, les obres religioses que no consten al canon i per tant no figuren a les *Toràs* oficials. Foren redactades entre el 200 A.C. i el 200 i el nombre de textos que ens han arribat, malgrat la persecució i les destruccions massives de llibres, és realment impressionant.

Tenim uns 100 textos, sovint d'origen discutible, entre els que destaquen la Carta a Aristeas, 2 Baruc, Llibres 1 i 2 d'Enoc, 4 Esdres, Jubileus, 3 i 4 Macabeus, Testament de Moisès, Salms de Salomó, Pseudo-Filó i "Oracles Sibilins" 3 i 5.

No ens podem ficar en aquesta autèntica selva amb els reduïts mitjans d'aquest assaig. ¿Però es pot apuntar el paper que fan el son i els somnis en aquests textos?

En el textos de caràcter profètic o apocalíptic es retoba reprèn la tradició profètica anterior, però hi apareixen elements d'altres procedències, gregues o egípcies. Fan especial èmfasi en la incubació de les visions o somnis, que són precedits per rituals explícits.

Se citen rituals incubatoris abans de dormir i de tenir revelacions divines a 2 Baruc, els Llibre dels Vigilants i també a 4 Esdres i als Pseudo-Filó, que dóna normes per discernir l'origen de les audicions en somnis i regles per tenir somnis premonitoris.

El llibre dels Jubileus, en parlar dels rituals, fa referències a rituals d'incubació de somnis. També dóna directives per avaluar les revelacions en somnis.

Fins i tot insinua el somni col·lectiu en parlar dels cants en comú i planteja complexes operacions de recerca en somnis de set dies de durada i altres activitats per l'estil.

El Primer Llibre d'Enoc

El Primer llibre d'Enoc (entre 161-125 A. C.) dedica el capítol 83 als somnis. Narra dues visions apocalíptiques obtingudes per Enoc en somnis, segons els estudiosos fortament influenciades pel zoroastrisme.

La primera simplement anuncia que la Terra serà destruïda i la segona és una història de la humanitat i del poble d'Israel fins a la fi dels temps, en la que els actors del drama són representats com animals simbòlics enmig d'una catàstrofe general.

Diu el capítol 83:

“Ahora, Matusalén, hijo mío, te manifestaré todas las visiones que he tenido y las recapitaré ante ti. Tuve dos visiones antes de casarme, la una bastante diferente de la otra: la primera cuando aprendía a escribir y la segunda antes de tomar a tu madre.

Tuve una visión terrible y al observarla oré al Señor. Yo estaba

acostado en la casa de mi abuelo Mahalalel y vi en una visión cómo el cielo colapsaba, se soltaba y caía sobre la Tierra.

Cuando cayó sobre la tierra, vi la tierra devorada por un gran abismo, montañas suspendidas sobre montañas, colinas abatidas sobre colinas y los grandes árboles separados de sus troncos, arrojados y hundidos en el abismo.

Por eso una cayó dentro de mi boca y alcé mi voz para gritar y dije:

'¡La Tierra está destruída!'

Entonces mi abuelo Mahalalel me despertó, pues yo estaba acostado cerca de él; me dijo:

'¿Por qué gritas así hijo mío, por qué profieres semejante lamento?'

Le conté toda la visión que había tenido y me dijo:

'Así como tú has visto una cosa terrible, hijo mío, ya que es terrible la visión de tu sueño sobre los misterios de todos los pecados de la Tierra, así la Tierra está a punto de ser devorada por el abismo y aniquilada por una gran destrucción'."

El segon Llibre d'Enoc

El llibre del secrets d'Enoc (2 Enoc) - redactat al més probablement el segle I - no està relacionat amb l'anterior, més antic, ni amb els altres dos llibres d'Enoc (3 i 4).

El llibre comença amb el relat d'Enoc, en primera persona, d'un viatge a través dels deu cels que culmina amb una entrevista amb el mateix Jahvè, que li comenta la creació del món.

Convé fixar-se en les particularitats d'aquest somni:

"En el primer día del primer mes, estaba yo solo en mi casa y estaba descansando en mi lecho y dormía. Cuando yo estaba dormido, una gran pena brotó en mi corazón y estuve en sueños llorando con mis ojos, y no podía comprender qué era esa pena o qué me pasaría. Y se me aparecieron dos hombres extraordinariamente grandes, como yo nunca había visto tales en la Tierra. Sus rostros eran brillantes como el sol, también sus ojos eran como una ardiente luz y de sus labios salía fuego."

(...)

"Estaban parados a la cabecera de mi cama y empezaron a llamarme por mi nombre. Yo surgí de mi sueño y vi claramente a esos dos hombres parados enfrente de mí."

Els homes, uns àngels, fan una interessant operació onírica: ajornen el somni. Diuen a Enoc que aquella nit pujarà al cel i que mentrestant vagi a dir a la família el que ha de fer mentre és fora de la Terra i que no el busquin. Enoc així ho fa i els àngels se l'emporten del primer cel al desè fins que arriben a la presència divina, i Jahvè en persona li explica els secrets de la creació.

Després li dona instruccions perquè torni a la Terra i difongui tot el que ha après. És interessant notar que els àngels, després del viatge, el col·loquen al seu llit de nit, on el seu fill Matusalem - que no s'ha separat

del capçal - el veu materialitzar-se literalment davant dels seus ulls.

Durant 30 dies, Enoc escriu els seus viatges juntament amb instruccions morals i entrega el text als seus fills. Encabat, Déu fa caure una espessa nit profunda i Enoc es arravatat discretament pels àngels al cel.

El text precisa que Enoc va viure 365 anys, va estar 60 dies de viatge oníric, 30 dies a la Terra (durant els quals va escriure 366 llibres!) i va ser elevat al cel el mateix dia i hora que va néixer. I finalment, allí, es va transformar en l'àngel Metrató...

L'Apocalipsi d'Esdras

L'Apocalipsi d'Esdras o IV Esdras, (s. I) un dels textos apòcrifs més notables, que recorda els llibres d'Enoc, presenta un àngel que prediu el futur dramàtic d'Israel i de la humanitat. El llibre comença amb la pràctica incubatòria d'Esdras a Babilònia:

“Estaba sobre mi lecho, con la cara descubierta y los pensamientos venían a mi espíritu”.

Els pensaments es transformen en somni i l'àngel Uriel li fa veure el futur.

Els possibles precedents de la Càbala

Després de les visions dels profetes de la Bíblia i els viatges onírics dels apocalíptics, les primeres escoles que presenten una teoria mística i un mètode específic en el si del judaisme es troben en els segles I i II en els textos dels *heichalot* ("palaus superiors") i sobretot en el més antic llibre jueu "esotèric" que tenim, el bell i enigmàtic *Sefer Yetzirah* ("Llibre de la Formació" o "Llibre de la Creació", ספר יצירה), anomenat també "Llibre d'Abraham" - a qui s'atribueix per transmissió oral.

El text se centra en una presentació general i estructural de la realitat articulada a l'entorn de les lletres hebrees, els noms divins de l'arbre sefiròtic i els 32 camins de la saviesa. Notem com situa el son en relació a l'alfabet hebreu:

"Les lletres simples són dotze: He, Vau, Zain, Het, Tet, Yod, Lamed, Nun, Samec, Ain, Tzadde, i Quof; representen les propietats fonamentals: vista, oïda, olfacte, parla, desig d'aliment, desig sexual, moviment, ira, joia, pensament, son i treball. Simbolitzen també les dotze direccions de l'espai: nord-est, sud-est, est superior, est

inferior, nord-oest, sud-oest, oest superior, oest inferior, sud superior, sud inferior, nord superior i nord inferior. Divergeixen per tota l'eternitat i són com els braços de l'univers.”

El *Sefer Ietzirà* també assimila les dotze lletres simples amb les 12 constel·lacions zodiacals i amb els òrgans del cos. Identifica específicament el son amb la lletra *samec*:

“Va voler que la lletra Samec, predominés en el son, la va coronar, la va combinar i va formar Sagitari en el món, el mes de Kislev en l'any i l'estómac de l'home.”

Pel que fa al mètode de la Merkabà (מְרֻכָּבָה, מְרֻכָּבָה, i מְרֻכָּבָה) o misticisme del Carro, conforma una escola en el judaisme que se centra en les visions relatades al capítol 1 del llibre del profeta Ezequiel i en la literatura dels *hekhalot*, que narren històries d'ascensions als “palaus” celestials.

Recordem que aquest carro-tron de 4 rodes és impulsat per quatre *hayyot* ("vivents"), que tenen 4 ales i caes d'home, lleó, toro i àguila i són el centre de la visió d'Ezequiel. Una visió que el místic intenta emular, tot reproduint la visió-somni del profeta bíblic.

El principal *corpus* de la literatura de la *Merkabà* es va redactar a Israel entre els anys 200 i 700, tot i que se'n troben referències posteriors en la literatura dels asquenazis hassídics de l'Edat Mitjana. De fet, el corrent va durar fins al segle X i es va integrar en el moviment cabalístic dels segles XII i XIII.

El Talmud fa nombroses advertències sobre els perills d'aquesta pràctica del carro. D'entrada, reserva els debats sobre el tema als savis més preparats i fa nombroses recomanacions a no passar-se de la ratlla amb les arriscades pràctiques de la Merkabà. Per exemple, diu que les doctrines secretes no s'han de comentar públicament, que només les poden estudiar savis experts.

Encara més, la doctrina secreta només es pot confiar a qui posseeixi les cinc qualitats descrites al capítol 3 d'Isaïes, és a dir dominar cinc professions diferents que exigeixen tenir un bon criteri. I posa l'exemple d'un atrevit jove que va ser consumit pel foc a conseqüència de remenar el passatge 1:4 d'Ezequiel.

Fora dels ambients rabínics, els apocalíptics també presenten exegesis visionàries on es fa referència als regnes divins i a les creatures divines que els poblen, molt pròximes a les que apareixen en els materials rabínics. Uns quants textos de Qumran indiquen que les comunitats del Mar Mort també tocaven el tema de la Merkabà.

Per altra banda, hi ha força afinitat entre els textos místics i les homilies rabíniques sobre la Merkabà, que solen fer detallades descripcions dels múltiples nivells celestials (generalment set), sovint guardats per àngels i voltats de flames i llamps. El cel superior conté al seu torn set palaus (*hekhalot*), i en l'últim i més intern resideix la imatge divina suprema (la Glòria de Déu o una imatge angèlica), que seu en un tron entre impressionants exèrcits que canten la seva lloança.

No se sap com aquestes imatges es combinaven amb les tècniques místiques d'ascensió individual (paradoxalment anomenada “descens” en molts textos) per aconseguir la unió amb la divinitat. Tenint en compte que aquestes activitats van florir en el místic segle III, hi ha una encesa disputa entre els investigadors: alguns insisteixen en la influència forània - especialment gnòstica - mentre que d'altres diuen que els temes de l'ascensió i la unió mística són una progressió natural dins del judaisme rabínic. No cal dir que els defensors d'aquesta segona opinió solen ser tots jueus.

El Llibre dels Secrets

El *Sefer ha-Razim* (Heb. סֵפֶר רָזִיָא רַבָּא; "Llibre dels Secrets"), (finals s. III - principis s. IV) es considera un precedent dels posteriors textos cabalístics com el *Zohar* (s. XIII) i el *Bahir* (també del s. XIII) i certament és anterior al mateix *Sefer Yetzirah* (s. IV). El text es pot datar amb precisió perquè fa referència a unes dates romanes que fixen la seva redacció l'any 297.

El llibre està dividit en set seccions i cadascuna conté una llista d'àngels amb instruccions per realitzar un o més ritus màgics amb ells. Probable obra d'un escriba rabínic, revela un contrast entre la cosmogonia "ortodoxa" i la innegable pràctica de la màgica en el judaisme de l'època.

El *Sepher Ha-Razim* es presenta com un text que Noè rep de l'àngel Raziel i que es transmet de generació en generació fins al rei Salomó, per a qui és una important font de saviesa i de poders màgics.

Entre les deliberacions dels àngels i els llistats dels seus noms i funcions en els sis cels que precedeixen el suprem setè cel, el llibre presenta unes 30 fórmules màgiques per endevinar el futur, per desanimar els

Son i Somnis I.2 - Fonts

cors dels poderosos, per fer que la desgràcia afligeixi els enemics, per obtenir guariment, per interpretar els somnis, per vèncer un enemic o un animal salvatge, per veure el sol tant de dia com de nit, per conversar amb la lluna i els estels, per profetitzar o tenir bona fortuna.

El simbolisme del número 7, la importància dels noms divins i la prevalència de la màgia simpàtica posen aquesta obra en relació amb el context màgic de l'antic Orient Mitjà i és l'únic text que ens ha arribat de la literatura hebrea antiga que fa un tractament sistemàtic de la màgia, la bruixeria, els encanteris i els remeis sobrenaturals, probablement a causa de la sistemàtica destrucció de materials indesitjables que va fer l'ortodòxia jueva - amb el mateix delit que la cristiana - durant els agitats primers segles de la nostra Era.

Així comença el *Sepher Ha-Razim*, prometent al seu usuari uns resultats francament atractius, també en el terreny oníric:

“Introducció:

Aquest llibre és un dels Llibres dels Misteris, que va ser donat a Noè, fill de Làmec, per l'àngel Raziel l'any que va entrar dins de l'arca, abans que hi penetrés. I Noè el va gravar sobre una pedra de safir ben clarament. I d'ell va aprendre a fer coses meravelloses i els secrets del coneixement i les categories de la comprensió i pensaments d'humilitat i conceptes de consell.

Va aprendre a dominar la investigació dels nivells del cel, a moure's per tot el que hi ha a les seves set estances, a observar tots els signes astrològics, a examinar el curs del sol, a explicar les observacions de la lluna i a conèixer els camins del Gran Ós, Orió i les Plèiades, a declarar els noms dels vigilants de tots i cada firmament i l'àmbit de llur autoritat i de quina manera se'ls pot moure a produir l'èxit en cada cosa que se'ls demana i quins són els noms dels seus ajudants i quines oblacions s'han de vessar davant d'ells. I quin és el moment adequat per ser escoltats per ells, per dur a terme qualsevol desig de qualsevol persona que se'ls apropi amb puraesa.

Noè va aprendre d'ell rituals per provocar la mort i rituals per pre-

servar la vida, per comprendre el bé i el mal, per cercar les estacions i els moments (per als rituals màgics), per saber el moment de donar a llum i el moment de morir, el moment de colpir i el moment de guarir, d'interpretar somnis i visions, de iniciar la guerra i de parar-la i de governar els esperits i els dimonis i enviar-los quan es vulgui de manera que obeeixin com esclaus, de vigilar els quatre vents de la Terra, de ser expert en el llenguatge dels trons, de revelar el sentit dels llamps, de predir el que passarà en tots i cadascun dels mesos, de conèixer els assumptes de tots i cada any, tant els d'abundància com els de fam, els de collita o de sequera, de pau o de guerra, de ser un dels poderosos i comprendre les cançons del cel."

Després de citar els àngels que regeixen l'activitat onírica, el text passa a detallar un particular sistema incubatori:

"Aquests són els noms dels àngels encarregats del somni, que fan que qualsevol que s'hi apropi amb puresa sàpiga com és el somni i quina és la seva interpretació. Si el rei o el cap de la ciutat, o el governador, o el teu amic et consulta i tu li vols donar una resposta a partir de la teva saviesa, digue-li: 'Et faré saber el que hi ha en el teu cor en referència a mi'; O bé: 'el que penses de mi', 'el que vols fer', o 'quina és la interpretació del teu somni. Dóna'm un període de tres dies i et faré saber tot el que hi ha al teu cor.'

Després vés un diumenge a la vora del mar o a la riba d'un riu durant la tercera hora de la nit. Posa't un mantell nou i no mengis la carn de cap animal ni de res que vessi sang i no beguis vi. Pren mirra i encens i posa'ls damunt de brases en una gerra nova de fang, gira la cara vers l'aigua i repeteix tres vegades el nom del lloctinent i els noms dels àngels del campament.

Quan vegis un pilar de foc entre el cel i la terra digues això: 'T'adjuro per l'U que va mesurar les aigües en la palma de la seva mà i va fer fora les aigües i es van apartar d'ell i va fer dels vents que volen per l'aire els seus servents personals, com una flama de foc que va apartar el mar i els va assecar i va fer dels rius un desert. Pel seu nom i per les seves lletres jo t'adjuro i pels noms dels àngels del setè campament a servir BW'L, i fes-me saber què hi ha dins del cor de (nom) fill de (nom), què desitja i quina és la interpretació del seu somni i quin és el seu pensament. Fes el mateix la

Son i Somnis I.2 - Fonts

segona i tercera nit i veuràs aparèixer un pilar de foc amb un núvol al damunt com la imatge d'un home. Fes-li preguntes i et dirà tot el vulguis saber.”

I el tractat acaba amb un apunt històric i una alentadora promesa de resultats segurs:

“...I quan Noè va sortir de l'arca va fer servir el llibre tots els dies de la seva vida i en el moment de la seva mort el va lliurar a Abraham. Abraham a Isaac, Isaac a Jacob, Jacob a Leví, Leví a Kohath, Kohath a Amram, Amram a Moisès, Moisès a Josuè, Josuè als jutges, els jutges als profetes i els profetes als savis. I així, de generació en generació, fins que es val alçar el rei Salomó.

I els Llibres dels Misteris se li van revelar i va aprendre molt en llibres de coneixement i així dominava tot el que volia, dominava els esperits i els diables que vagaregen pel món, i a partir de la saviesa d'aquest llibre els empresonava i alliberava, els enviava i els feia tornar, i va construir i va prosperar. Li van fer a mans molts llibres, però aquest es va veure que era el més preciós, el més honorable i el més difícil de tots. Felix l'ull que el contempli. Felix l'oïda que escolti atentament la seva saviesa. Perquè en ell hi ha els set firmaments i tot el que en ells es troba. Dels seus campaments aprendrem a comprendre totes les coses i atènim èxit en cada acció, a pensar i actuar a partir de la saviesa d'aquest llibre.”

El Talmud

El Talmud (תלמוד) , escrit entre els anys 200 i 500, aplega principalment les discussions rabíniques sobre lleis, tradicions, costums, llegendes i històries i es caracteritza per preservar la multiplicitat d'opinions a través d'un estil d'escriptura associatiu, sobretot en forma de preguntes, producte d'un procés de redacció grupal, de vegades contradictori.

Més que d'un únic Talmud es pot parlar de dos: el Talmud de Jerusalem (*Talmud Yerushalmi*) - redactat a la província romana que s'acabava de crear amb el nom de Filistea - i el Talmud de Babilònia (*Talmud Bavli*) - redactat a la regió de Babilònia. Ambdós els van escriure al llarg de diversos segles generacions de rabins de moltes acadèmies.

El judaisme considera el Talmud la tradició oral, mentre que la *Torà* es considera la tradició escrita. El Talmud amplia, explica i complementa el Tanaj, però no pot, per definició, contradir la *Torà*. El paradigma de la *halakà* (la llei) subordina l'autoritat del Talmud a la de la *Torà*.

El Talmud està dividit en dues parts, la *Mishnà* i la *Guemarà*. La *Mishnà* és un cos exegetíc de lleis compilades pels anomenats *tanaim* (“repetidors” o “mestres”) des de l'època bíblica fins a la seva codificació pel rabí Iehudà Hanasi, a finals del segle II i està formada, al seu torn, per sis ordres o *sedarim*:

- ▲ *Zeraim* (“Llavors”), sobre l'agricultura.
- ▲ *Moed* (“Festes”), sobre les festivitats jueves.
- ▲ *Nashim* (“Dones”), sobre les dones.
- ▲ *Nezikin* (“Danys”), sobre la llei civil i criminal.
- ▲ *Kodashim* (“Santedats”), sobre el culte del temple de Jerusalem.
- ▲ *Tahorot* (“Pureses”), sobre la puresa ritual.

La *Guemarà* està formada per les discussions dels *amoraim* (“els que diuen”), els savis que van comentar la *Torà* oral en base a la *Mishnà*.

Son i Somnis I.2 - Fonts

En aquestes explicacions hi ha la diferència entre el Talmud de Jerusalem i el de Babilònia.

Temàticament, el Talmud es divideix en *halakà* (textos de caràcter legal) i *hagadà* (paràboles i històries).

El Talmud conté 217 referències als somnis. La part del Talmud que es va escriure durant la captivitat babilònica és plena d'interpretacions de somnis i de maneres de tractar-los, extrets de la bibliografia babilònica sobre el tema. No es pot oblidar que els caldeus eren els grans mags del món antic i el material disponible era molt abundant. Molts mestres famosos parlen sovint dels somnis i presenten doctrines sobre ells. La norma general és la creença en el valor dels somnis, però entre els rabins, com entre els savis grecs o hindús, també hi ha la inevitable colla dels reduccionistes.

El *Berakot* ("Benediccions"), el primer tractat de l'ordre *Zeraim* o sobre l'agricultura de la *Mishnà*, que parla de les regles de les oracions i benediccions, és un autèntic compendi d'interpretacions de somnis, incloent-hi les més radicals.

Conta (56a) que el savi Bar Hedyà (S. IV) - un dels rabins o *nehutei* ("els que baixen") que es movien entre Babilònia i Palestina - era cèlebre per les seves interpretacions de somnis. Atrets per la seva fama, dos homes, Abbaye i Rava, van anar a consultar-li els seus somnis. Abbaye, que li va donar diners, va rebre interpretacions favorables; en canvi Rava, que no li va donar res, va rebre interpretacions desfavorables. En veure que les prediccions de Bar Hedyà es complien, Rava també va començar a pagar i aleshores els seus somnis van rebre interpretacions favorables. Finalment, conclou el text, a Rava li va quedar ben clar que el secret de l'habilitat de Bar Hedyà era el fet que "tots els somnis segueixen la boca de l'intèrpret".

El rabí Jonatan, en la línia de Lucreci, Hipòcrates o Hervey de Saint Denys, diu en un altre passatge:

"L'home veu en somnis només el que li suggereixen els seus propis pensaments" (*Ber. 55b*).

En altres tractats, el Talmud presenta més exemples de l'actitud restrictiva davant dels somnis, com el cas de Meir i Natan, que havent tractat amb poc respecte el *nasi* ("príncep" o "president") Simeó Ben Gama-liel:

"els van dir en somnis que anessin a fer les paus amb ell. Nathan ho va fer, però Meir no, perquè deia: 'Els somnis són inconseqüents'" (*Hor. 13b; Git. 52a*).

Alguns rabins van més enllà encara, com demostra Hanan al *Berakot* quan diu:

"Encara que el geni dels somnis informi un home que l'endemà morirà, no ha de deixar de pregar, perquè està escrit (Ecle. 5:6): 'perquè enmig de tants somnis, il·lusions i paraules, has de tenir temor de Déu'." (*Ber. 10b*).

No funciona. Potser és el coixí.

Això no obstant, la majoria de savis creien en la validesa dels somnis i els consideraven de la mateixa naturalesa que la profecia, tot i que, com ella, no sempre eren planers. Hanina Ben Isaac afirma amb claredat el principi:

"El somni és una varietat de la profecia" (*Gen. R. 17:5*).

Son i Somnis I.2 - Fonts

I en un altre tractat, el rabí Josep el recolza amb un exemple:

"Si hom és excomunicat en un somni, es necessiten deu persones per aixecar l'excomunicació" (*Ned. 8a*).

Alguns savis recomanen un dejuni especial anomenat *ta'anit halom* ("dejuni de somni") per prevenir els malsons. Rav ho afirma sense ambatges:

"El dejuni és tan poderós contra el somni com el foc contra un carro" (*Shab. 11a*).

Hisda concreta:

"Mentre sigui el mateix dia" (*Shab. 11*).

I el rabí Josep remata:

"Encara que sigui en *shabat*" (*Shab. 11*).

El *Berakot* conté una pregària de l'última generació dels *amoraim*, que es recitava en la benedicció sacerdotal, i que era especialment útil si un somni, com sol passar, no quedava clar. Diu així:

"Sobirà de l'univers, sóc teu i els meus somnis són teus. He somiat un somni i no sé el que és. Tant si he somiat en mi mateix, com si els meus companys han somiat en mi, o jo he somiat en altres, si els somnis són bons, confirma'ls i reforça'ls com el somnis de Josep. I si necessiten un remei, guareix-los, com les aigües de Marà van ser sanejades per Moisès el nostre Mestre i com Miriam fou guarida de la lepra i Ezequies de la seva malaltia i les aigües de Jericó per Eliseu. I la mateixa manera que vas convertir la maledicció del malvat Balaam en una benedicció, converteix tots els meus somnis en un benefici per a mi" (*Ber. 55b*).

El text explica també que hi havia 24 intèrprets professionals de somnis a Jerusalem, dada més que suficient per comprendre el paper central que tenien els somnis en la societat jueva de l'època.

Finalment, el *Berakot* presenta un tercer punt de vista, a mig camí entre els dos que hem exposat: considera que els somnis contenen elements falsos i veritables que cal destriar. Diu el rabí Johanan:

"De la mateixa manera que no hi pot haver gra sense palla, no pot haver-hi somnis sense coses sense sentit."

Berequias expressa una idea molt semblant:

"Mentre una part d'un somni es pot complir, la totalitat del somni no es compleix mai."

I H̄isda subscriu la mateixa opinió:

"Ni un bon somni i un mal somni es compleixen mai del tot." (*Ber. 55a*).

Jonathan fa una interessant classificació dels somnis que es compleixen:

"Tres menes de somnis es compleixen: el somni de matinada, el somni que somia un amic de tu i el somni que és interpretat dins d'un somni" (*Ber. 55b*).

I pel que fa al contingut, un dels temes estrella dels talmudistes és, tòpicament, l'econòmic.

Johanan ben Zakkai, per exemple, va somiar que els seus nebots perdrien 700 denaris aquell any. I els va comminar a donar almoines sovint, per tal de perdre els diners a poc a poc i per una causa noble.

Vet ací un altre cas: un home tenia un cert remordiment amb l'herència de son pare perquè sospitava que era diner brut i una nit se li va aparèixer un popular personatge, Memuneh ("l'Ungit"), el "dispensador de somnis", un dels àngels que fa funcionar l'univers, i li va indicar el lloc, quantitat i usos que havia de donar a aquells diners.

El tresor d'Isaac de Cracòvia

Permetem-nos fer un pas endavant en el temps, i anem al segle XVII per comprovar la perennitat d'aquesta bonica relació somni-diners en el món del judaisme.

És el singular cas d'Ayzik Jakubowicz (Isaac fill de Jacob), més conegut com Isaac de Cracòvia, el ric banquer del rei Ladislau IV.

Fou, a més, el generós mecenes de la sinagoga que veiem a la foto i que porta el seu nom, considerada la més bella sinagoga de Cracòvia. Actualment, després d'anys de destrucció i abandó, torna a funcionar com abans.

Però sembla ser que Isaac no va néixer ric. Diversos relats narren l'origen de la fortuna del filantrop, un eco de les Mil i una Nits que ni al mateix Meir Rothschild se li hauria acudit.

Realitat o hàbil recurs per justificar una dubtosa fortuna, el cas es pot resumir així:

“Una nit, Ayzik Jakubowicz, un jueu pietós però pobre, va tenir un somni. Va somiar que Déu li revelava que si anava a la ciutat de Praga i mirava sota el seu pont, hi trobaria un gran tresor que acabaria amb la seva estretor.

Quan es va despertar, no va fer cas del somni, era un home assenyat i a més no volia quedar com un beneit.

Però la nit següent va tornar a tenir el mateix somni. I l'endemà. I l'altre...

Finalment es va convèncer que l'esperava una fortuna i va partir anhelant cap a Praga en busca del tresor que Déu li havia promès.

Després d'un llarg i accidentat viatge, curull de penalitats, finalment arribà a la llegendària ciutat, ple d'esperances i d'expectació.

Un cop a Praga, va trobar fàcilment el seu cèlebre pont, però li va ser impossible acostar-s'hi per buscar el tresor.

Resulta que aquells dies hi havia hagut aldarulls a la ciutat i el vigilava de dia i de nit un batalló de soldats que barraven el pas a tothom que volia travessar el pont.

Son i Somnis I.2 - Fonts

Durant molts dies va esperar un descuid dels soldats per poder baixar a examinar el pont, però el canvi de guàrdia era massa eficaç i no va aconseguir despistar ni un moment l'atenció dels vigilants.

Finalment es va rendir, tot maleïnt-se per la seva credulitat, i va decidir deixar córrer la seva quimèrica recerca.

Però quan ja es girava per marxar, un dels soldats el va cridar i li va dir:

- Ei, tu, fa molts dies que voltes per aquí. I ara te'n vas? Què volies?

El pobre Isaac sospirà i li va contestar:

- Vaig tenir un somni sense cap ni peus, que es va repetir molts dies. Em semblava que Déu em parlava mentre dormia. I em va dir que que vingués aquí des de Cracòvia. No li hauria d'haver fet cap cas.

- Mira que n'ets de babau! - va replicar el soldat - Una vegada jo també vaig tenir un somni com el teu, que es repetia. Déu em deia que anés a Cracòvia i busqués un tal Ayzik Jakubowicz, un jueu pobre, i que trobaria un gran tresor amagat darrere del seu forn. T'ho pots imaginar? No em vaig creure res de res. Em sap greu el que has hagut de passar, però val a dir ets un beneit.

Isaac, no va badar boca, va saludar el soldat i va tornar a Cracòvia. I darrere del seu forn va trobar amagat un gran tresor que el va fer ric.”

La Haggadà

La Haggadà (Heb: הַגָּדָה, "narració", sovint traduït per "llegenda") és un gènere literari jueu que posa en pràctica l'ordre del *seder* o celebració de la Pasqua.

Aquest estil literari deriva de la tradició oral i dels comentaris bíblics i se sol contrastar amb la Hakalà, basada en la llei oral. Ambdós gèneres s'associen amb el Talmud.

Segons la tradició jueva, la Haggadà es va compilar durant els períodes midràixic i talmúdic, tot i que se'n desconeix la data de redacció, que se sol situar vers l'any 170. El manuscrit complet més antic de la Haggadà que es conserva és del segle X.

Llegir la Haggadà a taula la nit de Pasqua és el compliment de l'ordre bíblica a tot jueu "de contar al teu fill" l'alliberament del poble jueu de

l'esclavatge d'Egipte, com descriu el llibre de l'Èxode a la *Torà*.

Per tant, existeix una gran diversitat de versions d'aquest relat que abraça molts aspectes de la vida jueva: hi figuren l'amistat, els animals, els somnis, l'amor, l'educació, la salut, la justícia i la naturalesa divina.

La Haggadà presenta una visió mítica de la història d'Israel des dels seus orígens. En parlar de la creació de l'home presenta una bella teoria onírica:

“L'ànima de l'home va ser creada el primer dia, perquè és l'esperit de Déu que es movia per sobre de la cara de lea aigües. Així, enlloc de ser l'últim, l'home va ser el primer treball de la Creació.

Aquest esperit, o per anomenar-lo amb el seu nom usual, l'ànima de l'home, posseeix cinc diferents poders. Per mitjà d'un d'ells, l'ànima s'escapa del cos cada nit, s'eleva fins al Cel i porta nova vida d'allí per a l'home.”

Quan la Haggadà comenta el son d'Adam, en dóna una explicació menys recargolada i truculenta que la dels gnòstics, però igualment impregnada de misogínia. Argumenta el text que si el primer home hagués estat despert mentre Déu crava Eva, la contemplació del procés de fabricació li hauria impedit enamorar-se d'ella...

Maimònides, o el compromís aristotèlic

Moshé ben Maimón o Musa ibn Maymun, també anomenat des del Renaixement Maimónides ("fill de Maimon") o RaMBaM (l'acrònim de les seves inicials en hebreu), conegut pels cristians com el rabí Moisès l'Egipci (1135-1204), és el metge i teòleg jueu més famós de l'Edat Mitjana i va influir molt en l'escolàstica de Tomàs d'Aquino, un altre aristotèlic, però del camp cristià. Va néixer a Còrdova en el si d'una distingida família. El seu pare, Maimon ben Yosef, exercia com lletrat i príncep de la jueria i va ser qui el va iniciar en l'estudi de la ciència rabínica. Els seus estudis sobre matemàtiques i medicina els va realitzar amb savis àrabs.

Maimònides presenta una concepció dels somnis basada en la seva psicologia i epistemologia, com a part integrant d'una visió filosòfica que rebutja totalment totes les categories sobrenaturals. A la seva cèlebre obra, la "Guia dels perplexos", identifica els somnis i la profecia en termes de llur essència i els distingeix pel que fa al contingut. En la línia d'Aristòtil, no atribueix cap significació cognitiva als somnis en el sentit que puguin ser un procés espiritual que introdueix idees noves o

Son i Somnis I.2 - Fonts

coneixements que abans no es coneixien. Per a ell el somnis només són una funció de la imaginació, no dels sentits ni de l'intel·lecte. El que hom aprèn en somnis no és, doncs, un nou producte de la pròpia ànima, ni una nova idea provinent de l'exterior, sinó una creació de la facultat imaginativa - el magatzem de les impressions sensuais i intel·lectuals:

"Allò que copsa vivament i en gran manera l'atenció de l'home mentre està despert i en plena possessió dels seus sentits forma, durant el seu son, l'objecte de l'acció de la seva facultat imaginativa."

Això no obstant, fa una excepció (per motius de correcció religiosa?). El somni profètic escaparia aquesta limitació, és un cas únic, ja que en ell:

"l'atenció del profeta s'ha de dirigir al coneixement de Déu. Hi ha d'haver una absència dels desigs i apetits més baixos."

Si el profeta compleix aquestes exigències mentre està despert, necessàriament, en els seus somnis:

"percebrà coses molt extraordinàries i divines i només veurà Déu i els seus àngels."

Les experiències oníriques, tant les profètiques com les ordinàries, només es produeixen en el savi:

"quan els seus sentits reposen i llur acció s'interromp."

Maimònides presenta una concepció clàssica i que comparteixen molts científics actuals:

"En els seus somnis, una persona agafa idees que tenia prèviament i que han deixat la seva impressió en la facultat imaginativa, que veu la cosa com si vingués de fora i la percep com si vingués a través del mitjà dels sentits del cos."

Per això, raona, semblen idees noves que no s'havien experimentat mai. A partir d'aquesta concepció de l'essència dels somnis, Maimònides recomana al savi el tradicional “dejuni de somnis”, pràctica de protecció contra malsons i somnis pecaminosos:

"Ha de reexaminar les seves accions, analitzar-les i penedir-se."

Això no obstant, el selecte Maimònides no elimina del tot el somni. A la “Guia del perplexos” comenta les operacions oníriques dels místics de la Merkabà i admet que en casos molt especials es poden practicar. Sense entrar gaire en detalls pràctics, descriu en termes bíblics els onírics habitants de les Esferes, els “elements” o “intel·ligències”. Això no obstant, a més guiar els perplexos, aquí recomana prudència als esperats:

"Hem parlat sovint en aquest tractat del principi dels nostres savis de no comentar la *Maaseh Mercabha* en presència de cap alumne, excepte si és savi i intel·ligent i només se li han de donar els títols dels capítols. Per tant, hem de començar a ensenyar aquests temes segons la capacitat de l'alumne i amb dues condicions. La primera, que sigui savi, és a dir, que hagi superat amb èxit els estudis preliminars. I la segona, que sigui intel·ligent, tingui talent, amb el cap clar i de percepció ràpida, és a dir, que “tingui criteri propi” (Lit: ment pròpia), com deien els nostres savis."

Auguris ibèrics

La família Alashkar és un famós llinatge jueu sefardita, el nom del qual probablement deriva del mot àrab que significa “roig”, combinació lingüística que apareixerà segles més tard en el llinatge dels Rothschild. El primer membre conegut de la família Alashkar és Samuel, un metge que visqué a Sevilla a mitjan segle XIV.

El seu fill Judà, també metge, membre important de la comunitat jueva de Sevilla, afirmà haver rebut en somnis la visita d'un àngel, que li va predir pel mes de Siwan de 5151 (1391) la caiguda de la ciutat i la ruïna dels jueus espanyols. Seguint el consell de l'àngel, Judà emigrà amb el seu fill Moisès a “Màlaga, a la costa”, on va romandre la seva família fins a l'expulsió dels jueus d'Espanya.

L'home està en un constant estat semblant al somni fins que la Càbala el desperta i li obre els ulls.

Aforisme cabalísitc

La Càbala

Dins del gran corrent que anomenem “judaisme” destaca la seva part més esotèrica, la misteriosa “Càbala”, de l'hebreu *kabalà*, que prové de l'arrel *q-b-l* i significa "rebre", d'ací “tradició”. És en aquesta tendència o escola esotèrica jueva on el son i el somni es tracten amb més originalitat i profunditat.

Però això no vol dir que sigui una tendència unitària. La Càbala, com el judaisme, té una gènesi i un desenvolupament singulars, que es manifesten en les diversos matisos de les concepcions sobre el son i els somnis, sobre els que va incorporar influències diverses, com és ara gnòstiques o neoplatòniques.

El gran especialista Gershom Scholem (1897-1982) també establia connexions entre la Càbala jueva, la cristiana i l'alquímia en la seva obra “Alquímia i Càbala”.

Històries i tendències

L'origen mític de la Càbala postula que va ser revelada a Moisès al Sinaí, fins i tot abans, i es va transmetre oralment a través de patriarques, profetes i savis (*hakhamim*) i se suposa que en aquells temps era practicada per molts. Més tard, davant dels perills que assetjaven els jueus, els seu coneixement es va amagar i només es va transmetre en secret.

Sigui com sigui, històricament la Càbala apareix al sud de França i a Espanya, sense una transmissió coneguda, després de les formes anteriors de misticisme que hem presentat (com el *Sefer Ietzirà* i la mística de la *Merkabà*) - durant els segles XII - XIII. Posteriorment es reinterpreta en la renaixença mística jueva del segle XVI a Safed, en la Palestina otomana, a través d'Isaac Luria, famós intèrpret de somnis, per cert. La "Càbala luriànica" es va popularitzar en forma de misticisme social en el moviment del hasidisme del segle XVIII, que influenciarà des de l'est d'Europa el judaisme en general.

En l'actualitat prolifera una singular barrija-barreja de càbales que oscil·len entre les formes més cruament *new age*, el neobudisme, les sectes per a rics, les especulacions neocientífiques i diverses formes d'activisme màgic-polític en la línia del Kalachakra tibetà, tant a favor com en contra del sionisme.

Els orígens del terme "Càbala" (*kabbalah*) es desconeixen. Es discuteix si el va encunyar el filòsof Salomó ibn Gabirol (1021-1058) o el cabalista ibèric del segle XIII Bahya ben Asher. L'estudi acadèmic històric modern del misticisme jueu reserva el terme "Càbala" (*kabbalah*) per designar les doctrines particulars i distintives que van emergir textualment i amb plena expressió a l'Edat Mitjana, una forma que es distingeix dels anteriors conceptes i mètodes místics de la Merkabah.

Segons aquesta categorització descriptiva, ambdues versions de la teo-

ria cabalística, el corrent medieval del Zohar i el modern moviment d'Isaac de Luria, formen l'anomenada “tradició teosòfica” mentre que la Càbala meditativa i extàtica incorpora una tradició medieval paral·lela. Una tercera tradició, relacionada però poc comentada, comprèn les operacions màgiques de la “Càbala pràctica”.

L'estudiós actual de la càbala Moshe Idel, per exemple, diu que aquests tres models bàsics operen i competen a través de tota la història del misticisme jueu, més enllà del marc concret de la Càbala medieval.

En un eco més de la tensió màgia-mística que anem observant al llarg de l'assaig, es podrien distingir tres tradicions o corrents dins de la Càbala segons el seu diferent enfocament de la relació amb la divinitat:

1. La “tradició teosòfica” del Zohar i de Luria mira de comprendre i descriure el regne diví. Com una alternativa a la filosofia racionalista de Maimònides, aquest element es va convertir en una part central de la Càbala.
2. La “tradició extàtica”, exemplificada per Abulafia i Isaac d'Acre, s'esforça per aconseguir a través de la meditació la unió mística amb Déu. La “Càbala profètica” d'Abraham Abulafia és l'exemple suprem d'aquesta tradició, que té un paper marginal en el desenvolupament de la Càbala si la comparem amb la “Càbala Teosòfica”.
3. La “tradició màgico-teúrgica” de la “Càbala Pràctica”, busca l'alteració dels regnes divins i del món terrestre. Més enllà de la pregària com a forma de manipular les forces divines, la “Càbala Pràctica” practica la màgia i per això va ser censurada pels cabalistes, que com a molt la reservaven per als practicant d'especial puresa d'intenció. En conseqüència, va formar una tradició menor i separada de les altres dues tradicions de la Càbala.

Les tres tradicions formen un conjunt singular i contradictori, no exempt d'una aura tenebrosa. El mateix Gershom Scholem comenta:

“Los peligros que acechan a la conciencia religiosa en el mito y en la magia se hacen de nuevo seriamente visibles para la historia de la religión judía en el desarrollo de la Cábala, y quien intenta sumergirse con profundidad en el pensamiento de los grandes cabalistas no puede evitar una ambigua sensación entre la admiración y la repulsa.”

La Càbala, tot i advertir sobre els perills de les activitats oníriques, que considera inferiors a la profecia, i preconitzar l'etern i diví desvetllament, les integra en la seva pràctica. En els diversos textos que citem dels seus corrents, son i somnis són amplament utilitzats en molts sentits, fins i tot per fer aparèixer en ells el profeta Elies (el patró dels cabalistes juntament amb Enoc) o convocar els àngels per fer-los presents en plena vigília.

El Sefer ha Bahir

Dins de l'anomenada “Càbala teosòfica” podem incloure en primer lloc l'enigmàtic Bahir o *Sefer ha-Bahir* ("Llibre de la claror o de la il·luminació"). Aparentment publicat per primera vegada a la Provença el 1176, se suposa que és un compendi de textos més antics. Aquest llibre també s'anomena "Midraix (comentari) del rabí Nehunies ben ha-Kannah".

El *Sefer ha-Bahir* es pot dividir en cinc parts. La primera, "El primer vers de la Creació", presenta una explicació de la primera part del Gènesi. La segona, anomenada "Aleph-Beth" comenta el significat simbòlic de les lletres hebrees. La tercera, "Les set veus i els Sefirot", tracta de la "veu" divina. "Els deu Sefirot" és el títol de la quarta part, que explica el perquè del nom "Sefirot" i la seva naturalesa. L'última part, "Misteris de l'Esperit", entre altres temes, presenta la qüestió de la re-encarnació.

Son i Somnis I.2 - Fonts

La influència del gnosticisme en aquesta obra sembla evident. Sol ser un aspecte incòmode per als estudiosos jueus, que l'*Encyclopedia Judaica* planteja així:

“Hi ha una sorprenent afinitat entre el simbolisme de *Sefer HaBahir*, per una banda, i les especulacions dels gnòstics i la seva teoria dels “eons” per l'altra. El problema fonamental de l'estudi d'aquest llibre és: ¿Està basada aquesta afinitat en un encara desconegut lligam històric entre el gnosticisme de l'era mixnaica i talmúdica i les fonts de les que deriva el material del *Sefer Ha Bahir*? ¿O es podria veure com un fenomen purament psicològic, és a dir, un brot espontani sorgit de la profunditats de la imaginació de l'ànima sense cap continuïtat històrica?”

El Bahir no parla pràcticament dels somnis. Només en un dels seus aforismes fa un refinat comentari que potser va inspirar l'estrany somni inicial de la novel·la “El Golem” de Gustav Meyrink:

“Els seus alumnes van preguntar: Què és el *cholem*?

Ell va replicar: és l'anima - i el seu nom és *cholem*. Si l'escoltes, el teu cos serà vigorós (*chalam*) en el futur final. Però si t'hi rebel·les, hi haurà malaltia (*choleh*) sobre el teu cap i malures (*cholim*) sobre el teu cap.

També va dir: Tot somni (*chalom*) és en el *cholem*. Cada pedra preciosa és en el *cholem*. Així està escrit [sobre el pectoral del Summe Sacerdot] (Èxode 28:19), '[I a la tercera filera] una pedra blanca (*aChLaMah*).' ”

El Sefer ha Zohar

El *Zohar* (זוהר *zohar*, "esplendor") és considerat, juntament amb el *Séfer Ietzirà*, el llibre central de la Càbala.

El mateix text atribueix l'autoria a Simó Shimon bar Yojai, un rabí que va viure a Galilea durant l'època de la dominació romana i després de la destrucció del temple de Jerusalem, fet que el situa entre finals del segle I i el segle II. La tradició oral jueva conta que Simó fou condemnat a mort per haver criticat el governador romà i es va exiliar a una cova durant 13 anys, durant els quals va escriure el *Zohar*.

Però en realitat el seu autor fóra Moisès de León o *Mosé ben Sem Tob de León*, també conegut com Moisès de Guadalajara, (1240? - 1290-1305?), rabí i filòsof, que atribueix - com éra costum literari de l'antigor - la seva informació a una autoritat anterior.

Moisès de León, es va interessar des de jove per la filosofia i als 24 anys va llegir la "Guia dels perplexos" de Maimònides i va concloure que havia de combatre el seu racionalisme. Llavors va estudiar la Cà-

Son i Somnis I.2 - Fonts

bala i va contactar amb els seus practicants, especialment el gironí Nahmánides (1194 - 1270), també conegut com Bonastruc ça Porta, que es pot considerar un dels primers cabalistes i que s'havia apartat també de Maimònides en favor d'un corrent més espiritualista i místic.

Bonastruc es va fer famós per la seva participació en la controvèrsia pública amb el convers Pau Christiani, que va tenir lloc el 1263 a Barcelona, en presència de Jaume I i Raimon de Penyafort.

Nahmánides defensà el judaisme i refutà el cristianisme, però malgrat la seva brillant argumentació fou desterrat i va emigrar el 1267 a Terra Santa. Va passar un temps a la devastada Jerusalem i es va establir finalment a Acre, on va morir. Les restes d'aquest català universal reposen a Haifa.

L'obra de Moisès de León - escrita significativament en arameu, en un gest tradicionalista i arcà - es divideix en diversos tractats que analitzen els textos bíblics per extreure'n el seu significat ocult.

El Zohar és, doncs, un grup de llibres que comenten els aspectes místics de la Torà i presenten materials cosmològics i mètodes qualificables de “iòguics”, molts d'ells relacionats amb el son i els somnis. Es podria considerar perfectament una forma esotèrica del clàssic *midraix* o comentari bíblic.

Per al *Sefer ha-Zohar* el son és un perillós viatge als regnes de la mort i la destrucció. Presenta la particular visió que quan durant el son l'ànima abandona el cos i puja al món superior dels *sefirot*, només deixa en rere una petita part d'ella mateixa per tal de sostenir l'existència física.

Concreta que durant el son 59 de les 60 parts de la nostra ànima deixen el cos i només sosté la nostra existència física una seixantena part de la nostra ànima, per això durant la nit l'ànima pot ascendir a l'esfera superior que tant la nodreix i repara com la pot acabar d'espatllar.

La nit és regida per la *Shekhinah* (la presència femenina de Déu) i la

foscó és el regne del *sitra achra* - l'"Altra banda" de les forces destructives del mal i la mort (*laila*, "nit" en hebreu, prové de la mateixa rel que Lilit, l'arxidiabla que sempre assetja el somni de tot bon jueu).

Així, l'ànima és converteix en hostatge de la *Shekhinah*, que la guarda en l'Arbre de la Mort d'on potser no li permetrà tornar al matí. En un eco del *Duat* egipci, mentre el cos queda enrere, l'ànima travessa perillosos regnes i es troba amb àngels caiguts i esperits malvats que intenten capturar-la.

Cal tenir en compte que per al *Zohar* l'ànima serà jutjada i haurà de donar comptes no sols dels seus actes del dia sinó també de qualsevol mot que hagi pronunciat durant la nit. Per tant, el son no és certament un moment de repòs...

Pel que fa als somnis, també tenen una naturalesa ambivalent, ja que només les ànimes justes i pietoses poden escapar-se dels mals esperits i arribar a l'*Azilut*, el regne diví etern. Per fer-ho compten amb l'ajut de l'àngel Gabriel, patró del món oníric. Els somnis dels justos, doncs, tot i que no són tan grans com la profecia, s'hi assemblen molt, recalca el *Zohar*.

Per tant el *Zohar* analitza el problema de la barreja de veritat i falsedat en els somnis i distingeix entre els somnis dels malvats - derivats de la impuresa - i els somnis dels justos, que contenen les visions, imatges i profecies que veu l'ànima en els mons superiors. Això no obstant, fins i tot els somnis dels justos es poden infectar amb les falses nocions del *sitra achra*. En el somni, doncs, tant es poden aprendre els secrets de la Torà i rebre útils premonicions o profecies, com ser objecte de missatges diabòlics de pèssims efectes en la vida quotidiana.

El *Sefer ha-Zohar* presenta un interessant dilema ontològic-pràctic: per una banda, en els somnis, els esperits malèvols miren d'enganyar les ànimes dels justos i per l'altra tots els somnis, fins i tot els més absurds, contenen un punt de veritat. ¿Com podrà el bon cabalista distin-

gir els uns dels altres?

Moisès de León adopta la dita talmúdica “els somnis segueixen la boca”, és a dir, resol el problema dient que els somnis exigeixen un bon intèrpret, capaç de separar veritat de mentida.

Encara més, considera que un somni que no s'ha interpretat és com una carta que no s'ha llegit. Al capdavant, per als cabalistes el nostre món reposa sobre els constructes dels nostres mots. La seva recomanació recorda totalment els clàssics:

“T'has d'esforçar a examinar els teus somnis perquè son una manifestació del guiatge que el Sant t'adreça personalment a tu. El rabí Rabbi Shimon bar Yochai, ensenya que pots analitzar el teu comportament a través d'un somni, ja que segons el que hagi fet durant el dia, així serà el somni.”

En un altre passatge cita el llibre de Job (Job 33:15):

“En un somni, una visió nocturna de la nit, quan un son profund cau sobre la gent, mentre dormen sobre el llit, Ell obre les oïdes de la gent i segella la seva aflicció.”

El Zohar lliga estretament la qualitat de l'ànima amb la veritat dels somnis:

“Rashi, de beneïda memòria, explica que una persona que transgredeix no rep el guiatge de la divina Providència a través d'un somni. Em sembla a mi que no li vindrà cap somni perquè la seva ànima no puja a les altures mentre dorm. L'ànima d'una persona com aquesta és com l'esperit d'una bèstia que baixa a les profunditats de la Terra.”

A través del somni es revela el que es decreta als regnes celestials en referència a l'home. Moisès cita el rabí Rabbi Shimon bar Yochai en un saborós comentari:

“Trenta anys abans que una nació arribi al poder, o abans que una nació sofreixi un desastre, l'esdeveniment que ha de venir s'anun-

cia per tot el món. De vegades es comunica a través de les boques dels nens o dels beneïts; en ocasions a través d'ocells que ho proclamen al món, però ningú no se n'adona, perquè ningú no els entén. Quan la nació és digna, la mala fortuna venidora és anunciada als governants justos d'aquella generació per tal que puguin fer una advertència. Així, quan el poble sent el decret sap que pot retornar al seu creador.

El rabí Simeó, durant un viatge en companyia del rabí Eleazar, el seu fill, el rabí Abba, i el rabí Jehuda, va dir: 'Que n'és de sorprenent que els homes donin tan poca consideració a l'estudi de la doctrina secreta i als preceptes de la bona llei. Està escrit: 'La meva ànima gaudeix en tu durant la nit, sí, el meu esperit et busca de bona hora' (Is 27:9).

Tot i que aquestes paraules ja han estat comentades, interpretarem amb més profunditat el seu sentit. Quan un home es retira a descansar de nit, el seu *nepheš* o ànima deixa el cos i puja a les altures. Si algú diu que totes les ànimes ho fan, això no és cert, perquè no totes ascendeixen i contempen el rostre del Rei. Quan l'ànima deixa el cos, la seva connexió amb el cos roman intacta, a través del que s'anomena 'el cordó de plata' o lligam magnètic. En el seu ascens, l'ànima passa a través d'exèrcits d'elementals, fins que arriba i abasta la regió de la llum i la puresa.

Si és trobada incontaminada i neta de qualsevol acte i fet immoral o injust realitzat durant el dia anterior, encara puja més amunt. Si, al contrari, porta la més petita marca o taca de mal, els esperits elementals s'apleguen al seu voltant, tot impedit la seva ascensió amb plaents il·lusions enganyoses de felicitat futura o amb visions delicioses que mai no arriben ni s'acompleixen. En aquest estat de somni fals i enganyós roman durant la nit fins que torna i, entrant de nou en el cos, es desvetlla.

Beneïts són els justos a qui el Sant revela els seus secrets per visió o somni per tal d'advertir-los i preservar-los de judicis i calamitats venidors i segurs. ¡Però ai dels que fan el mal i cometem errors que els corrompen tant en l'ànima com en el cos!

Cal notar que quan els purs i incontaminats es retiren a descansar, les seves ànimes ascendeixen a través dels diversos exèrcits intermitjos i els graus dels esperits elementals i dirigeixen el seu curs

Son i Somnis I.2 - Fonts

vers la regió dels esperits purs, empeses i guiades pels seus propis impulsos interiors i quan apunta el dia entren en amorós intercanvi i conversen amb ànimes semblants i en la seva companyia contemplen la glòria del Rei celestial i visiten els seus esplèndids temples.

Aquell que hagi arribat a aquest nivell i estat de desenvolupament espiritual en una vida més alta i més divina, trobarà una eterna porció en el món venidor i també la seva ànima esdevindrà un arca del seu jo real i espiritual, el qual, quan s'unifica i es fon en un, el ser perfeccionat continua la seva eterna ascensió vers el Sant, ja que el seu jo espiritual procedeix del diví i al diví retornarà al final.

Això és el que vol dir el salmista: 'La meva ànima llangueix per tu durant la nit.', és a dir, desitja ascendir a la seva font i no deixarà que res l'aparti del seu camí."

La Càbala extàtica

Aquest corrent es podria exemplificar a través de l'original figura d'Abraham Abulafia (1240-1291). Nascut a Saragossa, als 20 anys va viatjar a Terra Santa i no per motius sentimentals sinó científics: volia localitzar les Deu Tribus Perdudes en l'exili babilònic i el legendari

riu Sambatyon on van ser enviada una part d'elles.

Però l'inquiet jove no va poder passar d'Acre, ja que el país havia quedat desolat a causa de les Croades i el pas dels exèrcits mogols i mamelucs. A partir d'aleshores començà una accidentada vida on somni i realitat es confonien. Però Abulàfia no va tenir l'èxit d'onironautes com Mahoma: el seu somni va anar de fracàs en fracàs, enmig de situacions que es podrien qualificar escaientment de “buñuelianes”.

Havent deixat Acre, va decidir anar a Roma, però abans es va aturar a la ciutat de Càpua, on es va dedicar amb passió a l'estudi de la filosofia, especialment a l'anàlisi de la “Guia dels perplexos” de Maimònides (a la que va dedicar un comentari), sota el guiatge del filòsof i metge Hillel ben Samuel ben Eliezer de Verona. Després, el 1270, en temps de Jaume I, va viatjar a Barcelona i fou a la “gran encisera”, on va tenir la seva primera experiència d'èxtasi profètic, fet que va marcar definitivament la seva vida.

Els tres anys que va passar a la ciutat comtal va estudiar amb Baruc Togarmi, cabalista i cantor, que havia escrit la “Clau de la Càbala”, un comentari al *Sefer Yetzirah* on fa servir els mètodes de combinatòria lingüística de la *gematria*, el *notarikon*, i la *temurah* en la seva recerca del coneixement místic del Nom de Déu. També va estudiar el comentari i mètodes del talmudista i místic Eleazar of Worms (c. 1176-1238) àlies “Eleazar el perfumista” - anomenat així en els cercles cabalístics pel títol d'un dels seus llibres, ja que el valor numèric en hebreu del mot “perfumista” és el mateix que el del nom “Eleazar”.

Les lletres i elements de l'alfabet hebreu són per a Abulàfia símbols eficaços i les seves combinacions i permutacions tenen un poder il·luminador, especialment les quatre lletres del nom diví, el *Tetragrammaton*. Amb el seu ajut i l'observació de ritus i pràctiques ascètiques, afirma, es pot arribar al més alt objectiu de l'existència i esdevenir un profeta. I no per fer senyals i miracles, sinó per penetrar intuïtivament en la inescrutable naturalesa divina, en els enigmes de la Creació, en el sentit de la vida humana, en el propòsit de la llei i en el sentit profund

de la *Torà*.

Abulàfia va fer servir els nous mètodes amb el resultat, en primer lloc, de convènce's que ell mateix era un profeta i en un llibre que publicà a Urbino l'any 1279 va declarar que Déu li havia parlat.

El 1273 va viatjar a Grècia i amb el temps i la pràctica es va anar convencent que a més de profeta també era l'esperat Messies. Potser la "Càbala extàtica" va afavorir en excés la seva identificació amb les visions oníriques i hauríem de reconèixer que Eliade té la seva raó quan critica l'èxtasi... El cas és que Abulàfia es va creure que l'esperança messiànica dels jueus s'havia acomplert per fi en la seva persona i animat per aquesta certesa, l'any 1280 va anar a Roma amb l'objectiu de convertir al judaisme el mateix papa Nicolau III. El pontífex, que es trobava a la propera ciutat de Suriano, en assabentar-se de les intencions d'Abraham, va ordenar literalment, amb cristiana tolerància, "cremar el fanàtic" tant bon punt posés els peus a la ciutat eterna.

Previsorament i per ordre papal, es va erigir la pira prop de la porta interior de Roma, però el persistent Abulàfia va decidir anar a trobar el papa a Suriano, evitant així, de moment, la condemna. Era el 22 d'agost i quan travessava la porta de la ciutat es va assabentar de la notícia: el pontífex havia mort d'un atac d'apoplexia just la nit abans de la seva arribada.

De retorn a Roma, Abulàfia amb prou feines va poder escapar de la foguera i el van recloure 28 dies en el col·legi dels franciscans. Llavors es va traslladar a Sicília, on animat potser per les nombroses senyals que havia rebut, es va proclamar obertament profeta i Messies. Se sap que del 1281 al 1291 va instruir a Messina i Palerm els seus deixebles i va anunciar que l'any 1290 començaria l'era messiànica. Però la sinagoga de Palermo va condemnar enèrgicament la conducta d'Abulàfia i el 1285 els seus dirigents va recórrer al rabí Salomó ben Abraham ibn Adret de Barcelona, (1235-1310), expert halakista i talmudista, conegut com Rashba (acrònim hebreu del seu nom).

La ciutat de Barcelona, durant l'edat mitjana i fins a l'assalt del call de 1391, tenia la comunitat jueva més gran de Catalunya i de tota la Corona d'Aragó. D'entre els habitants del call barceloní van sorgir nombroses figures preeminentes en àmbits com la teologia, la filosofia, la poesia i també de la Càbala, però cap d'ells aconseguí l'anomenada de Salomó ben Adret de Barcelona (1235-1310), que va servir tres reis com a responsable d'afers jueus: Pere II, Alfons II i Jaume II.

Havia nascut a Barcelona en temps de Jaume I i era contemporani de Ramon Llull i d'Arnau de Vilanova. La monarquia catalanoaragonesa s'expandia llavors cap al sud i per la Mediterrània, i ben Adret tenia catorze anys quan Barcelona, que creixia en activitat i en habitants, va aconseguir del monarca l'autogovern, amb la formació del Consell de Cent: el seu model organitzatiu serviria posteriorment de pauta per a les institucions pròpies dels jueus, que formaven una comunitat o aljama arrelada feia segles a Barcelona i ben connectada amb les aljames d'altres ciutats.

Rashba era un banquer d'èxit i el cap de la jueria. Va ser rabí de la sinagoga principal de la ciutat durant 50 anys. Però sobretot era considerat una autoritat rabínica de primer ordre en tot el món jueu i se sap que va atendre més de 3.000 consultes provinents d'Espanya, Portugal, Itàlia, França, Alemanya i fins i tot d'Àsia Menor. Les seves respostes, que abasten tots els aspectes de la vida jueva, són concises i molt citades per les autoritats de la Halakà. Defensor de Maimònides, s'oposava, però, a les derives racionalistes dels seus seguidors i va participar en el *beit din* (tribunal rabínic) de Barcelona que va prohibir que els homes de menys de 25 anys estudiessin filosofia o ciències naturals, excepte els estudiants de medecina. Va escriure el 26 de juliol de 1305:

"En aquesta ciutat (Barcelona) hi ha els que escriuen iniquitats sobre la Torà i si un heretge escrigués llibres, s'haurien de cremar com si fossin llibres de bruixots."

Aquest rampell *destroyer* té la seva explicació. Resulta que l'especialitat de Rashba - com un Van Helsing català - era controlar i combatre els perillosos messies i profetes que proliferaven en aquells anys con-

Son i Somnis I.2 - Fonts

vulsos, activitat a la que va dedicar gran part de la seva carrera. Salomó ben Adret va escriure, doncs, una carta contra les pretensions d'Abulàfia, el va condemnar i altres sinagogues van fer el mateix. Aquesta controvèrsia fou un dels principals motius de l'exclusió de la Càbala del de Saragossa en les escoles de Sefarad.

Val a dir que Abulàfia no fou l'única víctima del zel de Salomó a la Península. El 1295, un tal Nissim ben Abraham es va declarar profeta a la ciutat d'Àvila - que més tard veuria florir els místics cristians. Però així com Abulàfia era un intel·lectual, els seguidors de Nissim relataven que el seu profeta abans era un ignorant, però que sobtadament, en un somni, un àngel li va atorgar el poder d'escriure el tractat místic “La meravella de la saviesa”, amb comentaris i tot.

Salomó ben Adret va posar en dubte les pretensions profètiques de Nissim i va exigir una investigació a fons de les seves afirmacions. Però el profeta va continuar les seves activitats i fins i tot es va atrevir a fixar la vinguda del Messies per a l'any 1295. Els que s'ho van creure es van preparar per al gran esdeveniment amb dejunis i almoines i es van reunir el dia indicat per Nissim. La seva espera va ser inútil i diuen que molts, decepcionats, es van passar al cristianisme.

Pel que fa a Abulàfia, perseguit a Sicília, es va traslladar a l'illa de Comino, prop de Malta, vers el 1288, però sense renunciar a escriure i a defensar la seva missió divina. Des del 1291 se li perd la pista; alguns estudiosos diuen que probablement va tornar al Born i morí a Barcelona el 1292.

L'excentricitat de la seva sort no treu interès i valor a la seva obra. Abulàfia va escriure 26 escrits teòrics - se'n conserven alguns - i 22 obres profètiques, de les que només ens han arribat el *Sefer ha'Oth*, l'autobiogràfic “Llibre del Signe” (o de la lletra) .

Tot partint del *Sefer Yetsirah*, Abulàfia planteja un mètode basat en, la “saviesa de la combinació de les lletres” (*Hokhmah ha-Tseruf*) que dóna una importància cabdal a les lletres de l'alfabet hebreu com a enti-

tats simbòlics que expressen la realitat dels principis d'ordre universal. A la seva "Saviesa de la Combinació de les Lletres" compara el mètode del *tseruf* amb la música:

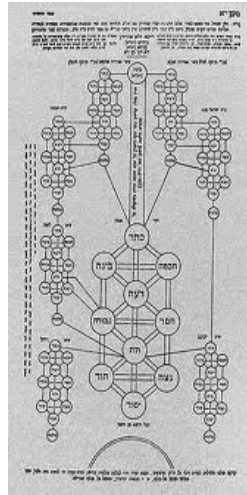
"...porque la oreja entiende los sonidos de diversas combinaciones, de acuerdo con el carácter de la melodía y el instrumento. Así, dos instrumentos diferentes pueden formar una combinación, y si los sonidos se armonizan, la oreja del que escucha percibe una sensación agradable, conociendo su diferencia. Las cuerdas tocadas con la mano derecha o la mano izquierda han vibrado, y su sonido es dulce a la oreja. Y de la oreja la sensación viaja hasta el corazón, y del corazón al bazo (sede de la emoción); la unión de las diferentes melodías produce siempre un nuevo placer. Es imposible que éste se produzca si no es por la combinación de los sonidos, y lo mismo ocurre con la combinación de las letras. Que se toque la primera cuerda, que es comparable a la primera letra, y que se toque enseguida la segunda, la tercera, la cuarta y la quinta, los diversos sonidos se combinan. Y los misterios que se expresan en estas combinaciones reconfortan el corazón que conoce su Dios y es llenado de una alegría siempre renovada".

Gershom Scholem en descriure el pensament d'Abulàfia es pregunta:

"¿Por qué el alma está, por así decir, sellada? Porque, responde Abulafia, la vida ordinaria de los seres humanos, su percepción del mundo sensible, llena e impregna el espíritu de una multiplicidad de formas y de imágenes perceptibles. Como el espíritu percibe toda clase de objetos naturales groseros y hace entrar esas imágenes en la conciencia, él crea, en razón de su función natural, un cierto modo de existencia que lleva la marca de su finitud. En otros términos, la vida normal del alma está encerrada en los límites determinados por nuestras percepciones naturales y emocionales, y en tanto que esta vida está plena de éstas, ella encuentra extremadamente difícil percibir la existencia de las formas espirituales y de las cosas divinas. Por consiguiente, el problema está en encontrar un camino para ayudar al alma a percibir más allá de las formas de la naturaleza, sin devenir por ello ciega y vencida por la luz divina; la solución es sugerida por este viejo adagio 'quien esté lleno de sí mismo no tiene ningún lugar para Dios.' Todo aquello que ocupa el yo natural del hombre debe o bien desaparecer o bien transformar este yo de manera que se haga transparente a la realidad espiritual

Son i Somnis I.2 - Fonts

interior, donde los contornos le serán perceptibles a través de la concha habitual de la cosas naturales."

Els nusos de l'ànima

L'objectiu d'Abulàfia és, doncs, transformar el cor captiu de l'home i alliberar-lo gràcies al coneixement. I el punt de partida principal de la seva concepció espiritual es que estem anusats, segellats, i hem de desfer tots els nostres nusos. El mot «nus», *keshet* (קשר), mitjançant el mètode del *tseruf*, es transforma en el que és: una *sheker* (שקר) una mentida. El ser humà, hereu de la guspira divina, gràcies a la seva ment o *séjel*, pot, efectivament, canviar, modificar el seu destí. La idea d'Abulàfia és que aquest canvi es produeix a un nivell subjectiu generant alegria, sentit que també forma part del nom "nus", ja que pel seu valor numèric *keshet* (rwq= 600) equival a la veu *sas* (שש), joia, alegria, goig espiritual.

Perquè això passi, els nusos han de canviar de lloc la seva subjecció, ja que el cos s'ha de controlar per tal que l'ànima voli, enlloc que el cos es mogui i l'ànima estigui quieta, cautiva dins d'ell, com sol succeir habitualment. El *tseruf* mena finalment a la contemplació extàtica i al coneixement dels noms divins i procura el que Abulàfia anomena "visió

profètica", en la que el "temor de Déu", com a principi de la saviesa, es transforma en amor, ja que l'home, tot travessant els diversos nivells de la realitat còsmica i del seu interior, entra en contacte amb el seu principi supraindividual i es fa u amb ell.

És el principi universal que Maimònides i els hereus àrabs i cristians d'Aristòtil anomenaven "l'intel·lecte agent", que s'ha comparat amb el *buddhi* de la tradició hindú o amb l'àngel de la gnosi islàmica de Soh-ravardî (1155 - 1191). Abulàfia diu que el *tseruf* mena a aquest principi, perquè

"ens allibera de la presó de l'esfera natural i ens porta fins als límits de l'esfera divina."

El mètode és l'escala o eix que vertebrava el camí de la Terra al Cel, del món de la multiplicitat i el canvi a la Unitat invariable que ho abasta tot. Completava aquesta disciplina el "Camí dels Sefirot", que permet la unió amb la divinitat a partir de la pronúncia repetida dels noms de Déu i a la múltiple combinació de les lletres d'aquests, a més d'ajudar-se a entrar en èxtasi amb tècniques respiratòries, música, cants i moviments de cap i cos, talment un ioga tântric jueu. Aquestes tècniques i exercicis rituals s'acompanyaven amb visualitzacions de diagrames simbòlic-geomètrics i de la recitació i invocació dels noms divins, com explica al "Llibre de la Vida Eterna", a les "Paraules de la Belleza", al mateix "Llibre del signe" i sobretot a "La llum de la intel·ligència".

Malgrat que la seva obra no va sortir dels cercles cabalístes, la influència d'Abulàfia arribà fins al nostre Ramon Llull, contemporani seu, que dissenya la seva "Art Combinatòria" basant-se en ell i a través de Llull va arribar també als cabalístes cristians del Renaixement i més enllà, que van seguir tots les combinatòries del *tseruf*.

La Càbala pràctica

La Càbala Pràctica (Heb: קבלה מעשית *Kabbalah Ma'asit*) es considera una branca de la Càbala relacionada amb l'ús de la màgia. La “màgia blanca” era permesa als cabalistes, tot i que, com hem vist en el “Llibre dels Secrets”, la desconfiança del rabinisme va reduir aquesta tendència a mínims oficials, malgrat que l'afecció per la màgia hagi estat sempre una constant en el judaisme.

Les tècniques de la Càbala pràctica comprenen l'ús de noms divins i angèlics per fer amulets o encanteris. La *Kabbalah Ma'asit* se cita en textos històrics, però molts cabalistes la prohibeixen, oposant-la a la *Kabbalah Iyunit* ("Càbala contemplativa"), que s'interessa per la naturalesa de Déu i de l'existència a través de l'estudi i de la meditació. De nou apareix aquí la tensió entre mags i místics, que subratlla Gershom Scholem:

“Històricament parlant, una gran part dels continguts de la Càbala pràctica són anteriors als de la Càbala especulativa i no depenen d'ells. En efecte, el que es va acabar considerant Càbala pràctica constituïa una aglomeració de totes les pràctiques màgiques que s'havien desenvolupat en el judaisme des del període talmúdic fins

a l'Edat Mitjana. La doctrina dels *sefirot* amb prou feines va tenir un paper decisiu en aquestes pràctiques...”

Una d'aquestes pràctiques, molt poc estudiada, és fer “preguntes de somni” o *she'elot halom*, formulades abans de dormir i que poden obtenir resposta en somnis. Sovint, les respostes arriben en forma de versets bíblics més o menys relacionats amb la pregunta (veure “Incubació”). Per comprendre la resposta cal interpretar el verset segons el contingut de la pregunta. Aquesta pràctica onirogènica apareix en molts manuscrits cabalístes. Se'n citen més de 50 varietats al *She'elat Chalom* i al *Shorshei ha-Shemot* del cabalista i poeta Moisès Zacutto (1625-1697), també conegut com Ramaz.

Una altra pràctica d'especial interès és el *She'elah b'Hakitz*, que sembla esborrar la barrera entre somni i realitat ordinària. Consisteix a demanar aquestes respostes a les “fonts divines” d'una “manera màgica” en la vigília. En les obres citades, només hi ha 12 mencions al *She'elah b'Hakitz*, possiblement perquè aquesta pràctica exigeix una gran preparació. En un manuscrit sense títol (Ms. Sassoon 290) es diu que el peticionari, abans d'operar el *She'elah b'Hakitz*, s'ha de banyar ritualment (*mikvah*), vestit de blanc, després de 3 dies de pregària i d'invocació de noms divins.

Els noms divins inclouen un especial *Shem ha-Meforash* (“nom inefable”, l'impronunciable Tetragrammaton). És el nom que es va fer servir en “l'acte de la Creació” i té poders il·limitats. Benjamí de Tudela narra que un tal David Alroi va fer un viatge de 21 dies en una sola jornada gràcies al *Shem ha-Meforash*. També es diu que es pot emprar per crear un *golem* o per rebre guiatge en un somni induït a través d'aquest i altres noms divins.

L'oníric Golem

Notem que la Càbala no sols relaciona les “preguntes de somni” amb la creació del *golem*, sinó que a partir del nom, lliga la incubació de somnis amb la creació d'aquesta mena de robot, o autòmata lingüístico-mineral, que no té esperit (*ruach*), ni ànima (*neshamah*) sinó sols l'esperit animal.

A la Bíblia (Salm 139:16) i al Talmud, el mot *golem* designa simplement una substància informe.

Però durant l'Edat Mitjana sorgeix la llegenda d'uns savis que poden animar efigies amb l'ajut d'encanteris per protegir els jueus, al vell estil teúrgic. Alguns hi veuen també la influència de la creació de l'home alquímic, l'*homunculus* que comenta Paracels. La novel·la de Gustav Meyrink, que presenta el Golem a través d'un somni, reflecteix el rerefons oníric d'aquesta popular figura de l'imaginari jueu i que ha esdevingut universal gràcies a la llegenda del rabí Loew de Praga (s. XVI).

El procediment del rabí Loew per crear el Golem va començar directament amb la incubació de somnis. En primer lloc el rabí va plantejar ritualment una pregunta sobre com protegir els jueus de Praga de la per-

secució i va rebre en somnis com a resposta una enigmàtica frase hebrea que es transcriu així: *Ato Bra Golem Devuk Hachomer V'tigsar Khavel Torfe Yisroel*, que vol dir, "crea un golem a partir del fang, que destruirà tots els enemics d'Israel." Loew va contar després el seu somni al seu gendre Isaac Ha-Cohen i al seu millor deixeble, Jacob Ha-Levi, i els va demanar ajut perquè havien nascut sota signes zodiacals d'aigua i foc respectivament i ell mateix sota un signe d'aire, que, juntament amb la terra, són els elements necessaris per crear el golem. Van anar tots a la riba del al riu de matinada i com narra la llegenda:

"sobre una riba fangosa van amidar un home de tres colzes de llarg i van dibuixar la seva cara a la terra i els seus braços i cames, com un home que jeu de panxa enlaire."

Loew va ordenar després als seus aprenents que caminessin cadascun set vegades al voltant del golem, tot recitant les fòrmules que els dictava. Primer la figura es va posar al roig i en refredar-se havia adquirit la forma d'un home. Llavors, el mateix rabí Loew va voltar el golem set cops amb la *Torà* a les mans. Finalment, tots tres van recitar les paraules d'activació de Gènesi 2:7:

"El Senyor va formar un home de la pols de la terra i va alenar als seus narius l'alè de vida i l'home va esdevenir un ser viu."

No comentarem els diversos mètodes per crear el *golem* que s'han descrit, recordem només que a partir d'aquí l'estàtua es comença a humanitzar. Un cop complet el cos, s'activa col·locant una paraula al seu front o braç - també dins la boca - que sol ser *adam* (el primer home fet del fang) o *emet* (veritat). Per desactivar el *golem* - que sovint crea problemes - s'ha d'esborrar una lletra d'aquestes paraules. Sense l'*àlef*, Adam es torna *dam*, "sang", i *emet* es torna *met*, és a dir, "mort".

La solució dels somnis

El sefardita Salomó Ben Jacob Almoli (Almuli), metge i escriptor del segle XVI, va viure a Turquia, probablement a Constantinoble. Era un metge molt respectat, conegut també pels seus estudis sobre la gramàtica hebrea.

Però el que l'ha fet famós és un llibre sobre els somnis, la seva obra més coneguda i que ha tingut més edicions, el *Pitron Halomot* (“Solució dels Somnis”), on presenta i comenta tots els passatges del Talmud que fan referència als somnis i a la seva interpretació.

Salomó Almoli va intentar fonamentar filosòficament la seva creença en el valor dels somnis i la seva obra va tenir una gran influència entre els jueus de l'est d'Europa.

El llibre està dividit en tres capítols i tracta de la interpretació dels somnis i com evitar els malsons i es va publicar per primer cop a Salònica l'any 1516. Es va tornar a publicar el 1518 a Constantinoble i més tard a Cracòvia. El gran editor i investigador Manasseh ben Israel el va publicar també a Amsterdam i el 1694 va aparèixer una translació hebreo-alemanya.

El *Pitron Halomot* - que es podria traduir també com “La interpretació dels somnis”, títol idèntic al de l'obra de Freud sobre el tema - reprèn el nostre porfidiós “argument del somni” quan mira de demostrar amb la lògica que fer cas als somnis no és cap superstició:

“Jueus i gentils estan d'acord que durant la vigília passen coses portentoses, que no hi pot haver cap dubte que vénen de Déu, perquè amb el temps demostren ser previsions veritables del futur. De la mateixa manera no podem posar en dubte ni per un moment el poder de Déu per introduir aquestes previsions en els nostres somnis. És més, poden aparèixer més fàcilment de nit perquè llavors les nostres energies físiques es debiliten i les mentals s'enforteixen.”

Almoli aporta també dades de textos jueus i gentils per fonamentar la seva posició. Com hem vist, en el si del judaisme hi ha una doble tendència davant dels somnis: fer-los cas o no fer-los-en gens. Almoli s'inclina per fer-los cas, despertant les crítiques dels racionalistes seguidors de Maimònides.

Deia Zedequies Ben Abraham Anav's Shibbolei ha-Leket, talmudista romà del segle XIII:

"No ens fan cap falta els somnis del rabí Jacob ... ni la seva interpretació basada en un somni ... hom no hauria de fer cas dels somnis, perquè sabem que no són als cels.”

El filòsof Spinoza posarà també en dubte la fiabilitat del somni, però no pels mateixos motius.

L'argument del somni de Spinoza

Benedictus de Spinoza (1632-1677), també anomenat Baruc Spinoza, va néixer a Amsterdam en el si d'una família jueva d'origen portuguès. Educat per exercir de rabí, acabà expulsat de la comunitat jueva per la seva actitud crítica i a causa del seu pensament va aconseguir enemistar-se amb tots els estaments socials i religiosos: jueus, catòlics i protestants, superant de lluny Filó, cosa que té el seu mèrit.

Què deia que molestava tant els religiosos? Per a Spinoza només hi ha una resposta possible: Déu és la naturalesa (*Deus sive natura*). Déu és la causa immanent i no transcendent de l'Univers (una concepció pan-teïsta de la realitat), idea expressada anteriorment per Pierre Charron (1541-1603), filòsof i teòleg escèptic en la línia de Michel de Montaigne (1533-1592).

De l'única substància existent, allò que l'enteniment en capta com a essencial són els atributs. Déu o la naturalesa té un nombre d'atributs infinit, dels quals nosaltres només en coneixem el pensament i l'extensió. D'altra banda, cadascun d'aquests atributs es concreta en modalitats que són els éssers particulars. Això significa, doncs, que les coses només són concrecions limitades de l'única substància divina.

Spinoza encunya també el seu particular argument del somni - en aquest cas no per posar en dubte les creences derivades dels sentits, sinó la llibertat humana - en una referència a les volicions en somnis dins de la seva "Ètica". L'argument, que es pot anomenar "argument del somni de Spinoza", posa en dubte el valor provatiu de l'experiència introspectiva de llibertat en assenyalar que les eleccions preses en somnis s'experimenten com a lliures malgrat que no ho són.

A l'apèndix del Llibre I de la seva "Ètica", Spinoza mira de diagnosticar la font de l'àmplia acceptació de les explicacions teleològiques dels esdeveniments naturals. Per a Spinoza, un dels factors que contribueixen a l'errònia creença que les coses naturals actuen tenint en compte una finalitat, és el fet que els humans es creuen lliures almenys en algunes de les seves accions. I en diagnosticar com els humans s'equivoquen en creure que són lliures, observa:

"Els homes es creuen lliures, perquè són conscients de les seves volicions i els seus apetits i no pensen, ni tan sols en els seus somnis, en les causes que els disposen a desitjar i a voler, perquè les ignoren."

Segons Spinoza creiem, erròniament, que les nostres volicions són lliures perquè som immediatament conscients de la seva presència però no sabem les causes que les fan possibles.

Però no ens centrarem en la teoria de Spinoza sobre l'experiència de la llibertat, sinó en la crítica referència als somnis que fa en parlar de la nostra propensió a la il·lusió de la llibertat.

¿Per què Spinoza diu que els humans no pensen "ni tan sols en els seus somnis" sobre les causes de les seves decisions? No ens consta que fos un somiador lúcid, per tant no insinua que els somnis siguin una millor ocasió que la vigília per reflexionar. ¿Fa servir només la frase com a figura retòrica per remarcar la manca de reflexió dels humans? Més aviat, la seva referència als somnis està directament relacionada amb l'argument introspectiu en favor de la llibertat de Descartes. Deia el

francès, tot adreçant-se de manera personal a l'aspecte més carnal de l'home:

“Després pots negar determinades proposicions sobre la indiferència de la voluntat. Però encara que aquestes proposicions són evidents per elles mateixes, no estic preparat per demostrar-les aquí. Aquesta mena de coses són les que cadascun de nosaltres hauria de saber per experiència en cada cas, més que haver-se'n de convèncer amb un argument racional. I tu, oh carn, no semblas fer cas de les accions que la ment fa dins d'ella mateixa. Pots no ser lliure si vols, però jo estic perfectament encantat amb la meua llibertat, ja que l'experimento en el meu interior. Encara més, no m'has donat cap argument per atacar-la, simplement meres negacions pelades. Jo afirmo el que he experimentat i el que qualsevol altre pot experimentar per si mateix, mentre que la teua negació sembla simplement basada en la teua pròpia incapacitat de tenir l'experiència apropiada, de manera que el meu punt de vista és susceptible de gaudir d'una acceptació més àmplia.”

Spinoza no estava d'acord amb la visió de Descartes sobre la llibertat. Com que considerava el determinisme com la implicació natural dels axiomes i definicions de la seva metafísica geomètrica, no sols presenta la seva prova del determinisme, sinó que explica com altres s'equivoquen en afirmar la llibertat humana. I en la cita que comentem, tot i que la referència al somni sembla supèrflua, conté un objecció contra els arguments introspectius en favor de l'existència de la llibertat humana. Per tant, la referència a les volicions en somnis que presenta Spinoza és intencionada i està destinada a posar en dubte la creença de ser lliures que tenim en la vigília en comparar-la a la que tenim en somnis.

Tant en la vigília com en el somni creiem decidir lliurement però fins i tot els defensors de la llibertat accepten que les decisions en somnis no valen. Per tant no podem presentar l'experiència de llibertat en la vigília com si fos realment lliure. I això vol dir que els arguments introspectius en favor de la llibertat són inconcloents. De nou és inevitable demanar-se què hauria sigut de la nostra actual visió del món que tant deu a Descartes i a Spinoza i als seus seguidors (veure el capítol “la

vida és somni”) si haguessin practicat el somni lúcid...

El que hem anomenat “l'argument del somni de Spinoza” es podria resumir de la manera següent:

1. Algunes eleccions fetes en somnis semblen tan lliures com les que es fan en la vigília.
2. Cap elecció presa en somnis és lliure.

I de les premisses 1 i 2:

3. Algunes decisions en somnis que no són lliures s'experimenten com a tals, igual que en la vigília.

I de 3:

L'experiència humana que ens fa creure que elegir és un acte lliure, no aporta cap motiu positiu per creure que l'elecció sigui lliure.

Per concloure, adjuntem una cèlebre dita del filòsof jueu que palesa la seva escèptica posició:

“Quan somia no vol escriure, no té la capacitat de somiar que vol escriure. I quan somia, vol escriure, però no té la capacitat de somiar que no vol escriure.”

Violins a les teulades

Juntament amb la seva fama de mags, els jueus es van guanyar a l'Edat Mitjana una gran reputació com a intèrprets de somnis i fins i tot els cristians els consultaven sovint amb aquesta finalitat, com demostren nombrosos casos històrics. Però a la vegada la cultura popular jueva va adoptar sovint les creences sobre els somnis del seu entorn.

Per exemple, un principi força comú és que els somnis van per contraris. És a dir, si somies que mors, vol dir que viuràs. Aquesta creença és típica dels jueus d'origen anglès, holandès o rus. Però no sempre: si un jueu rus somia que un gos el vol mossegar, es considera un senyal que els seus enemics li volen fer algun mal.

Un altre principi bàsic, inspirat en el Talmud, és que una sisena part de tot somni és profecia, és veritable. Perquè en el somni l'ànima surt del cos i va vers el cel. Per això el típic somni de caiguda era considerat una expulsió dels cels.

Una opinió molt arrelada en el judaisme popular és que els morts visiten els vius en els seus somnis, creença corrent als països germànics. La proverbial imaginació hebrea hi afegeix bonics detalls, per exemple: si el mort del somni porta fruita, és senyal segur que es troba al Paradís. Però atenció: acceptar un regal d'un mort en somnis porta mala sort...

Si un jueu pietós té un somni dolent, l'endemà dejuna. Per tant és molt mal senyal tenir un malson el dia del *Yom Kippur*, quan jejunar és obligatori i el malaurat somiador no pot aplicar el remei. Vet aquí l'enginyosa fórmula dels jueus de Minsk per a aquesta mena de casos. La idea és que l'àngel regent dels somnis, si el somiador no vol jejunar, no es prendrà la molèstia d'enviar-li malsons:

“Déu es l'amo, el somni és boig, somiï el que somiï, demà no dejunaré.”

Una altra opinió, clàssica en el judaisme, també entra en la creença

onírica popular: els somnis són segons se'ls interpreta i per tant no és assenyat contar els propis somnis a un neci, ja que els podria interpretar de manera desfavorable. Per assegurar-se'n, els jueus d'Europa oriental van fer servir durant segles la traducció al *yiddish* del *Pitron Ḥalomot* d'Almoli, que classifica els somnis per temes (animals, plantes, àngels, morts; o llet, formatge, mantega, etc.). I seguint la teoria dels contraris, si somies que t'ataca un toro, vol dir que viuràs molts anys; si somies en dimonis, faràs molts diners, interpretacions puerils que alguns atribueixen a la influència del manuals medievals de somnis del món islàmic.

L'hebreu actual és ple d'expressions relacionades amb els somnis. Un *dirat halom* és un “pis de somni”, no tocar de peus a terra és tenir *halomot be-aspamyah*, “somnia a Espanya” o *halomot be-hakitz*, “somnia despert”. I per desitjar una bona nit es diu *halomot paz*, “somnia d'or”...

Malsons sionistes

Theodor Herzl (1860-1904) advocat, escriptor, dramaturg i periodista, és el creador del sionisme, considerat un moviment essencialment laic, a banda del judaisme religiós. No obstant i això, al més pur estil bíblic, aquesta “utopia socialista” que va acabar formant l'Estat d'Israel, arrenca literalment d'un somni.

Son i Somnis I.2 - Fonts

Conta Alex Bein, biògraf de Herzl, que vers els 12 anys aquest va llegir un llibre alemany sobre el Messies, el rei que molts jueus encara esperaven i que havia de venir cavalcant un ase com el més pobre del pobres. La història de l'Èxode i la llegenda de l'alliberament messiànic es van barrejar en el cap del noi i li van inspirar el tema d'una història meravellosa a la que va intentar, sense èxit, donar forma literària. Al cap d'un temps, però, Herzl va tenir un somni. Així el narra ell mateix:

"Va venir el Rei-Messies, un home vell gloriós i majestuós, i se'm va emportar sobre les ales del vent. En un dels núvols iridiscentens ens vam trobar la figura de Moisès. Els seus trets em resultaven familiars des de la infantesa per l'estàtua de Miquel Àngel. I el Messies deia a Moisès: 'És per aquest nen que he pregat.' Però a mi em va dir: 'Vés, declara als jueus que vindré aviat i faré grans meravelles i grans gestes per al meu poble i per a tot el món'."

Un altre biògraf de Herzl, Norman H. Finkelstein, relata així aquest somni històric:

"... el jove Dori tenia una imaginació molt viva i sovint s'escapava al món dels somnis desperts i dels llibres. Una vegada, després de llegir una història sobre el Messies, que segons la tradició jueva està destinat a salvar el món, el jove Dori va tenir un somni en el que el Messies l'agafava en els seus braços i se l'enduia volant cap al cel. Allí, el jove Dori Herzl de Budapest es va trobar amb Moisès. El

Messies es va girar cap a Moisès i li va dir: 'Per aquest nen he pregat!' I va dir a Dori: 'Vés i anuncia als jueus que vindré aviat i faré gestes grans i meravelloses per al meu poble i per a tota la humanitat'."

Visions messiàniques

El rabí sefardita Yitzhak Kaduri (c. 1900-2006), famós per la seva saviesa i memòria fotogràfica (va memoritzar la *Torà*, el Talmud i altres textos), vivia a Israel abans de la creació l'Estat jueu i era considerat un *tsadik*, un sant. El visitaven milers de persones i se li atribuïen prediccions i miracles.

Però va deixar astorat tot el país quan va revelar el nom de l'esperat Messies dels jueus en una nota que va demanar que es llegís després de la seva mort. La nota contenia un nom prou popular: *Yehoshua*, o *Yeshua* (Jesús). Abans de morir més que centenari, Kaduri afirmava haver vist el Messies en diverses ocasions i va fer la interessant predicció que la seva aparició pública tindria lloc a Israel després de la mort d'Ariel Sharon. El bel·licós polític encara està en coma a la seva finca del Nèguev quan escric aquestes línies, el 2 d'octubre de 2012... qui sap si durant aquests llargs sis anys, Sharon hagi estat experimentant una perllongada EPM (experiència pròxima a la mort), fet comprensible si està en companyia o relacionat amb el salvador d'Israel.

Altres rabins de la línia hasídica ja havien predit el mateix, com el rabí

Son i Somnis I.2 - Fonts

Rabbi Haim Cohen, el cabalista Nir Ben Artzi o l'esposa del rabí Haim Kneiveskzy, que també identificaven el Messies amb Jesucrist. Però en la proposta de Kaduri el somni té un paper central i desconcertant. Cal dir que els seus mateixos seguidors es van quedar bocabadats i confosos. Un d'ells va declarar als mitjans:

“No tenim ni idea d'un va treure el rabí el nom del Messies.”

El sant rabí, en anteriors converses, havia precisat:

“Quan arribi, el Messies rescatarà Jerusalem de les religions estrangeres que volen dominar la ciutat. No se'n sortiran mai perquè es barallaran entre elles.”

El rabí David Kaduri, el fill de 80 anys del difunt Yitzhak Kaduri, va confirmar que durant el darrer any de la seva vida, son pare somiava gairebé exclusivament en el Messies i en la seva pròxima vinguda:

“El meu pare es va trobar amb el Messies en una visió i ens va dir que vindria aviat.”

Encara més desconcertants són les creus pintades per Kaduri en les pàgines dels seus darrers escrits. Com passa en la comunitat vampírica, en els ambients jueus les creus s'eviten, fins i tot els símbols que les poden recordar, però la seva abundància en les notes del savi no deixa lloc a dubtes. A la pregunta dels periodistes, el fill del visionari va dir que eren “signes angèlics”, però interrogat sobre els mateixos, va acabar reconeixent que no en sabia res i va explicar que només el seu pare tenia una especial relació espiritual amb Déu, ja que veia regularment el Messies en els seus somnis.

El seu insòlit cas ens ofereix una convenient entrada en el contradictori món del cristianisme.

Cristianisme

No es pot oblidar que les dues fonts que citem a continuació del judaisme - el cristianisme i l'Islam - neixen d'ell i a la vegada pretenen renovar-lo a partir d'algun dels seus trets, integrant-hi també elements d'altres procedències. I en el desenvolupament d'aquests dos corrents, es podria dir, simplificant les coses, que de la doble visió jueva, el cristianisme adoptarà les posicions més crítiques envers el son i el somnis, mentre que l'Islam els exaltarà com a via preferent de comunicació divina.

És sabut que en l'actual món cristià occidental els somnis no es valoren gens. Encara més, el cristià “de la classe de tropa”, com diria l'inefable Escrivá de Balaguer, se'ls mira amb un difús temor, amb la sensació que fer cas dels somnis és cosa pagana o fins i tot diabòlica i per tant perillosa. Però en els seus inicis, tant el fundador del moviment com les diverses tendències cristianes consideraven els somnis un mitjà vàlid per comunicar-se amb Déu i per profetitzar.

Fem un tomb per l'estranya història del son i els somnis en el cristianisme, que a diferència de totes les altres fonts que presentem, passa d'una valoració inicial altament positiva del somni a la seva pràctica condemna actual.

El Nou Testament

Com hem assenyalat a propòsit del judaisme, l'establiment d'un canon va afectar singularment la posició del cristianisme davant del somni i del son. Només tenien valor els somnis narrats als llibres “revelats” i tota nova informació era dubtosa.

Els textos evangèlics no sols parlen del somni, sinó també del son profund. Un dels episodis més coneguts és el que veiem a la imatge, l'única menció explícita que es fa al son de Jesucrist, una demostració de control iòguic en plena tempesta, digna del més gran *mahasiddha* oriental.

L'evangeli de Mateu és prolífic en relats onírics: el de Josep (1:20, 2:13, 19, 22), el dels reis mags (2:12) i el de la dona de Pilat (27:19). És indubtable que en el Nou Testament, especialment en els episodis de la infantesa de Jesucrist, els somnis tenen un paper fonamental. Per a son pare Josep - en clara referència al patriarca - els somnis són una guia segura per prendre decisions fonamentals per a la vida del seu fill.

Primer és advertit en somnis per l'àngel Gabriel de que Maria espera un fill - concebut i predit entre somnis i visions. Després de la visita dels Reis Mags - que al seu torn han estat advertits en somnis - un àngel avisa Josep, també en somnis, que fugi a Egipte i més tard li diu en un somni quan pot tornar a Israel. I si considerem, com fa la mateixa Bíblia, que les visions finalment són somnis, resulta que no sols Josep, sinó també Jesucrist i sa mare Maria eren uns notables onironautes.

Pel que fa a Jesucrist, se citen visions seves durant el dejuni al desert i en el baptisme de Joan. La transfiguració mateixa - que alguns atribu-

eixen al consum de psicotròpics - és una brillant experiència onírica. I a la passió, el mestre continua el somni-visió a l'hort de les Oliveres i després a la creu, per caure finalment en un son profund mortal del qual desperta en la resurrecció. Vist així, Jesucrist mereix un lloc d'honor entre els millors onironautes de tots els temps.

Els seus deixebles continuen la tendència: poc abans de ser lapidat, Esteve veu la glòria de Déu i Jesús a la dreta del Pare i la visió de Pere del llençol ple d'animals impurs decideix el futur del cristianisme. Per no parlar de la visió de Saule al camí de Damasc. I finalment, la visió probablement més grandiosa del Nou Testament és l'Apocalipsi de Joan...

Si hi sumem les altres mencions a estats pròxims al son o el somni, el Nou Testament més ortodox és un autèntic compendi oníric. Què podem dir de l'"altre Nou Testament"?

© 2004 C. 118

De la mateixa manera que el canon jueu de l'Antic Testament va eliminar una gran quantitat de textos "apòcrifs", el canon del Nou Testament va fer el mateix. Evangelis, especialment de la infància, , actes dels apòstols, cants o apocalipsis conformen una extensa i variada literatura

Son i Somnis. I.2 - Fonts

no oficial que no podem abordar en el marc reduït d'aquest assaig.

Només convé assenyalar, en referència al son i els somnis, que molts d'aquests textos amplien i detallen els somnis citats al Nou Testament i n'hi afegixen algun altre, com fan les “Actes de Pere” on les visions oníriques de l'Apòstol són freqüents i se citen altres somnis, fins i tot els malsons de l'emperador Neró.

En tot cas, és ben cert que tant en els llibres oficials com en els altres, el somni no és criticat ni és objecte de sospita. Ben al contrari, en ambdós casos, els somnis ostenten el mateix paper central com a element privilegiat de comunicació divina.

Simó el Mag

Simó el Mag, anomenat també Simó de Gitta (s.II), va ser un líder religiós samarità, inicialment gnòstic, famós perquè el cita el capítol vuitè dels “Actes dels Apòstols” on es relata que Simó, un embruixador de Samaria, fou convertit al cristianisme per l'apòstol Felip. Per a Justí Màrtir, fou samarità de naixement (potser de la vila de Gitti o Gitthi). Flavi Josep diu que era jueu de religió, però no és clar que es refereixi a la mateixa persona.

Conten els “Actes” que quan Pere i Joan foren enviats a Samaria, Simó els va oferir diners a canvi del poder de transmetre l'Esperit Sant, proposició que els apòstols van rebutjar escandalitzats. D'aquesta proposta de Simó el Mag deriva la paraula “simonia”, que defineix el popular pecat de pagar una quantitat per obtenir prebendes o beneficis eclesiàstics.

Però a banda de les crítiques cristianes, Simó va ser un personatge històric de fama mundial, amb seguidors a tot l'imperi que el consideraven un déu en forma humana. Fins i tot van li erigir una estàtua a Roma. És descrit com a versat en màgia i l'apòcrif “Actes de Pere i

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Pau” narra que va fer que una serp de bronze es bellugués i que també feia riure estàtues o s'elevava en els aires.

Es diu que en una ocasió, davant de l'emperador Neró, va canviar de forma. De sobte es va convertir en un infant, després en un vell i finalment en un jove. Sembla ser que Neró, impressionat per la seva demostració, que hauria envejat el gran Fregoli, va suposar que era el “fill de Déu” i el va nomenar mag de la cort. Realment Simó era un expert parapsicòleg i fakir, podia moure mobles pesants sense tocar-los, en una prova de psicokinèsia, i travessava el foc sense cremar-se.

Per això molts el van titllar - i encara ho fan - d'il·lusionista. En una ocasió, Simó va dir a un dels guardes de Neró que s'havia decapitat a si mateix i havia tornat d'entre els morts. Desconcertat, al final del número el soldat va veure que el mag només havia tallat el cap d'un boc.

Es pot afirmar que el denostat Simó fou una mena d'heroi popular a la seva època, un súper-Houdini, i de la mateixa manera que se l'anomena “pare de tots el herètics” també se'l podria qualificar de “pare dels il·lusionistes”, ja que no sols superava els trucs del mag David Copperfield, sinó que va saber crear un halo de màgia i misteri al seu voltant, que encara avui intriga els estudiosos.

Sorprèn l'acarnissament que li dediquen els apòstols i la duresa de les crítiques que li fan els primers cristians. Però s'ha de dir que no era un adversari banal. Versat en literatura grega, hauria estudiat a Alexandria i potser fou deixeble de Dositeu, al seu torn deixeble de Joan el Baptista.

La creença general és que fou deixeble i després successor de Dositeu al capdavant de la secta dels “simonians”. Considerat el primer heresiarca, podria ser que en realitat no fos cristià.

Hauria escrit algunes obres, però els seus títols són desconeguts i no se n'ha conservat cap. Segons els seus enemics, Simó va fundar una religió que encoratjava pràctiques pecaminoses. Vegem una mostra de les crítiques dels cristians a les pràctiques dels simonians:

"Per tant, els seus sacerdots secrets serveixen la luxúria dels sentits i practiquen la màgia amb totes les seves forces, fan servir conjurs i encanteris, preparen filtres d'amor i mètodes de seducció i es dediquen a la interpretació de somnis i a les arts obscures dels prestidigitadors. També tenen una estàtua de Simó a la manera de Zeus i una d'Helena a la manera de Minerva, i els adoren. S'anomenen a ells mateixos simonians, segons l'autor d'aquesta condemnable heretgia, falsament anomenada Gnosi, que va tenir el seu principi en ell, com es pot veure per les seves afirmacions."

Un altre text blasma les pràctiques oníriques dels xamànics simonians:

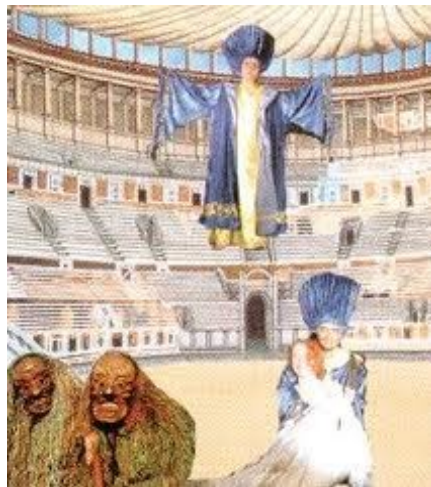
"Així doncs, els deixebles d'aquest Simó practiquen les arts màgiques i els encanteris i fan filtres i conjurs de seducció; igualment envien els anomenats 'dimonis portadors de somnis' que poden molestar a qui elegeixin. De la mateixa manera practiquen els rites d'uns déus anomenats *Paredroi* (els Assessors); també tenen una imatge de Simó a guisa de Júpiter, i també una d'Helena en la figura de Minerva; i els adoren, tot anomenant l'un 'Mestre' i l'altra 'Mestressa'."

Pau el mag?

La rica personalitat de Simó el Mag dóna lloc a tota mena d'hipòtesis. Segons el pastor i estudiós Hermann Detering, Simó el Mag podria haver estat un sobrenom de Pau de Tars, que hauria estat expulsat per l'Església oficial i que canvià el seu nom després de ser rehabilitat. Malgrat que a primera vista pot semblar una teoria massa radical, algunes vegades Simó és descrit de forma molt semblant a Pau. Per altra banda un element que recolza aquesta teoria és que, malgrat que l'ortodòxia cristiana sovint mostra Marció com a seguidor de Simó el Mag, el mateix Marció no l'esmenta mai, i per contra s'identifica a si mateix com a deixeble de Pau.

A més, l'apòcrif “Apocalipsi d'Esteve” presenta Pau en un to molt negatiu, mostrant-lo com un vil enemic del cristianisme, que es converteix al final de la seva vida. Però cal tenir en compte que l'actual cànon bíblic registra que el martiri d'Esteve es va produir abans de la conversió de Pau.

Competicions apostòliques

Entre les històries que es conten de Simó destaquen els seus enfrontaments amb Pere (notem que ambdós comparteixen el nom de Simó), especialment els seus dos últims encontres, que es diu que van tenir lloc mentre eren a Roma, ja que Pere hi havia anat a predicar.

En el primer incident, de to messiànic, es diu que Simó va ordenar als seus seguidors que l'enterressin viu en una tomba i que al tercer dia en sortiria. Així ho van fer, però diuen els crítics cristians que la cosa no va funcionar, clara prova que Simó no era el Messies. Aquest incident és important com a peça propagandística: si els seguidors de Simó el tenien per Déu, negar la seva resurrecció era la manera de validar la superioritat de la fe cristiana, ja que Jesús sí que ho va fer.

El segon i definitiu incident va tenir lloc al fòrum romà. Pere i Simó es van desafiar per veure qui dels dos tenia l'autèntic poder de Déu. Simó va dir que la seva prova seria levitar sobre la ciutat i es va preparar per al vol. Però mentre Simó començava a elevar-se, Pere, que no havia plantejat cap prova concreta del seu poder, es va agenollar i va pregar a Déu que ho impedís. Com és d'esperar, els textos cristians diuen que Simó, que ja era a una considerable alçada, es va estavellar contra terra.

Davant del fet, caben diverses explicacions: o bé Déu va escoltar la demanda de Pere i va fer caure Simó; o bé l'oració de Pere, com suggereix alguns comentaristes, va distreure la imprescindible concentració del mag, cosa que causà la seva caiguda. Si es veuen així, els esdeveniments del fòrum agafen un color que no deixa gaire ben parat l'actual porter del Cel. Segons la tradició, Neró també era al fòrum amb Pere i Simó, acompanyat dels seus assistents. Qui sap si quan Simó es concentrava per levitar o durant la seva ascensió, el va distreure la presència de l'emperador.

Una altra possibilitat fóra que Simó, al capdavall, fos un expert il·lusionista i simplement li hagués fallat el truc, com li va passar al gran Houdini. Tampoc no es pot descartar la possibilitat que Pere, agenollat, manipulés un mecanisme que havia detectat prèviament. Aquesta inter-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

pretació encara deixaria més malparat el primer papa, tot i que el faria força espavilat...

La sort de Simó el Mag, així com la del gnosticisme, exemplifica el procés de trasplantament del cristianisme en la societat romana. Per una banda eliminava els adversaris, mentre per l'altra n'adoptava allò que li convenia. I per reblar-ho, adaptava la història per fer-los quedar malament.

El fet és que a base de canviar la història, els primers cristians van aconseguir que la seva versió durés fins al dia d'avui. I resulta graciós que sovint els apologetes del cristianisme recorrin al còmode argument de la durabilitat del muntatge per demostrar-ne la veracitat.

Conversions oníriques

En vista de les batusses que hem relatat, en el si el primer cristianisme el món oníric apareix com un autèntic Coliseu on s'enfronten les pràctiques religioses del paganisme i el cristianisme. Però sembla que en el cos a cos arribin a confondre's.

Els somnis eren un autèntic llenguatge comú entre els pobles mediterranis i els missioners cristians van descobrir ràpidament que fer servir aquest llenguatge podia ser un eficaç mitjà de convertir-los a la nova fe. Aquest criticable mètode de manipulació - que comenta Plató - és més vell que cagar arrupit, com fa la dita, i sempre s'ha practicat, ni que sigui com a recurs retòric. Ja ho deia Mahoma:

“La pitjor mentida és que una persona digui que ha vist un somni que no ha vist.”

El pastor d'Hermas

Molts estudiosos posen com a exemple de la pràctica de fer servir els somnis per finalitats religioses o polítiques l'obra de finals del segle I, coneguda com “El Pastor”, escrita per l'ex-esclau romà Hermas.

El llibre està redactat com un testimoniatge personal de la lluita espiritual del cristianisme i del seu triomf, en forma d'elaborades visions oníriques, qualificades d'*oraseis* (Veure “Grecorromans”), terme relacionat amb la visió i el veure.

El cas del “Pastor” ens porta al que podríem anomenar el “contra-argument del somni”. Consistiria a no considerar enganyós el somni, com en l'argument cartesià, sinó a veure'l com una garantia de superior veritat. Per tant, dir que una afirmació ha estat rebuda en somnis, enlloc de fer quedar malament, dóna valor i prestigi. És lògic, doncs, que més d'un recorregué a aquest argument per validar les seves afirmacions encara que fos a costa d'una mentida (la tècnica, per exemple, fou usada amb èxit en la conversió del anglesos al cristianisme el segle VII).

Per tant, tenint en compte l'alta estima dels somnis en el món antic i tradicional, sembla lògic concloure que no sabem del cert si tots els somnis que citem en aquest assaig - especialment els relacionats amb fets històrics importants - són autèntics o simplement construccions literàries amb finalitats polítiques o religioses.

Això no obstant, no es pot demostrar que els intensos somnis d'Hermas siguin falsos ni tampoc es pot dir que siguin autèntics. Per acabar-ho d'adobar, ni tan sols sabem si Hermas va existir. Això no impedeix que en els seus somnis conversi llargament amb un àngel que el guia al llarg d'una dolorosa però saludable anàlisi de les seves febleses morals, fins a transformar la seva personalitat i fer-li guanyar la puresa espiritual que només pot atorgar la fe cristiana.

El “Pastor” és un document literari encaminat a convèncer el lector. No sols per les poderoses experiències oníriques que descriu i que rivalitzen amb les dels clàssics grecoromans, sinó per la promesa que la nova fe cristiana és un eficaç antídote contra els excessos i els perills dels somnis.

Hermas ataca la permissivitat pagana amb les transgressions oníriques i posa com exemple una interessant i càndida experiència de somni dins de somni, que potser fos realment autèntica. De fet, passa més sovint del que hom pensa que l'inventor d'un fals somni, de tant repetir-lo, se'l creu i finalment l'acaba somiant de veritat...

“Durant la meva pregària vaig veure els cels oberts i que una dona de qui havia estat enamorat em saludava amb aquestes paraules:

'Salutacions, Hermas!' Amb els ulls fits en ella, li vaig dir: 'Senyora, què fas aquí?'. La seva resposta va ser: 'M'han elegit per acusar-te dels teus pecats davant del Senyor.' I jo li vaig dir: 'Ets la meua acusadora en aquest moment?' 'No,' va dir ella 'però cal que escoltis bé el que ara et diré. Déu, que és al cel, el creador dels éssers a partir de no-res, el que els fa créixer i multiplicar-se pel bé de la seva santa Església, està enfadat amb tu per les teves ofenses contra mi.' Com a resposta, li vaig dir: '¿Ofenses contra tu? Com pot ser? T'he fet mai un comentari groller? ¿No t'he considerat sempre com una deessa? I no t'he tractat sempre amb el respecte que es deu a una germana? Senyora ¿per què fas aquestes falses acusacions de maldat i d'impuresa contra mi?' I amb una rialla em va dir: 'Dins del teu cor ha sorgit el desig del mal'."

La senyora del somni era una dama cristiana de nom Rhode, que Hermas havia servit durant la seva època d'esclavatge. Quan descriu el somni, Hermas no deixa de recordar l'incident del passat que el va desencadenar. Resulta que Rhode li va demanar que l'ajudés mentre es banyava, experiència que és ben natural que despertés un interès sexual en l'incaut Hermas. En aquest context, els retrets de la visió semblen excessius, tenint en compte les evidents intencions de la bona senyora.

No consta pas que Hermas posés en pràctica en la vigília els seus desigs, però van continuar torbadorament vius en els seus somnis i la Rhode onírica - com les típiques núvies de somni (veure el capítol "Esperits") - va obligar el pobre Hermas a enfrontar-se amb els seus conflictes més íntims.

Convé remarcar, que com fa el judaisme, la fe cristiana de bona hora va subjectar els somiadors a una moral de l'estat de vigília. D'ací que, en els segles venidors, els cristians vigilessin els somnis que cada vegada més es convertien en perilloses experiències. Així, Hermas, fa servir "el contra-argument del somni" per anar a parar a la visió restrictiva que més tard adoptarà el món occidental.

Les mogudes de santa Perpètua

Les narracions més dramàtiques del primer cristianisme són sens dubte les “actes” dels màrtirs, perseguits i bàrbarament assassinats a causa de la seva fe. I en elles no manquen pas els somnis.

Un dels primers i més influents textos sobre els màrtirs és el diari d'una noble dama, de nom Vibia Perpètua, que va ser mossegada fins a la mort per uns lleons a l'amfiteatre de Cartago l'any 203 de la nostra era.

Conta l'Acta que Perpètua era una dona instruïda, filla de bona família, però la seva conversió al cristianisme la va fer entrar en conflicte amb la llei, en negar-se a participar en els costumaris rituals de fidelitat als déus i a l'emperador, a pesar que acabava de tenir una criatura. Al final, la seva actitud inflexible va prevaldre i la jove mare va acabar condemnada als lleons.

Les setmanes abans de morir, Perpètua va passar les hores somiant i escrivint un diari en el que descriu les discussions amb el seu pare, preocupat pel nen, que l'eixerida Perpètua alletava en secret a la mateixa presó amb l'ajut de la seva esclava Felicitat, també cristiana i mare recent.

El primer somni de Perpètua va arribar en resposta a una incubació suggerida pel seu germà, que li va recomanar amb notable sentit pràctic davant de la greu situació:

“Senyora i germana meva, ara ets beneïda en gran manera, de manera que pots demanar una visió i així et mostrarà si hauràs de patir fins a la mort o serà cosa passatgera.”

Perpètua va seguir el consell del seu germà i va tenir un somni singular, fet d'imatgeria cristiana i bíblica, combinada amb surrealistes detalls de la seva pròpia situació personal. La visió arrenca amb una versió *sui generis* de la famosa escala de Jacob:

“Vaig veure una escala de bronze, meravellosament llarga que arribava fins al cel i que també era estreta: la gent només hi podia pujar d'un en un. I als costats de l'escala hi havia tota mena d'eines de ferro. Hi havia espases, llances, garfis, ganivets, javelines, de manera que si algú pujava sense anar amb compte o sense mirar cap amunt, era ferit i la seva carn quedava atrapada en l'agut acer. I sota l'escala assetjava una serp de mida enorme que parava trampes als que pujaven l'escala, tot fent que agafessin por de pujar.”

Amb l'ajut d'un cristià que se li vaparèixer en el somni, Perpètua va trepitjar el cap de la serp i va pujar escala amunt mentre pregava tot repetint el nom de Crist. Un cop va ser a dalt de tot, la noia es va trobar en el que un estudiós del cristianisme descriu com “una utopia espiritual de beatitud pastoral”:

“Vaig veure un immens jardí i al bell mig un home de cabells blancs, vestit de pastor, assegut i voltat d'ovelles de llet, amb molts milers de persones vestides de blanc brillant dempeus al seu voltant. Va alçar el cap, em va mirar i em va dir: 'Ets benvinguda, filla'.”

Llavors em va cridar i em va donar el que semblava una mica de *caseo* que estava munyint i jo el vaig acceptar amb les mans juntes i me'l vaig menjar i tots els que eren al voltant van dir 'Amen'. I amb el so d'aquell mot em vaig despertar, encara mastegant una cosa indefinible i dolça. De seguida ho vaig contar al meu germà, i vam comprendre que m'esperava un sofriment mortal i vam començar a perdre l'esperança en el món.”

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Així, en resposta a la seva pregària incubatòria, Perpètua va tenir una visió profètica que li predeia la seva dura sort i a també el destí final de la seva ànima. En el somni apareix el motiu cristià del pastor i les ovelles, la serp diabòlica, l'escala de Jacob o els vestits blancs. Però el clímax del somni presenta un element totalment estrany a l'habitual simbologia cristiana: la ingestió del *caseo*, que es tradueix com llet, mató o formatge.

És notable l'observació del relat - que revela la connexió vigília-somni: en despertar-se Perpètua encara nota a la boca el gust del *caseo* (veure "Olors, gustos i somnis").

La cosa té especial sentit si recordem que la santa era una mare que estava alletant el seu fill i que l'havia hagut d'abandonar a causa de la seva fe. En la vida desperta, Perpètua patia pel seu fill en no poder-li donar llet, però en el seu somni ella era alletada amb un aliment diví... ¿Com va acabar la tot plegat? Conta Perpètua que uns dies després del somni va tenir lloc un petit miracle:

"I d'alguna manera, per voluntat de Déu, el nen ja no va necessitar més el pit i els meus pits no es van inflamar més, de manera que ja no vaig patir pel nen ni tampoc no vaig sentir cap més molèstia."

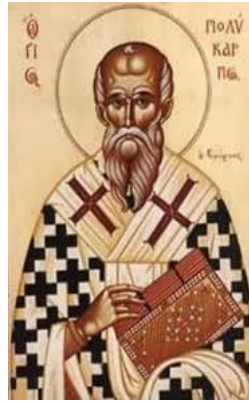
El primer cristianisme, doncs, no exclou pas el somni sinó que l'eleva al nivell de la profecia i legitima l'activitat onírica com a mitjà privilegiat de comunicació divina.

Els primers pares

Reben el nom de “pares de l'Església” una sèrie de bisbes i d'escriptors eclesiàstics dels primers segles del cristianisme - la majoria bisbes - les doctrines dels quals es consideren fonaments de la fe i la ortodòxia.

Anomenem aquí “primers pares” els personatges anteriors a l'emperador Constantí, abans que l'església es convertís en una peça de l'imperi romà. Tots ells parlen del son i els somnis i les seves posicions són sensiblement semblants a les antigues concepcions de la cultura general del seu temps.

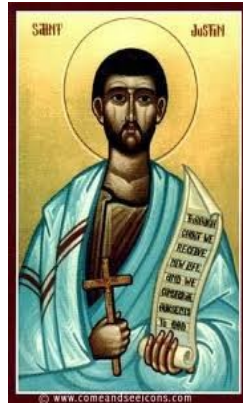
Polícarp, el piròfil

Comencem per un cas primerenc i espectacular, que indica l'alt valor atribuït als somnis en el primer cristianisme, en la línia del Nou Testament.

Deixeble de Joan Evangelista, Polícarp, bisbe d'Esmirna (69-155) va tenir una pintoresca experiència onírica amb rebots fortament paranormals en la realitat ordinària i que exemplifica la continuïtat - de vegades inquietant - entre somni i vigília.

Conta el llibre “El martiri de Polícarp” que el sant bisbe estava pregant poc abans del seu martiri i va tenir un somni més que simbòlic. Tant en somnis com després, un cop despert, va veure que s'encenia el coixí damunt del qual reposava el cap.

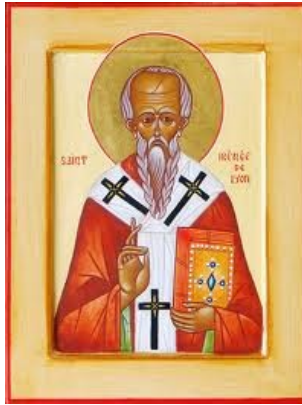
Seguint el costum del temps, va interpretar que això significava la seva imminent captura i martiri, que per cert, va ser causat pel foc: el van cremar lligat a una estaca que no va acabar tombant com la de la cançó.

Justí, el filòsof convers

Justí Màrtir, també conegut com sant Justí a seques (100-165), és un apologista, un filòsof convertit al cristianisme que va intentar crear escola i que es considera el primer intèrpret de la teoria del Logos o Paraula durant el segle II.

La majoria de les seves obres s'han perdut, però han sobreviscut dues apologies i un diàleg. En aquests textos, Justí comenta que els somnis són enviats pels esperits i per tant dividia el somnis entre els provinents de Déu i dels mals esperits.

Ireneu, el clàssic

Ireneu (c. 202), bisbe de Lugdunum (Lió) a la Gàl·lia, pare de l'Església i apologeta molt actiu, va tenir gran influència en el desenvolupament de la teologia cristiana.

Es creu que era nadiu d'Esmirna o d'algun lloc proper a l'Àsia Menor, on hauria nascut entre els anys 120 i 140.

Fou deixeble de Policarp. La tradició més habitual diu que va acompanyar el bisbe Potí a la Gàl·lia i va ser el seu prevere, i que quan Potí fou martiritzat el 177 el va succeir com a bisbe a Lió i va fer molts conversos entre els pagans.

Va participar també en la controvèrsia sobre la data de la Pasqua i en relata també va escriure al bisbe de Roma, Víctor I, retraient-li l'arrogància amb la que havia anatemitzat les esglésies asiàtiques.

La seva obra més coneguda, *Adversus Haereses* o “Contra les heretgies” (c. 180), el títol complet de la qual és “Desemascarar i refutar la falsament anomenada ciència (gnosi en grec)” és un detallat atac contra el gnosticisme, que era una greu amenaça contra el naixent cristianisme eclesiàstic - especialment el sistema de Valentí.

Mentre refuta els gnòstics, presenta una clara opinió sobre el somnis en la vida del cristià, eminentment positiva.

Ireneu comenta amb aprecí i finesa el somni de l'apòstol Pere que es narra al capítol desè dels Actes dels Apòstols en la que Simó veu baixar del cel tots els aliments, visió que posa fi a les limitacions dietètiques jueves en el si de la nova fe.

Fins i tot insisteix en el fet que el somni mateix va ser una prova de l'autenticitat de l'experiència de Pere.

Igualment afirma la legitimitat del somni de Pau a Troas. També conclou, a partir dels somnis de Josep descrits a l'evangeli de Mateu, que el fet que somiés tant demostra la seva proximitat al Déu veritable.

Finalment, en un altre passatge, explica que a despit que Déu sigui invisible directament als ulls, ens dóna les visions i els somnis per mostrar-nos la grandesa de la seva naturalesa i de la seva glòria.

Climent, el neoplatònic

Titus Flavius Clemens (c.150 - c. 215), més conegut com Climent d'Alexandria, va ser deixeble de Pantenus (c. 216), filòsof cristià al que va succeir en la càtedra de l'escola catequètica d'Alexandria. Durant les persecucions de l'emperador Septimi Sever, Climent es va veure obligat a exiliar-se a Capadòcia.

Influït pel platonisme mitjà, estudià les relacions entre el cristianisme i la filosofia grega i va ser l'iniciador de l'elaboració científica de la teologia. Va escriure les obres “El pedagog”, “Protrèptic als grecs” i la miscel·lània *Stromata* - “mosaics”- on tracta diversos temes, entre ells el son i els somnis. Primer doctor de l'Església, Climent d'Alexandria és una de les figures més notables de la literatura (i en determinats aspectes també de l'especulació) grega cristiana del segle III.

Convé recordar que era pagà i fill d'uns pares que també ho eren. Possiblement iniciat en els Misteris, no se sap per què ni en quines circumstàncies es va convertir al cristianisme. Climent coneixia a fons la literatura i la filosofia gregues i era un defensor entusiasta de la necessitat de conciliar, o més aviat aliar amb la religió del Crist la cultura filosòfica hel·lènica, que considerava una mena de preparació a la perfecció cristiana. Per tant, la seva posició té l'interès de ser una mena de cristianisme filosòfic o fins i tot de gnosi cristiana, a la manera de Filó

d'Alexandria.

Val a dir que, com li va passar a Filó en l'ambient jueu, Climent no va ser gaire ben tractat per l'ortodòxia, que no l'ha volgut fer mai sant, tot i ser un dels creadors de la teologia cristiana.

En parlar de la naturalesa i el sentit dels somnis, reprèn la valoració positiva dels clàssics grecorromans en el context cristià.

Llàstima que les seves assenyades reflexions no haguessin triomfat davant del zel sovint psicopatològic d'altres "pares" que va acabar escombrant el somni de l'escena cristiana.

Seguint els neoplatònics, així presenta els somnis - i el despertar - als *Stromata*:

"Nosaltres, que som fills de la veritable llum, no tanquem la porta a aquesta llum (dels somnis), sinó que girant-nos vers nosaltres mateixos, il·luminant els ulls de l'home amagat i fitant la veritat mateixa i rebent els seus efluis, revelem clarament i intel·ligiblement que aquests somnis són certs..."

I de la mateixa manera que aquests somnis són certs per al que reflexiona amb correcció, els pensaments d'una ànima sòbria, que no es distreu amb les afeccions del cos i es dóna consell a si mateixa de la millor manera, també ho són. D'ací que, contemplant sempre Déu i a través d'una perpètua conversa amb Ell, inoculant desvetllament en el cos, eleva l'home a la igualtat amb la gràcia angèlica, i per la pràctica de l'estat despert copsa l'eternitat de la vida."

Origenes, el somiador heterodox

Origenes Adamantius (184/185-253/254), teòleg i filòsof cristià d'Alexandria, és considerat un dels millors escriptors de la primera església cristiana.

Però ja el segle IV la seva ortodòxia va ser posada en qüestió, bàsicament perquè creia en la idea oriental de la preexistència de les ànimes i amb un toc de compassió poc habitual en el camp cristià, defensava, a més, l'”apocatastasi”, la reconciliació universal de tots els éssers, incluíts els diables.

Les seves molt positives reflexions sobre els somnis van tenir tan poc èxit en la nova església com els del seu mestre Climent d'Alexandria o les l'apologista Tertul·lià, que presentem a continuació. Origenes considerava els somnis un acompanyament natural de la fe en Déu:

”Tots els que accepten la doctrina de la providència, evidentment estan d'acord a creure que en els somnis molts formen imatges en la seva ment, alguns de coses divines, altres reben anuncis d'esdeveniments futurs de la vida, que tant poden ser clars com misteriosos.”

Origenes veia aquests somnis com una oportunitat per enfortir la fe

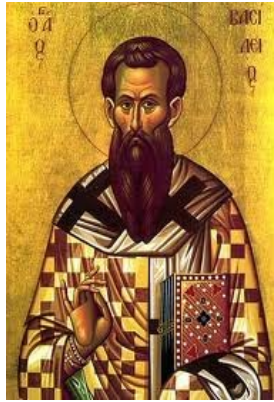
dels cristians i convertir els escèptics pagans, com havia fet Hermas abans d'ell. L'estratègia, segles més tard, es va fer servir amb eficàcia pels missioners cristians a l'Àfrica. Oceania i Amèrica. En la seva obra "Contra Cels", declara que molts cristians s'han convertit del paganisme gràcies a la irrupció a la seva vida de visions en la vigília i somnis durant la nit i insisteix en el gran nombre de conversions d'aquest tipus que es coneixien a l'època.

Per tant, defensa la validesa dels somnis de la Bíblia i afirma que l'experiència d'abundants somnis divins demostra que:

"no hi ha res d'extraordinari en aquestes coses que els succeïen als profetes quan, com diu la Bíblia, veien determinades visions meravelloses o sentien paraules del Senyor o veien els cels oberts."

Orígenes no es queda aquí i identifica la visió i el somnis, tot considerant-los autèntiques proves de la providència divina:

"Nosaltres, però, en la mesura que puguem, defensarem la nostra posició i mantindrem que és assumpte de creença que en el somni es presenten les impressions davant les ments de molts, algunes relacionades amb coses divines, altres amb futurs esdeveniments d'aquesta vida i això tant amb claredat com d'una manera enigmàtica, fet que és evident per a tots els que accepten la doctrina de la Providència. Per tant ¿com pot ser absurd dir que la ment que pot rebre impressions en un somni també les pot tenir en una visió quan està despert, tant en benefici de qui rep les impressions com en benefici dels que sentiran la narració que en faci?"

Tertul·lià, el profètic

El teòleg Tertul·lià (160-c. 225), va ser un prolífic autor bereber cristià de Cartago. Format en el montanisme - moviment profètic del segle II a l'estil dels actuals pentecostalistes o carismàtics - va entrar en conflicte amb l'Església perquè sostenia la perillosa opinió que la profecia, obra de l'Esperit Sant, no havia acabat amb els apòstols, sinó que continuava sempre.

Aquesta concepció fou lògicament titllada d'heretgia per la jerarquia cristiana i el pietós Tertul·lià, a diferència d'alguns companys seus d'aquesta secció menys dignes del títol que no pas ell, no ha estat mai considerat un sant.

Va escriure abundantment sobre el nostre tema. Dedicava vuit capítols del seu tractat *De Anima*, (“Sobre l'ànima”) al son i els somnis. Resumim les seves principals concepcions, que van tenir força influència. En primer lloc Tertul·lià subratlla la universalitat de les revelacions en somnis, recolzada per l'observació del somni en els nadons:

“A veure, ¿qui és tan estrany a l'experiència humana que no hagi percebut alguna vegada alguna veritat en els somnis?”

Creu que l'activitat de la ment durant el somni, mentre el cos roman

immòbil en el son, demostra que l'ànima és independent de cos, i per tant immortal, tot i que critica a la vegada la noció dels viatges onírics que defensava el judaisme, per exemple, i analitza la influència de l'estat físic (alimentació, condicions de l'entorn, etc.) sobre el contingut dels somnis.

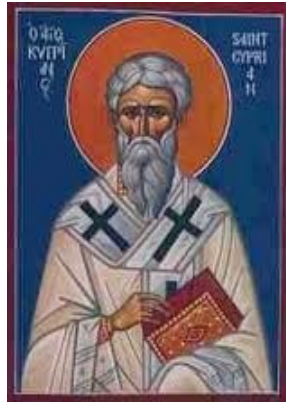
També presenta una classificació dels somnis segons el seu origen i els divideix en tres categories: *a deo*, *a daemonio*, *ab anima* (de Déu, del dimoni, de l'ànima). Convé remarcar que en els somnis divins i diabòlics el responsable és qui els envia i no qui els rep.

Tertul·lià afirma, confiat, que els somiadors no són responsables dels pecats comesos en somnis, de la mateixa manera que no poden ser coronats com a màrtirs pel simple fet de somiar que ho són.

Recollint tradicions anteriors, nota també que una altra font de somnis són les condicions del clima i les influències astrològiques, així com el procés mateix del somni.

Finalment comenta, en l'estela dels neoplatònics, les virtuts de "l'estat extàtic i les seves peculiars condicions":

"I així, els que reconeixem i reverenciem, igual que les profecies, que les visions modernes també ens han estat promeses, considerem els altres poders de l'Esperit Sant com una agència de l'Església a la que el Senyor fou enviat, que administra tots els dons de la mateixa manera que el Senyor els distribuïa a tothom."

Cebrià, el jeràrquic

Tasci Cebrià, bisbe de Cartago (250), posa el somni al servei de l'Església. En una carta escriu que Déu guia els concilis a través de "moltes i evidents visions" i lloa el destinatari de la seva missiva, un tal Celerinus, perquè es va convertir al cristianisme gràcies a un somni. Cebrià fa servir l'exemple del valor dels somnis en una carta al clergue Florentius Pupianus per recolzar l'autoritat dels sacerdots cristians:

"Tot i que sé que per a alguns homes els somnis semblen ridículs i les visions absurdes, no obstant s'estimen més creure'ls per anar en contra del sacerdot, que no pas creure el sacerdot."

Lactanci, o la política cristiana

Lucius Caecilius Firmianus Lactantius (c. 240- c. 320) és conegut perquè va ser el conseller i biògraf del primer emperador cristià, Constantí I. Va dissenyar amb tant d'èxit la política religiosa del moment, que l'emperador el va nomenar tutor del seu fill. En les seves "Institucions divines" dedica un capítol a "l'ús de la raó en la religió i sobre els somnis, auguris, oracles i portents similars", on cita diversos exemples per demostrar que de vegades es pot conèixer el futur a través dels somnis i que aquesta possibilitat la tenen tant pagans com cristians (fins i tot planteja un bonic exemple oníric de fal·làcia lògica: somiar que no pots creure en els somnis).

Aquesta visió sembla una justificació de la gran operació que va muntar Constantí - llavors pagà - basada en una elaborada seqüència onírica que ha passat a la història amb el nom de "El somni de Constantí" i que és un dels exemples més controvertits de la influència dels somnis en la Història, que va tenir les conseqüències polítiques, religioses i culturals més determinants de tota la història d'Occident.

El somni de Constantí

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Uns 100 anys després de la mort de Perpètua, es va produir un canvi radical: els cristians van passar de ser una minoria oprimida a convertir-se en la secta dominant de l'imperi. Aquest tomb, oficialment, va ser causat per un somni que va tenir Constantí poc abans de la cèlebre batalla del pont Milvi contra Maxenci el 28 d'Octubre del 312.

Convé assenyalar que les dues principals versions contemporànies que tenim d'aquest fet transcendental no coincideixen. La breu versió de Lactanci accentua el caràcter oníric de l'experiència, mentre que l'historiador Eusebi, bisbe de Cesarea (263-339), posa l'accent en el factor visionari. I encara que tots dos coincideixen en que Constantí va veure el signe conegut com “làbar” i se li va dir que venceria amb aquest signe, val la pena examinar cada versió.

Lactanci comenta al seu *Liber de Mortibus Persecutorum* (“Llibre sobre les morts dels perseguïdors”), escrit després del triomf de Constantí:

“Constantí fou instruït en un somni que fes representar el signe celestial en els escuts dels seus soldats i així va procedir a la batalla. Va fer el que li havien ordenat i va marcar sobre els seus escuts la lletra X, dibuixat una línia perpendicular a través d'ella i la va arrodonir a dalt (P), tot confeïnt el símbol de CHRISTOS. I en tenir aquest signe, les seves tropes es van disposar al combat.”

Eusebi presenta la seva elaborada versió a la “Vida de Constantí”. La història comença amb el futur emperador, que prega Déu per demanar-li ajut abans de la batalla:

“Es va adreçar a Déu amb vives pregàries i súplices perquè li revelés qui era Ell i li allargués la seva mà dreta per ajudar-lo en les seves dificultats presents. I mentre pregava així amb fervents imploracions, un signe d'allò més meravellós se li va aparèixer des del cel, la narració del qual hauria estat difícil de creure si l'hagués relatada qualsevol altra persona. Però ja que el mateix victoriós emperador molt temps després ho va relatar al qui escriu aquesta història, quan el va honorar tot rebent-lo i tot relacionant-se amb ell li va confirmar aquesta afirmació amb un jurament, ¿qui dubtaria a acreditar aquest relat, especialment quan el testimoniatge dels fets

posteriors ha establert aquesta veritat?

Em va contar que cap a la tarda, quan començava a baixar el sol, va veure amb els seus propis ulls el trofeu d'una creu de llum als cels, sobre el sol, que duia la inscripció 'conquereix amb això'. Davant d'aquesta visió el va envair una gran sorpresa, així com a tot el seu exèrcit, que el seguia en aquella expedició i que també va contemplar aquell miracle.

(...)

Em va dir també que va dubtar en el seu interior sobre la importància d'aquella aparició. I mentre continuava ponderant el motiu del seu significat, va caure de sobte la nit. Llavors, durant el seu son se li va aparèixer el Crist de Déu amb el mateix signe que havia vist als cels i li va ordenar que fes una còpia d'aquell signe que havia vist als cels i que el fes servir com a salvaguarda en tots els enfrontaments amb els seus enemics. A l'alba es va llevar i va comunicar la meravella als seus amics i llavors va convocar els que treballaven l'or i les pedres precioses, es va asseure enmig d'ells i els va descriure la figura del signe que havia vist, tot demanant-los que el representessin amb or i pedres precioses. I jo mateix vaig tenir l'oportunitat de veure aquesta representació.”

Alguns comentaristes apunten que es va produir un parheli o disc solar especialment brillant, d'altres atribueixen el fenomen a un meteorit. Les repetides afirmacions de veracitat d'Eusebi podrien ser un exemple més de la dita medieval *excusatio non petita, accusatio manifesta* (“excusa no demanada, acusació manifesta”). En qualsevol cas, Constantí va recórrer sovint als somnis al llarg de la seva carrera. Molt abans de la visió del làbar, a la Gàl·lia, ja va tenir una visió d'Apol·lo i un cop nomenat emperador, va somiar també la fundació de la seva nova capital, Constantinoble.

És important assenyalar que tots els historiadors convenen en el fet que Constantí va afavorir el cristianisme abans de la seva guerra contra Maxenci, quan encara no havia tornat a Roma, com demostren les dates de les lleis que va dictar en favor de la nova religió, molt anteriors al cèlebre edicte de Milà de l'any 313, que va atorgar estatus legal i

prestigi als cristians i els va introduir en la gran maquinària de l'imperi.

Més tard la seva santa mare Helena, (que va començar la seva carrera en un bordell de poble on Constanci, pare de Constantí, la va descobrir) també es va apuntar als somnis premonitoris, que la van orientar en la seva recerca a Jerusalem de l'indret on Crist fou crucificat.

Com que els pagans de Jerusalem es negaven a col·laborar, els somnis van revelar a la santa que el que cercava era sota un temple dedicat a Venus que els pagans havien erigit per amagar-lo. Així relata l'historiador Hermias Sozomenus (c. 400 - c. 450) les pesquises de la pietosa dama:

"Quan la reina els va cridar (els pagans que havien amagat el sepulcre) i els demanà on era l'indret on nostre senyor Jesucrist fou crucificat, no l'hi van voler dir. Aleshores ella va ordenar que els cremessin a tots o els llancessin en un pou sec durant set dies i els turmentessin amb la fam."

Amb l'entusiasta col·laboració de Macari, bisbe de la ciutat santa, Helena va fer enderrocar el temple de Venus i van descobrir que l'havien construït sobre una tomba de pedra buida, en tot semblant al sepulcre de Jesucrist que descriuen els Evangelis. El fet que el temple fos dins les muralles antigues de la ciutat, en franca discrepància amb els mateixos textos canònics, no sembla que amoïnés ningú.

Potser hi va contribuir el fet que sota el temple, en una sala subterrània, es trobés un material que superava el de la tomba de Tut-ankh-Amen, si no pel seu valor en or, almenys pel seu alt voltatge sagrat. Hi havia tots els estris descrits pels Evangelis: les creus del Crist i dels dos lladres, els claus i la inscripció trilingüe que Pilat va fer col·locar sobre la creu de Jesús, la llança que li va travessar el costat, la cruel corona d'espines i la santa túnica sense costures que els soldats romans es van jugar als daus (és curiós que el guanyador no se l'emportés) i finalment el sant sudari que va embolicar el cos del Salvador. Explica Hermias:

"Hi havia un tros de fusta en una banda en el qual hi havia escrit en lletres blanques en hebreu, grec i llatí, les paraules següents: 'Jesús de Natzaret, el rei del jueus'."

La nova etapa

Hem fet un ràpid cop d'ull als primers "Pares de l'Església", denominació que inclou teòlegs, mestres i bisbes, l'obra dels quals va tenir influència en les generacions posteriors. Com hem vist, el terme "pare" no és sinònim de "sant". Tot i que la majoria dels pares són també sants, n'hi ha que per la seva singularitat o heterodòxia, com Orígenes, no han adquirit aquest nivell. Però tots, fins i tot els més crítics, respecten els somnis com a vehicle privilegiat de comunicació divina.

Això no obstant, amb el triomf de la nova fe, es va començar a produir un canvi significatiu pel que al son i els somnis dins del cristianisme: per una banda es van prohibir els intèrprets de somnis i per l'altra el monaquisme va estigmatitzar-los. Durant el llarg període d'hostilitat per part dels romans contra la seva fe, alguns cristians van anar a viure en zones poc poblades dels límits de l'imperi, buscant una vida de simplicitat evangèlica i de puresa, lluny de les temptacions mundanes de

Son i Somnis. I.2 - Fonts

les ciutats paganes. I després de l'ascens de Constantí i la subsegüent eliminació de la repressió oficial, molts van continuar cercant la presència divina al desert, inspirats per l'exemple del mateix Jesús. I com el seu model diví, els anomenats "pares del desert" sofriren també els repetits i malèvols assalts dels diables durant els seus sons i les seves solitàries contemplacions.

En aquest context, el somni va adquirir un caràcter decisivament negatiu i es van fer grans esforços per deixar de banda les seductores imatges i les excitants sensacions que es produeixen durant el son nocturn. Cal notar que el cristianisme no va practicar la vida monàstica fins al final del segle III, seguint els monaquismes jueus o gnòstic anteriors. Antíoc el Monjo, dignatari d'un monestir de Jerusalem el segle VII, va pronunciar una homilia en la que condemnava virtualment totes les experiències oníriques. Encara que la data és tardana, exemplifica perfectament la nova concepció:

"els somnis no són res més que coses de la imaginació i al·lucinacions d'una ment perduda. Són il·lusions dels dimonis dolents per enganyar-nos i són el resultat de les seves temptacions amb el propòsit de dur l'home vers el plaer."

Per il·lustrar l'argument, Antíoc conta la història d'una mena de contra-conversió al judaisme provocada pels somnis. Narra que un monjo, un modèlic solitari d'extraordinària disciplina ascètica que vivia al Sinaí, es va passar molts anys tancat dins de la seva cel·la. Però enganyat per visions i somnis diabòlics, va sucumbir al judaisme i es va fer circumcidat. Antíoc remarca que el diable li va enviar moltes vegades somnis veritables i a través d'ells es va fer amo de la seva ment confusa. En una altra visió blasfema li va mostrar els màrtirs, els apòstols i tots els cristians sumits en la foscor i plens de vergonya.

Evagri, el crític

Evagri Pòntic o Evagri el Solitari (345-399) és un monjo i asceta i un important personatge de l'Església del segle IV. Pensador agut, hàbil orador i bon escriptor, de seguida va fer carrera en l'estament eclesiàstic de Constantinoble.

Però en un viatge a Jerusalem, l'any 383, va decidir fer-se monjo del monestir de Rufinus i de la cèlebre i original Melània l'Anciana o la Major (325-410), una “mare del desert”, de bona família i nascuda a Hispània, que va tenir gran influència en el moviment monàstic que va florir després que Constantí convertís el cristianisme en religió oficial. Melània ostenta el rar honor de ser una de les poques dones amb protagonisme destacat en la primera història de l'Església.

Després Evagri es va traslladar a Egipte i va passar la resta dels anys de la seva vida a Nítria i a Kellia, dedicat a la pràctica de l'ascetisme i a l'escriptura. És el “pare del desert” més lletrat i en aquells llargs i solitaris anys va elaborar, per exemple, una completa recopilació de les moltes temptacions que poden assaltar el cristià que es lliura a la vida solitària.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Afirma amb coneixement de causa que cada tipus de temptació té el seu corresponent tipus de malson. El seu sistema no deixa lloc als somnis espiritualment positius i preconitza més aviat apartar-se de totes les experiències oníriques:

“Els processos naturals que tenen lloc en el son sense anar acompanyats d'imatges de naturalesa estimulants són, en una certa mesura, indicacions d'una ànima sana. En canvi les imatges que tenen una forma distinta són una clara indicació de malaltia. Pots estar segur que les cares que hom veu en somnis són, quan apareixen com imatges poc definides, símbols d'una anterior experiència afectiva. Les que es veuen clarament, per altra banda, indiquen ferides que encara són fresques... La prova de l'*apatheia* (el deseiximent o impassibilitat) s'obté quan l'esperit comença a veure la seva pròpia llum, quan roman en un estat de tranquil·litat en presència de les imatges que té durant el son i quan manté la calma quan contempla els afers de la vida.”

Evagri és un filòsof i no critica el somni per motius morals, sinó metafísics. I fa servir uns termes molt similars als dels hindús, budistes o neoplatònics. Això no obstant, planta cara decididament a la imaginació onírica. Per a ell, res de bo no pot venir dels somnis i l'únic recurs de l'autèntic cristià és lluitar sense descans per tal d'alliberar-se d'aquestes fantasies esclavitzants en favor d'una puresa de fe que es manté constant i resplendent tant si hom està despert com adormit.

Amb concepcions com aquesta, sovint interpretades amb primària literalitat, es van orientar els primers monestirs cristians i els advertiments contra els somnis es van convertir en una part important de l'ensenyament impartit en els noviciats monàstics.

Ignasi, el músicòleg

Ignasi d'Antioquia (c. 35 o 50 - entre 98 i 117), tercer bisbe d'aquesta ciutat, va ser deixeble de Joan l'Evangelista. De camí al seu martiri a Roma va escriure una sèrie de cartes, on a més d'inventar el terme “catòlic” - de gran fortuna - va tractar sobre eclesiologia, els sacraments i la funció dels bisbes. Sòcrates, un historiador eclesiàstic homònim del gran filòsof, nascut el vers l'any 380, cita un somni d'Ignasi d'Antioquia, que recorda els somnis posteriors de molts músics: va veure uns àngels que cantaven himnes en cants alternats i seguint el seu exemple va introduir l'estil del cant antifonal en el culte cristià.

Atanasi, el moderat

Atanasi, bisbe d'Alexandria del 328 al 373, en la seva gran apologia del cristianisme, "Contra els pagans", escriu:

"Sovint, quan el cos està tranquil i descansa i dorm, l'home es mou cap al seu interior i contempla el que hi ha fora seu, viatja a altres països, passeja, es troba amb els seus coneguts i sovint, a través d'aquests mitjans, endevina i prediu les accions del dia. ¿Però a què es deu això sinó a l'ànima racional, en la que l'home pensa i percep coses fora d'ell?"

I precisa amb elegància:

"Si l'ànima, fins i tot quan està unida i associada al cos no es queda tancada ni es redueix a les petites dimensions del cos, es manté desperta en virtut del seu propi poder i transcendeix el poder natural del cos i, com si viatgés lluny del cos tot restant en ell, imagina i contempla coses de sobre la Terra i fins i tot parla sovint amb els sants i els àngels que són per damunt de l'existència terrenal i corporal i s'hi acosta amb la confiança de la puresa de la seva intel·ligència ¿no ho farà encara més quan, separada del cos en el moment designat per Déu, que els va ajuntar, i no tindrà encara en més estima el coneixement de la immortalitat?"

Gregori, el psicòleg

Gregori de Nissa (c. 335 - c. 395), en la seva principal obra filosòfica, “Sobre la creació de l'home”, tracta directament del significat i la funció del son i els somnis en la vida humana.

Opina, a la freudiana, que quan l'home dorm els seus sentits i la seva raó reposen i les parts menys racionals de l'ànima sembla que s'apoderin d'ell. Això no obstant, la raó no s'extingeix pas, sinó que s'atueix com un foc “cobert de calç” i després provoca guspises o intuïcions que poden ser útils per al somiador.

Gregori distingeix dues menes de somiadors:

“Mentre tots els homes són guiats per les seves pròpies ments, n'hi ha uns pocs que han estat considerats dignes d'una evident comunicació divina. Així doncs, mentre la imaginació del son funciona d'una manera natural de manera semblant i equivalent en tots, alguns, no tots, comparteixen per mitjà dels seus somnis una manifestació més divina...”

El pare de l'Església sembla suggerir que hi ha un pre-coneixement natural que es presenta de manera desconeguda a través de la part no racional de l'ànima - en una clara prefiguració de l'inconscient dels psicoanalistes - i a través d'aquesta part de l'ànima Déu es comunica directament amb l'home.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Gregori enumera amb considerable detall els diversos sentits que poden adoptar els somnis i suggereix - com tants abans i després d'ell - que els somnis poden ser simples reminiscències de les ocupacions i preocupacions del dia. Apunta també que poden reflectir l'estat del cos - la fam o la set - i també la condició emocional de la personalitat.

Els somnis tenen endemés per al de Nissa una utilitat mèdica i donen claus per diagnosticar la malaltia. Convé remarcar que Gregori no es basa en la creença supersticiosa ni apel·la a l'autoritat divina per recolzar les seves afirmacions, sinó que raona amb notable exactitud els principis de l'estudi dels somnis.

En un dels seus sermons titolat “En lloança del 40 màrtirs” comenta un somni que va tenir mentre assistia a una celebració en honor de quaranta soldats màrtirs. Potser l'ambient de la cerimònia li va resultar soporífer, o fins i tot arravatador, però el cas és que en el somni, els màrtirs van blasmar Gregori per la feblesa de la seva fe. Aquell retret militar i coral va tenir un profund efecte en ell i li va augmentar considerablement el fervor cristià.

Queda ben clar, doncs, que tant filosòficament com en la pràctica, Gregori de Nissa, en la línia dels millors clàssics grecorromans, creia veritablement que el somni podia ser una revelació de les profunditats més enllà de la personalitat humana.

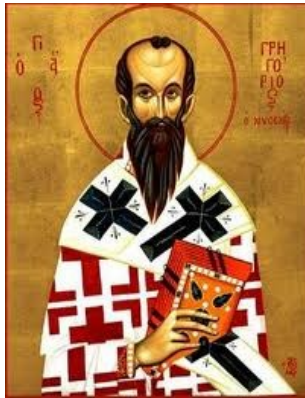
Basili, l'intèrpret de somnis

Basili el Gran (329 o 330-379), en el seu comentari sobre Isaïes, diu:

“Els enigmes en els somnis tenen una estreta afinitat amb les coses que se signifiquen en un sentit al·legòric o amagat en les Escriptures. Així, Josep i Daniel, a través del do de profecia, solien interpretar somnis, ja que la força de la raó per ella mateixa, no és prou forta per arribar a la veritat.”

Basili, com els seus predecessors, valorava els somnis. Encara més, els interpretava habitualment, com indica la carta que va escriure a una dama cristiana, en la que interpreta el somni que aquesta li havia fet arribar per escrit. En la seva resposta, li suggereix que dediqui més temps a

“la contemplació espiritual i a cultivar la visió mental a través de la qual Déu és digne de ser vist.”

Gregori Nacianscè, l'onironauta

Gregori Nacianscè (329-389 o 390), en el seu segon llibre de poemes, escriu:

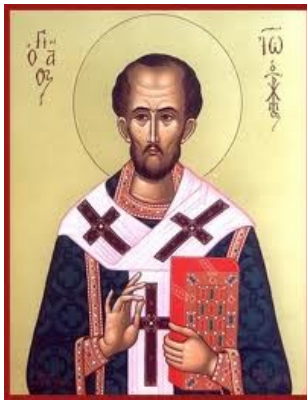
“I Déu em va cridar des de la infantesa en els meus somnis noc-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

turns i vaig arribar l'autèntic objectiu, la saviesa.”

En un altre text comenta que les seves visions nocturnes van ser la guspira oculta que va inflamar tota la seva vida. Però també avisa de la capacitat dels dimonis de parlar a través dels nostres somnis:

“No posis gaire confiança en la burla dels somnis, ni et deixis espantar per qualsevol cosa; no t'envaneixis per les visions joioses, ja que sovint un diable prepara aquests paranys.”

Joan, el ponderat

Joan Crisòstom, “Boca d'or”, (c. 347-407) en el seu comentari als Actes dels Apòstols diu:

“Alguns reben la gràcia a través dels somnis, en d'altres és vessada obertament. Perquè certament els profetes van veure en somnis i van rebre revelacions.”

Segons Joan, els somnis s'envien als que segueixen la voluntat de Déu perquè a ells no els calen visions o manifestacions divines més impressionants i cita l'exemple de Josep, el pare de Jesucrist i dels apòstols Pere i Pau per recolzar el seu punt de vista.

Sinesi, l'infiltrat

El jovenet que vèiem al capítol “Neoplatonisme” escoltant Hipàtia, es converteix aquí en el venerable ancià de la icona. És l'únic estudiós del somni que figura per dret propi en dues fonts d'aquest assaig i no per la seva oportuna i “filosòfica” conversió, sinó pel valor i la originalitat del seu brillant estudi sobre els somnis.

Diu Sinesi de Cirene:

“Un home aprèn mentre està despert, un altre mentre dorm. Però en l'estat de vigília l'home és el mestre, mentre que en el somni és Déu qui fa que el somiador doni fruit amb el seu diví coratge, de manera que ací aprendre i aconseguir l'objectiu són la mateixa cosa. Per tant, donar fruit és encara millor que ensenyar.”

Sinesi és un defensor dels somnis i enumera els avantatges i les benediccions que es guanyen en estudiar-los. Una ànima pura - que rep les impressions oníriques amb claredat - si treballa i estudia els somnis pot conèixer el futur, l'estat físic i com guarir les malalties.

Però per damunt de tot, aquesta pràctica orienta l'ànima cap a Déu, en millorar i les virtuts, i estimula l'amor diví. Sinesi també posa exemples de com els somnis el van ajudar en la redacció de les seves obres i com sovint donen esperança als que pateixen les dificultats de la vida.

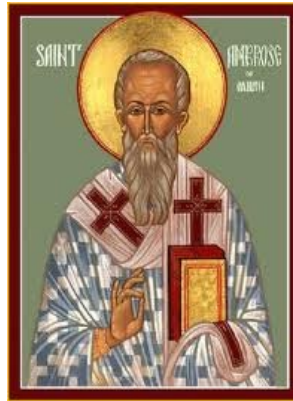
Això no obstant, critica la gent que es refia dels llibres de somnis - tan

Son i Somnis. I.2 - Fonts

populars aleshores com avui (veure “Interpretació”) - tot insistint que només comparant constantment els somnis amb l'experiència, aquests es poden comprendre correctament. La seva naturalesa essencial és personal, i el somniador els ha de comprendre en els termes de la seva pròpia vida.

Sinesi, davant de les freqüents dificultats d'interpretació dels somnis, recomana, com més tard farà Paracels, que qui vulgui estudiar-los hauria de seguir un diari de somnis per tal de conèixer la vida onírica amb la mateixa precisió que la vida desperta.

Com vèiem a la Introducció, Sinesi presenta la relació mite-somni i exposa la interessant teoria que els mites neixen dels somnis. I per tant, afirma, molt abans de Jung, que conèixer bé els mites ajuda a entendre millor els somnis. Finalment, en un ressó egipci, Sinesi raona com els somnis donen pistes sobre la vida eterna: la mateixa relació entre el son i la vigília es retroba entre la vida onírica i la vida després de la mort i el somni ens dóna una idea del tipus de vida que l'ànima mena després de la mort.

Ambrós, el premonitori

Aurelius Ambrosius, més conegut com sant Ambrós (c. 330 -397), bisbe de Milà, és una de les figures eclesiàstiques més influents del segle IV i un dels quatre primers doctors de l'Església.

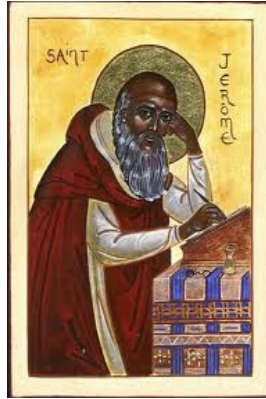
En la seva famosa carta a l'emperador Teodosi, en la que l'insta a penedir-se, declara que en un somni Déu mateix li ha prohibit dir missa davant d'ell si no esmena la seva conducta. Escoltem les seves dramàtiques paraules:

“Escriu amb la meua pròpia mà allò que només tu pots llegir... Perquè he estat advertit, no per home, ni a través d'home, sinó clarament per Déu mateix, que m'és prohibit. Perquè quan estava angoixat, la mateixa nit en que em preparava per partir, em vas aparèixer en un somni, tu havies entrat a l'església i a mi no se'm permetia oferir el sacrifici... El nostre Déu dóna avisos de moltes maneres, amb signes del cels, amb els preceptes dels profetes, fins i tot amb les visions dels pecadors i desitja que els entenguem, que li demanem que Ell ens tregui tot destorb... per tal que la fe i la pau de l'Església puguin continuar.”

A les seves “Confessions”, Agustí relata que Déu revelà a Ambrós en un somni la localització dels cossos de dos màrtirs i així els va poder donar digna sepultura. En els seus textos més teològics, Ambrós co-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

menta que un àngel que parla a través d'un somni ho fa seguint les instruccions de l'Esperit Sant, ja que els poders angèlics estan subjectes i actuen moguts per l'Esperit.

Jeroni, el destructor

Eusebius Sophronius Hieronymus, àlies sant Jeroni (c. 347- 420), fou sacerdot, teòleg i historiador i és un considerat un dels doctors o mestres de l'Església. El professor Bart Koet, el màxim estudiós actual dels somnis en el cristianisme, afirma que si algú té la culpa del canvi d'actitud dels cristians davant del món oníric, aquest és sens dubte Jeroni.

Encara que va néixer en una família cristiana, fou educat en la cultura grecorromana i en la seva joventut va mirar de reconciliar la seva fe amb la filosofia clàssica. Però un somni terrible va capgirar totalment els seus propòsits i paradoxalment el va conduir vers l'onirofòbia. No se'l pot culpar del tot, perquè aquell somni va tenir unes connexions més que notables amb la seva vida diària.

Jeroni narra el fenomen amb fortes dosis de dramatisme a la carta 22, adreçada a un tal Ecustoqui:

“De sobte vaig ser arravatat en esperit i em van arrossegar davant

del tron del Jutge. Allí la llum era tan brillant i els que voltaven el tron eren tan radiants, que vaig caure a terra de bocaterrosa sense gosar mirar-los.

Llavors, en demanar-me qui i què era, vaig replicar: 'Sóc un cristià'. Però el que presidia va dir: 'Dius mentida, ets un seguidor de Ciceró i no del Crist. Perquè allí on és el teu tresor també hi haurà el teu cor.' A l'instant em vaig quedar mut i a més dels cops de fuet - perquè el Jutge va ordenar que m'assotessin - em torturava molt més greument encara el foc de la consciència, mentre reflexionava en el meu interior sobre aquest verset: 'A la tomba ¿qui et donarà gràcies?'

Per tot plegat vaig començar a plorar i a lamentar-me tot dient: 'Tingues pietat de mi, o Senyor, tingues pietat de mi.' I malgrat el so de les fuetades, aquest lament encara es podia sentir. Al final, els que voltaven dempeus el tron es van inclinar davant dels genolls del que presidia i li van pregar que tingués pietat de la meva joventut i em deixés un temps per penedir-me del meu error. I li van dir que podria continuar torturant-me si tornava a llegir les obres dels gentils...

Per tant, vaig fer un jurament i tot pronunciant el seu Nom li vaig dir: 'Senyor, si torno a posseir llibres mundans o si torno a llegir-los, voldrà dir que t'he negat.' En fer el jurament, em va deixar anar i vaig tornar al món superior i per sorpresa de tots els vaig mirar amb uns ulls tan oberts i plens de llàgrimes que la meva aflicció va ajudar a convèncer fins i tots els més incrèduls. I allò no va ser un son o un somni buit, com aquells pels que sovint es burllen de nosaltres i en poso com a testimoni el tribunal davant del qual em trobava i el terrible judici que temia. I asseguro que les meves espatlles eren negres i blavoses i que vaig sentir les nafres fins molt temps després d'haver-me despertat del meu son i que a partir d'aleshores vaig llegir els llibres de Déu amb un zel més gran que no pas el que abans havia dedicat als llibres dels homes."

Malgrat el sever l'avís oníric, mentre estudiava retòrica a Roma, el jove Jeroni no podia evitar lliurar-se als típics platxeris estudiantils, després dels quals tenia fortes crisis de penediment. I per calmar els remordiments de la seva consciència, els diumenges visitava els sepulcres dels màrtirs i dels apòstols a les catacombes, experiència que li re-

cordava els terrors de l'infern:

“Sovint em trobava entrant en aquelles criptes, profundament excavades a la terra, amb les seves parets a cada banda, plenes dels cossos dels morts, on tot era tan fosc que gairebé semblava que les paraules del salmista s'havien acomplert: 'que baixin de pressa cap a l'infern'. Ací i allà, la llum - que no entrava a través de cap finestra sinó que es filtrava des de dalt a través de pous de ventilació - alleujava l'horror de la foscor. Però de nou, tant bon punt avançava amb precaució cap endavant, la negra nit em voltava i em venia a la memòria el vers de Virgili: 'Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent' ('l'horror i els silencis aterrien les seves ànimes').”

Jeroni cita Virgili, ja que al principi de la seva carrera literària feia servir els autors clàssics per descriure conceptes cristians, però després va anar deixant l'estudi dels clàssics i es va dedicar a la Bíblia, impulsat per Apol·linar, bisbe de Laodicea, “el Jove” (mort el 390), que havia col·laborat amb son pare Apol·linar “l'Ancià” en la transcripció de l'Antic Testament en forma de la poesia d'Homer i Píndar i el Nou Testament a l'estil dels diàlegs platònics, quan l'emperador Julià va prohibir als cristians que ensenyessin els clàssics.

Però més tard, mogut pel desig de fer una vida d'ascètica penitència, es va retirar una temporada al desert de Chalcis, al sud-est d'Antioquia, conegut a l'època com “la Tebaida siríaca” (en referència a la zona d'Egipte on començà el monaquisme cristià). Allí va dur a terme la seva famosa traducció de la Bíblia de l'hebreu al llatí.

Pel que fa al nostre tema, el teòleg Morton T. Kelsey culpa Jeroni d'errors de traducció d'alguns termes hebreus, fet que va contribuir a la creixent desconfiança cristiana davant les experiències oníriques. Concretament, l'acusa de convertir la prohibició bíblica contra “la pràctica dels auguris i la bruixeria” en la interdicció “d'observar els somnis”. Aquest petit error - intencionat o no - va tenir grans conseqüències, ja que la traducció bíblica de Jeroni es convertí en la *Vulgata* (“versió en llengua vulgar”) oficial de l'església catòlica i des d'aleshores les autoritats religioses van evitar refiar-se dels somnis. Amb tot, Koet suggereix que Kelsey exagera la desconfiança en el somnis de Jeroni - al

capdavall el mateix Jeroni es convertí, com hem vist, a causa d'un somni.

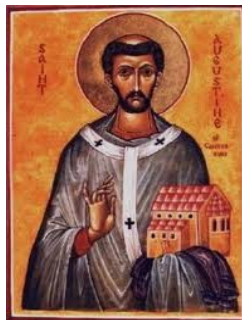
De fet, Jeroni parla sovint dels somnis en les seves cartes, on critica la consulta a intèrprets pagans de somnis o la interpretació personal, aconsellant consultar sempre intèrprets cristians. Com altres pares distingeix també entre els diversos tipus de somnis, que van de les visions celestials a les temptacions de les profunditats.

En comentar els versets de Jeremies 23:25ss., afirma que el somni és una mena de profecia que Déu pot fer servir com a vehicle de revelació a una ànima fidel. Però els somnis poden ser també una idolatria si s'interpreten en benefici propi. Per tant, el valor del somni depèn de la persona que el té i de la persona que l'interpreta.

De vegades, diu també Jeroni, Déu envia somnis als injustos, com els casos de Nabucodonosor o el Faraó, per tal que els servents de Déu puguin mostrar la seva saviesa. I posa l'exemple de Pau al capítol sisè del llibre dels Actes que gràcies a una visió "va rebre la veritable llum (*lucam vero*)."

Però finalment, l'onirofòbia de Jeroni és clara. En comentar Isaïes 65:4, Jeroni condemna els que

"seuen a les tombes i als temples dels ídols on solen examinar pells d'animals sacrificats per tal de conèixer el futur a través dels somni, abominacions que encara es practiquen avui en els temples d'Asclepi."

Agustí, el contradictori

Agustí, bisbe d'Hipona (354-430), se sol considerar un dels més grans pensadors cristians de tots els temps i la seva influència és crucial en el desenvolupament de la cristiandat occidental. Prova del seu èxit és que totes les confessions cristianes el consideren sant i doctor, des dels catòlics als ortodoxos, anglicans o calvinistes. Tal com diu amb encert el seu contemporani Jeroni:

“Agustí va establir de nou l'antiga fe.”

En la seva joventut el van influenciar molt el maniqueisme i més tard el neoplatonisme. Després de la seva conversió al cristianisme el 387, Agustí va desenvolupar la seva personal visió filosòfica i teològica, combinant diversos mètodes i perspectives.

És el responsable de quatre conceptes clau que van triomfar posteriorment en el cristianisme:

- ▲ La gràcia de Crist és indispensable per a la llibertat humana (idea que va reprendre el protestantisme).
- ▲ El concepte del pecat original.
- ▲ El concepte la guerra justa.
- ▲ El concepte de l'església catòlica com la “ciutat de Déu” en contrast amb la ciutat terrenal (l'imperi romà d'Occident començava a desintegrar-se i l'Església esdevenia el nou poder polític).

Pel que fa al tema del son i els somnis, va contribuir en gran manera a reforçar la doctrina cristiana sobre els perills dels somnis, tot i que paradoxalment, com Jeroni, reconeix la importància d'aquests en la seva biografia espiritual. Aquest tarannà contradictori, combinat amb l'escalfada sexual que comparteixen els dos sants doctors, sembla que hagi contaminat el pensament cristià fins als nostres dies. Vegem-ne una expressiva mostra:

“¿De qué te sirven los testimonios de la Escritura, en los que se

evidencia que Dios prohíbe y castiga los excesos de la libido? Nos horroriza cualquier infame torpeza que se realice con las partes genitales, cuyos movimientos se dejan sentir durante el sueño incluso en personas castas, y sus efectos hacen gemir.”

I més endavant prossegueix amb lacrimogen apassionament:

“¿Qué hace en los que velan y combaten contra ella, y si, sorprendidos durante el sueño, les roban el consentimiento, pero al despertar gimen y entre sollozos exclaman: Cómo se ha llenado mi alma de ilusiones? Porque los sentidos adormecidos son juguete de los sueños, y no sé cómo sucede que las personas más castas dan una especie de asentimiento a torpes acciones; y si el Altísimo nos las imputara, ¿quién podría ser casto?”

Aquesta obsessió no desmereix gens la brillantor literària i intel·lectual de l'africà, que va escriure força sobre el paper dels somnis en la vida cristiana i va presentar observacions molt interessants.

El seu estudi de la percepció, per exemple, és prou elaborat i complet i s'avança a posteriors teories psicològiques d'Occident. Agustí concep la realitat com formada per objectes externs que reaccionem amb els nostres cossos i les impressions d'aquesta experiència sensorial són de naturalesa “mental”. Després tenim la percepció interna d'aquesta experiència sensorial i finalment els records. I és l'acció de l'ego el que uneix aquestes percepcions a l'objecte.

Agustí d'Hipona també considera la facultat de la imaginació com el pont que relaciona l'objecte amb la consciència i presenta una visió gairebé idèntica a la de Sinesi de Cirene. Veia l'home com a posseïdor d'un ull exterior que rep i transmet les impressions dels sentits i un ull interior que observa i processa aquestes realitats “mentals” recollides i emmagatzemades, que anomenem “memòria”.

Però a més d'aquestes realitats que provenen de la percepció externa i interna, Agustí afirma que també hi ha realitats espirituals autònomes - àngels i dimonis - que tenen la mateixa naturalesa que les realitats

mentals o psíquiques que percebem internament. Aquestes realitats autònomes no són físiques, però poden adoptar una aparença corpòria i es poden experimentar a través de l'ull exterior o presentar-se directament a la consciència a través de l'ull interior en el somnis, visions o trànsits.

Així, a través dels somnis se'ns presenta un enorme dipòsit de records inconscients i de continguts espontanis i amb ells accedim “al regne dels esperits”. Però de la mateixa manera que els àngels entren en contacte amb nosaltres, els dimonis també ho fan:

“Persuadeixen, però, els homes de maneres meravelloses i mai vistes, entrant en ells gràcies a la subtileza dels seus cossos; entren en els cossos dels homes sense que se n'adonin i a través de determinades visions imaginàries es barregen amb els pensaments dels homes tant si estan desperts com si dormen.”

A més de presentar la seva teoria de les visions i els somnis, Agustí analitza molts exemples de somnis en diverses obres. Un dels més importants per a ell és el somni de la seva mare Mònica, que relata així a les seves cèlebres “Confessions”:

“Viose, en efecto, estar de pie sobre una regla de madera y a un joven resplandeciente, alegre y risueño, que venía hacia ella, toda triste y afligida. Este, como la preguntase la causa de su tristeza y de sus lágrimas diarias, no por saberla, como ocurre ordinariamente, sino para instruirla, y ella a su vez le respondiese que era mi perdición lo que lloraba, le mandó y amonestó para su tranquilidad que atendiese y viera cómo donde ella estaba allí estaba yo también. Lo cual, como ella observase, me vio junto a ella de pie sobre la misma regla. ¿De dónde esto sino de que tú tenías tus oídos aplicados a su corazón, oh tú, omnipotente y bueno, que así cuidas de cada uno de nosotros, como si no tuvieras más que cuidar, y así de todos como de cada uno?

¿Y de dónde también le vino que, contándome mi madre esta visión y queriéndola yo persuadir de que significaba lo contrario y que no debía desesperar de que algún día sería ella también lo que yo era al presente, al punto, sin vacilación alguna, me respondió: 'No me dijo: donde él está, allí estás tú, sino donde tú estás, allí está él'?

Confieso, Señor, y muchas veces lo he dicho, que, a lo que yo me acuerdo, me movió más esta respuesta de mi avispada madre, por no haberse turbado con una explicación errónea tan verosímil y haber visto lo que debía verse -y que yo ciertamente no había visto antes que ella me lo dijese-, que el mismo sueño con el cual anunciaste a esta piadosa mujer con mucho tiempo de antelación, a fin de consolarla en su inquietud presente, un gozo que no había de realizarse sino mucho tiempo después."

Però sens dubte un dels relats onírics més interessants per al nostre assaig apareix en una carta que Agustí va adreçar l'any 415 a un sacerdot anomenat Evodi, bisbe d'Uzali, un dels seus amics d'infantesa.

Vet aquí que l'any anterior Evodi havia escrit una missiva a Agustí per descriure-li unes visions i somnis que havia tingut i que l'havien portat a plantejar-se l'eterna pregunta: ¿què passa després de la mort?

El bisbe d'Hipona, en la seva resposta, li planteja l'exemple de les interessants experiències oníriques de Gennadius, un metge de Cartago que dubtava de la possibilitat de l'existència d'una altra vida després de la mort i que de tant donar voltes al tema va acabar tenint dos somnis relacionats.

En el primer somni se li va aparèixer un jove "de remarcable aparença i presència imponent" i li va demanar que el seguís. Gennadius així ho va fer i va anar a parar a una ciutat on va sentir uns cants "exquisidament dolços" que eren totalment diferents de totes les músiques que fins llavors havia escoltat.

Quan va demanar al seu guia oníric quina música era aquella, aquest li va respondre:

"És l'himne dels beneïts i dels sants."

Just en aquell moment, Gennadius es va despertar i va veure que tot plegat només havia estat un somni i no li va fer cap cas.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Però la nit següent va tornar a somiar el mateix: el jove guia de la nit anterior se li va aparèixer de nou. Però aquesta vegada li va preguntar si el reconeixia.

Gennadius li va contestar:

“Certament.”

Aleshores el jove del seu somni va continuar i li va demanar si sabia on s'havien conegut. El metge no aconseguia recordar-se'n, tot i que li va poder desciiure amb raonable precisió la seva anterior trobada onírica.

Encabat el seu guia li va plantejar una altra versió del nostre reiterat “argument del somni”. Li va demanar si els esdeveniments que acabava de relatar havien tingut lloc durant un somni o en la vigília.

Gennadius, a diferència de Zhuang Zu o de Descartes, ho tenia molt clar i li va respondre sense ambatges:

“Van tenir lloc en un somni.”

Llavors el jove li va dir:

“Ho recordes bé, és veritat que vas veure aquestes coses en somnis, però has de saber que les coses que veus ara ara les estàs veient en somnis també. On és ara el teu cos?”

Gennadius li va contestar:

“És al meu llit.”

(Assenyalem que la seva resposta demostra que tenia un somni lúcid en aquell moment, és a dir que era conscient que dormia mentre el seu cos jeia en el seu llit).

Però el jove del seu somni va insistir:

"¿Però estàs segur que saps que els ulls d'aquest cos teu ara són closos i tancats i que amb aquests ulls no veus res?"

"Ho sé prou bé" - va replicar Gennadius.

Llavors el guia li va demanar:

"Llavors quins són els ulls amb que ara em veus a mi?"

Aquí Gennadius no va saber què contestar i el jove li va dir, tot donant-li una resposta als seus dubtes de la vigília:

"De la mateixa manera que ara, mentre dorms i jeus al teu llit, aquests ulls del teu cos estan ociosos i no fan res i això no obstant tens uns ulls amb els que em contemples i frueixes d'aquesta visió, així, després de la teva mort, quan els teus ulls corporals estaran totalment inactius, hi haurà en tu una vida per la qual viuràs i una facultat de percepció per la qual encara percebràs.

Vés amb compte, per tant, després d'això, de tenir dubtes sobre si la vida de l'home continua després de la mort."

Agustí, davant d'aquesta brillant presentació, conclou:

"D'aquesta manera tots els dubtes sobre el tema li van desaparèixer."

Però l'espavilat bisbe algerià no es conforma amb aquesta conclusió i afegeix una interessant reflexió:

"Algú pot dir que amb aquesta narració no he resolt la qüestió, sinó que l'he complicada. Això no obstant, encara que tothom sigui ben lliure de creure o no creure aquestes afirmacions, tothom té la seva pròpia consciència a mà com un mestre amb l'ajut del qual es pot aplicar a resoldre aquesta qüestió tan profunda.

L'home es desperta cada dia, dorm i pensa; per tant, que cadascú respongui d'on procedeixen aquestes coses que no són cossos materials però que això no obstant s'assemblen a les formes, propie-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

tats i moviments dels cossos materials. I jo dic, que ho respongui, si pot.”

La psicologia i l'epistemologia agustinianes es basen en un dualisme psicofísic. Segons ell hi ha dos tipus essencialment diferents de realitat: la corporal o física i la no corporal o “mental”, de naturalesa espiritual.

Alguns estudiosos opinen que aquest concepte va inspirar la teoria de la “psiqué objectiva” de Carl Gustav Jung.

En qualsevol cas, Agustí presenta una visió força personal sobre els somnis, que el lector interessat pot aprofundir amb la lectura sempre suggestiva de les seves obres, certament excepcionals en la literatura cristiana de tots els temps.

L'argument del somni d'Agustí

Inesperadament, com sempre, la nostra delicada papallona onírica s'ha tornat a posar en aquesta secció de l'assaig. Agustí presenta la seva interessant versió de l'argument, no sols en les seves cartes, com acabem de veure, sinó també a les “Confessions”:

“Ciertamente tu mandas que me contenga de la concupiscencia de la carne, de la concupiscencia de los ojos y de la ambición del siglo. Mandaste que me abstudiese del concúbito, y aun respecto del ma-

trimonio mismo aconsejaste algo mejor de lo que concediste. Y porque tú lo otorgaste se hizo, y aun antes de ser dispensador de tu sacramento.

Pero aun viven en mi memoria, de la que he hablado mucho, las imágenes de tales cosas, que mi costumbre fijó en ella, y me salen al encuentro cuando estoy despierto, apenas ya sin fuerzas; pero en sueños llegan no sólo a la delectación, sino también al consentimiento y a una acción en todo semejante a la real. Y tanto puede la ilusión de aquella imagen en mi alma, en mi carna, que estando durmiendo llegan estas falsas visiones a persuadirme de lo que estando despierto no logran las cosas verdaderas. ¿Acaso entonces, Señor Dios mío, yo no soy yo? Y, sin embargo, ¡cuánta diferencia hay entre mí mismo y mí mismo en el momento en que paso de la vigilia al sueño o de éste a aquélla! ¿Dónde está entonces la razón por la que el despierto resiste a tales sugerencias y, aunque se le introduzcan las mismas realidades, permanece inmovible? ¿Acaso se cierra aquélla con los ojos? ¿Acaso se duerme con los sentidos del cuerpo?

Mas ¿de dónde viene que muchas veces, aun en sueños, resistamos, acordándonos de nuestro propósito, y, permaneciendo castísimamente en él, no damos ningún asentimiento a tales sugerencias? Y, sin embargo, hay tanta diferencia, que, cuando sucede al revés, al despertar volvemos a la paz de la conciencia, y la distancia que hallamos entre ambos estados nos convence de no haber hecho nosotros aquello que lamentamos que se ha hecho de algún modo en nosotros.

¿Acaso no es poderosa tu mano, ¡oh Dios omnipotente!, para sanar todos los languores de mi alma y extinguir con más abundante gracia hasta los mismos movimientos lascivos de mi cuerpo? Tú aumentarás, Señor, más y más en mí tus dones, para que mi alma me siga a mí hacia ti, libre del vicio de la concupiscencia, para que no sea rebelde a sí misma, para que aun en sueños no sólo no perpetre estas torpezas de corrupción a causa de las imágenes animales hasta el flujo de la carne, sino para que ni aun siquiera consienta. Porque el que nada tal me deleite o me deleite tan poquito que pueda ser cohibido a voluntad hasta en el casto afecto del que duerme, no sólo en esta vida, sino también en esta edad, no es cosa grande para un ser omnipotente como tú, que puedes otorgarnos más de lo que pedimos y entendemos.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Qué sea, pues, al presente en este género de mal, ya te lo he dicho a ti, mi buen Señor, alegrándome con temblor por lo que me has dado y llorando por lo que aún me falta, esperando que darás perfección en mí a tus misericordias, hasta lograr paz completa, que contigo tendrán mi interior y mi exterior 'cuando fuere la muerte trocada en victoria'."

Als "Diàlegs", Agustí imita Plató i tracta l'argument en plantejar la natura de la veritat i la falsedat:

"R.-Discutamos primero con seriedad qué es lo falso.

A.-Me maravillo si no puede definirse así: lo que no es tal como parece.

R.-Atiende antes y preguntemos a los sentidos. Pues lo que los ojos ven no se llama falso, si no tiene alguna apariencia de verdad. Por ejemplo: el hombre a quien vemos en sueños no es verdadero hombre, sino falso, porque tiene semejanza de verdadero. Pues ¿quién viendo en sueños un perro dice que ha visto un hombre? Luego aquél también es perro falso, por tener parecido con el verdadero.

A.-Así es como dices.

R.-¿Y si a uno que está despierto, un caballo le parece un hombre? ¿No se engaña al percibir alguna apariencia de hombre? Pues si sólo percibe la forma de caballo, no puede parecerle hombre.

A.-Doy por bueno tu discurso.

R.-Llamamos también falso árbol al pintado, y falsa la cara reflejada en el espejo, y falso el movimiento de las torres vistas cuando se navega, y falsa la rotura de un remo en el agua; todas esas cosas se llaman falsas por ser semejantes a las verdaderas.

A.-Lo confieso.

R.-Así también nos engañamos con los gemelos, con los huevos, y los sellos impresos con un mismo anillo y otras cosas semejantes.

A.-Me atengo a lo que dices.

R.-La semejanza, pues, de las cosas en lo que toca a los ojos, es origen de la falsedad.

A.-No puedo negar lo que dices.

Més endavant, en el mateix diàleg apunta:

“Así, pues, para abreviar, si aquellas figuras de hombres que vemos en los sueños viviesen, hablasen, tuviesen corpulencia real para los que están despiertos, sin diferencia entre ellos y los que vemos y tratamos, estando sanos y en vela, ¿los tomaríamos por falsos?”

A.-¿Cómo podría decirse eso con verdad?

R.-Luego si habían de ser tanto más verdaderos cuanto más semejantes a los hombres reales, sin haber diferencia entre los unos y los otros, y si, al contrario, habían de ser falsos por la diferencia o disimilitud que hemos apuntado, resulta que la semejanza es la madre de la verdad, y la desemejanza, fuente de ilusiones.”

I finalment apunta amb una lucidesa que supera Descartes i els seus es-
cèptics seguidors (veure l'annex “El cas Descartes”):

“En efecto, si durante el sueño, por ejemplo, a uno le hubiese parecido haber disputado y haber seguido en la disputa razones verdaderas, habrá aprendido algo; y ya despierto también esas mismas razones permanecen en él inmutables, aunque se compruebe que son falsas las demás cosas, como ser el lugar en el que se realizara la disputa, la persona con la que se disputara, y las palabras mismas en cuanto al sonido con las que se creía discutir, y otras cosas por el estilo, que también se sienten y realizan con los mismos sentidos cuando despiertos y, sin embargo pasan y nunca obtienen la presencia estable de las verdaderas razones. De lo cual se concluye que por tal cambio de estado en el cuerpo, cual es el sueño, no se puede menguar la vida propia del alma, sino sólo el uso que la misma tiene del cuerpo.”

Cassià, l'enemic dels somnis

Joan Cassià (entre 360 i 365 - c. 435), sacerdot, asceta i pare de l'Església, va néixer a l'actual Dobruja, a Rumania, a la desembocadura del Danubi, es va formar a Palestina i va viure 7 anys com a eremita al desert d'Egipte. Posteriorment va rebre el diaconat de mans de Joan Crisòstom i va ser ordenat sacerdot a Roma pel papa Inocenci I.

Vers l'any 415 va fundar l'abadia de sant Víctor de Marsella, formada per dos monestirs, un per a homes i un per a dones, per als que va redactar les seves obres més importants:

- ⤴ Les *Institutiones* (“exposicions” o “instruccions”) on exposa les obligacions del monjo i examina els vicis que ha de prevenir i contra els que ha de lluitar.
- ⤴ Les 24 *Collationes* o conferències, escrites com un complement de l'obra anterior, on en forma de diàlegs amb monjos famosos de l'antigor tracta diversos aspectes de la vida monàstica, lloa la vida eremítica i explica que la vida ascètica és la millor via per combatre el pecat.

Superant de lluny les cauteles d'Evagri Pòntic i encara més obsessionat per la sexualitat que Agustí o fins i tot el mateix Jeroni - que no és poc

-, Cassià analitza amb porfídiosa minuciositat la fornicació (*fornicatio*) en el sisè capítol de les *Instituciones*, “Sobre l'esperit de fornicació”, i també en diverses *Collationes*.

A la quarta parla de “La concupiscència de la carn i de l'esperit”; a la cinquena tracta de “Els vuit vicis principals”; a la dotzena comenta “La castedat” i a la vintidosena parla de “Les il·lusions nocturnes”.

En la cinquena conferència divideix el pecat de la fornicació en tres tipus:

- ♣ El primer consisteix en la “conjunció d'ambdós sexes” (*commixtio sexus utriusque*)
- ♣ El segon es comet “sense contacte amb la dona” (*absque femineo tactu*), tant durant en el son com en la vigília, és el bíblic pecat d'Onan pel que fou condemnat (de fet la Bíblia no condemna la masturbació, sinó el fet que el patriarca practicava el *coitus interruptus* per evitar tenir fills amb la dona del seu germà amb la que la llei jueva l'havia obligat a casar-se contra la seva voluntat).
- ♣ La tercera és la fornicació “concebuda pel pensament i l'esperit”.

En el seu combat per la castedat monàstica Cassià s'interessa especialment pels dos darrers casos.

Per això prioritza el tipus de fornicació que neix de pensaments, imatges o records, on el dimoni té una participació important, però subtil.

Amb tot, si bé la fornicació és un pecat associat amb la gola - ambdós tenen una forta base corporal - la golafreria no pot ser suprimida, només controlada, mentre que la fornicació pot i ha de ser eliminada. A la “Segona conferència del Queremón” Cassià afirma que el grau màxim d'alliberament del monjo, no és sols la resistència i l'autocontrol en l'estat de vigília, sinó que s'obté quan:

“la seducció del fantasma femení no produeix cap il·lusió durant el son. Tot i que no creiem que aquest engany ens faci culpables de pecat, això no obstant és índex d'una cobdícia que encara s'amaga fins i tot dins del moll de l'os.”

El tema de les imatges és bàsic en aquesta preocupació per l'ètica sexual on es posen en joc els moviments del cos i de l'ànima, les percepcions visuals i altres, els records, les figures dels somnis, el curs espontani del pensament, el consentiment de la voluntat, la vigília i el somni. Així doncs, el somni és el gran escenari on poden aparèixer les imatges sensuais amb més violència i sorprendre el somiador, fet que indica que la castedat no ha arribat a la seva definitiva resolució.

L'asceta haurà de desfer la implicació onírica, el que hi pot haver de desig en les imatges dels somnis, encara que siguin involuntàries. Cassià anomena “concupiscència” aquesta implicació, la forma més visible de la qual és l'acte voluntari o la voluntat explícita de cometre un acte. El combat espiritual del monjo es dirigeix contra ella.

Per al sant asceta, l'índex d'aquesta concupiscència es mesura amb la pol·lució - tant voluntària com involuntària - i adquireix tanta importància en el seu plantejament que fa de l'absència de somnis eròtics i de pol·lucions nocturnes el senyal que s'ha arribat al nivell més elevat de castedat.

L'accent en la importància del control dels somnis no és nova, ja es troba en el budisme a Orient o en els corrents pitagòrics a Occident. Així ho explica el biògraf de Pitàgores, Diògenes Laerci:

“Els pitagòrics ensenyen que no s'ha d'honorar igualment els déus i els herois, sinó que hom ha d'honorar els déus sempre, lloant-los amb alabances, vestits amb robes blanques i mantenint el cos en la castedat; però hom no ha donar aquest honor als herois fins després del migdia. I també aquest estat de puresa s'obté a base de purificacions, ablucions i banys i cal purificar-se de funerals, concubinatges o pol·lucions.”

Però Cassià va molt més enllà en convertir el control de les pol·lucions nocturnes en la labor bàsica del monjo, un esforç personal on es posa en joc la voluntat. I això perquè les imatges del somni no són casuals i sorpresives, sinó que revelen passions ocultes que emergeixen durant la nit.

El seu plantejament és rebuscat: l'objectiu no és eliminar la pol·lució que, al capdavant és una reacció natural, sinó que es tracta de tenir-la sense experimentar cap plaer i sense l'acompanyament de cap imatge onírica - induïda sempre pel diable.

La posició de Cassià va més enllà de la simple prohibició i presenta un recargolament que marcarà l'ètica cristiana i també la jueva (al Talmud - Niddah 43A - Rav Shmuel diu que una emissió seminal que es produeix sense una sensació física general no és impuresa...).

El sant monjo no es limita a plantejar un codi de prohibicions, sinó una veritable tècnica de treball amb les imatges, una mena d'autoanàlisi on fa la tot l'efecte que l'objectiu no és fer net, sinó flirtejar amb el pecat i la prohibició, tot llevant-li el plaer més immediat, per inaugurar-ne potser un altre de més subtil i deliciosament pervers per a qui es complau amb aquesta mena d'entreteniments.

L'Edat Mitjana

Com vèiem als capítol “Grecorromans”, el culte d'Asclepi va ser una de les últimes pràctiques tradicionals paganes que va sucumbir al cristianisme, especialment a l'imperi d'Orient.

La transformació dels onírics temples d'Asclepi en esglésies cristianes va trigar molts anys a dur-se a terme i la incubació de somnis i les pràctiques de guarició es van mantenir més o menys intactes durant molts anys fins a la seva definitiva desaparició.

Per altra banda, els manuals de somnis proliferaven i en ells es barrejaven les clàssics apunts d'Artemidor (veure “Grecorromans”) amb temes, imatges i interpretacions cristians. Textos com les *Somnialia Danielis* (“les claus oníriques de Daniel”) circulaven entre els cristians llatins amb interpretacions de somnis favorables o desfavorables, refe-

rents a tota la gamma d'interessos humans (salut, longevitat, finances, amor, etc.).

La primera literatura cristiana anglosaxona, per exemple, és plena de narracions oníriques sobre naixements, viatges a altres mons, profecies sobre morts, visites de sants o temptacions. Es podria dir que durant l'Alta Edat Mitjana encara es manté la clàssica valoració dels somnis.

Però després, sota la influència de l'aristotèlica escolàstica de Tomàs d'Aquino i dels seus seguidors s'imposa definitivament, almenys a nivell oficial, la visió restrictiva de Jeroni, Cassià i els pares del desert.

I finalment les esglésies occidentals acabaran relegant el somni i el son a l'exili, tot fonamentant l'actual menyspreu de la societat occidental davant dels somnis, que els fundadors de la seva fe havien exaltat com a via suprema de comunicació amb els mons divins.

Això no obstant, durant el que els historiadors moderns anomenaven "l'Edat Obscura" la pràctica onírica va tenir notables cultivadors. Potser perquè en la tranquil·la foscor és quan els somnis adquireixen la seva força més intensa... Sigui com sigui, l'època carolíngia ens ofereix unes experiències oníriques més que notables i dignes de menció.

Somnis carolingis

Entre els regnes de Carlemany i Carles el Gras, Europa va experimentar una sèrie de canvis alarmants i inquietants. Van esclatar guerres civils, l'autoritat reial es va dividir i els pensadors més brillants van començar a pensar en el col·lapse i la corrupció del seu món.

Enmig de l'esfondrament i el desconcert, els intel·lectuals carolingis van escriure una sèrie de textos sobre els somnis. La producció onírica carolíngia, plena de forts contrastos i intenses emocions, ens procura una visió d'aquest període de la formació d'Europa. Aquest accent oníric, malgrat la seva aparent subjectivitat, sovint explica millor els fets que no pas els textos històrics.

El tret més destacat d'aquests textos és la seva crítica d'una societat que havia perdut el nord i que volien reformar. La varietat d'aquests somnis és sorprenent. En ells es presenta la cobdícia de Carlemany, hi apareixen dimonis i àngels, profetes, disputes sobre la propietat, vides de sants conflictius, espases màgiques i prínceps embogits i culminen amb el viatge de Carles el Gras a un increïble món del més enllà a la recerca del futur...

Molts documents dels segles vuitè i novè parlen d'esdeveniments que tenen lloc en somnis i visions i que s'enfoquen com fa la tradició bíblica. Com veiem al llarg de tot aquest assaig, la diferència entre somni i visió és alhora extremadament petita i a la vegada perillosament equívoca. Per això hem optat - amb un estil salomònic d'estar per casa - per distingir-los en base a si tenen lloc de nit - somnis - o de dia - visions.

Això no obstant, pel que fa al període carolingi, que ens ha deixat molt menys textos que els períodes medievals posteriors, aquesta distinció importa poc i és més interessant comprendre per què les referències a somnis i visions hi apareixen amb tanta regularitat i amb quin propòsit.

Els somnis carolingis es poden dividir en dues categories:

- (1) Somnis que procuren una explicació d'una decisió.
- (2) Somnis de viatges, en els que el somiador és transportat a diversos llocs, generalment a l'infern o el purgatori, per tal d'influenciar en una decisió a prendre.

El monjo i missioner Rimbart (830-888), a la seva “Vida d'Anscari”, narra amb detall molts somnis i visions d'aquest bisbe i missioner del segle IX, anomenat “l'apòstol del nord” i diu que les experiències oníriques:

“el van amonestar perquè apartés els seus pensaments de les coses de la terra i mantingués el seu cor obert del tot a les coses celestials.”

Quan Anscari tenia 5 anys, la seva mare va morir i el va deixar, diu textualment Rimbart:

“a mercè de les esbojarrades converses i bromes de la infantesa.”

Afortunadament, el jove va tenir una visió durant la nit - un somni - que el va convèncer a lliurar-se a una vida de pietat i d'estudi. La transformació de la seva personalitat va ser fulgurant, de tal manera que:

“Els seus companys es van quedar bocabadats en veure que la seva manera de viure havia canviat tan ràpidament.”

La vida de santa Leoba (Lioba o Leofgyth, c. 710-782), monja anglosaxona, ofereix un interessant exemple de somni premonitori. Els seus pares, Aebba i Dynno

“després de molts anys i a les portes de la vellesa havien perdut tota esperança de tenir descendència, però la seva mare va tenir un somni.”

El somni anunciava una bona nova: Aebba concebria una filla que seria una mena de Samuel femení, com en els millors temps de l'Antic

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Testament. La mateixa Leoba més tard va continuar somiant pel seu compte i va tenir un somni en el que li sortia de la boca un fil de color porpra que ella intentava cabdellar sense parar. Una monja anciana el va interpretar com una premonició de la futura activitat missionera de la santa i va afirmar que Leoba

“serà de profit per a molts a través de les seves paraules i el seu exemple i el seu efecte es farà sentir en altres terres llunyanes, allà on anirà.”

Convé remarcar que el mateix recurs apareix en l'activitat onírica del mateix emperador Carles el Gras. Una nit, després de la pregària de la nit, es va ficar al llit i al cap d'un moment va sentir una veu que li deia que la seva ànima abandonaria el seu cos. Com en la història de santa Leoba, Carles va rebre un cabdell que com el fil d'Ariadna el va menar vers

“les valls de foc més profundes que eren plenes de pous que cremaven amb betum, sofre, plom, cera i oli.”

Convé recordar que Carles, de petit, va ser víctima d'una suposada possessió diabòlica. Diuen que treia escuma per la boca i només es va guarir quan el van dur davant d'un altar consagrat. Potser l'epilèptic incident va afavorir la seva posterior activitat onírica.

En qualsevol cas, en aquell calorós ambient va trobar els bisbes del seu pare i dels seus oncles “cremant en càstig infernal.” Els malaurats dignataris eclesiàstics es van adreçar a Carles, tot urgint-lo a controlar el seu clergat a fi que no acabés rostit com ells.

A mesura que Carles avançava per aquell infernal purgatori, s'anava trobant més coneguts, submergits en diversos metalls en fusió. Eren els ministres del seu pare i dels seus oncles. Malgrat la situació límit en que es trobaven el van poder advertir contra els perills de l'orgull i la cobdícia.

Ací el redactor presenta una inspiradora dita que podria complementar

la cèlebre frase de lord Acton (*power corrupts, absolute power corrupts absolutely* - “el poder corromp, el poder absolut corromp absolutament”):

“els poderosos sofreixen càstigs poderosos.”

Més endavant Carles es troba els reis del seu llinatge en “una vall que cremava amb tota mena de focs” i finalment arriba a una bassa d'aigua bullent, on es cou son pare Lluís el Germànic. Aquest li diu, però, que gràcies a les pregàries de sant Pere i sant Remigi, la temperatura li resulta prou suportable i li suplica que digui als seus eclesiàstics que l'ajudin a alleujar encara més el seu bany a base de “misses, ofrenes, salms, vigílies i caritat” i posa l'exemple de Lotari i Lluís II, que gràcies a aquests eficaços remeis van accelerar la seva entrada al paradís.

Així ho comprova després Carles en arribar al cel, on Lluís II li diu que per dret hereditari Lluís, fills d'Ermengard, ha de posseir l'imperi “segons el disegni de Déu.”

El viatge oníric de Carles al purgatori exemplifica l'ús dels somnis amb finalitats polítiques. La seva visió justifica la transferència de poder en el regne a través d'un recurs literari, el somni. El somni planteja a Carles un dilema moral: continuar governant cobdiciosament fins acabar amb l'imperi o bé nomenar l'infant Lluís segons la voluntat de Déu. El somni conclou amb la decisió del Gras de transferir el poder a Lluís, guanyant-se així l'aprovació divina.

La importància que la dinastia carolíngia acordava als somnis s'exploraria per la seva insistència a apel·lar a al cristianisme per validar la seva legitimitat. Segons Einhard, biògraf de Carlemany, quan l'últim merovingi fou deposat, el papa Zacaries va establir Pipí com a nou rei dels francs. Però mancat de les necessàries dosis de sang blava per accedir a la reialesa, Pipí va haver de buscar una nova font de legitimitat: Déu en persona. I més concretament el déu cristià, i això gràcies a l'oportuna intermediació de l'autoritat del bisbe de Roma, el Papa.

Més tard, el mateix Carlemany va seguir l'exemple de Pipí i es va fer

Son i Somnis. I.2 - Fonts

ungir emperador pel pontífex, com va fer també més tard el seu fill Lluís el Pietós. I a través de l'*Admonitio generalis* del 789, on Carlemany es presenta a si mateix com a "rei i rector del regne dels francs", va assegurar encara més el paper central del cristianisme en el seu regne.

Així, la religió cristiana no va ser només la religió de l'Estat, sinó també el marc cultural de tota la societat i el vehicle literari conceptual del pensament carolingi. En aquest sentit, i malgrat les prevencions d'alguns dels anteriors escriptors eclesiàstics que hem presentat, els governants del segle novè van fer un ús del somni digne dels ambients veterotestamentaris, tot emprant el recurs oníric per sostenir i augmentar la seva legitimitat.

Alguns estudiosos arriben a afirmar que els escriptors carolingis van reinventar un gènere literari clàssic i el van adaptar a les necessitats del seu temps. El somni de Carles el Gras afirma a la vegada la supremacia divina i la seva aprovació dels plans de l'emperador. Carles fa servir el cristianisme per validar el seu regnat com havien fet el seus predecessors, de manera que tant ell com els eclesiàstics es van beneficiar de la literatura visionària i onírica amb la que descriuen el futur, tècnica que podem qualificar d'universal i atemporal.

La professora Mayke De Jong descriu la literatura visionària d'aquesta singular època també com una crítica velada de les activitats dels governants. Aquest és el cas del somni de Carles que hem presentat. Això no obstant, els somnis carolingis són sobretot una eina per reforçar la posició de la monarquia i del paper dels eclesiàstics en aquesta noble empresa.

Així, l'incandescent somni de Carles fa servir les creences i les institucions eclesiàstiques per reforçar la seva posició política i a canvi els ofereix suport i credibilitat. Aquesta onírica *entente cordiale* marcarà una de les èpoques menys conegudes i més interessants d'Occident, abans de perdre's amb el triomf posterior de l'aristotelisme en el pensament cristià. Però la posterior Baixa Edat Mitjana és plena d'excepci-

ons notables a la regla, que indiquen la potència dels somnis. Tres casos prou notables i ben diferents ho palesen:

Hildegarda de Bingen, l'oftàlmica visionària

Hildegard von Bingen (Alemanya, 1098-1179), abadessa benedictina, escriptora, mística i compositora, és un cas únic per una dona de la seva època. Va mantenir correspondència amb Bernat de Claravall, també es va fer amb papes i emperadors i esdevingué una important figura diplomàtica. Viatjà molt i va fer moltes conferències. Es va oposar al catarisme.

De la seva producció musical es coneixen més de 70 composicions, entre cants himnes i seqüències, que formen un dels repertoris més extensos que ens han arribat dels compositors medievals. Hildegarda també és el primer compositor de qui es coneix la biografia.

En un altre terreny, tenia un punt de vista sobre la sexualitat sorprenentment positiu, excepcional per a una monja del seu temps (i del nostre), ja que va fer la primera descripció de l'orgasme femení de la literatura occidental.

Venerada per l'Església, fou inscrita al catàleg dels sants per Benet XVI el 2012 i declarada una de les quatre doctores que l'Església ha tingut en els seus 2.000 anys d'història, honor que comparteix amb Caterina de Siena i Teresa d'Àvila (declarades doctores el 1970 per Pau VI) i Tereseta de l'Infant Jesús (declarada també doctora de l'Església per Joan Pau II el 1997).

De família noble, als 8 anys, com que era una nena malaltissa, els seus pares la van fer ingressar en un convent. Des de jove tingué visions de tipus místic que va aconseguir que fossin aprovades oficialment pel papa Eugeni (1145-1153).

Les visions li permetien entendre les sagrades escriptures i feien que veiés la humanitat en el cim de la creació. Eren unes visions força particulars, plenes de creativitat, que de vegades recorden les de William Blake.

Va escriure tres suggestius llibres amb magnífiques il·lustracions sobre les seves experiències visionàries: *Scivias*, *Liber vitae meritorum* i *De operatione Dei*.

Ella mateixa les distingeix dels somnis i les descriu així:

“Aquestes visions que veia no les contemplava ni en el son, ni en un somni, ni en la follia, ni amb els meus ulls carnals, ni amb les oïdes de la carn, ni en llocs amagats; sinó desperta, alerta, amb els ulls de l'esperit i amb les oïdes internes, les percebia en plena vista i segons la voluntat de Déu. I com això es pot comprendre és certament difícil d'investigar per a la carn humana.”

Les característiques geomètriques, mòbils i fortament lumíniques de les visions d'Hildegarda han fet que molts estudiosos - seguint la típica tendència moderna a reduir a pura patologia les capacitats més o menys parapsicològiques, tendència que el psicòleg William James (1842-1910) anomenava “materialisme mèdic” - les atribueixin a una malaltia nerviosa funcional, en concret a unes fortes migranyes, un

dels efectes de les quals és el trastorn conegut com “escotoma espurnejant”.

Un escotoma és una zona de ceguesa parcial, temporal o permanent, deguda a una lesió de la retina, del nervi òptic, a un trastorn circulatori en el lòbul occipital o a una alteració vascular present, per exemple, durant els atacs de migranya. Sol ser un trastorn transitori que s'acompanya de figures geomètriques rutilants que se sobreposen a la visió habitual.

Alguns estudiosos de l'obra d'Hildegarda, tot basant-se en les il·lustracions de les seves obres, conclouen que la nostra bona abadessa simplement va confondre aquest efecte òptic amb una visió celestial.

Em permeto aquí un comentari personal. Havent experimentat jo mateix el fenomen en diverses ocasions, puc afirmar que confondre les visions que relata la santa amb aquest efecte visual (més aviat carregós, però no exempt de geomètrica bellesa), implicaria un nivell d'intel·ligència tan baix, que no es pot en cap manera atribuir a l'espavilada i brillant Hildegarda.

Això no obstant, també cal tenir en compte que una sèrie d'efectes visuals com aquest o les “mosques volants” - veure cossos flotants mòbils en forma de punts, ombres, fils, teles o altres formes desplaçant-se pel camp visual - s'han fet servir en diverses tradicions com a punts de partida o bases per a la meditació i si així s'encaren, produeixen inesperats efectes que sorprendrien fins tot al nostre emblemàtic Dr. Barraquer (veure el capítol “Visió i somni”).

Però deixem que la mateixa Hildegarda de Bingen ens parli de la seva experiència, que supera el món de la patologia oftalmològica per entrar en un estat comparable, per exemple, a la “llum clara” dels budistes:

“Des de la meva infantesa fins al moment present - i tenint ara més de 70 anys d'edat - sempre he vist aquesta llum en el meu es-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

perit i no amb els ulls exteriors, ni amb els pensaments del meu cor, ni amb l'ajut dels sentits. Però els meus ulls externs continuen oberts i els altres sentits corporals conserven la seva activitat.

La llum que veig no és localitzada, però a pesar d'això és més brillant que el sol i no puc examinar la seva alçada, llargada o amplada i l'anomeno 'el núvol de la llum viva'. I així com el sol, la lluna i les estrelles es reflecteixen en l'aigua, així els escrits, les dites, les virtuts i les obres dels homes brillen en ella davant meu. I el record de tot el que veig així en visió roman molt de temps en mi. De la mateixa manera veig, sento i comprenc, gairebé en un moment i poso per escrit el que així aprenc...

Però a voltes contemplo dins d'aquesta llum una altra llum que anomeno 'la llum viva mateixa'... I quan la miro, tota tristesa i dolor s'esvaeixen de la meva memòria, de manera que torno a ser una simple donzella i no una dona vella."

I més endavant precisa:

"I ara que tinc més de 70 anys, el meu esperit, d'acord amb la voluntat de Déu, s'eleva cap amunt en visió vers el cel més alt i la part més llunyana de l'aire i s'escampa entre diversos pobles vers regions molt allunyades de mi i així puc contemplar els núvols que canvien i les mutacions de totes les coses creades; perquè totes aquestes coses no les veig amb l'ull o l'oïda externs, ni les creo a partir de les cogitacions del meu cor... sinó en l'interior del meu esperit, amb els ulls ben oberts, de manera que mai no he sentit cap temor quan em deixaven."

Francesc, el somiador silvestre

El popularíssim Francesc d'Assís (1181-1226) va desplegar una activitat onírica molt variada i notable. No sols va tenir molts somnis premonitors al llarg de la seva vida, que van guiar les seves principals decisions, sinó que en la línia dels ioguis budistes o taoistes va cultivar les transferències, els somnis *post mortem* i altres fineses per l'estil. Només cal observar els bells frescos de Giotto di Bondone a la basílica superior d'Assís, que en representen uns quants.

El franciscà Tomàs de Celano (c. 1200- c. 1260-1270), que havia conegut Francesc, rebé l'encàrrec del papa Gregori IX d'escriure la biografia del sant per a la seva ràpida canonització dos anys després del seu traspàs. Però una part dels frares la trobaren poc satisfactòria i n'hagué de fer una segona versió, que incloïa testimoniatges d'altres franciscans que l'havien conegut.

Per acabar-ho d'embolicar, al cap d'un segle aquesta vida fou substituïda per la *Legenda maior* de Bonaventura de Bagnoregio i la majoria de còpies de les dues Vides de Tomàs van desaparèixer. Citem aquí sobretot la primera Vida, entenent que s'ajusta més a la veritat històrica que no pas la segona i certament molt més que la tardana versió de Bonaventura.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

A la seva primera Vida, Tomàs narra amb un eco quixotesch un primer somni del jove Francesc:

“En efecto, un noble de la ciudad de Asís prepara gran aparato de armas, ya que, hinchado del viento de la vanidad, se había comprometido a marchar a la Pulla con el fin de acrecentar riquezas y honores. Sabedor de todo esto Francisco, que era de ánimo ligero y no poco atrevido, se pone de acuerdo con él para acompañarle; que si inferior en nobleza de sangre, le superaba en grandeza de alma, y si más corto en riquezas, era más largo en liberalidades.

Cuando se había entregado con la mayor ilusión a planear todo esto y ardía en deseos de emprender la marcha, Aquel que le había herido con la vara de la justicia lo visita una noche en una visión, bañándolo en las dulzuras de la gracia; y, puesto que era ávido de gloria, a la cima de la gloria lo incita y lo eleva. Le parecía tener su casa llena de armas militares: sillas, escudos, lanzas y otros pertrechos; regodeábase, y, admirado y en silencio, pensaba para sí lo que podría significar aquello. No estaba hecho a ver tales objetos en su casa, sino, más bien, pilas de paño para la venta. Y como quedara no poco sobrecogido ante el inesperado acaecer de estos hechos, se le dijo que todas aquellas armas habían de ser para él y para sus soldados. Despertándose de mañana, se levantó con ánimo alegre, e, interpretando la visión como presagio de gran prosperidad, veía seguro que su viaje a la Pulla tendría feliz resultado.”

El sant no va encertar la interpretació, ja que la campanya va fracassar i va anar a parar a la presó. L'experiència el va fer canviar de vida, però no va deixar de somiar, ja que més tard - quan ja havia abraçat una nova vida ascètica - es dedicà a reparar esglésies enrunades a causa d'un somni.

Un cop Francesc va haver fundat el seu orde mendicant, el papa Inocenci III - que per no ser menys també ho va decidir gràcies a un somni - va beneir la iniciativa.

Així narra Tomàs el somni premonitori del sant:

“En verdad que el Señor estaba con San Francisco doquiera fuese, recreándolo con revelaciones y animándolo con sus favores. Una noche durante el sueño le pareció recorrer un camino; a su vera había un árbol majestuoso; un árbol hermoso y fuerte, corpulento y muy alto; se acercó a él, y, mientras a su sombra admiraba la belleza y la altura del árbol, fue súbitamente elevado tan alto, que tocaba su cima, y, agarrándolo, lo inclinaba hasta el suelo.

Es lo que efectivamente sucedió cuando el señor Inocencio, árbol el más excelso y sublime del mundo, se inclinó con la mayor benevolencia a su petición y voluntad.”

Comenta Tomàs que la colla d'arborats frares de Francesc practicaven un ioga “a la brava” de creació pròpia per controlar el son que recorda algunes pràctiques del faquirisme de l'Índia:

“Rarísima vez, por no decir nunca, cesaban en las alabanzas a Dios y en la oración. Se examinaban constantemente, repasando cuanto habían hecho, y daban gracias a Dios por el bien obrado, y reparaban con gemidos y lágrimas las negligencias y ligerezas. Se creían abandonados de Dios si no gustaban de continuo la acostumbrada piedad en el espíritu de devoción.

Cuando querían darse a la oración, recurrían a ciertos medios que se habían ingeniado: unos se apoyaban en cuerdas suspendidas, para que el sueño no turbara la oración; otros se ceñían con instrumentos de hierro; algunos, en fin, se ponían piezas mortificantes de madera.

Si alguna vez, por excederse en el comer o beber, quedaba conturbada, como suele, la sobriedad, o si, por el cansancio del viaje, se habían sobrepasado, aunque fuera poco, de lo estrictamente necesario, se castigaban duramente con muchos días de abstinencia.

En fin, tal era el rigor en reprimir los incentivos de la carne, que no temían arrojarse desnudos sobre el hielo, ni revolcarse sobre zarzas hasta quedar tintos en sangre.”

Més enllà d'aquestes animades disciplines, sembla que Francesc dominava el que anomenem en aquest assaig “transferències oníriques”

Son i Somnis. I.2 - Fonts

(veure el capítol corresponent):

“En verdad que muchas veces habían comprobado y experimentado con señales manifiestas que los secretos del corazón no se le ocultaban al altísimo Padre. ¡Cuántas veces, sin que nadie se lo contase, sólo por revelación del Espíritu Santo, conoció las acciones de los hermanos ausentes, descubrió los secretos del corazón y sondeó las conciencias! ¡Y a cuántos amonestó en sueños, mandándoles lo que debían hacer y prohibiéndoles lo que debían evitar! ¡Cuántos fueron los que externamente parecían buenos y cuyas malas obras futuras predijo!”

Tomàs de Celano cita amb una certa ingenuïtat les curioses pràctiques relacionades amb el dormir del nostre sant, que presenta com simples mostres d'ascetisme.

Això no obstant, deixa anar alguns detalls significatius que poden resultar familiars als practicants dels iogues del son i els somnis:

“Dondequiera que se hospedase, no permitía que su lecho fuera cubierto de ropas, sino que sobre la desnuda tierra extendía la túnica, que recibía sus desnudos miembros.

Cuando concedía al débil cuerpo el favor del sueño, dormía muchas veces sentado, y, citando se tendía, lo hacía en la forma indicada, poniendo de cabezal un leño o una piedra .”

Com és ben sabut, Francesc fou l'inventor de l'entranyable tradició del pessebre nadalenc. En aquest context, Tomàs relata i interpreta a la seva manera una singular varietat de somni dins de somni (veure el capítol “Somnis dintre somnis”) que va tenir un virtuós pessebrista:

“Se multiplicaban allí los dones del Omnipotente; un varón virtuoso tiene una admirable visión. Había un niño que, exánime, estaba recostado en el pesebre; se acerca el santo de Dios y lo despierta como de un sopor de sueño. No carece esta visión de sentido, puesto que el niño Jesús, sepultado en el olvido en muchos corazones, resucitó por su gracia, por medio de su siervo Francisco, y su imagen quedó grabada en los corazones enamorados. Terminada la

solemne vigilia, todos retornaron a su casa colmados de alegría.”

Francesc tenia també el costum d'aparèixer en els somnis d'altres - una forma hàbil i eficaç de proselitisme, com narra a la seva segona Vida Tomàs de Celano. És el cas d'un sacerdot de poca fe, de nom Silvestre, que segons el biògraf va tenir una visió onírica del sant, directament inspirada per Déu mateix i que el va impulsar a fer-se frare menor:

“Le muestra en una visión cuánto valen las obras de Francisco, con cuánta prestancia brillan a los ojos de él, con cuanta magnificencia llenan el mundo entero. En efecto, ve en un sueño una cruz de oro que, saliendo de la boca de Francisco, tocaba con su cabecera los cielos; y cuyos brazos, extendidos a lo ancho, ceñían, abrazándolos, ambos lados del mundo. Compungido el sacerdote con la visión, sacude una demora -que puede resultarle perjudicial-, abandona el mundo y se hace perfecto imitador del varón de Dios. Éste se inició en la Orden viviendo en perfección, y fue consumado en la más alta perfección por la gracia de Cristo.”

El *poverello* d'Assís no es va limitar a aparèixer en els somnis d'altres en vida. La primera Vida de Tomàs cita un parell d'interessants visites oníriques *post-mortem*. En la primera, guareix un pobre:

“Bartolomé, de la ciudad de Narni, en extremo pobre y necesitado, se durmió un rato a la sombra de un nogal; al despertar se encontró tan entumecido, que le era imposible caminar. El mal avanzaba lentamente: pierna y pie se fueron debilitando; la pierna se fue encorvando y adelgazando; no sentía las punzadas de cuchillo ni temía lo más mínimo las quemaduras.

El enamorado de los pobres y padre de todos los necesitados, el santísimo Francisco, se le manifestó en sueños una noche, mandándole que se llegara a unos baños, en los que, apiadado de tanta miseria, quería curarlo de aquella enfermedad. Pero como al despertar no supiera qué determinación tomar, refirió detalladamente la visión al obispo de la ciudad. Éste le animó a que fuera a los baños que se le habían indicado, y, haciendo sobre él la señal de la cruz, lo bendijo. Como mejor pudo comenzó a caminar hacia el lugar indicado, apoyándose en un bastón. Iba caminando triste y atormentado por intensos sufrimientos, cuando he aquí que oyó

Son i Somnis. I.2 - Fonts

una voz que le decía: 'Ve con la paz del Señor; yo soy aquel a quien tú te ofreciste.'

Próximo ya a los baños, erró el camino a causa de la oscuridad de la noche. Entonces volvió a escuchar la voz que le advertía que no iba por buen camino, y le enderezó hacia los baños. Llegado ya al lugar y penetrando en el baño, sintió que se le imponía una mano sobre el pie y otra sobre la pierna, al tiempo que ésta se le distendía suavemente. Al momento se curó, saltó fuera del baño, alabando y bendiciendo la omnipotencia del Creador y al bienaventurado Francisco, su siervo, que tanta gracia y fuerza le había concedido. Había vivido contrahecho y de la mendicación durante seis años cuando era ya de edad avanzada."

I en la segona, com un segon Asclepi, Francesc dóna instruccions quirúrgiques a un ferit:

"Un hombre fue herido gravemente en la cabeza por una flecha de hierro; penetró ésta por el hueco del ojo y quedó clavada en la cabeza. En vista de que los médicos se declaraban incapaces de prestarle asistencia alguna, se ofreció devota y humildemente al santo de Dios, Francisco, en espera de quedar curado por su intercesión. Mientras descansaba y dormía un rato, oyó que San Francisco le decía que se hiciera extraer la flecha por la parte posterior de la cabeza. Al día siguiente hicieron lo que había visto en sueños, y sin gran dificultad quedó curado."

Arnau de Vilanova, l'intèrpret de somnis

Arnau de Vilanova (entre 1235 i 1240 - entre 1311 i 1313), cèlebre alquimista, astròleg, teòleg i metge que alguns fan valencià i altres montpellerí, coneixia també la física i la filosofia i va traduir molts textos mèdics de l'àrab com els d'Avicena, Costa ben Luca o Galè.

Escrigué obres molt importants per a la medicina europea medieval, com per exemple el *Regimen Sanitatis ad regum Aragonum*, *Medicinalium introductionum speculum* i d'altres tractats, com un de patologia general. Se'l coneixia com el "metge de Reis i Papes."

Se li atribueixen moltes obres d'alquímia com és ara el *Thesaurus Thesaurorum* o el *Rosarius Philosophorum*, el *Novum Lumen*, i el *Flos Florum*. La paternitat d'Arnau sobre aquestes obres alquímiques és molt discutida, tot i que ningú no li nega l'espagíric descobriment del monòxid de carboni i de l'alcohol pur.

També va escriure moltes obres teològiques, anticipant l'arribada de l'Anticrist, profetitzant la fi del món, proposant una reforma de l'Església Catòlica i del Papat. Va defensar aferrissadament el corrent espiritual dels franciscans, que estava essent atacat i del qual es demanava la dissolució.

No s'ha d'oblidar tampoc el seu paper polític, que mereixeria ser més recordat pels historiadors: va exercir d'ambaixador del rei Jaume el Just i, en nom seu, va negociar amb el rei Felip IV de França l'estatus del Principat d'Andorra, que ha perdurat amb èxit fins als nostres dies.

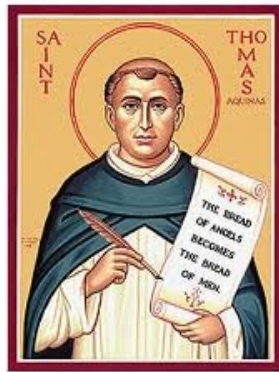
També va ser conseller espiritual de la família reial catalana i de la siciliana; va aconsellar Jaume II i Frederic II de Sicília sobre la croada, sobre la política que calia seguir amb els jueus, sobre mesures de salut pública, sobre la interpretació d'alguns somnis dels dos germans i sobre la moral personal i familiar que havien de seguir.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Perquè Arnau fou també un expert oniròleg. A principis del 1309, viatjà a Sicília, reclamat per Frederic, perquè interpretés un somni que l'inquietava: la seva mare Constança se li apareixia i li deia que li dava la seva benedicció perquè servís arreu la veritat.

Arnau relacionà aquest somni amb un altre que havia tingut Jaume II, en el qual el seu pare Pere el Gran li mostrava quatre barres d'or (literal!) i li deia que en fes bona moneda.

Arnau va escriure un tractat on interpretava aquests dos somnis com la prova que Déu havia escollit els dos germans (Jaume II i Frederic II) per salvar la cristiandat i recuperar Terra Santa, fet que cal posar en relació amb les propostes de Ramon Llull en el projecte *Rex bellator* (“rei guerrer”) que pretenia la unificació de tots els ordres militars de l'època sota un príncep solter o vidu i emprendre amb ells la reconquesta de Terra Santa.

Tomàs, l'oníric aristotèlic

El dominicà Tomàs d'Aquino (1225-1274) és sense cap dubte el pensador més influent de l'Edat Mitjana cristiana occidental. Va proporcionar les bases de la teologia catòlica en incorporar gran part del llenguatge i de les idees aristotèliques. Amb ell s'acaba el platonisme, que fins llavors havia impregnat d'una manera o altra el primer cristianis-

me.

El d'Aquino és la figura central del moviment escolàstic, que es defineix per l'intent d'integrar el pensament clàssic que es traduïa a través d'àrabs i jueus, en particular la filosofia d'Aristòtil. La *Summa Theologica* és la gran obra del pensament tomista i després de la seva mort es va convertir en el text bàsic de referència de l'església catòlica romana, sovint fins i tot per damunt dels mateixos textos bíblics.

El tema del son i els somnis apareix escampat en diverses parts de la *Summa* de Tomàs, que a diferència d'Aristòtil no els dedica cap tractat específic. Però com ell, el d'Aquino no es refia dels somnis i fa autèntics jocs de mans per encaixar aquesta visió amb la inequívoca valoració positiva de les visions i els somnis en els textos bíblics.

Racionalista i alhora creient - dotat, però, d'un notable bon sentit natural - Tomàs tracta els somnis de la mateixa manera que encara altres temes rasposos com els encontres amb àngels o dimonis, les guaricions meravelloses, els miracles o els dons de l'Esperit Sant.

Mira de seguir com pot la teoria psicològica aristotèlica i sostè que l'única font legítima de coneixement per a l'home prové de les impressions dels sentits. I com que el son es caracteritza, segons diu, per una total suspensió dels sentits, Tomàs conclou que la ment dorment no pot aconseguir un coneixement veritable ni formar judicis coherents.

Malgrat tot, menciona de passada el somni lúcid tot citant la cèlebre suposició d'Aristòtil (veure el capítol "Grecorromans") que ocasionalment els sentits disminueixen relativament poc durant alguns somnis i som conscients que soiem. I observa amb justesa que això passa especialment

"vers la fi del son en homes sobris i en els que tenen el do d'una forta imaginació."

En aquest cas, continua:

Son i Somnis. I.2 - Fonts

"...no sols la imaginació conserva la seva llibertat, sinó que el sentit comú és en part lliure; de manera que de vegades un home, mentre dorm, pot jutjar el que veu en el somni, tot discernint igualment entre les coses i les seves imatges."

Lamentablement Tomàs d'Aquino no aprofundeix en les conseqüències del fet, i insisteix en canvi en la deficiència fonamental de la raó durant el son, que mai no pot ser superada per l'home:

"Si un home fa sil·logismes en somnis, quan es desperta hi reconeix invariablement alguna mena de defecte."

Obligat per la seva fe a salvar d'alguna manera els somnis bíblics, Tomàs cerca una comprensió teològicament raonable dels passatges de la Bíblia que descriuen revelacions oníriques i les considera un mitjà vàlid - tot i que de categoria inferior - de comunicació divina. Per exemple, comenta el somni de sant Josep a l'evangeli de Mateu i explica com un àngel - o un dimoni - poden actuar sobre la imaginació d'una persona que dorm i fer-li veure coses certes o també enganyoses.

Tomàs dedica tot un capítol de la *Summa* al tema de l'endevinació en els somnis i afirma:

"No és una endevinació incorrecta fer servir els somnis per conèixer per endavant el futur, mentre aquests somnis es deguin a una revelació divina o a una causa natural interior o exterior i en la mesura de l'eficàcia d'aquesta causa."

Segueix molt d'aprop Aristòtil i accepta la possibilitat de que els somnis aportin dades mèdiques vàlides sobre les "disposicions internes" del cos. En canvi, va més enllà del seu mestre quan afirma la potencialitat divina dels somnis segons el poder causal de Déu:

"Déu revela determinades coses als homes en els seus somnis pel ministeri dels àngels."

Tomàs s'aparta també de l'elitista Aristòtil quan considera l'experiència popular dels somnis profètics com una prova en favor de la seva autenticitat:

“No és raonable negar les experiències comunes de tots els homes. Com l'experiència de tothom que els somnis són significatius en referència al futur.”

Un altre article de la *Summa* tracta el tema que hem vist que obsessiona més els pensadors cristians així com alguns jueus: ¿com s'han de considerar les imatges sexuals i el sentiments i reaccions que aquestes produeixen en els somnis?

Sembla del tot raonable concloure que si s'afirma que una persona pot obtenir el favor diví a través del que fa en somnis, també ha de ser objecte de blasme o càstig. Per tant, les famoses “pol·lucions nocturnes” (el que els anglesos en diuen gràficament *wet dreams* - “somnis humits”) haurien de ser un pecat greu. Però en revisar les opinions dels escriptors eclesiàstics i els rabins que hem presentat, és xocant que cap d'ells gosi seguir aquest lògic raonament.

Probablement consideraven del tot impossible controlar el somni - a causa de l'escàs cultiu del somni lúcid - però el cas és que Tomàs, seguint Aristòtil i Agustí, explica que ningú no pot ser moralment responsable - i això també val per a sacerdots, monjos i cèlibes en general - del que li passa durant els somnis, que anomena “fantasmes” i considera en conseqüència exempts de qualsevol valor moral.

Però igual que tants altres reduccionistes onírics de totes les tradicions, la vida de Tomàs contradiu les seves afirmacions: ell mateix relata que a causa d'una triple experiència onírica en la que Déu se li va aparèixer, va deixar d'escriure. I quant els seus companys li pregaven que no abandonés la seva labor educativa, replicava, com un segon Sòcrates:

“No ho puc fer més; m'ha estat revelat que tot el que he escrit sembla palla i que ara haig d'esperar el final de la meua vida.”

No consta, però, que deixés la filosofia per dedicar-se al conreu de la poesia i la música com el filòsof grec. En canvi, la connexió onírica de Tomàs d'Aquino sembla que no va acabar pas amb la seva mort.

A finals del corrent any 2012 va circular una sorprenent notícia pels mitjans de comunicació: el metge avortista més famós de Sèrbia, Stojan Adasevic, que havia realitzat uns 48.000 avortaments (de vegades 35 diaris, tot un rècord!), va començar a tenir un somni recurrent. En ell es trobava en un bell paratge ple d'infants i de joves que jugaven i reien amb alegria, però que en veure'l fugien plens de terror. Inquiet per la repetició del somni, el doctor Adasevic es va adonar que en el somni l'observava un personatge amb un hàbit negre i una nit li va preguntar qui era. “Sóc Tomàs d'Aquino”, li va respondre el personatge oníric (notem que el doctor no tenia ni idea de qui era).

Lavors el sant li va dir que els nens que veia en el somni eren els avortaments que havia realitzat.

A resultes de l'experiència, Adasevic va decidir deixar de fer-los. Això no obstant, un dia, un cosí seu li va demanar que en practiqués un a la seva nuvia, encinta de quatre mesos, i ho va acceptar. Durant l'operació, el cor del fetus encara batejava. El metge es va impressionar molt i va decidir acabar definitivament la seva pràctica.

La decisió li va crear molts problemes laborals i econòmics i va estar a punt de tornar-hi. Però una vegada més Tomàs d'Aquino se li va aparèixer en somnis i li va dir que era el seu gran amic i el va instar a participar en la causa antiavortista i a retornar a la seva fe cristiana ortodoxa.

Els sants patrons del somni i el son

Malgrat la desconfiança cristiana envers els somnis, el pragmatisme catòlic no podia deixar sense protectors un tema tan important en la vida humana i per això no falten entre la multitud de sants els patrons del son i el somni - val a dir que més esvaïts i intranscendents que els seus animats precedents clàssics, com Morfeu o els Oneiroi. Potser l'onirofòbia cristiana no permet un necessari entrenament i somiar és cosa que només es poden permetre alguns sants i encara gràcies.

El bellugadís sant Guiu de Lucània o Sant Vit (mort el 303) es el patró contra l'excés del son. L'arcàngel Rafael és el protector contra els malsons. No sembla haver-hi cap patró de l'insomni, però santa Difna, invocada contra les malalties mentals, és la patrona dels somnàmbuls i per extensió se suposa que també ho és de la resta dels malaurats que pateixen algun trastorn del son.

Això no obstant, una popularíssima santa i un sant poc conegut ostenten el títol oficial de patrons del somni.

Rita de Cascia

Margherita Lotti (1381-1457), Rita per als amics, nascuda a Casia, a la Umbria, és la poètica advocada de la solitud i dels somnis impossibles (per això és també és la patrona dels funcionaris) i una de les santes catòliques més populars.

Segons una tradició que recorda la llegenda de Plató (veure “Grecorromans”) però a la inversa, quan Rita era una criatura, dormia en un cistell a l'aire lliure i les abelles s'agrupaven sobre la seva boca per dipositar-hi la seva mel sense fer-li cap mal i sense que la nena plorés per advertir els seus pares. Un camperol, en veure tantes abelles sobre la seva cara, va mirar d'espantar-les amb el seu braç ferit i es va guarir immediatament.

Rita era filla d'uns pares grans i a pesar que volia ser monja, quan tenia 14 anys aquests la van casar amb un home del seu poble, de nom Paolo Mancini, que la va fer patir molt. Això no obstant, la seva paciència i les seves pregàries van aconseguir que amb el temps el cruel Paolo es convertís.

La parella va tenir bessons, Jacopo i Paolo. Un bon dia, en Mancini - que era agutzil del poble de Rocca Porena i s'havia fet molts enemics -

fou assassinat. Un cop viuda, però més tranquil·la sense el marit, va demanar l'admissió en el convent agustinia de Santa Maria Magdalena, a Cascia, però les monges no la van acceptar, ja que només hi podien ingressar dones verges.

Un any després també van morir els seus joves fills de mort natural, ja que Rita havia demanat a Jesucrist que se'ls emportés tement que volguessin venjar l'assassinat del seu pare, *vendetta* que hauria causat irremissiblement la seva eterna condemna.

Lliure per fi d'obligacions familiars, Rita, als 36 anys, en un número que hauria envejat Harry Houdini, va aparèixer un matí dins del monestir que l'havia rebutjat (a pesar dels alts murs i dels panys), transportada pels aires pel mateix Sant Agustí d'Hipona, el creador de l'orde religiós del monestir, amb l'ajut, això sí, de sant de Joan Baptista i del místic i sant agustinia Nicolau de Tolentino (1245-1305).

No cal dir que Rita fou acceptada immediatament en el convent, on va destacar per la seva oració constant i les seves exacerbades penitències, combinades amb intenses experiències oníriques. Una matinada del 1428, per exemple, en un somni, Crist li va clavar una estella de fusta al front. En despertar-se continuava clavada al seu cap. L'hi van extreure i la van guardar com una relíquia. Però cada matí la ferida s'obria i desprenia una fortor repulsiva que es mantingué miraculosament fins a la mort de Rita, que demanava sempre a Jesús que li augmentés els sofriments i la paciència per suportar-los. Finalment, el 1453, Rita va caure greument malalta i la ferida es va tancar, tot i que - per compensar-ho? - passà quatre anys més, fins a morir, amb infeccions a la sang.

Cono de Teggiano

Però el patró oficial dels somnis és Sant Cono de Teggiano, un sant italià nat en aquesta ciutat de la regió de Salerno el segle XII. Cono era fill d'uns pagesos, de cognom Indelli, que el van concebre a una edat força avançada.

Conten que sa mare, oportunament anomenada Igniva (terme llatí que es podria traduir - i no és broma - com “llançaflames”) va tenir un somni estrany en el que brollava del seu ventre una intensa flamarada...

Un sacerdot del poble va interpretar la visió com un auguri que el nen seria molt important i tindria notorietat. Per això li van posar el nom de “Cono” que significa “quelcom perfecte” en el dialecte de Salerno.

De ben jovenet, Cono va decidir ingressar en el monestir benedictí de sant Nicolau, però l'abat s'hi va oposar perquè era fill únic d'uns pares ancians que el podien necessitar. El noi no es va rendir, es va escapar de casa i va anar a demanar l'entrada en el proper monestir de Santa Maria de Cadossa. Aquesta vegada els seus pares el van seguir i el van reclamar, però Cono es va amagar dins del forn de l'abadia perquè no el trobessin.

Llavors el fat o la providència divina van voler que el monjo cuiner en-

cengués el forn, però Cono, talment un segon Daniel, es va salvar miraculosament de morir rostit, fet que va convèncer els seus pares i li van permetre fer-se monjo, vocació que va emprendre amb dedicació, rigor i generositat .

Poc després d'ingressar al monestir, quan encara no havia fet 20 anys, Cono va rebre un misteriós missatge en somnis a la matinada que declarava: “aquesta mateixa nit Déu et cridarà”. I així fou. Abans de l'alba de l'endemà, un 3 de juny, Cono va passar del somni a una EPM (experiència pròxima a la mort)...

No és estrany que el culte a Cono s'estengués ràpidament per tota la regió salernina i el sud d'Itàlia. Una anècdota revela la seva popularitat. Els habitants de les dues ciutats on havia viscut es disputaren llargament les restes del sant. Per dirimir la contesa, es van col·locar les seves restes en una carro tirats per bous i els van deixar que escollissin el seu camí, tot entenent que el mateix Cono guiaria el carro. Els bous van agafar el camí de Teggiano, el seu poble natal. Aclamat com a sant de bona hora, la seva canonització no es va produir fins a la tardana data de 1871 a instàncies de l'oniròfil papa Pius IX.

Com que els somnis i la seva interpretació tenen un paper central en la vida de sant Cono, és considerat el patró dels somnis per excel·lència. A Itàlia la seva xifra de la sort és el 3 i és el gran protector dels que fan quinieles i altres jocs d'atzar.

Luter, la “puntilla” final

200 anys més tard de Tomàs d'Aquino, l'agustiniaà Martí Luter (1483-1546) va rebutjar la teologia i els escolàstics. La seva posició de protesta és ben coneguda: calia posar la fe únicament en la Bíblia, la paraula de Déu valia més que la del Papa, la de l'Església o la dels teòlegs. La seva actitud va influir en la seva concepció sobre els somnis de manera especialment restrictiva. En aquest sentit, el seu comentari a la història de Josep i el faraó del Gènesi és molt revelador, perquè en ell presenta la seva pròpia experiència onírica i la influència d'aquesta en el seu projecte de reforma:

“Sovint he declarat que des del principi de la meva causa sempre vaig demanar al Senyor que no m'enviés somnis, visions ni àngels. Perquè molts esperits fanàtics m'atacaven sempre. Un d'ells presumia de somnis, l'altre de visions i un altre de revelacions, amb els quals tots ells s'esforçaven a instruir-me. Però jo replicava que no cercava aquestes revelacions i que si me n'oferien cap, no hi posaria gens de confiança. I pregava ardentment a Déu que em donés un significat segur i una comprensió certa de la Sagrada Escripura. Perquè si tinc la Paraula, sé que vaig pel bon camí i no em puc enganyar fàcilment ni equivocar-me... Amb els seus somnis els fanàtics intentaven arrossegar-me, uns d'una manera, altres d'una altra. Si els hagués escoltat, m'hauria calgut certament canviar el caràcter de la meva doctrina trenta o quaranta vegades. Però quan els vaig rebutjar tots van continuar cridant que jo era un tossut i un obstinat i em van deixar en pau. Per tant, no m'importen gens ni mica les visions i els somnis encara que semblin tenir un sentit, però jo els menyspreo i m'acontento amb el sentit segur i digne de confiança de la Sagrada Escripura.”

Luter cita amb mal dissimulat plaer els malsons diabòlics que l'afligien per ressaltar la seva victòria sobre les temptacions. I curiosament, el seu desig de recuperar el cristianisme original l'aparenta amb els pares del desert que hem examinat i com ells proposa una comunió pura amb Déu més enllà d'enganyosos somnis o visions. Així, els seus combats onírics reproduïxen les seves lluites de l'estat de vigília contra la jerarquia catòlica romana que l'atacava i l'acusava d'herètica obstinació. I de la mateixa manera que Luter es nega a cedir davant dels “fanàtics”

que el turmenten en els seus somnis, també refusa doblegar-se davant de l'autoritat papal. Així, la seva història onírica és com una paràbola del moviment protestant que va engegar - reforçada encara més pel fet d'associar els seus oponents amb diables.

El reformador no pot negar, obligat per la Bíblia, que hi pot haver revelació divina en somnis "però s'han d'observar les marques dels somnis veritables", diu. I malgrat reconèixer que es pot acceptar un somni si concorda amb la Bíblia, conclou que si els cristians ja tenen el text sagrat, els somnis són superflus. Però no es conforma amb això i fa un pas més. Denuncia les pràctiques incubatòries d'alguns contemplatius cristians - "aquests monjos i monges que sovint són enganyats per les il·lusions del diable" - i defensa, com palesa la cita anterior, una pràctica exactament contrària: pregar per no tenir cap somni. Mai, en tota la història del cristianisme, la separació entre la fe cristiana i els somnis s'havia marcat de manera tan radical.

La pietat popular, profetes i místics

Però per molt que el rigorisme cristià perseguís els somnis en els inicis de l'era moderna, no van aconseguir eliminar-lo de la vida dels creients catòlics o protestants.

Ben al contrari, les narracions dels literats i poetes i els relats de místics i contemplatius són plenes de variades i creatives visions divines i

diabòliques en somnis.

Els malsons infernals de Teresa d'Àvila, Joan de la Creu o Caterina de Siena, per exemple, són una mostra d'un misticisme cristià que lloa aquestes experiències com a vivències "autèntiques" d'espiritualitat. En síntesi, dins de la creença cristiana occidental de la nova època, els somnis tenien una triple funció:

- ▲ Possibilitar el contacte amb la divinitat.
- ▲ Vèncer les temptacions diabòliques.
- ▲ Vehicular missatges profètics.

Així, el sofert poble cristià va continuar somiant i com un fort corrent subterrani l'antiga reverència envers els somnis va sobreviure al llarg de l'Edat Mitjana fins al Renaixement, l'edat moderna i el nostre món contemporani. Arreu, la fe popular s'expressa en històries de somnis fantàstics, profecies nocturnes i aventures oníriques d'impossible enumeració o comentari, que omplirien volums sencers.

En l'actualitat, en els nous mitjans de comunicació s'observa el mateix fenomen: moltes pàgines web, catòliques o protestants, en contra de les posicions oficials, mantenen tossudament les antigues concepcions dels somnis i la seva interpretació i n'aconsellen el cultiu.

Un bon exemple d'aquesta pervivència és la literatura i les arts en general. La majoria d'escriptors medievals i renaixentistes inclouen dramàtiques visions oníriques i revelacions en somnis en els seus textos.

La Divina Comèdia de Dante Alighieri, per exemple, narra tres somnis que el poeta va tenir durant les tres nits que va passar a Purgatori, cadascun dels quals li va donar valuoses indicacions per al seu atzarós viatge de l'infern al paradís.

Com a prefaci d'un d'aquests somnis, Dante presenta una explicació que recorda les concepcions de la filosofia grega. En el somni, diu

"la ment escapa de la seva submissió a la carn i a les cadenes del

pensament de la vigília i esdevé gairebé profètica en en la seva visió.”

Teresa de Jesús, la somiadora extàtica

Entrant a l'era moderna, no podem deixar de citar una altra doctora de l'església catòlica, la cèlebre i controvertida mística Teresa de Jesús (1515-1582).

Teresa de Cepeda y Ahumada va néixer a Àvila en el si d'una família noble i nombrosa de jueus conversos. Des de la seva infantesa volia ser monja i als 19 anys va ingressar en un convent carmelita. Però als 24 va viure una experiència insòlita en la que es podria trobar la raó dels seus famosos èxtasis, segons el Dr. Alberto Gimeno, cap del servei de neurologia de l'hospital Ramón y Cajal de Madrid.

Corria el mes de març de 1539 i la jove Teresa va emmalaltir molt greument de manera fulminant, fins al punt que durant quatre dies la van creure morta. La van amortallar i els de casa seva es van vestir de dol, mentre al seu convent li cavaven una sepultura i en un altre cenobi ja li cantaven els funerals. Però el seu pare es va negar a enterrar-la de seguida, decisió que va demostrar ser molt encertada, ja que Teresa es va despertar delirant i amb una paràlisi que li va impedir caminar du-

rant quatre anys.

Segons el doctor Gimeno, la santa probablement va entrar en coma a causa d'una encefalitis o inflamació cerebral - sovint provocada per algun virus. Afirmar el neuròleg:

"Es posible que esta enfermedad le dejara una pequeña cicatriz en el cerebro y que ésta fuera la causante de sus crisis de felicidad."

Santa Teresa va tenir aquestes crisis que anomenava *arrobamientos* durant 12 anys. Unes experiències que la van preocupar molt i que la van fer que acudir a confessors i experts eclesiàstics en cerca d'explicacions. Conta ella mateixa que amoïnada per aquelles experiències que atribuïa a una desconcertant voluntat divina, va arribar a demanar amb insistència a Déu que l'alliberés de "sus mercedes."

Per a un altre neuròleg madrileny, el doctor Esteban García-Albea, de l'hospital d'Alcalá de Henares, Teresa de Jesús patia un tipus d'epilèpsia que els experts denominen finament "crisis de felicitat". És una epilèpsia diferent de la més coneguda i generalitzada (la que es manifesta amb pèrdua de consciència, convulsions i mossegades de la llengua).

El doctor García-Albea descriu aquesta epilèpsia parcial que patia Teresa i diu que era

"provocada por una pequeña irritación del cerebro y con síntomas afectivos de placer y felicidad".

Així com en el cas d'Hildegarda de Bingen la patologia és discutible, en Teresa sembla molt més clara, ja que comparteix la seva estranya dolència amb altres personatges il·lustres. El seu quadre s'ha anomenat "la malaltia de Dostoievski", perquè la va patir el genial escriptor. També l'han denominat "mal de Sant Pau" - perquè s'atribueix a l'apòstol.

Aquesta varietat de l'epilèpsia no abunda gaire. La literatura científica en recull una dotzena de casos, entre els que apareixen altres personatges famosos com Joana d'Arc o el profeta Mahoma (tot i que, com comentem al capítol següent amb el títol "Islam", potser patia una altra dolència).

En canvi l'epilèpsia habitual és una afecció força abundant i malgrat els seus símptomes espectaculars no està pas renyida amb la intel·ligència, la santedat o la genialitat, com palesen els casos històrics d'Alexandre Magne, Sòcrates, Juli Cèsar, Calígula, Napoleó Bonaparte, Lord Byron, Gustave Flaubert, Vincent van Gogh, Guy de Maupassant, Niccolò Paganini, Blaise Pascal o Vladimir Lenin, per citar-ne uns quants. Al costat d'aquests personatges tan notables, Teresa de Jesús (com també la més moderna doctora de l'església, Tereseta de Lisieux, també afectada per la mateixa dolència) no resulta tan desmarxada.

Però tornant a la peculiar epilèpsia parcial, el doctor García-Albea es va dedicar a estudiar-la amb profunditat quan es va presentar a la seva consulta una noia d'Alcalà que tenia episodis d'èxtasi idèntics als que descriu la santa d'Àvila. Com deia la mateixa Teresa, són unes experiències altament agradables:

"quiere el alma estar sufriendo siempre de este mal."

Sovint, però poden arribar a ser molt inoportunes:

"Esto tenía algunas veces cuando quiso el Señor me viniesen estos arrobamientos tan grandes que aún estando entre gentes no los podía resistir".

Els *arrobamientos* de la santa d'Àvila, segons el Dr. García-Albea, equivalen a les "crisis de felicitat" que ha estudiat en els casos actuals. Les frases de les persones que les experimenten són similars: primer es veu una llum, després es produeix una paràlisi corporal amb al·lucinacions i al final ve la sensació de plaer. Per al neuròleg són simplement símptomes d'una epilèpsia parcial provocada per un desordre neuronal.

Val a dir que alguns teòlegs no estan gens d'acord amb les opinions dels neuròlegs. Com per exemple Secundino Castro, professor de *Pensamiento de Santa Teresa y San Juan de la Cruz*, a la Universitat Pontifícia de Comillas (Madrid). Afirmar el professor Castro:

“Los místicos son personas con grandes cualidades y capacidad para recibir la comunicación de Dios. Sus cualidades no son efectos de la naturaleza.”

En qualsevol cas, per a Teresa, els èxtasis eren unes experiències centrals en la seva vida i va desenvolupar una mena de “ioga cristià” perquè els seus seguidors poguessin experimentar els mateixos estats. A pesar de la criticable tendència a la ironia i el sarcasme que impregna el present assaig, no afligiré ara el lector amb els nombrosos comentaris que em vénen al cap mentre redacto aquestes línies.

Ben al contrari, seguint els assenyats comentaris de William James al seu clàssic *The Varieties of religious experience*, optaré per assenyalar que en altres camps, com la indústria o la tècnica, a ningú no se li acut criticar les descobertes dels seus representants en base a llur estat mental. Per tant, sense prendre partit per metges ni per teòlegs, deixo al bon criteri del sofert lector d'aquestes pàgines la valoració del cas de Teresa de Jesús i de les seves possibles implicacions.

El nucli del pensament místic de Teresa, expressat als seus escrits, és la unió amb Déu; i l'ànima humana, per arribar-hi, ha de recórrer quatre estadis:

- 1) Meditació i oració de recolliment. Es tracta del "retir" de l'ànima i de les seves facultats exteriors tot escoltant la Paraula de Déu i meditant sobre la Passió de Crist.
- 2) L'oració de la calma. La voluntat humana es lliura a la de Déu, mentre que les altres facultats, com la memòria, la imaginació i la raó, encara no estan segures a causa de les distraccions mundanes. L'estat que predomina, però, és la calma.

- 3) L'oració de la unió. La presència de l'Esperit atreu cap a ell la voluntat i l'intel·lecte humà, en un do recíproc entre el Senyor i la criatura, mentre romanen "lliures" només la imaginació i la memòria. Una pau interior, com una beatitud, caracteritza aquesta fase.
- 4) Quan tota la vida es transforma amb aquesta experiència s'arriba a la unió completa, que no requereix l'èxtasi com a signe extern.

Les experiències de Teresa tenen interessants i intenses connexions oníriques. Filla del calderonià segle d'or espanyol, resumeix la seva trajectòria vital amb una frase lapidària que podrien subscriure taoistes, budistes, hindús o neoplatònics (sense necessàriament haver de ser uns tots epilèptics):

"Todo me parece sueño lo que veo, y que es burla, con los ojos del cuerpo."

En el seu *Libro de la Vida*, detalla els mecanismes del seu viure en un somni:

"Parece esto algarabía, y pasa así. Acaecídome ha algunas veces en este término de oración estar tan fuera de mí, que no sabía si era sueño o si pasaba en verdad la gloria que había sentido; y de verme llena de agua que sin pena destilaba con tanto ímpetu y presteza que parece lo echaba de sí aquella nube del cielo, veía que no había sino sueño. Esto era a los principios, que pasaba con brevedad."

I més endavant amplia la seva interessant experiència, que de nou recorda les tradicions orientals:

"Que después que estoy aquí, ha sido el Señor servido que todos mis deseos paren en esto; y hame dado una manera de sueño en la vida, que casi siempre me parece estoy soñando lo que veo; ni contento ni pena, que sea mucha, no la veo en mí. Si alguna me

Son i Somnis. I.2 - Fonts

dan algunas cosas, pasa con tanta brevedad, que yo me maravillo, y deja el sentimiento como una cosa que soñó.

Y esto es entera verdad, que aunque después yo quiera holgarme de aquel contento o pesarme de aquella pena, no es en mi mano, sino como lo sería a una persona discreta tener pena o gloria de un sueño que soñó.

Porque ya mi alma la despertó el Señor de aquello que, por no estar yo mortificada ni muerta a las cosas del mundo, me había hecho sentimiento, y no quiere Su Majestad que se torne a cegar.”

A les *Moradas*, però, adverteix contra la femenina tendència a agafar-se el tema amb excessiva literalitat:

“De un peligro os quiero avisar (aunque os lo he dicho en otra parte) en que he visto caer a personas de oración, en especial mujeres, que como somos más flacas, ha más lugar para lo que voy a decir. Y es que algunas, de la mucha penitencia y oración y vigiliias y aun sin esto, sonse flacas de complexión; en teniendo algún regalo, sujétales el natural y, como sienten contento alguno interior y caimiento en lo exterior y una flaqueza, cuando hay un sueño que llaman espiritual, que es un poco más de lo que queda dicho, paréceles que es lo uno como lo otro y déjanse embebecer.

Y mientras más se dejan, se embebecen más, porque se enflaquece más el natural, y en su seso les parece arrobamiento; y llámole yo abobamiento, que no es otra cosa más de estar perdiendo tiempo allí y gastando su salud (a una persona le acaecía estar ocho horas), que ni están sin sentido, ni sienten cosa de Dios. Con dormir y comer y no hacer tanta penitencia, se le quitó a esta persona, porque hubo quien la entendiese, que a su confesor traía engañado y a otras personas y a sí misma, que ella no quería engañar. Bien creo que haría el demonio alguna diligencia para sacar alguna ganancia, y no comenzaba a sacar poca.”

Més endavant adverteix amb precisió sobre els excessos de la imaginació, facultat de proverbial potència i perillositat:

“Si son de la imaginación, ninguna de estas señales hay, ni certi-

dumbre ni paz y gusto interior; salvo que podría acaecer, y aun yo sé de algunas personas a quien ha acaecido, estando muy embebidas en oración de quietud y sueño espiritual, que algunas son tan flacas de complexión o imaginación, o no sé la causa, que verdaderamente en este gran recogimiento están tan fuera de sí, que no se sienten en lo exterior, y están tan adormecidos todos los sentidos, que como una persona que duerme, y aun quizá es así que están adormizadas, como manera de sueño les parece que las hablan y aun que ven cosas, y piensan que es de Dios, y dejan los efectos en fin como de sueño. Y también podría ser pidiendo una cosa a nuestro Señor afectuosamente, parecerles que le dicen lo que quieren, y esto acaece algunas veces. Mas a quien tuviere mucha experiencia de las hablas de Dios, no se podrá engañar en esto - a mi parecer - de la imaginación."

Les seves *Fundaciones* comencen amb una anàlisi del fenomen de l'*arrobamiento* i el compara amb el somiar:

"Yo he andado con diligencia procurando entender de dónde procede un embebecimiento grande que he visto tener a algunas personas a quien el Señor regala mucho en la oración, y por ellas no queda el disponerse a recibir mercedes. No trato ahora de cuando un alma es suspendida y arrebatada de Su Majestad, que mucho he escrito en otras partes de esto, y en cosa semejante no hay que hablar, porque nosotros no podemos nada, aunque hagamos más por resistir, si es verdadero arrobamiento.

Hase de notar que en éste dura poco la fuerza que nos fuerza a no ser señores de nosotros. Mas acaece muchas veces comenzar una oración de quietud, a manera de sueño espiritual, que embebece el alma de manera que, si no entendemos cómo se ha de proceder aquí, se puede perder mucho tiempo y acabar la fuerza por nuestra culpa y con poco merecimiento."

Planteja després les extremades pràctiques hípniques de la devota Catalina Godínez que van acabar amb greus problemes de salut:

"Como de día andaba ocupada con sus padres, cuando había de dormir, era toda la noche gastarla en oración, tanto que mucho tiempo se pasaba con tan poco sueño que parecía imposible, si no

Son i Somnis. I.2 - Fonts

fuera sobrenatural. Las penitencias y disciplinas eran muchas, porque no tenía quien la gobernase, ni lo trataba con nadie. Entre otras, le duró una cuaresma traer una cota de malla de su padre a raíz de las carnes. Iba a una parte a rezar desviada, adonde le hacía el demonio notables burlas. Muchas veces comenzaba a las diez de la noche la oración, y no se sentía hasta que era de día.

En estos ejercicios pasó cerca de cuatro años, que comenzó el Señor a que le sirviese en otros mayores, dándole grandísimas enfermedades y muy penosas, así de estar con calentura continua y con hidropesía y mal de corazón; un zaratán que le sacaron. En fin, duraron estas enfermedades casi diecisiete años, que pocos días estaba buena."

Però Catalina es va guarir gairebé instantàniament quan va prendre la decisió d'ingressar en l'orde religiós de Teresa a causa d'un somni revelador.

Així ho relata la santa:

"Díjome esta hermana, entre otras cosas, que habrá casi viente años que se acostó una noche deseando hallar la más perfecta Religión que hubiese en la tierra para ser en ella monja, y que comenzó a soñar, a su parecer, que iba por un camino muy estrecho y angosto y muy peligroso para caer en unos grandes barrancos que parecían, y vio un fraile Descalzo, que en viendo a fray Juan de la Miseria (un frailecico lego de la Orden, que fue a Beas estando yo allí), dice que le pareció el mismo que había visto; le dijo:

'Ven conmigo, hermana.'

Y la llevó a una casa de gran número de monjas, y no había en ella otra luz sino de unas velas encendidas que traían en las manos. Ella preguntó qué Orden era, y todas callaron y alzaron los velos y los rostros alegres y riendo. Y certifica que vio los rostros de las hermanas mismas que ahora ha visto, y que la priora la tomó de la mano y la dijo:

'Hija, para aquí os quiero yo.'

Y mostróle las Constituciones y Regla. Y, cuando despertó de este sueño, fue con un contento que le parecía haber estado en el cielo, y escribió lo que se le acordó de la Regla, y pasó mucho tiempo que no lo dijo a confesor ni a ninguna persona, y nadie no le sabía decir de esta Religión."

A *Las Relaciones*, Teresa de Jesús, a més d'insistir una vegada més en el caràcter oníric de la seva existència terrenal, descriu un estat que potser els neuròlegs citats atribuïrien a la seva felicitat epilèpsia, però que no deixa de recordar algunes pràctiques meditatives d'Orient:

"La primera oración que sentí, a mi parecer, sobrenatural (que llamo yo lo que con mi industria ni diligencia no se puede adquirir aunque mucho se procure, aunque disponer para ello sí y debe hacer mucho al caso), es un recogimiento interior que se siente en el alma, que parece ella tiene allá otros sentidos, como acá los exteriores, que ella en sí parece se quiere apartar de los bullicios exteriores; y así, algunas veces los lleva tras sí, que le da gana de cerrar los ojos y no oír ni ver ni entender sino aquello en que el alma entonces se ocupa, que es poder tratar con Dios a solas. Aquí no se pierde ningún sentido ni potencia, que todo está entero, mas estálo para emplearse en Dios. Y esto, a quien nuestro Señor lo hubiere dado, será fácil de entender; y a quien no, a lo menos será menester muchas palabras y comparaciones. De este recogimiento viene algunas veces una quietud y paz interior muy regalada, que está el alma que no le parece le falta nada, que aun el hablar le cansa, digo el rezar y el meditar; no querría sino amar. Dura rato y aun ratos."

Teresa passa després a descriure un altre estat oníric singular, que no podem examinar amb detall en aquesta secció, però que ens porta de nou a les boiroses fronteres entre la patologia i la il·luminació:

"De esta oración suele proceder un sueño que llaman de las potencias, que ni están absortas ni tan suspensas, que se pueda llamar arrobamiento. Aunque no es del todo unión, alguna vez y aun muchas, entiende el alma que está unida sola la voluntad, y se entiende muy claro; digo claro, a lo que parece. Está empleada toda en Dios, y que ve el alma la falta de poder estar ni obrar en otra cosa;

Son i Somnis. I.2 - Fonts

y las otras dos potencias están libres para negocios y obras del servicio de Dios. En fin, andan juntas Marta y María. Yo pregunté al Padre Francisco si sería engaño esto, porque me traía boba, y me dijo que muchas veces acaecía.

Cuando es unión de todas las potencias, es muy diferente, porque ninguna cosa puede obrar; porque el entendimiento está como espantado; la voluntad ama más que entiende, mas ni entiende si ama, ni qué hace, de manera que lo pueda decir; la memoria, a mi parecer, que no hay ninguna, ni pensamiento, ni aun por entonces son los sentidos despiertos, sino como quien los perdió para más emplear el alma en lo que goza, a mi parecer, que por aquel breve espacio se pierden. Pasa presto.”

Controlant el “cotarro”

En el context de la persecució de bruixes durant el Renaixement, el *Malleus Maleficarum* (“Martell de les Bruixes”) és probablement el tractat més important que mai s'ha publicat sobre el tema. És un exhaustiu llibre sobre pràctiques màgiques de tota mena, editat primerament a Alemanya el 1486 per dos dominics, nomenats inquisidors amb poders especials per una butlla papal d'Inocenci VIII, perquè investiguessin els delictes de bruixeria a les províncies del nord d'Alemanya.

Aquesta singular obra és el resultat final de les investigacions dels dos dominics. Se'n van fer dotzenes de reedicions, es va difondre per tot Europa i va tenir un profund impacte en els judicis contra les bruixes al continent durant prop de 200 anys, des de mitjans del segle XVI fins a mitjans del segle XVII.

No és estrany, doncs, que els cristians anessin amb especial compte a l'hora de comentar els seus somnis, ja que el *Malleus* cita el somnis com un dels principals mitjans a través dels quals els diables ataquen i sedueixen els incauts:

“Las apariciones que surgen en el sueño de los durmientes proce-

den de las ideas conservadas en el depósito de su mente, por medio de un movimiento local natural causado por el flujo de la sangre hacia la primera y más íntima sede de sus facultades de percepción; y hablamos de un movimiento local intrínseco en la cabeza y en las células del cerebro. Y esto también puede ocurrir debido a un movimiento local similar creado por demonios. Estas cosas ocurren también, no sólo a quienes duermen, sino inclusive a quienes están despiertos. Pues en esto los demonios también pueden erguirse y excitar las percepciones y humores internos, de modo que las ideas conservadas en los depósitos de su mente sean extraídas y evidenciadas ante las facultades de la fantasía y la imaginación, para que tales hombres imaginen que esas cosas son ciertas. Y esto se llama tentación interior.”

Qualsevol dona, doncs, que tingúes fama de somiadora, només per aquest simple fet podia ser sospitosa de bruixeria. Es pot afirmar que el “Martell” va provocar una profunda divisió, que encara es palesa avui, entre la jerarquia eclesiàstica - que pretenia regular i/o reprimir les experiències oníriques i visionàries - i la pràctica de laics, monjos i monges que potser per això mateix, manifestaven una fascinació mal dissimulada pels somnis i els seus significats. El *Malleus* n'és ben conscient i adverteix:

“La Oniromancia puede practicarse de dos maneras. La primera es cuando una persona usa los sueños para poder hundirse en lo oculto con la ayuda de la revelación de demonios invocados con él, con quienes ha firmado un pacto abierto. La segunda es cuando un hombre usa los sueños para conocer el futuro, en la medida en que existe en los sueños tal virtud procedente de la revelación Divina, de una causa natural intrínseca o extrínseca; esa adivinación no sería ilegal. Así lo dice Santo Tomás.”

El text cita Aristòtil per descriure els somnis abans de carregar contra les bruixes:

“Segundo, hay que señalar que ocurre, por el cuidado de la naturaleza y la regulación del cuerpo, que ciertos hechos futuros tienen su causa natural en los sueños de un hombre. Y entonces estos sueños o visiones no son causas, como se dijo en el caso de los ángeles, sino sólo señales de lo que le ocurrirá a un hombre en el futu-

ro, como en el caso de la salud, la enfermedad o el peligro. Y esta es la opinión de Aristóteles. Porque en los sueños del espíritu la naturaleza imagina la disposición del corazón, por la cual la enfermedad o cualquier otra cosa acaece de manera natural al hombre, en el futuro. Pues si un hombre sueña con fuegos, es señal de una índole colérica; si de volar o de otra cosa semejante, señal de disposición sanguínea; si sueña con agua o cualquier otro liquido, es signo de un humor flemático, y si sueña con cosas terrenas, señal de una disposición melancólica. Y por lo tanto los médicos reciben a menudo ayuda de los sueños en sus diagnósticos (como dice Aristóteles en el mismo libro).

Pero estas son cosas leves en comparación con los sueños impíos de las brujas. Pues cuando no desean, como se mencionó antes, ser trasladadas físicamente a un lugar, sino ver qué hacen las otras brujas, tienen por costumbre recostarse sobre el flanco izquierdo de su propio nombre y en el de todos los demonios; y estas cosas se revelan a su visión, en imágenes. Y si tratan de conocer algún secreto, para sí o para otros, lo conocen en sueños, gracias al demonio, por razón de un pacto abierto, no tácito, firmado con él. Y por lo demás,- éste pacto no es simbólico, realizado por el sacrificio de -algún animal, o por un acto de sacrilegio, o por la adoración de algún culto extraño, sino que es una verdadera ofrenda de sí mismas, en cuerpo y alma, al demonio, por la abnegación de la Fe, pronunciada en forma sacrílega e interiormente intencional. Y no conformes con esto, inclusive matan, u ofrecen a los demonios, sus propios hijos y los ajenos.”

Presenta també uns contundents remeis onírics contra els excessos sexuals nocturns:

“Pero demos unos pocos ejemplos de cómo un ángel bueno bendice a veces a los hombres justos y santos, en particular en el aspecto de los instintos genitales. Porque la siguiente fue la experiencia del abate San Sereno, como lo narra Casiano en sus Colaciones de los Padres, en la primera conferencia del abate Sereno. Este hombre, dice, se esforzó por lograr una castidad interior de corazón y alma, con oraciones nocturnas y diurnas, ayunos y vigilias, hasta que al final percibió que, por gracia Divina, había extinguido todas las oleadas de concupiscencia carnal. Al cabo, movido por un deseo aun mayor de castidad, usó todas las santas prácticas precedentes para

rogar al Todopoderoso y Todo Bondadoso Dios que le concediera que, por donde Dios, la castidad que sentía en el corazón le fuese conferida a su cuerpo de manera visible. Entonces un ángel del Señor llegó a él en una visión nocturna, y parió abrirle el vientre, y arrancarle de las entrañas un tumor ardiente de carne, y luego remplazar todos sus intestinos, tales como estaban antes, y dijo: ¡He aquí que la provocación de tu carne o sido cortada y sabe que en este día obtuviste la perpetua pureza de tu cuerpo, de acuerdo con la oración que rezaste, de manera que nunca más volverás a ser acosado por ese deseo natural que inclusive surge en los niños recién nacidos y de pecho!

De la misma manera, San Gregorio, en el Primer Libro de sus Diálogos, habla del bendito abad Equicio. Este hombre, dice, fue muy perturbado en su juventud por la provocación de la carne; pero la congoja misma de su tentación lo hizo más celoso aun en su aplicación a la oración. Y cuando rezaba continuamente a Dios Todopoderoso por un remedio contra ese mal, se le presentó un ángel, una noche, y pareció convertirlo en eunuco, y le pareció, en su visión, que sus órganos genitales perdían toda sensación; y desde entonces fue tan ajeno a la tentación, como si no tuviese sexo en el cuerpo. He ahí el beneficio que existía en esa purificación; pues estaba tan henchido de virtud, que, con la ayuda de Dios Todopoderoso, tal como antes se destacaba entre los hombres, así después se destacó entre las mujeres. Una vez más, en las Vidas de los Padres, reunidas por el santísimo hombre San Heráclides en el libro que intitula Paraíso, habla de cierto Santo Padre, un monje llamado Helías. La piedad movió a este hombre a reunir a treinta mujeres en un monasterio, y comenzó a regir sobre ellas. Pero luego de dos años, cuando tenía treinta de edad, huyó de la tentación de la carne a una ermita, y allí ayunó durante dos días y oró a Dios: 'Oh Señor Dios, márame o líbrame de esta tentación.'

Y por la noche tuvo un sueño y vio que tres ángeles se acercaban a él; y le preguntaron por qué había huido del monasterio de vírgenes. Pero cuando no se atrevió a responder, de vergüenza, los ángeles dijeron: 'si quedas libre de la tentación, ¿regresarás a tu cura de esas mujeres?' Y él respondió que lo haría de muy buen grado. Entonces le arrancaron un juramento en ese sentido, y lo convirtieron en un eunuco.

Pues uno pareció tomarlo de las manos, otro de los pies, y el terce-

ro cortarle los testículos con un cuchillo, aunque esto en realidad no fue así, sino que sólo pareció serlo. Y cuando le preguntaron si se sentía remediado, respondió que estaba liberado por entero. De modo que al quinto día volvió a las acongojadas mujeres y las gobernó durante los cuarenta años que continuó viviendo, y jamás volvió a sentir una chispa de aquella primera tentación. Y leemos que un beneficio no menor se le confirió al Beato Tomás, un Doctor de nuestra Orden, a quien sus hermanos aprisionaron por ingresar en esa Orden; y como deseaban tentarlo, le enviaron una seductora ramera, suntuosamente adornada. Pero cuando el Doctor la miró, corrió hacia el fuego material, tomó una antorcha encendida, expulsó a la máquina del fuego de la lujuria fuera de su prisión; y postrado en oración por el don de la castidad, quedó dormido. Dos ángeles se le aparecieron y dijeron: 'he aquí que por pedido de Dios te ceñimos con un cinturón de castidad, que no puede ser aflojado por ninguna otra de esas tentaciones; ni es posible adquirirlo por los méritos de la virtud humana, sino que sólo se entrega por don de Dios.' Y se sintió ceñido, y tuvo conciencia del contacto del cinturón, y lanzó un grito y despertó. Y en adelante se sintió dotado de un tan grande don de castidad, que desde entonces aborreció todos los deleites de la carne, de modo que ni siquiera podía hablar con una mujer, como no fuese por obligación, y era fuerte en su perfecta castidad. Esto lo tomamos del Formicarius de Nider. Por lo tanto, con excepción de estas tres clases de hombres, nadie está seguro de las brujas."

El *Malleus* aporta detalls reveladors sobre els greus perills de les pol·lucions nocturnes:

"Pero si se pregunta si es capaz de reunir el semen emitido en alguna polución nocturna, durante el sueño, tal como reúne el que se emite en el acto carnal, la respuesta es -que es probable que no pueda, aunque otros sostienen una opinión contraria. Pues debe señalarse que, como se dijo, los demonios prestan atención a la virtud procreadora del semen, y tal virtud es más abundante y se conserva mejor en el semen obtenido por el acto carnal, que el que se derrocha en las poluciones nocturnas, durante el sueño, que sólo surgen de lo superfluo de los hombres, y no se emiten con una virtud engendradora tan grande. Por lo tanto se cree que no emplea ese semen para engendrar su progenie, salvo que sepa que la virtud necesaria se encuentra presente en ese semen. Pero tampoco

puede negarse por completo que aun en el caso de una mujer casada que ha sido impregnada por su esposo, el demonio, con el agregado de otro semen, puede infectar lo que se ha concebido. Pero también hay que señalar que a veces las personas sólo piensan que son molestadas por un ícubo, cuando en verdad no es así; y esto puede ocurrir más en el caso de las mujeres que en el de los hombres, pues son más tímidas y pasibles de imaginar cosas extraordinarias. En este sentido se cita muchas veces a Guillermo de París. Éste dice: 'muchas apariciones fantásticas ocurren a personas que sufren de una dolencia melancólica, en especial a las mujeres, como lo muestran sus sueños y visiones. Y la razón de ello, como lo saben los médicos, es que el alma de la mujer es, por naturaleza mucho más fácil y rápidamente impresionable que la de los hombres.' Y agrega: 'sé que he visto a una mujer quien pensaba que un demonio copulaba con ella por dentro, y dijo que tenía conciencia física de cosas tan increíbles. Además, en oportunidades, las mujeres piensan que han sido embarazadas por un ícubo, y su vientre crece en enormes dimensiones; pero cuando llega el momento del parto, la hinchazón se alivia nada más que con la expulsión de una gran cantidad de viento'."

El fenomen del somnambulisme tampoc no escapa al zel dels dos brillants inquisidors:

"También se dice, de quienes caminan en su sueño, durante la noche, sobre altos edificios, sin sufrir daños, que lo que así los conduce es la obra de los malos espíritus; y muchos afirman que cuando estas personas se confirman resultan muy beneficiadas. Y es maravilloso que, cuando se las llama por su nombre, caen de pronto al suelo, como si ese nombre no les hubiese sido dado en forma correcta en el momento de su bautismo."

Els somnis de Don Bosco

En franca contradicció amb les prevencions del *Malleus Maleficarum* i com una excepció que confirma la regla de l'onirofòbia del cristianisme occidental que hem exposat fins ara, destaca el singular el cas de Joan Bosco (1815-1888), el conegut fundador dels salesians.

El 1867 el papa Pius IX (1792-1878)... ¡estava amoïnada amb el seu estimat Joan Bosco perquè no es prenia prou seriosament els somnis que el bon sacerdot tenia!

Nascut com Giovanni Maria Mastai-Ferretti, Pius IX és el papa que més anys ha regnat en tota la història de l'església catòlica - del 1846 fins a la seva mort el 1878 -, un període de gairebé 32 anys, plens d'esdeveniments transcendentals.

Durant el seu pontificat va convocar el primer Concili Vaticà (1869), que va decretar la infal·libilitat del papa. També va definir el dogma de la immaculada concepció de la verge Maria i va ser l'últim papa que va governar com a sobirà els Estats pontificis que van caure davant de l'exèrcit de la nova Itàlia el 1870. El van beatificar l'any 2000.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Alguns expliquen l'excentricitat d'aquest papa oniròfil pel fet que en la seva joventut va patir atacs epilèptics, que, com hem vist en parlar de Teresa de Jesús, sempre són garantia d'experiències espirituals més o menys pintoresques.

Després de “recuperar-se” de la seva dolència, el van ordenar als 27 anys i va fer una brillant carrera. De capellà va passar a bisbe, després a cardenal i finalment a papa. Res no es va dir sobre els seus atacs en vida seva, però el 1918 es va incloure significativament en el Codi de Dret Canònic la condició que els epilèptics no podien ser ordenats sacerdots - passatge que es va eliminar el 1983 (?).

L'amistat de Pius IX amb Joan Bosco va començar el 1858, quan el papa va conèixer personalment aquell carismàtic sacerdot que treballava amb nois abandonats. Llavors es va assabentar que el futur sant havia emprès la seva tasca a causa dels somnis divins que l'havien acompanyat tota la vida des dels 9 anys d'edat.

Impressionat pels relats de Joan, Pius IX li va fer la petició següent:

"Posa per escrit aquests somnis i totes les coses que m'has explicat amb detall i en el seu sentit natural."

Pius IX, talment un clàssic o un pare del primer cristianisme, considerava que els somnis de Joan Bosco eren una herència per als seus seguidors i una inspiració per a l'església. Però val a dir que Joan va tenir moltes dificultats per superar la desconfiança i l'escepticisme que van despertar els seus somnis des de la seva infantesa.

Quan tenia 9 anys, Joan Bosco va somiar que es trobava en un camp amb una colla de nens. Els infants van començar a malparlar i a fer malvestats i Joan va intentar aturar-los a base de crits i patacades. Però de sobte es va presentar en el seu somni un home de rostre resplendent, vestit amb una túnica blanca, que el va cridar pel seu nom i li va dir que havia de ser el cap d'aquella colla de salvatges. Sorprès i desconcertat, Joan li va demanar per què.

Llavors l'home li va respondre:

"Hauràs de guanyar la seva amitat no amb cops sinó amb gentilesa i amabilitat."

Gens convençut, Joan va replicar:

"Només sóc un nen, com em pots demanar que faci una cosa que sembla impossible?"

L'home va respondre:

"Allò que ara et sembla tan impossible ho has d'aconseguir sent obedient i adquirint coneixements."

Llavors, davant de l'astorament del jove Joan, els nens es van convertir en animals salvatges i l'home de la túnica li va dir que ocupar-se d'ells seria la feina de la seva vida i que si aprenia moltes coses, tenia fe i era humil, veuria grans canvis en aquells infants. I l'hi va demostrar amb un gest: en un obrir i tancar d'ulls, els animals salvatges es van convertir en dòcils anyells. No cal dir que quan Joan va contar a la seva família el somni que havia tingut, els seus germans es van fer un tip de riure i tota la família li va donar diverses interpretacions. El somni podria voler dir que de gran seria un pastor, un capellà o un *capo* mafiós.

Fins i tot la seva àvia li va recomanar que no fes cas cas dels somnis, però Joan va replicar:

"Jo penso el mateix, però no em puc treure aquest somni del cap."

Orfe de pare des dels dos anys, Joan Bosco va passar efectivament els seus primers anys treballant com pastor d'ovelles, i va rebre la seva primera educació al costat del sacerdot de la seva parròquia.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

El seu afany per aprendre va anar augmentant a mesura que creixia, però la pobresa de la seva família el va obligar a abandonar l'escola.

Finalment, el 1835, als 20 anys, va ingressar al seminari, i sis anys després va ser ordenat sacerdot. Va marxar a Torí, on es va dedicar a la seva tasca pastoral. Però quan visitava les presons de la ciutat, en veure la situació en la que vivien molts nens que habitaven a la zona, abandonats a males influències, va decidir dedicar la seva vida al rescat dels joves marginats.

Aquell primer somni que havia tingut als 9 anys es va començar a fer realitat en la seva vida. I seguint les instruccions que havia rebut va aprendre a fer jocs de mans per cridar l'atenció dels nens i guanyar-se la seva confiança. Després els feia classes, els instruïa en la fe cristiana i els duia a les cerimònies religioses. La seva missió - una novetat en aquella època - no sempre va ser fàcil. Tant als eclesiàstics com als fidels no els feia cap gràcia aquella colla de nens mal vestits i cridaners capitanejats per un capellà sense diners i el van titllar de boig.

Els pocs sacerdots que prometien ajudar-lo, es cansaven i l'abandonaven. Fins i tot dos suposats amics van decidir, pel seu bé, tancar-lo en un manicomi i van llogar un cotxe amb la intenció de fer-hi pujar Joan amb algun pretext per dur-lo al frenopàtic.

Amb tot, Bosco - que era un somiador, però no es mamava el dit - va fingir que accedia a la seva petició i els va acompanyar fins al cotxe. Llavors els va dir educadament que hi pugessin ells primer i quan ho van fer, va tancar la porta de cop i va dir al cotxer que arrenqués a córrer tan de pressa com pogués rumb al manicomi...

En tots aquests tràngols, talment sorgits d'una pel·lícula italiana, els somnis li van donar sempre suport i encoratjament.

En un d'ells la verge Maria el va dur a un jardí molt bell. Hi havia rosers arreu, les seves roses cobrien el camí i el seu perfum impregnava l'aire. Maria li va dir que es tragués les sabates i caminés descalç damunt de les flors. Però amb prou feines havia fet dues o tres passes, li

van començar a sagnar els peus a causa de les espines dels rosers.

Aleshores Maria li va indicar que es posés unes sabates ben fortes per tal de poder continuar el seu camí. Així ho va fer Joan, aquesta vegada seguit per uns ajudants. Però ben aviat els rosers el van voltar per totes bandes i les seves espines se li van començar a clavar per tot el cos. Com més es debatia, més el ferien, i els seus seguidors, que no es veien afectats com ell, ja que Bosco els obria pas, deien:

"Quina sort que té Don Bosco! Sempre va per un camí de roses!
iRes no l'amoïna en aquest món! No té cap problema!"

Després, molts dels seus seguidors l'abandonaven i només uns quants el seguien fins que aconseguia enfilarse per damunt de les roses i de les espines fins arribar a un altre jardí, encara més meravellós que l'anterior, on una brisa fresca li guaria totes les ferides i esgarrinxades.

En desvetllar-se, Joan Bosco va interpretar que les roses eren la seva missió amb els infants abandonats i les espines les dificultats i els obstacles que l'acompanyarien i va concloure que havia de continuar sense perdre la fe en la seva missió.

La importància dels somnis en la vida de Joan Bosco va ser constant i considerable. En ells rebia instruccions, se li apareixien companys morts i sovint els compartia i comentava (veure el capítol "Compartir somnis").

Molts matins deia als seus col·laboradors, com feia Mahoma abans d'ell:

"Ara us contaré un somni que ha absorbit la meva ment."

Però amb qui compartia més somnis eren els nois que ajudava, ja que hi apareixien molt sovint. Fins i tot feia servir les seves experiències oníriques per recordar als joves que havien de ser bones persones. En un d'ells, per exemple, va veure que els nois menjaven pa de quatre classes: blanc, normal, negre i fet malbé, com una imatge de l'estat de

Son i Somnis. I.2 - Fonts

les ànimes dels seus alumnes.

Joan Bosco va morir a l'edat de 72 anys i els salesians han continuat la seva obra, tot i que no se'n coneix cap que hagi mantingut el rànking oníric del fundador.

L'excel·lent aliança entre un sacerdot onironauta i un papa epilèptic no va aconseguir llevar de l'església catòlica la condemna contra els somnis. Un cop d'ull al seu catecisme oficial ho deixa ben clar.

La posició oficial

La darrera edició del catecisme de l'església catòlica, només fa una menció al somni per consagrar definitivament la seva proverbial onirofòbia:

"2525 La pureza cristiana exige una purificación del clima social. Obliga a los medios de comunicación social a una información cuidadosa del respeto y de la discreción. La pureza de corazón libera del erotismo difuso y aparta de los espectáculos que favorecen el exhibicionismo y los sueños indecorosos."

El que diu sobre l'endevinació no té desperdici i hauria complagut Jeroni, Cassià o el mateix Martí Luter :

"Adivinación y magia

2115 Dios puede revelar el porvenir a sus profetas o a otros santos. Sin embargo, la actitud cristiana justa consiste en ponerse con confianza en las manos de la Providencia en lo que se refiere al futuro y en abandonar toda curiosidad malsana al respecto. La imprevisión puede constituir una falta de responsabilidad.

2116 Todas las formas de adivinación deben rechazarse: recurso a Satán o a los demonios, evocación de los muertos, y otras prácticas

Son i Somnis. I.2 - Fonts

que equivocadamente se supone "desvelan" el porvenir (cf Dt 18,10; Jr 29,8). La consulta de horóscopos, la astrología, la quiromancia, la interpretación de presagios y de suertes, los fenómenos de visión, el recurso a "mediums" encierran una voluntad de poder sobre el tiempo, la historia y, finalmente, los hombres, a la vez que un deseo de conciliarse los poderes ocultos. Están en contradicción con el honor y el respeto, mezclados de temor amoroso, que debemos solamente a Dios.

2117 Todas las prácticas de magia o de hechicería mediante las que se pretende domesticar las potencias ocultas para ponerlas a su servicio y obtener un poder sobrenatural sobre el prójimo - aunque sea para procurar la salud -, son gravemente contrarias a la virtud de la religión. Estas prácticas son más condenables aún cuando van acompañadas de una intención de dañar a otro o recurren a la intervención de los demonios. El llevar amuletos es también reprehensible. El espiritismo implica con frecuencia prácticas adivinatorias o mágicas. Por eso la Iglesia advierte a los fieles que se guarden de él. El recurso a las medicinas llamadas tradicionales no legitima ni la invocación de las potencias malignas, ni la explotación de la credulidad del prójimo."

L'única visió permesa per la l'església cristiana més nombrosa i influent, pràcticament només es pot aconseguir *post mortem*:

"Esta contemplación de Dios en su gloria celestial es llamada por la Iglesia 'la visión beatífica'."

Des de Rússia, amb visions

El cristianisme oriental, pel que fa al son i els somnis, és com un glop d'aire fresc en l'espès i contradictori món oníric cristià. L'antiga valoració positiva dels somnis s'ha mantingut viva en tota la zona d'influència ortodoxa i a la santa Rússia té un sabor especial. Per això presentem tres dels seus onironautes més famosos com a exemple d'un cristianisme clarament obert al món del somni.

L'ucraïnès Paisius Velichkovsky (1722-94) era un rigorós asceta que practicava l'"hesicasme", tècnica cristiana oriental similar a algunes pràctiques de l'hinduisme, el budisme o el sufisme. Del grec ήσυχασμός, derivat de ήσυχία, "quietud, descans, tranquil·litat, silenci", l'hesicame és un corrent espiritual de la tradició eremítica ortodoxa establert a partir de segle IV pels pares del desert, i difós àmpliament des dels monestirs del Mont Athos durant el segle XIV.

L'element central de la pràctica és la "pregària de Jesús" (Προσευχή του Ιησού) que consisteix - a la manera dels típics *mantras* hindús - en la repetició contínua de la frase: Κύριε Ίησοϋ Χριστέ, Υιέ τοϋ Θεοϋ, έλέησόν με τόν άμαρτωλόν, és a dir, "senyor Jesús tingueu pietat de mi, pecador."

Aquesta pregària és molt popular en totes les esglésies cristianes orientals com un mètode d'"obrir el cor" i despertar la "pregària del cor" (Καρδιακή Προσευχή), és a dir la pregària incessant que comenta l'apòstol Pau. Es considera la pregària més potent de totes a causa del poder del nom de Crist i pot arribar a no parar mai, ni tan sols durant el son. Així la descriu Paisius:

"Aquesta obra divina de la sagrada pregària mental era la incessant ocupació dels nostres pares de l'antigor, portadors de Déu, i en molts llocs deserts així com en monestirs de cenobites va brillar com el sol entre els monjos."

Aquest mètode, escriu, porta la ment

Son i Somnis. I.2 - Fonts

“a les visions espirituals, i revela, segons el grau de purificació, els impronunciables misteris divins que la ment no pot abastar. I per això en veritat s'anomena visió espiritual.”

I cita el monjo Simeó el Nou Teòleg (949-1022) sobre els efectes mentals en qui el practica:

“Immediatament veu el que mai no havia vist abans; veu aire enmig del seu cor i es veu a ell mateix totalment brillant i ple de discerniment.”

Paisius, un home pàl·lid i fràgil, experimentava una gran transformació quan pregava, el seu deixeble li veia la cara com si emetés flames de foc. I aquesta flamígera reacció anava acompanyada de notables somnis premonitoris, que encertaven sempre els esdeveniments futurs. Poc després de la seva mort, el tsar Alexandre I (1801-25) va afavorir el monaquisme per fer front a les idees revolucionàries que s'estenien per Rússia. Es van fundar uns 300 nous monestirs durant el segle XIX i el deixebles de Paisius hi van propagar l'hesicasm i la pregària de Jesús. S'ha arribat a afirmar que tots els místics russos posteriors a Paisius es poden considerar deixebles seus en una mesura o altra.

Un dels més notables va ser el pare Joan Sergiev (1829-1908), sacerdot de la catedral de Kronstadt, a qui acudien de tota Rússia malalts i posseïts perquè els guarís. Com Paisius, la seva cara es transfigurava en repetir la pregària del cor i tenia un notable do de clarividència. A més mostrava una especial capacitat de desdoblament. Abunden els testimoniatges de persones que el van veure en llocs molt distants entre ells, en la vigília i també en els somnis.

L'abadessa Thaisia (1840-1915) va ser la monja més cèlebre de Rússia al seu temps. El mateix pare Joan de Kronstadt l'admirava. Com Hildegarda o Teresa, també va escriure la seva autobiografia on relata “les visions i fenòmens espirituals” que li enviava Déu, sorgides sovint del son i els somnis. Les primeres experiències de Thaisia es van produir

quan tenia 12 anys. Es va despertar una nit abans de la Pasqua i en aquell estat internig va sentir una remor d'ales mentre

"un ser alat i lluminós volava sota el sostre i repetia: 'Crist ha ressuscitat! Crist ha ressuscitat!'"

El mateix any va tenir una visió encara més impactant, aquest cop en un somni - l'estat en que en general tenia les seves visions. Estava resant vora un riu agenollada i es va començar a elevar fins arribar al Cel. Allí se li acostà l'evangelista Mateu i li va dir:

"El Senyor és aquí, al nostre voltant. Sempre és amb nosaltres, al teu costat!"

Llavors va veure el Crist, que li va tocar al cap i li va dir:

"Encara no és el moment"

La nena es va despertar i com va relatar al cap dels anys

"Encara sentia el contacte diví el meu cap... el meu coixí i el meu pit eren xops de les llàgrimes que deuria haver vessat durant la visió."

Va confiar la seva visió a un sacerdot que li va recomanar que la guardés en secret fins que el Senyor completés la seva obra en ella. De ben jove es va fer monja i va continuar tenint visions de Jesucrist i la verge Maria, que la confortaven en les asprors de la vida religiosa i de tant en tant també la renyaven quan la seva pietat no era prou viva. En una ocasió, per exemple, va somiar que tenia l'infant Jesús en els seus braços però que aquests i el seu hàbit eren bruts.

Més tard la van traslladar a un altre convent on va exercir la feina de tresorera de la comunitat. Però l'abadessa del cenobi li tenia mania i l'afligia, com relata ella mateixa amb "càustics i feridors insults."

Llavors Thaisia va somiar que es passejava per un camp de blat i queia del cel a les seves mans una vara d'abadessa mentre una veu li anunciava-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

va:

“Tu hauràs de treballar aquest camp.”

No cal dir que a la superiora el somni (que la ingènua Thaisia li va contar) no li va fer cap gràcia. Però es va complir al peu de la lletra: el 1881, el bisbe de Sant Petersburg la nomenava abadessa...

Islam

Els meus ulls dormen però el meu cor no dorm

Mahoma

L'Islam, a diferència del cristianisme - i més enllà del judaisme - es pot considerar una religió onírica. La cultura islàmica afegeix a les seves diferències amb Occident el respecte unànime envers el somnis, guiatge i confort divins, advertència contra els perills i orientació de futur.

Pel que fa als somnis, l'Islam, històricament, s'hi ha interessat molt més que les altres dues tradicions del Llibre i ha fet molt més per integrar-los en la vida quotidiana dels seus membres.

Des dels primers somnis i visions reveladors de Mahoma a la gran varietat de pràctiques oníriques dels musulmans actuals, l'Islam ha desenvolupat i mantingut una complexa tradició de múltiples facetes que tre-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

balla activament la imaginació onírica i que mereixeria un lloc destacat en els estudis actuals sobre els somnis en els quals és poc freqüent.

El filòsof i historiador egipci d'origen andalusí Ibn Khaldun (1332-1406) parteix del cèlebre filòsof i poeta espanyol Ibn Arabi (1165-1240) i presenta la idea que durant el son l'home s'allibera dels sentits i la seva ànima pot copsar la veritat transcendent.

És la mateixa visió que vèiem en els neoplatònics, però a més Ibn Khaldun planteja la suggestiva teoria que Déu va crear deliberadament el son com una oportunitat perquè l'home "alci el vel dels sentits" i pugui accedir a les realitats divines i a uns nivells de coneixement superiors. Així, el somni és un do diví a la humanitat, un mitjà "natural" de visió espiritual accessible a tothom.

La cultura islàmica ha desenvolupat també l'estudi dels somnis com un mitjà de diagnosi i de tractament de les malalties tant físiques com mentals. Però per damunt de tot, el respecte pels somnis dels milions de musulmans actuals, basat en l'Alcorà i els *hadith*, que s'ha mantingut incòlume fins al dia d'avui, és encara molt desconegut en el nostre món occidental. Per això val la pena endinsar-se en els somnis de l'Islam. Comencem per les paraules mateixes d'Àl·là...

Son i somnis a l'Alcorà

L'Alcorà (*al-qur'ān*, literalment "la recitació") per als musulmans conté la paraula d'Alà (*Allāh* [?]), revelada a Mahoma (*Muhammad* [?]) a través de l'àngel Gabriel (*Yibrail* o *Yibril* [?]).

Durant la vida de Mahoma les revelacions es transmetien oralment o s'escriuien en fulles de palmera, cuir o ossos. Mort el profeta el 632, es van començar a reunir i durant el califat d'Utman ibn Affan es van redactar en la forma actual, amb 114 capítols (sures [?]), dividits en versicles (aleies, [?]).

L'Alcorà no té una teoria onírica pròpia, més aviat reprèn molts elements de l'Antic Testament:

- ♣ Déu no dorm mai, sempre vigila.
- ♣ En canvi envia el son a l'home.
- ♣ El son de l'home equival a la ignorància o bé al descans.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

- ♣ El somni és una via privilegiada de comunicació divina.
- ♣ La interpretació dels somnis és un do diví.
- ♣ Jacob i especialment Josep són les figures oníriques exemplars.

Presentem a continuació, a tall informatiu les principals aleies que parlen del son o dels somnis:

2:255

¡Alá! No hay más dios que El, el Viviente, el Subsistente.

Ni la somnolencia ni el sueño se apoderan de Él.

Suyo es lo que está en los cielos y en la tierra.

¿Quién podrá interceder ante Él si no es con Su permiso?

Conoce su pasado y su futuro,

mientras que ellos no abarcan nada de Su ciencia, excepto lo que Él quiere.

Su Trono se extiende sobre los cielos y sobre la tierra y su conservación no le resulta onerosa. Él es el Altísimo, el Grandioso.

3:154

Luego, pasada la tribulación, hizo descender sobre vosotros seguridad:

un sueño que venció a algunos de vosotros.

Otros, en cambio, preocupados tan sólo por su suerte y pensando de Alá equivocadamente, a la manera de los paganos, decían:

«¿Tenemos nosotros algo que ver con esto?»

Di: «Todo está en manos De Alá».

Ocultan para sí lo que no te manifiestan.

Dicen: «Si hubiera dependido de nosotros, no habríamos tenido muertos aquí»

Di: «También. si os hubierais quedado en casa, la muerte habría sorprendido en sus lechos a aquéllos de quienes estaba ya escrita.

Alá ha hecho esto para probar lo que hay en vuestros pechos y purificar lo que hay en vuestros corazones.

Alá sabe bien lo que encierran los pechos».

8:11

Cuando hizo que os entrara sueño,
para daros sensación de seguridad venida de Él,
e hizo que bajara del cielo agua para purificaros con ella y alejar la
mancha del Demonio,
para reanimaros y afirmar así vuestros pasos.

8:43

Cuando, en tu sueño, Alá te los mostró poco numerosos;
que, si te los hubiera mostrado numerosos,
os habríais desanimado y habríais discutido sobre el particular, pero
Alá os preservó.
Él sabe bien lo que encierran los pechos.

12:5

Dijo: "¡Hijito! ¡No cuentes tu sueño a tus hermanos; si no, emplea-
rán una artimaña contra tí El Demonio es para el hombre un enemi-
go declarado."

12:6

Así te elegiré tu Señor y te enseñaré a interpretar sueños.
Completará Su gracia en ti y en la familia de Jacob,
como antes la completó en tus dos antepasados Abraham e Isaac.
Tu Señor es omnisciente, sabio».

12:21

El que lo había comprado, que era de Egipto, dijo a su mujer:
«¡Acógele bien! Quizá nos sea útil o lo adoptemos como hijo».
Así dimos poderío a José en el país, y hasta le enseñamos a inter-
pretar sueños.
Alá prevalece en lo que ordena, pero la mayoría de los hombres no
saben.

12:43

El rey dijo: «He visto siete vacas gordas a las que comían siete fla-
cas
y siete espigas verdes y otras tantas secas.
¡Dignatarios! ¡Aclaradme mi sueño, si es que sois capaces de inter-

pretar sueños!»

12:44

Dijeron: «¡Amasijo de sueños! Nosotros no sabemos de interpretación de sueños.

12:100

Hizo subir a sus padres al trono. Y cayeron prosternados ante él. Y dijo: «¡Padre! He aquí la interpretación de mi sueño de antes.

 Mi Señor ha hecho de él una realidad.

Fue bueno conmigo, sacándome de la cárcel y trayéndoos del desierto,

 luego de haber sembrado el Demonio la discordia entre yo y mis hermanos.

 Mi Señor es bondadoso para quien Él quiere. Él es el Omnisciente, el Sabio.

12:101

¡Señor! Tú me has dado del dominio y me has enseñado a interpretar sueños.

 ¡Creador de los cielos y de la tierra!

 ¡Tú eres mi Amigo en la vida de acá y en la otra!

 ¡Haz que cuando muera lo haga sometido a Ti y me reúna con los justos!

17:60

 Y cuando te dijimos: «Tu Señor cerca a los hombres».

 No hicimos del sueño que te mostramos y del árbol maldito mencionado en el Corán

 sino tentación para los hombres.

 Cuanto más les amedrentamos, más aumenta su rebeldía.

21:5

Ellos, en cambio, dicen: «¡Amasijo de sueños! ¡No! ¡Él lo ha inventado! ¡No! Es un poeta!

 ¡Que nos traiga un signo como los antiguos enviados!»

25:47

Él es Quien ha hecho para vosotros de la noche vestidura,
del sueño descanso, del día resurrección.

30:23

Y entre Sus signos está vuestro sueño, de noche o de día, vuestra
solicitud en recibir Su favor. Ciertamente, hay en ello signos para
gente que oye.

37:105

Has realizado el sueño. Así retribuimos a quienes hacen el bien.

48:27

Alá ha realizado, ciertamente, el sueño de su Enviado:
«En verdad, que habéis de entrar en la Mezquita Sagrada, si Alá
quiere,
en seguridad, con la cabeza afeitada y el pelo corto, sin temor».
Él sabía lo que vosotros no sabíais.
Además, ha dispuesto un éxito cercano.

52:32

¿Se les ordena en sueños que hablen así o es que son gente rebel-
de?

78:9

He hecho de vuestro sueño descanso.

El profeta somiador

Nascut a la Meca, Mahoma (571-632), *Muhammad*, "el molt lloat", pertanyia a una família de la tribu dels quraix-haixim (custodis del temple nacional de la Kaaba).

Al llarg d'aquest assaig hem anat constatant que el naixement en la realitat ordinària de tot fundador d'una tradició religiosa o fins i tot filosòfica, sembla que hagi d'anar precedit per una visió i/o un somni per part de la seva mare. Així ho hem vist en els casos del Buda, Zoroastre o Jesucrist.

Naturalment, el naixement del gran somiador Mahoma també està passat de somni.

Ibn Ishaq (mort el 767), hagiògraf i historiador musulmà durant el regnat del califa abbàssida Al-Mansur, va recollir les tradicions orals sobre la biografia de Mahoma per formar la seva primera i més important biografia, coneguda com *Sīratu Rasūli l-Lāh* (سيرة النبي صلى الله عليه وآله وسلم), "Vida del missatger d'Al·là").

A propòsit del seu naixement relata:

“Solíem sentir que quan Aminah bin Wahb estava embarassada del profeta solia dir: 'no notava que estigués prenyada i no experimentava la pesantor que senten les altres dones, només que es van aturar els meus períodes; però vaig tenir una visió quan estava en un estat entre el son i la vigília en la que arribava un visitant i deia: 'Saps que estàs embarassada?' I li vaig respondre: 'No'. Llavors va dir: 'Portes el cap d'aquesta nació i el seu profeta. Era un dilluns'. I ella (Aminah) va dir: 'Aquest fet em va donar la seguretat que estava embarassada. Llavors em va donar un respir fins que es va acostar el temps del part i llavors el mateix visitant va venir a mi i em va dir: 'Escolta, el poso sota la protecció de l'Únic, a qui la gent recorre en temes importants per guardar-se dels envejosos.' I ella va dir: 'Vaig repetir aquestes paraules i vaig relatar aquestes circumstàncies a les dones de la meva família'.”

Conta l'historiador Ibn Ishaq que alguns ermitans i governants cristians també van somiar el pròxim naixement de Mahoma. El cas és que, tot just nascut, es quedà orfe de pare i als 6 anys se li va morir la mare i va passar a càrrec del seu avi. Molts comentaristes afirmen que aleshores es van manifestar els atacs i molèsties que sovint es descriuen com epilèptics i que es repetirien fins a la seva mort.

La connexió entre la vida i la doctrina del fundador de l'Islam i una suposada dolència, així com l'efecte que podria tenir en la importància que el profeta donava als somnis, mereixen un apunt abans d'entrar en la relació de la rica vida onírica del profeta, que la pau sigui amb ell.

Misteris de la patologia

El Dr. Herman H. Somers, del laboratori de psicologia de la universitat de Lovaina, discuteix la pretesa epilèpsia de Mahoma i comenta que el monjo i cronista bizantí Teòfanes (752-817) va escriure a la seva “Cronografia” que Mahoma patia d'epilèpsia i que d'aleshores ençà els historiadors es van limitar a repetir la seva opinió.

Assenyala el Dr. Somers que a finals del segle XIX, amb els avenços en l'estudi de la psicopatologia, aquest diagnòstic es va posar en qüestió, de manera que l'actual examen de la informació disponible sobre el cas del profeta de l'Islam revela que en realitat patia d'acromegàlia, amb alguns trets paranoïdes. L'acromegàlia, que es manifesta típicament en el gigantisme de les extremitats, sol començar vers els 40 anys i acaba als 60.

Segons el *hadith*, Mahoma patia d'una malaltia crònica que tractava a base de sagnies. El relat diu que caminava “com el que baixa d'una muntanya”; la seva pell tenia un color peculiar, ni pàl·lid, ni morè, sinó més aviat rosat. Tenia les mans molt grosses, amb les palmes toves, els

peus grans i un nas llarg i carnós, les orelles grosses i parlava a poc a poc amb una veu peculiar. Les seves celles eren molt espesses i suava molt, especialment quan rebia revelacions, durant les quals afirmava que sentia sons de campanes i remors de veus. Sempre tenia molta gana i menjava molt. Sovint tenia intensos maldecaps, pèrdues de consciència i dolors intestinals i d'esquena. Morí a l'edat de 62 anys.

En un altre nivell - molt popular en els ambients islàmics - malgrat mantenir unes abundants relacions sexuals amb 10 dones joves, Mahoma pràcticament fou estèril: només va tenir un fill després de la quarantena. Des d'un punt de vista psicològic els cronistes el descriuen com una persona digna de confiança, tímida i retreta. Als 40 anys va mostrar una forta tendència a la depressió i al suïcidi.

Totes aquestes dades suggereixen raonablement, afirma Somers, que patia d'acromegàlia, dolència que explica els variats i aparentment heteròclits detalls que narra el *hadith*.

L'acromegàlia és causada per un adenoma de la pituïtària que comporta un augment de la hormona del creixement (somatotropina), acompanyat habitualment per una deficiència o un excés d'altres hormones com la gonadotropina.

La malaltia sol començar en persones adultes vers la quarantena i la majoria de pacients que la pateixen no solen superar els 60. És, per tant, una dolència llarga i de progressió lenta, que molts que la pateixen aconseguen tolerar raonablement bé.

Pel que fa als seus símptomes, les hormones melanòfores que segrega la pituïtària donen a la pell un color peculiar, com de palla rogenca. De vegades, l'hipertiroidisme que l'acompanya es manifesta en una sudoració profusa. Aquesta suor sovint és oliosa i fa una olor força desagradable. A més, els pacients tenen la pressió sanguínia alta i s'observa en molts d'ell un acusat hirsutisme (celles peludes i espesses). Amb el desenvolupament de la malaltia, les extremitats creixen de manera anormal, les vèrtebres s'estenen i l'espina es corba, extensió que cau-

sa dolors d'esquena a causa de la pressió que sofreixen els nervis.

Un símptoma especialment típic de l'acromegàlia és l'allargament dels dits i la blanor de les palmes de les mans, que es comprova en estrènyer les mans d'aquests pacients. Poques vegades la pituïtària sagna tot causant la mort, però aquesta apoplexia de la pituïtària, en canvi, provoca fortes migranyes, nàusees, vòmits i pèrdues de consciència.

Des del punt de vista psicològic, a l'inici de la malaltia els pacients solen manifestar depressions, temors i irritabilitat, acompanyats d'un fort augment de la gana i una pèrdua de la libido. Alguns pacients també manifesten ansietat i pèrdua d'autoconfiança.

Quan l'adenoma pressiona el tercer ventricle i el quiasma òptic, els pacients poden tenir al·lucinacions. Un altre tret destacable és la fiabilitat dels que pateixen acromegàlia, són gent consciençada, digna de confiança, treballadora i industriosa.

En comparar aquesta simptomatologia amb les dades de la tradició sobre Mahoma, tant físiques com psicològiques, per al Dr. Sommers les conclusions són clares. A més, afirma, explicarien altres trets xocants descrits pels seus biògrafs. Per exemple, diuen que es rentava molt sovint, de vegades dos o tres cops seguits i feia servir molt perfum, com àmbar gris o mesc, i solia cremar càmfora amb fusta d'olor. A la llum de la malaltia, aquesta coqueteria és comprensible; la seva suor exhalava la típica mala olor de l'acromegàlia i no volia que els altres la notesin.

Les sagnies que li feien també s'entenen en base a la seva pressió alta. I pel que fa a la poligtàmia i a la incessant adquisició de noves esposes joves, resulten fàcilment explicables, ja que tots els seus fills morien - en va adoptar dos - i tenir fills era fonamental per a ell.

Raona Sommers que en influir la pituïtària en la fertilitat, l'acromegàlia reduïa considerablement l'espermatogènesi del profeta. De les 10 dones que tenia només en va néixer un fill, que va morir de petit. Així,

canviar de dones era per al profeta un intent d'engendrar el fill mascle que tant desitjava.

Per tant - contra el que critiquen el seus detractors i envegen molts dels seus seguidors - Mahoma no era el que el gran James Brown anomena un *sex machine*, un maníac sexual, ans al contrari. No es pot oblidar, comenta un devot actual

"que les seves nombroses esposes eren sexualment molt exigents i aquesta era la causa freqüent de l'exhaustió mental que experimentava el pobre Profeta."

A la llum de la seva possible acromegàlia, el comentari del *Sahih Bukhari* (1:5:269), un dels sis principals *hadiths* de l'Islam sunnita, resulta commovedorament irònic:

"El Profeta solia visitar totes les seves dones d'una tirada, l'una darrera l'altra... i eren onze en total... Tenia el Profeta prou força per fer-ho? Nosaltres solem dir que el Profeta havia rebut la força de 30 homes."

Conclou Sommers que la seva mort es degué probablement a una apoplexia de la pituitària. I com veurem en repassar la seva vida, el profeta va patir depressions, va considerar el suïcidi i tenia al·lucinacions... Un cop més, somnis, malalties i intervencions divines s'uneixen inextricablement.

Una vida de somni

De jove Mahoma va fer diversos oficis: mercader, soldat, conductor de caravanes... Als 25 anys va començar a treballar a les ordres de Kadidja, una viuda rica amb la que es va casar. Es retirava sovint al mont Hira, on passava mesos sumit en profundes meditacions que li van fer venir la idea d'unificar els àrabs sobre la base religiosa del monoteisme, tot restaurant així la religió d'Abraham que jueus i cristians havien desvirtuat. Relata Ibn Ishaq que l'any 610, als 40 anys, Mahoma era en una cova on va tenir una experiència onírica fonamental:

Cuando llegó la noche en que Dios lo honró con su misión
y mostró misericordia sobre Sus siervos,
por lo tanto, Gabriel le dio el mandamiento de Dios.
"Él vino a mí" - dijo el apóstol de Dios - "mientras yo dormía,
con un manto de brocado donde se encontraba una escritura, y
dijo:
'¡Lee!'
Yo dije:
'¿Qué debería leer?'
Me apretó fuertemente, tanto que pensé que estaba muerto, y lue-

go me soltó y me dijo:
 `iLee!'
 Yo dije:
 `¿Qué debería leer?'
Me apretó otra vez para que yo pensase que estaba muerto, entonces me dejó ir y dijo:
 `iLee!'
 Yo dije,
 `¿Qué debería leer?'
Me apretó por tercera vez para que yo pensase que estaba muerto y dijo:
 `iLee!'
 Yo dije:
 `¿Qué debería leer?'
- y esto lo dije sólo para librarme de él, para que no me hiciese lo mismo otra vez -
 y él dijo:
 'Lee en el nombre de tu Señor, quien creó,
 ¿Quién creó al hombre de sangre coagulada?
 ¡Lee! Tu Señor es el más benéfico,
 ¿Quién enseñó por la pluma?
 Enseñó lo que ellos sabían no para los hombres'.
 Así que lo leí, y él se apartó de mí.
 Y me despertó de mi sueño,
y era como si estas palabras fuesen escritas en mi corazón."

El somni va deixar Mahoma esmaperdut i terroritzat. Es pensava que se li havia presentat un dimoni í fins í tot es volia suïcidar. Però la seva esposa Khadija i el seu cosí Waraqah el van convèncer que era un profeta de Déu i que l'àngel Gabriel se li havia aparegut a la cova. Segons precisa la biografia de Mahoma d'Ibn Kathir (1301-1373), *muhaddith* (narrador de *hadiths*), *faqīh* (expert en jurisprudència islàmica), *mu-fassir* (intèrpret de l'Alcorà) i historiador, després de la primera aparició de l'àngel Gabriel, Khadija va dur Mahoma a veure el seu cosí Waraqah ibn Nawfal, un lletrat cristià

"que havia estudiat tant els llibres dels jueus com el cristians amb molt deteniment i havia après moltes coses de molts dels seus homes més savis."

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Waraqah - que es podria considerar l'autèntic fundador de l'Islam - va confirmar que Mahoma era realment "l'últim dels profetes", esperat per la humanitat, i que l'ésser que havia vist en el somni era l'àngel Gabriel i no un diable. I el text concreta que la interpretació de Waraqah va funcionar.

"Des d'aquell moment - diu Mahoma - he sentit dintre meu la força profètica."

Els somnis on apareixia l'àngel Gabriel es van anar repetint, juntament amb els diversos símptomes de la malaltia i a partir d'aquests fets el nou profeta va començar a predicar la seva doctrina. Primer va reunir un petit grup d'adeptes, que va anar augmentant fins que una multitud el va considerar "el profeta i legislador dels àrabs".

Però els seus atacs contra el politeisme i els cultes de la Kaaba van provocar la reacció dels koreixites, que el van amenaçar de mort, i va haver de fugir a Yatrib, ciutat que des d'aleshores (16 de juliol de 622), es va anomenar Medinet-an-Nabi (Medina), que significa "la ciutat del profeta".

Aquesta fugida de Mahoma, la famosa hègira, marca el començament de l'era musulmana i és la data a partir de la qual s'inicia el calendari musulmà.

Aclamat per la població de Medinet-an-Nabi i en veure que cada dia més adeptes abraçaven la seva doctrina, Mahoma va declarar la guerra santa contra La Meca i els infidels d'Aràbia. Durant gairebé deu anys va fer diverses guerres fins que finalment va entrar a la Meca l'any 630, on va destruir els ídols de l'antic culte. Aquest triomf el va impulsar a organitzar la nova religió de l'islamisme i a ordenar la persecució a sang i foc de jueus, cristians i idòlatres. Dos anys després de la seva victòria a la Meca, va tornar a Medina, on va morir al cap de poc.

L'any 632, tota Aràbia havia adoptat la nova religió de l'islamisme, nascuda i pastada de somnis. Tant és així, que els musulmans només consideren sagrats els missatges que Mahoma va rebre en somnis i creu que expressen *verbatim* la voluntat d'Al·là i no es poden confon-

dre amb el que deia el profeta en l'estat de vigília...

Al-Ghazzali (1058-1111), el més gran teòleg de l'Islam, afirma que hi ha tres mons:

- △ El món dels sentits, subjecte al canvi.
- △ El món que existeix per decret etern d'Al·là (l'*alam al-malakut*), que no canvia, no augmenta ni disminueix.
- △ Entre ells hi ha un tercer món que sembla que també és etern, però que pot canviar per voler diví.

L'ànima de l'home entra en contacte amb l'*alam al-malakut* en el somni, la visió o l'èxtasi, així els profetes obtenen el coneixement diví. El paper central del somni en l'Islam s'exemplifica en un dels costums més característics del profeta Mahoma: cada matí, després de la pregària del *fajr*, preguntava als seus deixebles si havien tingut cap somni durant la nit. I en cas afirmatiu, el profeta escoltava el somni o somnis que li contaven i els interpretava.

La galeria onírica de Mahoma

El *Ṣaḥīḥ al-Bukhārī* és un dels principals *hadiths* o tradicions profètiques de l'Islam. El va compilar a partir de tradicions orals l'estudiós persa Muhammad ibn Ismail al-Bukhari. Els musulmans sunnites el consideren una de les tres col·leccions més fiables de *hadith* i alguns afirmen que és el llibre més autèntic després de l'Alcorà. De fet, el mot *sahih* vol dir precisament “autèntic” o “correcte”. Ens ells es palesa que Mahoma no sols interpretava constantment els seus propis somnis, sinó també els dels seus deixebles. Per exemple, la tia del profeta, Um al-Fadl, va tenir un somni terrible en el que tenia un tros de carn a la falda. Mahoma, somrient, va dir a la seva espantada parenta que ell ho interpretava en el sentit que la seva esposa Fàtima donaria aviat a llum un fill i que Um Fadl el tindria a la seva falda...

Aquests relats directes i ingenus tenen una elevada fiabilitat històrica i

mostren de manera clara l'ambient fortament oníric en que es movia el profeta. Elegit per Al·là, de vegades sembla talment que s'agafés tot el que somiava literalment com una revelació divina. Vegem-ne uns quants exemples que il·lustren la seva manera d'interpretar els somnis:

Vaig sentir que l'Apòstol d'Al·là deia:

'Mentre dormia em van donar en somnis un bol ple de llet i me'l vaig beure sencer fins que vaig notar que la seva humitat em sortia per les ungles i llavors vaig donar la resta a Umar.'

I ells (els deixebles) em van preguntar:

'¿Com interpretes aquest somni, oh Apòstol d'Al·là?'

I ell va dir: 'És el coneixement'.

Mahoma recorre sovint al simbolisme religiós:

L'Apòstol d'Al·là va dir:

'Mentre dormia, algunes persones es van desplegar davant meu (en un somni).

Duien camises i algunes els cobrien només el pit i d'altres eren una mica més llargues.

Després va passar per davant de mi Umar bin al-Khattab (581-644, segon califa de l'Islam), duent una camisa (tan llarga) que l'arrossegava (pel terra darrere seu).

La gent va preguntar:

'¿Què has interpretat, oh Apòstol d'Al·là?'

I ell va dir: 'Religió'.

En els somnis de l'apòstol d'Al·là, com en els de tots els humans, no hi falta la família, especialment la seva esposa, que no el deixava ni de dia ni de nit i fins al punt d'aparèixer en dos somnis seguits:

L'Apòstol d'Al·là em va dir:

'M'has aparegut dues vegades en el meu somni.

Vet aquí que un home et portava coberta amb una peça de roba de seda i em deia:

És la teva dona, destapa-la tu.

I vet aquí que eres tu.

Llavors em vaig dir:

'Si això prové d'Al·là, llavors ha de passar'.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

La predicció del somni es va acomplir amb tota exactitud. A partir d'aleshores els somnis van aportar al profeta la confirmació divina de la seva missió:

El Profeta va dir:
'M'han donat les claus del la parla eloqüent
i m'han donat la victòria amb temor (sobre els cors de l'enemic),
i mentre dormia aquesta nit anterior,
m'han portat les claus dels tresors de la terra
i els han posat en les meves mans.'
Abu Huraira va afegir;
'L'Apòstol d'Al·là ha deixat (aquest món)
i ara vosaltres dueu aquests tresors d'un indret a un altre.'

En el següent exemple s'adverteix l'expertesa onironàutica de Mahoma, que tenia la capacitat d'empalmar somnis i fer acurades prediccions. Aquí el profeta no somia en la seva dona, sinó que conversa amb una fervent seguidora de l'Islam, que el fa dormir:

L'Apòstol d'Al·là solia visitar Um Haram bint Milhan, era la dona d'Ubada bin As-Samit.
Un dia el Profeta la va visitar i ella li va oferir aliment
i es va posar a buscar polls al cap del Profeta.
Llavors l'Apòstol d'Al·là es va adormir i després es va despertar tot somrient.
Um Haram li va preguntar:
'Què et fa somriure, oh Apòstol?'
I ell va dir:
'Alguns dels meus seguidors s'han presentat davant meu en el meu somni
com a lluitadors per la causa d'Al·là.
Navegaven a través dels mars com reis als trons, o com a reis asseguts als seus trons.'
Um Haram va afegir:
'He dit: oh Apòstol d'Al·là, invoca Al·là perquè em faci un d'ells!'
Així, l'Apòstol d'Al·là va invocar Al·là per ella i després va inclinar el cap (i es va adormir). Llavors es va tornar a despertar tot somrient.
(Um Haram va dir):
'He dit, què et fa somriure, oh Apòstol d'Al·là?'
I ell va dir:

'Alguns dels meus seguidors s'han presentat davant meu en un somni
com a lluitadors per la causa d'Al·là.'
Ell va dir el mateix que havia dit abans.
I jo vaig dir:
'Oh Apòstol d'Al·là, invoca Al·là perquè em faci un d'ells.'
I ell va dir:
'Ja ets entre els primers.'
Més tard, Um Haram va nevegat pel mar durant el califat de Mu-
awiya bin Abu Sufyan,
després de desembarcar va caure de l'animal que cavalcava i va
morir.

El cronista relata el costum de Mahoma de compartir el somnis (veure el capítol “Compartir somnis”):

L'Apòstol d'Al·là solia preguntar molt sovint als seus companys:
'Algú de vosaltres ha vist un somni?'
De manera que els que Al·là volia que parlessin per ell li narraven els seus somnis.

Els somnis l'inspiraven en els combats:

El Profeta va dir:
'Vaig veure en un somni que emigrava de Makkah
a una terra on hi havia palmeres datileres.
Vaig pensar que podia ser la terra d'al-Yamama or Hajar,
però vet aquí que va resultar que era Yathrib (Medina).
I vaig veure que hi sacrificaven vaques,
però la recompensa que dóna Al·là és millor.
I vet aquí que aquelles vaques
simbolitzaven els creients que eren morts el dia (de la batalla)
d'Uhud,
i el bé (que vaig veure en somnis) era el bé,
la recompensa i la veritat que Al·là ens van donar després de la ba-
talla de Badr,
i va ser la victòria concedida per Al·là en la batalla de Khaibar i la
conquesta de Makkah.'

Predeien epidèmies:

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Abdullah ibn'Umar va narrar el següent a propòsit d'un somni del Profeta a Medina.

El Profeta va dir:

'He vist en un somni una dona negra amb els cabells despentinats que sortia de Medina i s'establia a Mahai'a.

Ho interpreto com un símbol que l'epidèmia de Medina s'ha traslladat a Mahai'a, en concret a al-Juhfa.'

Pronosticaven les baixes en combat:

El Profeta va dir:

'He vist en un somni que brandava una espasa i que es partia per la meitat

i vet aquí que això simbolitzava les baixes que els creients van sofrir el dia (de la batalla) d'Uhud.

Després vaig tornar a brandar l'espasa i es va convertir en un espasa millor del que mai havia estat abans.

Això simbolitzava la conquesta (de la Meca) que Al·là ens va donar i la reunió dels creients.'

Advertien de possibles traïcions:

L'Apòstol d'Al·là va dir:

'Mentre dormia em van posar dos braçalets d'or a les mans.

Em vaig espantar, no em van agradar, però em van donar permís per bufar sobre ells i van sortir volant.

Ho interpreto com un símbol de dos mentiders que apareixeran.'

Ubaidullah va dir:

'Un d'ells era al-'Ansi, mort per Fairuz al Iemen i l'altre era Musailama (at Najd).'

La galeria de somnis de Mahoma és molt extensa i mereixeria un estudi detallat:

"Muhammad al-Akili, en la introducció a la seva obra 'Diccionari de Somnis d'Ibn Seerin' menciona alguns altres somnis del Profeta..."

En tot cas, és evident que els somnis diaris conduïen la vida de Mahoma, com abans la d'Arístides i de tants d'altres.

El somni d'una nit de lluna creixent

Però sens dubte el somni central del profeta és el *Lailat al-Miraj*, el viatge oníric nocturn en el que va ser iniciat en els misteris del cosmos. Mahoma va somiar que sortia de la Meca i viatjava fins a Jerusalem, des d'on pujava al cel, era purificat i rebia el precepte musulmà de pregar cinc cops al dia. És tan central en l'Islam aquest somni, que li dedica la festa estival del *Lailat al Miraj*.

Després d'aquesta iniciació onírica, Mahoma, com hem vist, va anar rebent més instruccions en somnis durant molts anys.

El somni nocturn del profeta té dues parts. La primera comença amb el profeta Mahoma a la Kaaba, a la Meca, indret d'antiga tradició sagrada i possiblement onirogènica.

El cronista Ibn Ishaq conta que van advertir l'antic rei àrab Tubba que saquegés els tresors de la Kaaba, però que aquest va seguir el consell

Son i Somnis. I.2 - Fonts

de dos rabins que li van aconsellar que no ho fes. Així, el rei visità la Kaaba i allí va complir els deures religiosos. Ibn Ishaq informa que Tubba va ser el primer que va cobrir la Kaaba amb el *ghilaf* (cobertor) perquè l'hi van ordenar en un somni:

"Li van revelar en un somni que havia de cobrir el temple, de manera que el va cobrir amb fulles de palmera trenades. Una visió posterior (en un altre somni) li va indicar que era millor cobrir-lo amb tela de Yamani; una tercera visió el va decidir a cobrir-lo amb tela fina ratllada de Yamani. La gent diu que Tubba va ser el primer que va cobrir així el temple."

Però retornem a Mahoma, que era a casa del seu cosí tot fent la seva cinquena oració. Després se'n va anar a la mesquita de Mas jid Al-Haram. De sobte se li va presentar l'àngel Gabriel, li va obrir el pit, en va treure el cor i el va netejar amb aigua beneïta... Encabat, Gabriel li va tornar a col·locar el cor a seu lloc, sense fer-li cap ferida, i li va procurar un cavall alat mític, anomenat Buraq.

El buraq (البراق, literalment: "llamp", "espetec", "blancor cegadora") es un cavall mitològic de la tradició islàmica, que el descriu com

"un animal blanco y grande, más largo que un burro pero menor a una mula, que puede poner su pezuña a una distancia igual a la que alcanza la vista."

En la literatura i l'art sovint es pinta com un cavall alat amb cara de dona, una criatura híbrida dels tres sers: l'home, l'àguila i el cavall, possiblement per inspiració de les llegendes del Pegasus grec o del *shedu* babilònic.

Mahoma va cavalca el buraq i va viatjar amb Gabriel a la “mesquita més llunyana” - en imatge - més ràpid que la llum. Els musulmans creuen que la mesquita d'Al Aqsa de Jerusalem és el destí d'aquest viatge oníric. Resulta desconcertant que avui jueus i musulmans es barallin per un somni....

Mahoma i Gabriel van resar l'oració del *Tahiyyatul Masjid*, usual en entrar en una mesquita. Després van ascendir al primer cel i de cel en cel van arribar al setè. Allí Gabriel deixà Mahoma perquè continués fins al *Sidratul Muntaha*, l'arbre que marca la fi del setè cel, la frontera que cap creatura no pot travessar, per tal de conèixer Al·là. S'hi va apropar molt, però no li va veure la cara. Al·là va mostrar a Mahoma unes terribles escenes infernals i li revelà el deure musulmà de resar cinc cops al dia, el *salat*. La segona part del somni s'anomena *miraj*, és a dir, “escala”. Mahoma tornà a la Terra i començà la seva carrera de predicador. El *Lailat al Miraj* es descriu breument al capítol 17 de l'Al·corà, anomenat *Sura Al-Isra* en referència a l'ascensió del profeta al cel. No sorprèn que el profeta ho vegi tot com un somni:

"Els homes dormen i quan moren, es desperten."

És a dir, veuen com és realment la realitat que veien en vida i s'adonen

Son i Somnis. I.2 - Fonts

que era un somni. Però la mort, segons l'islam, no assegura un despertar complet. En un eco budista, l'oblit (*ghaflat*) d'Al·là pot vèncer els que estan en l'estat intermedi (*barzakh*), els que estan en el Judici, a l'Infern o al Paradís, fins que Al·là no se'ls reveli a la muntanya a la que es dirigeixen els habitants del Paradís per tal de contemplar-lo. Aquest oblit s'equipara amb el son.

El somni és conreat i estudiat amb abundància en el món islàmic. Ibn Sirin (654-728) és autor del *Ta'bir al-Ru'ya*, un llibre sobre la interpretació dels somnis, dividit en 25 seccions - des d'invocacions incubatòries a la consulta als experts. Al-Kindi (Alkindus) (801-873) també va escriure un tractat sobre la interpretació dels somnis, amb el mateix títol que el nostre assaig: "Sobre el son i els somnis". Al-Farabi (872-951) és autor de "Sobre les causes dels somnis", que distingeix de la seva interpretació. En el seu "Canon de la Medicina", Avicena amplia la teoria dels temperaments per incloure-hi:

"els aspectes emocionals, la capacitat mental, les actituds morals, la consciència d'un mateix, els moviments i els somnis."

Ibn Khaldun's *Muqaddimah* (1377) diu que els somnis confusos son:

"pintures de la imaginació que s'emmagatzemament en l'interior a través de la percepció i a les que s'aplica la capacitat de pensar quan hom es retira de la percepció sensorial."

Sufisme

El sufisme or *taṣawwuf* (تصوف) es considera la dimensió mística de l'Islam. Fortament influït per les tradicions gregues, perses i egípcies anteriors i també per l'hinduisme, atribueix a l'Alcorà - com fa la Càbala amb la Bíblia - un aspecte esotèric que li confereix poders especials.

El seu caràcter filosòfic, la seva mística de la realitat única (llum, amor, saviesa o no-res) l'aparenten amb aquests corrents que hem examinat, tot i que posa un intens accent en l'aspecte devocional, que recorda la *bhakti* hindú.

El sufisme practica l'*ihsan* (perfecció de l'adoració) revelada per Gabriel a Mahoma:

"Adora i serveix Al·là com si l'estiguessis veient."

Així, el cor és el centre del sufisme, com diu la clàssica definició d'aquest corrent:

Son i Somnis. I.2 - Fonts

"És una ciència que té l'objectiu de reparar el cor i apartar-lo de tot menys d'Al·là."

Segons el mestre sufí de l'orde *darqawi* Ahmad ibn Ajiba:

"És una ciència a través de la qual es pot saber com viatjar en la presència divina, purificar el jo interior de la brutícia i embellir-lo amb una varietat de trets dignes de lloança."

El sufisme clàssic seguia la pràctica central del *dhikr* (repetició dels noms d'Al·là), a l'estil del *mantra* hindú, acompanyat de diverses formes d'ascetisme - amb un fort accent en la música i la dansa - i tingué un gran èxit en reacció contra la mundanitat dels primers califats omeies (661-750).

Des d'aleshores el sufisme es troba en tot l'Islam i ha fet servir com a vehicles d'expressió l'àrab, el farsi, el turc i una dotzena més de llengües.

Existeixen diversos "ordes" (*turuq*) dins del sufisme, tant sunnites com xiïtes o de doctrines mixtes, i en general fan derivar la seva doctrina de Mahoma a través del seu cosí i gendre Alí, llevat dels *naqshbandi*, que es diuen seguidors del primer califa Abu Bakr.

René Guénon en el seu "Estudis sobre l'esoterisme islàmic i el taoisme" afirma que el sufisme és l'aspecte esotèric de l'Islam, complementat per pràctiques exotèriques i pel seguiment de la llei islàmica. Per la seva banda, el controvertit divulgador sufí Idries Shah de (1924-1996) afirma que la filosofia d'aquest corrent és de naturalesa universal i que les seves arrels són anteriors a l'Islam i a les religions actuals, llevat potser del budisme i el jainisme.

Altres musulmans també consideren el sufisme un fenomen extern a l'Islam i tenen la seva raó. La creença en els somnis i en la seva interpretació, que en el primer Islam de Mahoma tenia finalitats eminentment pràctiques, es converteix en el sufisme en un autèntic ioga.

La riquesa de les seves tècniques i pràctiques, al marge dels creients normals, és impressionant i recull moltes tradicions xamàniques i influències orientals en el seu desenvolupament.

Per això els sufís són el corrent islàmic més oníric i a la vegada el més expert en l'onironàutica, fins al punt que s'han guanyat un lloc d'honor en la gran assemblea universal dels grans somiadors, per l'originalitat dels seus plantejaments i els malabarismes onírics que duen a terme, fins i tot en els nostres dies.

A tall d'exemple, i en referència als somnis lúcids - un estat de gran importància entre els que examinem en aquest assaig i que sempre revela la capacitat onironàutica de qui el conrea -, els sufís ho tenen clar. El segle XII, el famós sufi andalusí Ibn El-Arabi, conegut en el món àrab com “El més gran dels mestres”, es diu que afirmava que controlar el pensament en els somnis era una capacitat essencial per als aspirants a místics:

"Una persona ha de controlar els seus pensament en el somni. L'entrenament d'aquest estat d'alerta... produirà grans beneficis al que el faci. Tothom s'hauria d'aplicar a atènyer aquesta habilitat de tan gran valor."

La visió dels sufís sobre el son i els somnis concorda plenament amb les afirmacions de moltes tradicions anteriors. El sufisme diu, en síntesi, que l'home es pensa que està despert, però que en realitat dorm. És a dir, com aquell qui està adormit, no copsa l'autèntica realitat i viu la vida com un somni o una metàfora.

Per això els sufís situen a l'altre extrem l'estar despert i com els hindús o els budistes afirmen que els humans tenim subtils centres de consciència que no fem servir mai però que es poden despertar gradualment amb un guiatge pràctic i un esforç sincer.

La doctrina sufi dels “centres subtils” (*lataif-e-sitta*) és similar a alguns models dels *chakras* de l'hinduisme (veure el capítol “Cos subtil”) i postula que aquests centres s'han de purificar seqüencialment per tal

d'acomplir el procés de l'asceta.

Un cop desvetllades, aquestes facultats internes de percepció ens permeten copsar realitats que abans ens apareixien com a misteris inexplicables. Ens apropen a una llum que abans entrevèiem només entre tenebres. I per a aconseguir-ho, el sufisme preconitza un elaborat mètode de “despertar gradual” que com els iogues de Naropa fa servir el món oníric.

El sufisme, però, a semblança del budisme tibetà, no és un mètode individualista. Abans d'entrar en aquest camí, l'aspirant ha de trobar un mestre. El mestre ha de ser autèntic i ha d'haver rebut l'autorització d'ensenyar (*ijazah*) d'un altre mestre sufí, en una successió ininterrompuda (*silsilah*) que arribi fins a Mahoma.

Com els budistes tibetans, els sufís també insisteixen que la transmissió de la llum divina del cor del mestre al del deixeble és el que el fa progressar, més que no pas els coneixements que es transmeten de boca a orella. A més el mestre ha de ser estricte en la pràctica de la llei divina i se li demana una exemplaritat religiosa que en altres tradicions no se subratlla tant.

Un dels principis freqüents en les diverses escoles és que el coneixement no es pot aprendre en els llibres. Per això, els aprenents de sufís solien viure llargs anys com a servents domèstics dels seus mestres.

Per exemple, Baha-ud-Din Naqshband Bukhari, que va fundar l'orde *naqshbandi*, va servir el seu primer mestre Sayyid Muhammad Baba As-Samasi, durant 20 anys, fins que Samasi va morir i després va assistir fidelment i amb humilitat exemplar uns quants mestres més durant llargs períodes de temps.

Aquesta etapa de preparació basada en el servei i la compassió - al vell estil oriental - que els aspirants practicaven amb total humilitat durant molts anys, pendents sempre de les decisions del mestre, que decretava sovint inopinadament la seva pròxima labor.

A tall de mostra, l'aspirant a membre de l'orde *mevlevi* servia primer a les cuines d'un hospici per a pobres durant 1.001 dies - i se suposa que les corresponents nits - abans de ser acceptat als cursos d'instrucció espiritual.

I finalment l'aspirant havia de passar 1.0001 jornades més en retir solitari abans d'acabar aquest període d'instrucció.

La semblança del sufisme amb altres formes no islàmiques de misticisme, especialment amb les tradicions de l'Índia, ha estat assenyalada tant pels estudiosos com pels practicants.

Convé notar que és a l'Índia on el sufisme s'ha interessat més per la màgia. Un dels sufis més famosos, Mansur Al-Hallaj (c. 858-922), fou un revolucionari poeta que va acabar executat per les seves agosarades afirmacions pel califa abbàssida Al-Muqtadir.

Al-Hallaj va visitar Sindh per estudiar-hi “màgia índia” i va adoptar molts elements de la filosofia i la cosmogonia de l'hinduisme i fins i tot la creença en la transmigració de l'ànima.

La seva finor i el seu lirisme són notables:

Tú eres el secret amagat del meu enyor,
amagat profundament dins de la meva consciència,
més profundament que un somni.

Eres el meu autèntic amic de dia
i en la foscor el meu company.

També és notable la seva radicalitat. En les seves afirmacions ressona l'eco del shivaisme del Xaixmir:

He renegado la religión de Dios, lo he renegado.
Es un deber para mí, un pecado para los musulmanes

Me esforcé en esperar
Pero mi corazón ¿puede hacer esperar a mi corazón?

Tu espíritu se mezcló a mi espíritu
En la proximidad y la distancia
Pues yo soy Tú como Tú
Tú eres yo y lo que yo quiero.

El sufi intoxicat

Abú Yazid (Bayazid) Bastami, (804-874 o 877) és un altre sufi persa, nascut a Bastam, Iran, l'avi del qual era un zoroastrià convertit a l'Islam. Tres fills seus, Adam, Tayfur i Ali, eren ascetes i Bayazid era el fill de Tayfur.

De la seva infantesa se'n sap poc, però no és estrany que amb el *background* que tenia, el minyó es passés moltes estones sol a casa i també a la mesquita. Això no obstant, no es desentenia del món dels sufis, ans al contrari, i els rebia a casa seva per conversar sobre les seves creences.

La feliç expressió “sufi intoxicat” o “ebri” designa l'asceta que expres-

sa els seus sentiments obertament. Bayazid, es va fer famós per parlar clar, a diferència del famós sufi Junayd, que era un “sufi sobri”, és a dir, que reservava els seus sentiments per a ell mateix, sense manifestar-los a l'exterior.

Per això Bayazid va ser criticat amb duresa quan va començar a parlar obertament, tot i que sense arribar als extrems de Al-Hallaj. Alguns deien que era un heretge a causa de les seves estranyes sortides.

A més, el sufi intoxicat - que era un onironauta expert - es permetia afirmar, per a exasperació dels clergues, que havia viatjat pels set cels en somnis en un viatge similar al venerat *miraj* del profeta Mahoma.

En qualsevol cas, Abú Yazid Bistami va crear una de les escoles més famoses del sufisme, coneguda com Taifuríia, que interpreta que l'experiència més alta d'unificació mística contempla la total transcendència del jo limitat i el descriu com una sèrie de vels que cobreixen i obscureixen, en graus diversos, la nostra naturalesa divina original.

Aquesta visió, de tall obertament hindú o budista, atribueix un caràcter irreal al jo i a totes les nocions a través de les que ens percebem com a sers individuals. Afirmava fins i tot - com el mateix Buda - que l'últim vel - el jo totalment purificat - ha de ser transcendit durant l'experiència més elevada d'unificació.

De tota manera, el sufisme manté el monoteisme islàmic, encara que sigui formalment. Bayazid solia dir que el veritable coneixement d'Al·là només pot arribar a través d'Al·là. I afirmava que els desitjos de renunciar al món, penedir-se i buscar Al·là eren una enginyosa fórmula de l'ego personal per mantenir-se en el centre de l'escenari i arrogar-se fins i tot un poder sobre un déu que en la teologia de Bayazid es desdibuixa una mica, quan afirma:

"He conocido a Dios a través de Dios, e incluso he conocido lo que no es Dios a través de la luz de Dios."

Per a Bayazid, el jo limitat, en desconèixer la seva naturalesa irreal,

manté el seu protagonisme i obstrueix així la possibilitat de la unió mística. Per arribar a aquest grau d'unificació total, el *fana fi Al-lâh*, el sufi ha de renunciar a tot enganxament al jo limitat, encara que l'experiència sigui una gràcia divinament atorgada i no depengui de la voluntat ni de l'esforç personals (val a dir que totes les filosofies del no esforç i de la gràcia, sempre acaben demanant bastants esforços als seus adherents...)

El desenganxament o despreniment dels *nafs* de l'ego - amb totes les seves subtils capes - és condició necessària per accedir, en primer lloc, a la intimitat amb Al·là (el *fana fi Al-lâh*,) i passar a la subsistència en Al·là o *baqa bi Al-lâh*. Les descripcions de Bayazid recorden els "Shiva Sutres":

"Me desprendí de mi nafs como la serpiente se despoja de su piel; luego consideré mi esencia, y he aquí que mi yo: ¡es ÉL!"

Les afirmacions dels mestres de la via de l'embriaguesa han estat sovint malinterpretades, però quan Bayazid va proclamar obertament la seva famosa frase: *Subhana ma azama shani* ("Glorificada sia la meua Majestat"), les seves paraules no eren una declaració de autolloança ni una mostra de vanitat personal. La possibilitat d'una experiència d'unificació mística en aquest món que inclogui la més radical anihilació personal i la unió amb Al·là, no es pot interpretar com un gest de supèrbia.

Els seguidors de la via intoxicada es resignaven a ser incompresos, ja que la seva experiència no es podia expressar amb paraules i si ho feien, creava problemes. En aquest sentit, són especialment clarificadors els passatges en que el mateix Abú Yazid comenta les seves experiències d'ascensió, de les que va derivar el concepte i les interpretacions del *fana fi Al-lâh* i del posterior *baqa bi Al-lâh*. Aquestes experiències segueixen un procés:

"Comenzó con el empequeñecimiento de mi yo oscuro hasta que éste desapareció a consecuencia del encuentro con la luz de la Gloria Divina."

I després passa a un excessos verbals de difícil digestió per als religiosos:

Al-láh me dio las alas de la Majestad,
de modo que volé en las arenas de su Gloria
y contemplé las maravillas de Su obra,
viéndome desvalido, Al-láh me fortaleció con su fortaleza y me
adornó con sus adornos, después, puso sobre mi cabeza la corona
de la munificencia
y abrió la puerta del palacio de la unidad.

Al-láh me dijo entonces:

'iOh Yo!'

y le respondí:

'iOh Señor! no me engañes en mi ego.'

Dijo luego Al-láh:

'iOh Tú!'

y fui enteramente agitado por las agonías de la separación.
Entonces, Al-láh vio sobre mí con su ojo de poder
y me aniquiló por completo en Su esencia.
Vi que yo existía a través de Él y permanecía sin alma ni cuerpo,
como alguien que está muerto,
hasta que Él me resucitó con Su vida y me dijo:

'iOh Tú!'

y sin vestigio alguno de separación en mi conciencia,
emergió de mis labios la respuesta del ser uno:

'iOh Yo!'

Apocalipsis islàmic

Ha quedat ben clar que l'Islam converteix en somni - el somni veritable - en un dels centres de la seva visió i de la seva pràctica. Els actuals musulmans - a diferència dels cristians i fins i tot dels jueus - consideren el “somni veritable” com l'única via, en aquesta època sense profetes enviats per Al·là, per explicar els fenòmens del present i del futur.

En la peculiar mescla de l'islamisme, l'ingredient persa - amb la seva visió eminentment apocalíptica - és determinant. Cert és que també es manté viu en el cristianisme i sobretot en el judaisme, però la seva vitalitat és una evidència en el món islàmic.

La majoria de creients pensen que l'època actual ha contemplat l'acompliment de les profecies de Mahoma referents al combat final i el canvi d'era, marcats pel triomf universal de l'usura, la *riba*. Abu Daud o Abu Dawud (mort 889), recopilador persa de *hadiths* profètics (un terç de les col·leccions canòniques reconegudes pels musulmans sunnites, el *Sunan Abī Dāwūd*.) escriu:

“Arribarà un temps que no podreu trobar ni una persona en el món

que no consumeixi la *riba*. I si algú afirma que consumeix la *riba*, segur que el vapor de la *riba* l'atraparà.”

També creuen que s'ha acomplert una altra profecia, en la que Mahoma declarava que els seus seguidors es dividirien en 73 sectes diferents i que totes seran errònies menys una.

En aquest relliscós context, l'ajut dels “somis veritables” és fonamental. Qui té contínuament aquests somnis és com si tingués una guiatge directe d'Al·là.

En una època que veurà l'arribada de *ya'jooj, ma'jooj* (Gog i Magog de l'Apocalipsi) i el *al-Masih al-Dajjal* (l'Anticrist) i que experimentarà la més gran maldat des dels temps d'Adam, els somnis són una llum per no perdre's. Una visió molt diversa de la judeocristiana i de la del nostre món occidental, però que cal tenir en compte. Com la bruixeria al continent africà, la potència del somni en l'Islam és una dada essencial. I més en els temps que corren.

Abu Huraira (603-681), company de Mahoma i narrador dels *hadthihs* més citats pels sunnites comenta que el Profeta va dir en una ocasió:

“Quan s'acosti el temps (de la fi del món), els somnis d'un creient rarament deixaran de fer-se realitat i el somni d'un creient és una de les 46 parts de la profecia.”

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Hermetisme

Pues en mí, el sueño del cuerpo se había transformado en sobrealta del alma,
la oclusión de mis ojos en una visión verdadera,
mi silencio en una preñez de bien,
y la expresión de la palabra en una progenie de cosas buenas.

Poimandres

En plena època hel·lenística, a l'Egipte sotmès a la dinastia grecomacedònia dels Ptolomeus va sorgir l'"hermetisme", un moviment doctrinal, mig esotèric, mig religiós, que combinava elements egipcis i grecs i tenia com a figura central el déu Hermes, el missatger dels déus, a qui s'invocava amb l'apel·latiu de Trimegíst, "el tres cops gran". El movi-

ment va exercir una profunda influència en la filosofia grecorromana de començaments de l'era cristiana i entre els humanistes del Renaixement i continua present avui a través de diverses societats hermètiques.

Amb el terme “hermetisme” se solen descriure tres conceptes:

- 1) Els ensenyaments i doctrines de l'hermetisme filosòfic.
- 2) Els tractats de ciències ocultes suposadament inspirats per Hermes Trimegist i que són la variant popular del moviment.
- 3) En un sentit més ampli, un conjunt de tendències i pràctiques que coincideixen en punts fonamentals com la creença que existeix una correspondència i una interdependència absolutes entre totes les parts de l'univers, que el cosmos és un organisme viu i que l'home és un microcosmos que pot accedir a diferents nivells de consciència mitjançant la gnosi (el coneixement), entesa com un nou naixement iniciàtic a una saviesa perenne i immemorial.

La Càbala jueva va retornar a la tradició hermètica en la que s'havia gestat, quan després de l'oblit dels temps medievals, el *Corpus Hermeticum* es va reintroduir a Occident el 1460, quan el monjo Leonardo da Pistoia va portar-ne un exemplar a Pistoia perquè el traduís l'erudit Marsilio Ficino, coneixedor de llengües antigues.

Ficino es va quedar impressionat amb aquella descoberta i tot seguint les opinions d'alguns savis jueus i d'altres autors renaixentistes, va considerar que el text era contemporani de Moisès i li va atribuir un origen egipci.

Amb l'aura mítica que embolcallava aquell sorprenent tractat, l'impacte del *Corpus* en el pensament del moment fou molt considerable.

L'humanista Giovanni Pico della Mirandola el va valorar altament, fins al punt d'incloure l'hermetisme en la seva visió sincrètica del món que

combinava el platonisme, el neoplatonisme, l'artistotelisme i la Càbala.

Més tard, l'erudit jesuïta Athanasius Kircher va desenvolupar el concepte, afegint-hi elements dels misteris òrfics i de la mitologia egípcia, això sí, interpretats a la seva personal manera, com per exemple la seva peculiar visió dels jeroglífics egipcis que Champollion posteriorment va desacreditar per sempre.

Els estudiosos, però, situen la redacció del *Corpus hermeticum* entre el segle I el III. Alguns en fan una creació de l'escola d'Ammoni Saccas (veure el capítol “Neoplatonisme”).

En qualsevol cas, se sol incloure dins del moviment de recuperació intel·lectual i sincrètica del pensament pagà que es va estendre amb èxit durant un temps en l'Imperi romà en el curs del segle II de la nostra era.

Altres exemple d'aquesta represa cultural pagana serien la filosofia neoplatònica, els Oracles Caldeus, la literatura òrfica i pitagòrica tardana i molts elements del mateix gnosticisme, tant en ambienta pagans, com jueus i cristians. En tot cas, el *Corpus* ja apareix citat en les polèmiques anticristianes des del segle III.

Però segons afirma sense ambatges la tradició el seu origen és immemorial, ja que el va redactar el mateix i mític Hermes Trismegist. Aquest personatge, originàriament, era una simple transfiguració del déu egipci Thot, però que més tard s'identificà amb un savi antic, fundador de l'alquímia i d'altres ciències.

El *Corpus hermeticum* és sens dubte el text de referència del moviment. És una col·lecció de 24 textos sagrats, redactats majorment en forma de diàlegs escrits en grec, que contenen els principals axiomes i creences de l'hermetisme.

En el *Corpus* Hermes Trismegist instrueix un deixeble perplex en alguns punts de la saviesa oculta. Aborda i exposa temes com la natura-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

lesa de la divinitat, el sorgiment del cosmos, la caiguda de l'home del paradís, així com les nocions de Veritat, Bé i Bellesa.

El fet que la filosofia hermètica es presenti a través del somni no és un mer artifici literari. És totalment intencionat.

El seu caràcter visionari fa de l'hermetisme un corrent íntimament relacionat amb el son i el somni. La seva filosofia està sempre impregnada d'una particular qualitat onírica, d'un inconfusible aroma de somnis.

Figure 4

El *Corpus* comença amb la revelació de Poimandres, el pastor d'homes (un dels epítets del déu dels gnòstics i els neoplatònics) a Hermes Trismegist en un somni. Diu el Llibre I:

“Un día que había comenzado a meditar sobre los seres, y que mi pensamiento volaba en las alturas mientras mis sentidos corporales estaban atados como les ocurre a aquellos a los que vence un pesado sueño traído por exceso de alimento o por una gran fatiga del

cuerpo, me pareció que ante mí se aparecía un ser inmenso, más allá de cualquier medida definible que, llamándome por mi nombre, me dijo:

- ¿Qué es lo que quieres oír y ver, y aprender y conocer por el entendimiento?

- ¿Quién eres? - le pregunté.

- Yo soy Poimandrés - respondió - el *Noûs* de la Soberaneidad Absoluta. Sé lo que quieres y estoy contigo dondequiera.

Y yo dije: - Quiero ser instruido sobre los seres, comprender su naturaleza, conocer a Dios. ¡Cómo deseo saber! - dije.

A su vez, me respondió: - Guarda bien en tu mente todo lo que quieres aprender y yo te enseñaré.

Con estas palabras transformó su apariencia y todo se desveló instantáneamente ante mí y contemplé una visión sin límites, todo vuelto luz, serena y alegre, y habiéndola visto, me quedé enamorado de ella. Y poco después, sobrevino una oscuridad terrorífica y sombría, que se dirigió hacia abajo enrollándose en espirales tortuosas, semejante a una serpiente según me pareció. Luego esta oscuridad se convirtió en una especie de naturaleza acuosa, agitada de una manera indecible, que exhalaba un humo como el que sale del fuego, y producía una especie de sonido, un gemido indescriptible. Después brotaba de ella la llamada de un grito inarticulado, tal que yo lo comparaba con el sonido del fuego, al mismo tiempo que, saliendo de la luz, el Verbo santo vino a abrazar la Naturaleza, y un Fuego sin mezcla se lanzó fuera de la naturaleza acuosa hacia lo alto, hacia la región sublime; era ligero y vivo y activo al mismo tiempo; y el Aire, siendo ligero [también], siguió al soplo ígneo, elevándose hacia el Fuego a partir de la Tierra y el Agua, de manera que parecía suspendido del Fuego. La Tierra y el Agua permanecían en su lugar, ambas íntimamente mezcladas entre sí, tanto, que no se distinguían: y eran incesantemente movidas bajo la acción del soplo del Verbo que se encontraba por encima de ellas, según el oído percibía."

Poimandres descriu la condició humana, sotmesa al desig i al son:

Son i Somnis. I.2 - Fonts

“Por eso el hombre, solo entre todos los seres que viven sobre la tierra, es doble: mortal por su cuerpo, inmortal por el Hombre esencial. Aunque en efecto sea inmortal, y tenga imperio sobre todas las cosas, padece la condición de los mortales, sujeto como está al Destino. Por esto, aunque esté por encima de la armonía de las esferas, se ha vuelto esclavo dentro de ella. Él es andrógino porque procede de un padre andrógino, y no duerme porque viene de un ser que vela, pero no por ello deja de ser vencido por el deseo y el sueño.”

Presenta después una interessant observació:

“Así pues, la sensación y la inteligencia, entrelazadas, confluyen en el hombre, pues para poder pensar se requiere de ambas, sensación e inteligencia. Pero ¿no se podría pensar en una intelección sin el concurso de la sensación, como cuando en sueños imaginamos visiones?

A mí me parece, que, nacidas ambas energías en la visión del sueño, se despiertan precisamente por la sensación, y una parte de la sensación va al cuerpo y otra al alma, y cuando ambas partes de la sensación concuerdan entre sí, se expresa nuevamente el pensamiento, parido por la inteligencia.”

Poimandres ataca la dormició de l'home:

“¡Oh pueblos! ¡Vosotros, hombres nacidos de la tierra, entregados a la embriaguez, al sueño y a la ignorancia del Dios: volved a la sobriedad, suspended la borrachera, pues estáis hechizados de un sueño irracional!”

I hi contraposa una filosofia del despertar:

“Y comencé a predicar a los hombres la belleza del temor de Dios y del conocimiento: 'Oh pueblos, hombres nacidos de la tierra, vosotros que os habéis abandonado a la embriaguez, al sueño y a la ignorancia de Dios, sed abstemios, cesad de revolcaros en la crápula, hechizados como estáis por un sueño de bruto'.”

Hermes Trimegist, durant el diàleg, experimenta una reveladora trans-

formació que té lloc, significativament, dins d'un somni:

“Yo grabé en mí mismo el don de Poimandrés y sentí una alegría extrema por haber sido colmado así de lo que deseaba. Pues en mí, el sueño del cuerpo se había transformado en sobrealerta del alma, la oclusión de mis ojos en una visión verdadera, mi silencio en una preñez de bien y la expresión de la palabra en una progenie de cosas buenas. Y todo me sucedió porque había recibido de mi *Noûs*, es decir de Poimandrés, el Verbo de la Soberaneidad Absoluta. Y heme aquí pues, colmado del aliento divino de la verdad.”

El somni en l'hermetisme no és negatiu. D'una manera discreta, el *Corpus* deixa anar pistes per als onironautes. El conreu del somni i el son, doncs, és una eina útil per al despertar.

El tractat conclou :

“Por lo mismo, todo viviente es inmortal, y por encima de todos el Hombre, porque es capaz de recibir a Dios y porque es capaz de entrar en la realidad de Dios. Porque Dios sólo conversa con este ser vivo, de noche en sueños, de día por símbolos, y por todo tipo de medios le predice el porvenir, por las aves, por las entrañas, por inspiración, por la encina. Por donde el hombre se confía en interpretar el pasado, el presente y el porvenir.”

Però no tot són flors i violes en el jardí hermètic. No cal oblidar que l'hermetisme és el que en podríem dir una “filosofia de poder”. La seva finalitat última és el coneixement diví i per aconseguir-ho es val del ritual teúrgic i no sols de simples raonaments i intuïcions, com fan moltes creences i filosofies.

L'hermetisme fa servir la màgia per conèixer i dominar les forces còsmiques, però no és una màgia vulgar, dirigida a fer el bé o el mal segons la voluntat del mag, sinó d'un poder derivat de la recepció del *noûs*, el coneixement que pot acostar el teurg-filòsof a la naturalesa divina de la creació.

A nivell pràctic, el poder basat en la simpatia còsmica aconsegueix, a

Son i Somnis. I.2 - Fonts

l'estil teúrgic de Jamblic o Procle, animar estàtues i crear imatges divines, tot insuflant-los l'alè vital. L'home pot modelar els seus déus amb els seus propis trets facials i fer estàtues capaces de conèixer el futur, generar somnis endevinatoris, crear i guarir malalties i influir sobre l'estat d'ànim, segons la naturalesa i mèrits del practicant. Així l'home s'apropa a Déu imitant la divinitat en el seu acte creador.

En el Renaixement, la tradició hermètica es fon amb part dels corrents neoplatònics i el cristianisme incipient durant els tres primers segles. Després, en el Renaixement, es fon de nou amb el catolicisme, el cisma luterà i la Càbala cristiana, a través dels filòsofs (platònics i hermètics) i els mags del Renaixement i el Barroc, però en cap d'aquestes fusions es difumina l'esquelet de la seva personal filosofia ni l'atractiu de la seva operativitat.

Per això l'hermetisme inspirarà, per la seva potència seductora, molts corrents ocultistes decimonònics. El seu univers viu i la seva exaltació de l'esperit humà serviren el segle XIX per al mateix que van servir durant el Renaixement: perquè molts personatges extravagants i rebels s'enfrontessin al mecanicisme, el materialisme i el racionalisme militant imposat per l'academicisme aristotèlic o positivista i per la Il·lustració.

Convé citar la tesi de la historiadora i autora Frances Amelia Yates (1899-1981), estudiosa de l'esoterisme occidental. Va escriure extensivament sobre ocultisme i les filosofies neoplatòniques del Renaixement.

Les seves obres *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition* (“Giordano Bruno i la tradició hermètica”) (1964), *The Art of Memory* (“L'art de la memòria”) (1966), i *The Rosicrucian Enlightenment* (“La Il·lustració rosacreu”) (1972) situen la filosofia hermètica com un dels motors propiciadors de l'adveniment de la ciència moderna el segle XVII i sostè que el misticisme, la màgia i el gnosticisme, superant l'Edat Mitjana, van construir el nou model d'Occident. Yates suggereix que el sacerdot itinerant Giordano Bruno fou executat el 1600 per haver adoptat

la tradició hermètica, no per les seves idees còsmiques. En tot cas és innegable el paper central de la màgia en el naixement de la ciència i la filosofia modernes.

No entrarem en les nombroses crítiques a les seves teories, però cal remarcar el sòlid coneixement de Yates de la màgia natural renaixentista i barroca, i de la seva exaltació de l'home i la seva intervenció en el món físic, que defineix, amb molts matisos, la filosofia hermètica.

No resulta fàcil distingir l'hermetisme filosòfic (de caire místic) de l'hermetisme tècnic (màgic i ocultista), però sabem del cert que els filòsofs hermètics coneixien i practicaven les arts sagrades de l'època, com l'astrologia i sobretot l'alquímia i algunes varietats de la màgia cerimonial greco-egípcia, en la que la onironàutica i la oniromància tenien un paper destacat.

Això no obstant, cal considerar l'hermetisme com un constructe filosòfic, una amalgama de estoïcisme, neoplatonisme, neopitagorisme i un xic d'aristotelisme, això sí, amb finalitats “pràctiques”. La fita de tot bon hermetista és aconseguir la comunió amb la divinitat per mitjà de la revelació teúrgica, la recepció del *noûs* diví o la palingenèsia.

Convé assenyalar els hermetistes fan servir l'endevinalla, el joc de paraules, el simbolisme i la metàfora per amagar la informació en temps poc propicis i revelar-la només als iniciats.

La Hypnerotomachia Poliphili

Com a il·lustració del tarannà hermètic, no podem deixar de citar un dels llibres més bonics i singulars del Renaixement italià, la “Hipnerotomàquia de Polifili”. Aquest títol artificiosament està format amb els mots grecs *hipnos*, “son”, *eros*, “amor”, i *maqué*, “combat”, i es podria traduir com “El combat d'amor en somnis de Polifi” (nom, al seu torn, format pels mots grecs *polloi*, “moltes coses”, i *filos*, “amic”).

El llibre va ser imprès per Aldo Manucio a Venècia el desembre de 1499. És molt apreciat pels bibliòfils com un dels més bells volums dels primers dies de la impremta. La tipografia és famosa per a la seva qualitat i la seva claredat; Aldo Manucio la va treballar conjuntament amb Francesco Griffo. Està il·lustrat amb 174 exquisides xilografies atribuïdes a Andrea Mantegna. L'obra és anònima, però en un acròstic en l'italià original es pot llegir POLIAM FRATER FRANCISCVS COLVMNA PERAMAVIT (“El germà Francesco Colonna ha estimat apassionadament Pòlia”). Cal notar que l'enamoradís venecià (1433/1434-1527) era un sacerdot dominicà que gaudia de l'envejable privilegi de poder viure fora dels murs del convent. El llibre també s'ha atribuït a Leon Battista Alberti i amb posterioritat a Llorenç de Mèdici.

Però l'atribució de l'autoria a Colonna sembla prou consistent, ja que a més del “Somni de Polifili”, tornà a tocar el tema en el poema èpic en italià anomenat “Somni de Delfili” (*Delfili Somnium*), on també juga amb el títol: aquí es tracta de l’“amic de la claredat” (*délos* en grec). El poema restà inèdit durant la seva vida i es va publicar a la tardana data de 1959. La “Hipnerotomàquia” comença advertint que en ella

“es mostra que totes les coses humanes no són sinó un somni i moltes altres coses dignes de coneixement i de record.”

En una al·legoria misteriosa, Polifili persegueix la seva estimada Pòlia (que oportunament significa “Moltes coses”) a través d'un entorn elaboradament oníric. El romanç segueix la tècnica del redactat en clau del *trobar clus* dels trobadors, que encara es conreava el *Quattrocento* i planteja endevinalles constants, tant en la imatge com en el text. Aquesta obra inclassificable s'ha considerat tant un tractat d'arquitectura com un llibre pornogràfic, a causa de les seves sensuals i minucioses descripcions del cos femení. I pel que fa als símbols que hi apareixen, el mateix Carl Jung creia que les imatges oníriques de Polifili presagiaven la seva teoria dels arquetips. Potser no anava mal encaminat. Més enllà de la seva aparent capriciositat, l'obra es podria considerar una de les mostres més subtils de l'art oníric hermètic. En realitat el text proposaria una guia per als onironautes que assagen el clàssic tema de la “núvia dels somnis” (l'examinem al capítol “Esperits”) segons l'antiga tècnica xamànica del somni dins del somni.

Però la “ Hipnerotomàquia” no és una obra transparent. Està escrita amb una aparent barreja de llatí i italià, ple de neologismes grecollatins sense cap explicació; també conté nombroses parts en italià i s'inclouen mots en àrab, grec i hebreu a les il·lustracions. Tot plegat sembla fet a propòsit per descoratjar l'investigador. Perquè a sobre està amanit amb un estil descriptiu, carregat de superlatius i de referències a la mitologia i a la geografia clàssiques.

Citem el resum que fa el mateix autor amb un italià macarrònic, que no cal traduir, ja que sembla talment un català estrafet del programa “Polònia” o el poema anònim popular “in un castello perduto” que circula-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

va per les escoles els casposos anys del franquisme:

"Lector si tu desideris intendere brevemente quello che in quest'opera se contiene, sapi che Poliphilo narra havere in somno visto mirande cose, la quale opera ello per vocabulo graeco la chiama pugna d'amor in somno.

Ove lui finge havere visto molte cose antiquarie digne di memoria, et tutto quello lui dice havere visto di puncto in puncto et per proprii vocabuli ello describe cum elegante stilo, Pyramide, Obelisci, Ruine maxime di edificii. La differentia di colonne la sua mensura, gli capitelli, base, epistyli, cioè trabi recti, trabi inflexi, zophori, cioè frisia, coronice cum gli suoi ornati.

Uno magno cavallo. Uno maximo elephanto. Uno colosso, una porta magnifica, cum le misure et li suoi ornamenti, uno spavento, li cinque sentimenti in cinque Nymphe uno egregio bagno, fontane, el palatio della regina che è el libero arbitrio. Uno regio pasto et superexcellente. La varietate di zoie overo petre pretiose et la sua natura. Uno gioco de scachi in ballo a tre misure de soni. Tre giardini, uno di vitro, uno di seta, uno in laberyntho che è la vita humana uno peristyllo latericio. Ove in medio era expressa la trinitate in figure hieroglyphe, cioè sacre sculpture aegyptie.

Le tre porte in quale lui rimanse Polia come era di habito et habitudine. Polia el conduce a mirare quatro triumphii mirandi di Iove, le amorse deli Dei. Quelle di poeti, l'affecto et effecto d'amore vario. El triumpho di Vertumno cum Pomona. El sacrificio all'antica di Priapo, uno maraveglioso tempio per arte descripto. Ove furon facti sacrificii cum mirabili riti et religione.

Come Polia et lui andorono allo littore aspectare Cupidine, ove era uno tempio destructo. Nel quale Polia suade a Poliphilo el vadi intro a mirare le cose antiche. Et quivi vide molti epitaphii, uno inferno depincto di musaico. Como per spavento de qui se parti et vene da Polia.

Et quivi stanti vene Cupidine cum la navicula da sei Nymphe remigata. Nella quale ambo intrati, Amor fece vela cum le sue ale. Et quivi dagli Dii marini et Dee, et Nymphe et monstri li fu facto

honore a Cupidine, giunseron all'insula Cytherea, la quale Poliphilo distinto in boschetti, prati, horti, et fiumi, et fonti plenamente la describe, et li presenti fu fatti a Cupidine et lo accepto dalle Nymphe, et come sopra uno carro triumphante andorono ad uno mirando theatro tuto descripto.

In mezo del'insula. Nel mezo dil quale è il fonte venereo di sete colonne pretiose, et tutto che ivi fu facto, et venendo Marte d'indi se partirono et andorono al fonte, ove era la sepultura di Adone.

Et qui narrano le Nymphe lo anniversario che in memoria faceva Venere. Suadeno poscia le Nymphe a Polia che la narri la sua origine et el suo inamorare. Et questo nel primo libro.

Nel secondo Polia narra el suo parentato, la aedificatione de Tarviso, la difficultate del suo inamoramento, et lo foelice exito, et compita la historia cum infiniti et dignissimi accessorii et correlarii, al canto dilla philomela se sveglie. Vale."

Per si no ha quedat prou clar, adjuntem a continuació una breu síntesi de la trama, que té un final filosòfic que inevitablement ens porta novament a la bellugadissa papallona del gran filòsof taoista Zhuang Zu.

La història comença amb Polifili en un lloc desert. No pot dormir perquè la seva estimada Pòlia l'ha deixat, però entra a poc a poc en el son i va a parar a una selva. Allí es torna adormir i a somiar (Veure "Somnis

Son i Somnis. I.2 - Fonts

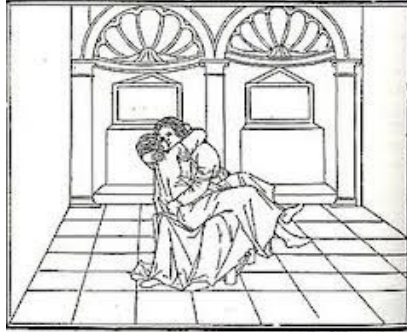
dintre somnis”). En aquest segon somni es perd, es troba dracs, llops i donzelles i una ampla varietat d'obres arquitectòniques. Després, unes nimfes se l'emporten a la presència de la seva reina, que li demana que declari el seu amor per Pòlia. Encabat, dues nimfes el guien fins a tres portes. Polifili tria la tercera porta i descobreix la seva estimada. Llavors vénen més nimfes que els acompanyen al temple de Venus perquè hi consagrin la seva unió.

Pel camí es troben processons triomfals que celebren l'enllaç dels amants. Després els duen a la illa de Citera en una barca menada per Cupido i contemplen una altra processó triomfal en honor seu. Aquí la narració s'interromp i apareix una segona veu: ara és Pòlia qui descriu des del seu punt de vista l'”hipnerotomàquia”. Al final besa Polifili per tornar-lo a la vida i aquest continua el seu relat. Pòlia rebutja Polifili, però Cupido se li apareix en un somni i li diu que faci un altre petó a Polifili, que ha caigut a terra com mort. Venus beneeix el seu amor i els amants per fi s'uneixen.

Però quan Polifili, ple d'alegria, es disposa a prendre per fi Pòlia en el seus braços, aquesta s'esfuma amb una frase digna de Verdi: “O, Polifilio caro mio amante”. Polifili es desperta... i és l'alba del primer de maig de 1467, i es troba a la ciutat de Treviso. El somni s'ha acabat i Polifili “és ple a vessar d'una dolça i loquaç il·lusió”. Tot ha estat una fantasia, un somni...

Hermetisme

A la porta d'entrada de l'onírica cambra alquímica, figura la dita en llatí:

Dormiens vigila - "Estigues despert quan dorms".

Somnis alquímics

Un aspecte relativament poc estudiat de l'alquímia és la seva íntima connexió amb el son i els somnis. Els alquimistes, més "psicocòsmics" que espiritualistes, valoren altament el somni i l'expandeixen fins a la magnitud de l'univers.

La imatge del Heinrich Khunrath (ca. 1560–September 9, 1605), or Dr. Henricus Khunrath as he was also called, was a physician, hermetic philosopher, and alchemist. His most famous work on alchemy is the *Amphitheatrum Sapientiae Aeternae* (Amphitheater of Eternal Wisdom), a work on the mystical aspects of that art, which contains the oft-seen engraving entitled "The First Stage of the Great Work," better-known as the "Alchemist's Laboratory."

The image, called *The First Stage of the Great Work* , or *The Alchemist's Laboratory* , is roughly divided into three areas; the oratory to the left, the laboratory to the right, and the musical and working table as well as the bed in the middle. To exemplify the nature of the work, a closer description and interpretation of the room and its contents will follow. The ensuing description of how such a room can be created follows the so called inner or spiritual alchemical path, but its use encompasses also other paths.

Furthest away in the picture, we see an open door and a bedroom behind. The inscription on the arch above, *DORMIENS VIGILA* – *Awake while sleeping* – clearly states what should ever be focus of the alchemist. This is because the opus continues all the time and many revelations will occur in the dreams, if the alchemist has a wake consciousness. In a larger perspective this also alludes to the ever present conscious that never dies, constant weaving and dancing through the dream of life. This is sometimes described as the third condition of being, existing between the states of sleep and awake, and imperfectly termed as rapture. It is from this condition that the fine arts seek to express and mirror the beauty of Eternity, in which presence the alchemist works. Khunrath, as did all the alchemical masters, chose his words well so that only ... both with and without instrumental help, 'awake as well as asleep or in dreams. so that only the uninitiate d would misinterpret his meaning.

Així, no sols el sospitós fum de l'encenser de l'esquerra, sinó també que la làmpara que presideix la sala és una fulla de cànnabis...

But we know the tradition of cannabis incense use, especially by the Scythians in tents. Heinrich's cant, "ascending smoke, sacrificial speech acceptable to God," harkens back to the Akkadian Counsels of Wisdom ; from ancient Mesopotamia, "Sacrifice and (pious) utterance are the proper accompaniment of incense." Khunrath declared the entrance to eternal wisdom could be gained "Christiano-Kabally, divino-magically and even physio-chemically." He revealed the secret transforming substance was a red gum, the "resin of the wise ." Concerning the nature of the Stone Khunrath wrote:

"[The] Cabalistic habitaculum Materiae Lapidis was originally made

Son i Somnis. I.2 - Fonts

known from on high through Divine Inspiration and special Revelation, both with and without instrumental help, 'awake as well as asleep or in dreams' (...) one could perfectly prepare our Chaos Naturae in the highest simplicity and perfection through a special Secret Divine Vision and revelation, without further probing and pondering of the causes So work even in the laboratory by thyself alone, without collaboration or assistants, in order that God, the Jealous, may not withdraw the art from thee, on account of thy assistants to whom He may not wish to impart it."

Moltes obres d'alquímia es presenten significativament com somnis. Més que un recurs literari, és una clara pista de la naturalesa onírica de moltes operacions "químiques" descrites en els tractats.

When the place of the dream is no longer the separated soul but the soul of the world, when the dream is no longer the "viscosity" of appearances, but instead the virgin nature in its secret purity, then for the awakening of the Gold, the appropriate spiritual methods can intervene: "Who dreams?" it is asked; and the stone itself proclaims the Divine Name.

The *lumen naturae* The Logos, the creative word of God, inspires our unconscious and animates our dreams. Alchemical texts say, "He 'learns' the *lumen naturae* through dreams," and "As the light of nature cannot speak, it buildeth shapes in sleep from the power of the word (of God)." Not limited to giving shape solely to our night dreams, the *lumen naturae* also interpenetrates and materializes itself into and shapes our shared waking dream, literally orchestrating the situations we find ourselves in during the course of our life. Because it is not bound to the laws of linear time and third-dimensional space, the *lumen naturae* is always extending and expressing itself everywhere.

No podem penetrar en el laberint dels somnis alquímics en aquestes pàgines, només n'indiquem la innegable existència a través d'alguns exemples:

Three Dreams on the Transmutations of Metals by Giovanni Battista Nazari. This remarkable book written in the last half of the 16th century is an elaborate extended allegory in the form of three

dreams. Through these the author is taken on strange journeys in which he meets various symbolic figures who lead him to realise the errors, deceptions and falsehoods of alchemy. He is guided by Bernard of Treviso towards an understanding of where the alchemical truth lies. This is one of the key allegories of alchemy. It appeared very early in alchemical publishing. Although written in Italian and never translated into Latin, this work must have influenced the explosion of the allegorical alchemy that appeared in the early 17th century. It draws upon the *Hypnerotomachia* (Dream of Poliphilus) printed in 1499, Nazari having the same fascination for elaborate descriptive detail of architecture and landscape. obscure work.

The Work of John Dastin: (fl. c.1288-c.1334)[2] was an English alchemist of the fourteenth century. Nothing is known of his life beyond the texts which are attributed to him

Not yet full sleping, nor yet full waking,
But betweene twayne lying in a trauince;
Halfe closed mine Eyne in my slumbering,
Like a Man rapt of all cheer & countenance;
By a manner of weninge & Rememberance
Towards Aurora, ere Phoebus uprose,
I dreamed one came to me to doe me pleasaunce
That brought me a Boke with seven seals close.

2. Following upon I had a wonderfull dreame,
As semed unto my inward thought,
The face of him shone as the Sun-beame:
Which unto me thys hevenly Boke brought,
Of so greate Riches that yt may not be bought,
In order set by Dame Philosophie,
The Capitall and the flowrishing wrought
By a wife prince called Theologie.

The Fountain of the Lovers of the Science, composed by John Fountain of Valencienn in the County of Hainault. Lyons 1590. early alchemical allegory (thought to have been composed in the 15th century) is found in MS. Sloane 3637 in the British Library (a 17th century manuscript). This work was published in French in various editions, the earliest of which I have seen being issued at

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Paris in 1561, though the Sloane manuscript refers to the edition published at Lyon in 1590. A. McLean.]

"It was in the time of the month of May, when one should bury sorrow and care, that I entered into an orchard, whereof Zephyrus was the gardener. When I passed before the Garden, I was not clothed in silk, but arrayed in sorry garments, that I might not in public appear naked; and diverting myself with a desire to chase away unpleasant thoughts, I heard an harmonious song of many grateful birds. Then I beheld the entrance of the garden which was shut, but as I judged by my sight, Zephyrus soon opened it. He afterwards retired, seeming thereby as if he had not done it. And when I saw the manner of it, I retired a little back, and afterwards I entered in. My teeth not having eaten for a day I was very dry and hungry. But I carried bread with me, which I had saved for a week. Then I perceived a fountain of very clear, pure and fine water, which was under a hawthorn tree. I joyfully sat down by it, and made me pottage of my bread. Then after eating I fell asleep within this pleasant orchard. And according to my apprehension, I slept long enough for the pleasure which I took, being in the dream which I dreamed. You now may know it from my dream, and I after found it a fiction. It is true that methought two comely Ladies with beautiful looks, seeming like the daughters of a King, in respect of their noble atire, came softly towards me, and I humbly saluted them, saying to them, Glorious Ladies, God save you both bodies and souls, May it please you to tell me your names, do not ye deny me this. One answered very courteously. Friend my name is Knowledge...

On the Philadelphian Gold.(from The Theosophical Transactions of the Philadelphian Society, magazine (four appeared in 1697) edited by Francis Lee, cunyat of mystic Jane Lead who was the major figure behind the Philadelphian Society. Most of the articles were without credit or pseudonymous (probably written by Francis Lee or his colleague Richard Roach). Among these is this interesting dialogue which discusses the idea of the spiritual or Philadelphian gold. A Conference betwixt Philochrysus and Philadelphus On the Philadelphian Gold.

Philochrysus: I cannot but believe my senses. You shall not easily persuade me out of them. For if they deceive me, I can be certain of nothing.

Philadelphus: Be not afraid: you may keep your senses still for me. Since the senses deceive none; but it is the judgment which is made upon them that may be erroneous. Take care therefore that you judge not amiss, and think that to be in the object itself which is nothing but an impression produced by it upon the sensory. But tell me, do you ever dream?

Philochrysus: Yes I do.

Philadelphus: You may then remember how you thought that you have seen, felt and handled various objects which have vanished away as soon as you awakened.

Philochrysus: I do. And particularly I call to mind, how I have sometime thought myself to be rolling among bags of gold. So that it has been no small trouble to me to find myself undeceived in the morning.

Philadelphus: Forget not this. The application will not be difficult, and very nearly concerns you, my friend. Philochrysus, you are in a dream at this very instant, and you will certainly find yourself undeceived in the morning, when your senses that are now locked up in sleep shall recover themselves.

Philochrysus: In a dream say you? Nay, then the whole world is a dream. All that I do is dream and fancy, and whatever I behold or handle is but a shadow. Will you make all the world beside yourself to be in a dream? Will you make all the hurly-burlies in it, all the traffickings, negotiations, and wars, with all manner of transactions, private and public, civil and religious, to be nothing more but the sportive imaginations of the night? Will you make nothing to be real or substantial of what is seen, felt, heard or understood by us poor mortals? Sure, Philadelphus, you are no sceptic.

Philadelphus: No, I am an eclectic. But yet I have found the good of scepticism, as to many things that you believe. And if it go not too far, it is the foundation of all solid knowledge, natural, political or divine. Wherefore, however strange it may appear to you, it is not very far from the truth, to say that this world, with all that is in it, is but a dream or a shadow when compared with the invisible worlds. I am afraid to press you too much with these matters, and

Son i Somnis. I.2 - Fonts

therefore I only said it is not very far from the truth to say so, but the indubitable records wherein in manifestly the finger of God, would bear me out, if I should say that it is the very truth itself. Search into these and you will find enough to open your eyes and let you see that the form of this World passeth away, and that all that belongs to it is no more than as a vision of the night, which flies away with the day break. My thoughts have been formerly the same with yours: the poisoned cup from the hand of the Fair Harlot, whom I have mentioned to you, cast me into a deep sleep. And in it I remember, I had just the same dreams which you have now. I thought terrestrial gold was as substantial as you imagine it to be, and of the celestial gold I had no manner of apprehension; but was contented to look on it as a figure and not as a substance. But I was roused out of my sleep by a swift messenger out of the Heavenly Philadelphia, upon which all the enchanted scenes of the night immediately fled away, and I awakened recovering the senses which had been before chained up, and then I quickly perceived my errors. Ah! Philochrysus! Awake! Awake! There stands now at your right hand one of the citizens of that beautiful city, who holds before him a medal made of the same gold, which he would present to you, if you would but suffer your eyes to be opened, and would not hold so fast the shadow.

Philochrysus: What mean you to do with me? Oh! A little more sleep, a little more slumber, a little more of this worlds, and then I awake. Disturb me not.

Philadelphus: He talks in his sleep. Ho! Ho! Philochrysus. You will not yet be awakened I find. I will therefore for a little time grant you your hearts desire, and this once, suppose that you are not asleep while you sleep, but that your dream is a reality, and all the conclusions that you have made from the exercise of your outward senses to be true. For by parity of reason (even granting what you say) as you do conclude the terrestrial gold to be true, real and substantial, I do conclude the celestial to be so, and much more so."

Here the father sweats profusely,
while oil and the true tincture of the sages flow forth from him.

Sous le nom de Lamspring (ou Lamsprinck ou Lamspring) apparaît à la fin du XVIe siècle, un poème alchimique en allemand accompagné de quinze emblèmes.

Here the Father sweats on account of the Son,
And earnestly beseeches God,
Who has created everything in His hands,
Who creates, and has created all things,
To bring forth his Son from his body,
And to restore him to his former life.
God hearkens to his prayers,
And bids the Father lie down and sleep.
Then God sends down rain from heaven
To the earth from the shining stars.
It was a fertilizing, silver rain,
Which bedewed and softened the Father's Body.
Succour us, Lord, at the end,
That we may obtain Thy gracious Gift!

Psychology and Alchemy Jung argues of the symbolism of Alchemy

Son i Somnis. I.2 - Fonts

as intimately related to the psychoanalytical process. Using a cycle of dreams of one of his patients he shows how the symbols of the Alchemists occur in the psyche as part of the reservoir of mythological images drawn upon by the individual in their dream states. Jung analogy between the Great Work of the Alchemists and the process of reintegration and individuation of the psyche in the modern psychiatric patient:

"When the alchemist speaks of Mercurius, on the face of it he means quicksilver (mercury), but inwardly he means the world-creating spirit concealed or imprisoned in matter. The dragon is probably the oldest pictorial symbol in alchemy of which we have documentary evidence. It appears as the Ouroboros, the tail-eater, in the Codex Marcianus, which dates from the tenth or eleventh century, together with the legend 'the One, the All'. Time and again the alchemists reiterate that the opus proceeds from the one and leads back to the one, that it is a sort of circle like a dragon biting its own tail. For this reason the opus was often called *circulare* (circular) or else *rota* (the wheel). Mercurius stands at the beginning and end of the work: he is the *prima materia*, the *caput corvi*, the *nigredo*; as dragon he devours himself and as dragon he dies, to rise again in the *lapis*. He is the play of colours in the *cauda pavonis* and the division into the four elements. He is the hermaphrodite that was in the beginning, that splits into the classical brother-sister duality and is reunited in the *coniunctio*, to appear once again at the end in the radiant form of the *lumen novum*, the stone. He is metallic yet liquid, matter yet spirit, cold yet fiery, poison and yet healing draught - a symbol uniting all the opposites."

Paracels

El que el somni mostra és l'ombra de la saviesa que hi ha en l'home,
encara que quan està despert no en sàpiga res.
I no ho sabem perquè perdem el nostre temps en coses externes i moridores,
i dormim per respecte al que és real en el nostre interior.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Paracels (Philippus Aureolus Theophrastus Bombastus von Hohenheim, 1493-1541) metge, botànic, alquimista i astròleg, és un dels pensadors més originals d'Occident. "Paracelsus" significa "igual o més gran que Cels" i faria referència al gran enciclopedista romà Cornelius Celsus, del segle I, famós pels seus tractats sobre medecina, tot i que es donen altres explicacions del nom.

Com a metge de principis dels segle XVI, presenta una afinitat natural amb les filosofies hermètica, neoplatònica i pitagòrica que es van recuperar en el Renaixement. La seva visió, de rels clarament neoplatòniques, és a la vegada nova i tradicional, una personal combinació d'alquímia medieval i de Càbala, hermetisme i fins i tot gnosticisme. Aquests corrents comparteixen una sèrie de conceptes que recupera Paracels:

- △ La creació a través de la corrupció.
- △ El famós axioma "el que és a dalt és com el que és a baix".
- △ La creença en un univers bisexual, homogeni, hilozoic.
- △ Una teoria cíclica del temps.
- △ Un animisme que s'aproxima al panteisme.

"No hi ha res corpori que no dugui un esperit vivent amagat dintre seu. I no sols allò que té vida, s'agita i es mou, com els homes, els animals, els cucs a la terra, els ocells al cel i els peixos a l'aigua, sinó totes les coses que tenen cos i substància."

El cosmos es reflecteix en el microcosmos humà. Diu al "Llibre de les entitats":

"Al igual que los elementos celestes, también el hombre tiene una constelación y un firmamento."

Paracels exposa les bases de la seva medecina, que li van donar resultats notables en la pràctica:

"En adelante, entended bien en qué baso la Medicina y en que mantengo y me mantendré, a saber: en la Filosofía, en la Astronomía, en la Alquimia, en las Virtudes! ¡Como yo hago míos estos pi-

lares, así tenéis que hacerlos vuestros, y tenéis que seguirme y no yo a vosotros!”

D'aquestes disciplines, comença per una definició de la seva filosofia, de tall netament clàssic:

“¿Que es la filosofía sino la Naturaleza invisible?”

El gran metge va atorgar gran importància a l'astrologia en la seva pràctica mèdica, com era habitual en el seu temps, i va redactar nombrosos comentaris sobre la construcció de talismans astrològics per guarir malalties. Fins i tot va inventar un alfabet especial, “l'Alfabet dels Mags”, per gravar noms angèlics en aquests talismans. Sobre l'astrologia afirma:

“El cielo exterior muestra el camino del cielo interior. ¿Puede ser médico el que ignora el cielo externo? Las cosas exteriores dan conocimiento de la cosas que están dentro. Así pues, en lo relativo a la salud y a la enfermedad del cuerpo, es indispensable que el médico conozca el ascendente, los planetas, sus exaltaciones y conjunciones, así como todas las constelaciones.”

I pel que fa a l'alquímia:

“La Medicina debería conocer bien la alquimia, por la sencilla razón de que las grandes virtudes, escondidas, colocadas en las cosas por la Naturaleza e ignoradas por los hombres, sólo se revelan a través de la alquimia, que las lleva hasta la luz.”

Paracels també feia servir productes químics i minerals en medicina. A tall anecdòtic i revelador alhora, el 1526 va inventar el nom "zink" per a l'element zinc, basant-se en l'aspecte punxegut dels seus cristalls en fondre's, tot adaptant l'antic mot germànic "zinke", que significa “punxegut”.

Entre les seves nombroses innovacions figuren l'anàlisi química de l'orina, una teoria bioquímica de la digestió, la teràpia química que hem citat (també la del mercuri per a la sífilis) o l'antisèpsia de les ferides. En el món vegetal és el descobridor del cèlebre i útil làudan, una

Son i Somnis. I.2 - Fonts

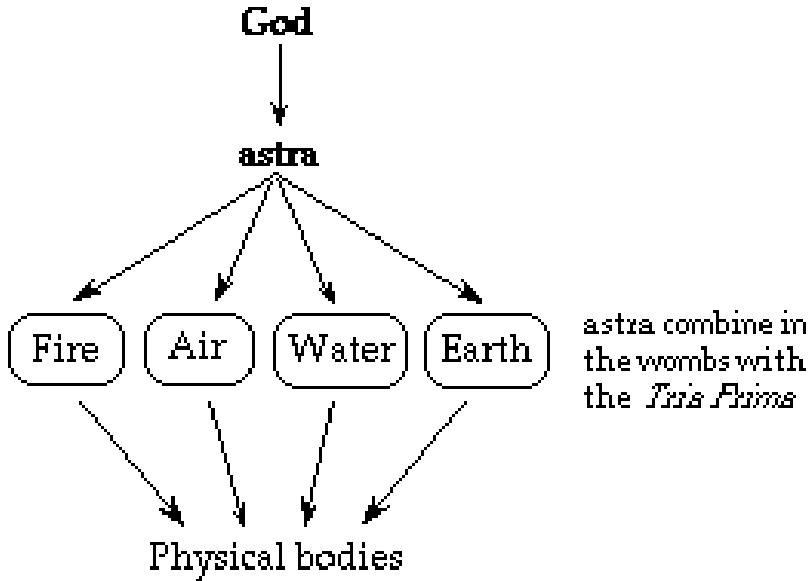
tintura d'opi que va ser amplament prescrita fins a la prohibició de les drogues el segle XX. És també el primer que combina a Occident les arts de l'apotecari i del el cirurgià en la pràctica mèdica. Va emprar l'experimentació i l'observació del cos humà i va enumerar les categories dels esperits de la natura.

I finalment les virtuts, a l'estil plotinià, són el fonament de tot:

“Para que el médico esté completo y para que descansa sobre una base Perfecta, debéis saber que debe actuar en todo con un orden que le convenga, la conveniencia consiste en seguir con los propios actos el orden y la ley de la Naturaleza, no de los hombres. El médico no está sometido al hombre sino sólo a Dios, a través de la Naturaleza.”

En centrar-se en la pràctica de la medecina, l'obra de Paracels és, doncs, obligadament universal i sincrètica i resulta especialment interessant per la seva creativitat.

Vegem un esquema de la visió paracelsiana, en la que s'integren el son i els somnis:

Déu
Astra
Foc. Aire. Aigua. Terra
(els *astra* es combinen en les matrius amb els *tria prima*)
Cossos físics

Els *Astra* (*semina, archei*) són les forces essencials de cada objecte, la “raó seminal” en termes de Plotí. Un *astrum* és la virtut o activitat essencial d'un objecte. Els *astra* provenen de Déu, entren en un dels 4 elements, on es combinen amb els *tria prima* (mercuri, sofre i sal) i així es generen els cossos físics.

Paracels compartia, és clar, el concepte clàssic dels quatre elements, que anomena “matrius”. Són creades pel *mysterium magnum* (la Mare de totes les coses, la matriu primitiva) a través de diferenciació/separació. Vet aquí la seva concepció de les diverses matrius:

Son i Somnis. I.2 - Fonts

- ⤴ Matriu de foc: activa el creixement. Genera estrelles, planetes i fenòmens meteorològics.
- ⤴ Matriu d'aire: alimenta. Genera sers que viuen i respiren i és la font primària dels sers “invisibles” com esperits, fades, brui-xeria, somnis i visions.
- ⤴ Matriu d'aigua: consumeix. Genera metalls, minerals, sals i és la font primària de sers aquàtics com peixos, coralls o nimfes.
- ⤴ Matriu de terra: fixa, solidifica. Genera plantes i és la font primordial de sers terrestres com arbres, animals o pedres.

Les matrius de Paracels corresponen als 4 elements grecs, però no tenen propietats essencials. El foc pot ser fred i humit. Ja no són blocs de construcció, un objecte no és un compost dels 4 elements, sinó que més aviat s'associa a un sol element, el que el genera. Les matrius són dinàmiques, són uns principis espirituals i funcionals a la vegada i no substàncies materials. Així per saber de què està fet un objecte, cal demanar-se quina és la seva funció.

Paracels combina aquest esquema amb la idea alquímica que, a un altre nivell, afirma que el cosmos és afaïçonat també per tres substàncies espirituals, els *tria prima* del mercuri, el sofre i la sal.

No són les substàncies simples que coneixem, sinó principis més amplis que donen a cada objecte a la vegada la seva essència interna i la seva forma exterior:

- ⤴ El mercuri representa l'agent transformador (fusibilitat, fluïditat i volatilitat).
- ⤴ El sofre representa l'agent que lliga la substància amb la transformació (flamabilitat, combustibilitat).
- ⤴ La sal representa l'agent solidificador/substanciador (fixesa i

incombustibilitat).

Per exemple, quan es crema un tros de fusta, el producte reflecteix la seva constitució: el fum reflecteix el mercuri, la flama el sofre i la cendra la sal.

Els *tria prima* també defineixen per a Paracels la identitat humana. Si el metge comprèn els *tria prima*, sabrà guarir una malaltia.

- ⤴ El mercuri representa l'esperit (imaginació, judici moral, les més elevades facultats mentals).
- ⤴ El sofre representa l'ànima (les emocions i desigs).
- ⤴ La sal representa el cos.

Aquest esquema tripartit és un reflex de la Trinitat divina:

- ⤴ El Pare i l'ànima són el sofre.
- ⤴ El Fill i el cos són la sal.
- ⤴ L'Esperit Sant i l'esperit humà són el mercuri.

Paracels estableix també una variant d'aquesta triple divisió de la naturalesa humana:

- ⤴ El “cos elemental”, que ens sembla natural, ja que vivim entre altres éssers naturals als que som igual per l'organisme (sal).
- ⤴ El “cos astral”, eteri i celestial, la “naturalesa amagada”, que ens relaciona amb tot el món, que no és tancada en el nostre organisme, sinó que envia i rep influències de tot l'univers (sofre). Paracels estableix així un nivell intermedi entre els fenòmens purament corporals i els de l'esperit.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

- ▲ L' "ànima", entesa com la nostra naturalesa més elevada, el nostre esperit, que només viu espiritualment (mercuri).

Frantz Hartmann, al seu clàssic llibre *Paracelsus: Life and Teachings* ("Paracels: vida i ensenyaments") afirma que moltes de les seves opinions són compatibles amb les de l'Índia, com la seva visió del procés creatiu, dels nivells subtils de l'Univers i dels seus habitants o de la constitució septenària de l'home, microcosmos de l'univers. Alguns teòsofs també han especulat amb la possibilitat que Paracels hagués tingut contactes amb ioguis durant els seus viatges de joventut.

Però el mateix Paracels comenta que per damunt de qualsevol altra referència, deriva la seva concepció del "Llibre de la Natura", a través de la observació i la intuïció.

Es diu també que va rebre la pedra filosofal d'un adepte anomenat Salomó Trismosin, que apareix per primera vegada en un recull de tractats alquímica publicat a Rorschach el 1598, l'*Aureum vellus* ("El Toisó d'Or"). Sigui com sigui, els deixebles de Paracels testimonien que dictava les seves obres sense l'ajut de manuscrits ni de memoràndums.

Pel que fa als son i els somnis, Paracels afirma que els somnis són la manifestació més simple del regne astral. Les imatges que volen pels nostres somnis, amb llur peculiar i significativa connexió amb els fets de la nostra vida i amb els nostres estats interns, són productes del regne astral, en el qual s'inclouen també l'hipnotisme i la suggestió.

"El hombre tiene un cuerpo astral o sideral, que está asociado con el astro exterior, y los dos 'fabulan' (*fabulieren*) el uno con el otro, de modo que el cuerpo sideral se despreocupa de los elementos. Como en el sueño, el cuerpo elemental se calma, así está el cuerpo sideral en su operación: así entonces vienen los sueños, como maneja el astro, así se encuentran [*Erklärung der Gantzen Astronomie* ("Explicació de tota l'astronomia"), vol. X]."

En la línia dels clàssics, Paracels exposa en diversos tractats la naturalesa dels son i els somnis, incloent-hi la capacitat de preveure els esde-

veniments:

“La capacitat de clarividència i de previsió és especialment activa en els somnis, quan l'activitat del cos físic està sota el domini i les influències pertorbadores que arriben a través de les avingudes dels sentits físics són excloses.”

Paracels era també un onironauta, com ens demostra aquest assenyat consell per recordar els somnis:

“Si volem recordar els somnis, no hem d'abandonar el dormitori després de despertar-nos i no parlar amb ningú, sinó quedar-nos sols i sense destorbs i no menjar res fins que al cap d'una estona recordem el somni.”

Presenta també la seva classificació dels somnis, seguint la majoria de clàssics que hem vist al llarg d'aquest assaig:

“Hi ha dues menes de somnis: els naturals i els que provenen de l'esperit. No cal parlar gaire dels primers, perquè tothom els coneix. Poden ser causats per alegria o per tristesa, per impureses de la sang, per causes externes o internes.”

La qualitat dels somnis depèn de l'harmonia existent entre l'ànima i l'*Astrum* (la Ment Universal) i per aconseguir-la cal saviesa:

“Els que són pagats d'ells mateixos i vanitosos en el seu coneixement imaginari de les coses externes, com que no tenen autèntica saviesa, res no se'ls pot mostrar, perquè l'acció perversa de les seves ments s'oposa a l'harmoniosa acció de la Ment Universal i la rebutja.”

Paracels remarca el fet que algunes persones tenen una especial capacitat onironàutica, superior a la mitjana:

“Hi ha algunes persones que tenen una naturalesa tan espiritual i les seves ànimes són tan elevades que es poden acostar a la més alta esfera espiritual en el moment que els seus cossos dormen.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Aquestes persones han vist la glòria de Déu, la felicitat dels redimits i la tortura dels malvats i no obliden els seus somnis en despertar-se, sinó que recorden el que han vist fins a la fi dels seus dies.”

En parlar de la fe, però, adverteix:

“La Fe puede incluso dar extrañas alucinaciones, por las que aquellos que las padecen llegan a ver directamente a los Santos, así como muchas otras maravillas y prodigios, tanto en sueño como en plena vigilia. A esta Fe se deben algunas sorprendentes interpretaciones de determinados sueños.

Porque. . . ¿qué son los sueños sino formas volantes de la Fe? Lo que esos individuos creen llega a presentárseles de tal manera, que acaban por creerse como los Santos o Santos ellos mismos. Así la Fe puede hacer Santos, lo mismo que el imaginero con sus estatuas de madera. La Fe pone en sus manos la varita mágica de la adivinación, hace apagar los cirios, gira las llaves, atrae las tijeras y hace rodar el cernidor.

Debéis saber sin embargo, que en esas demostraciones del arte, lo que hoy nos parece bueno es malo mañana, que contra un sí hay diez no (*ein ja, zehen nein*) y que para cada vez que surge la verdad, aparecen diez mentiras: así son los sueños y las visiones, indistintamente verdaderos y engañosos.

La Fe en los sueños asemeja a estos soñadores con los alquimistas, que buscan y buscan constantemente, logrando a veces los más insólitos hallazgos. A pesar de ello para uno que consigue algo, veinte fracasan y para una vez que logran la verdad, todas las demás sólo alcanzan falsedades.”

Swedenborg

Amb tanta certesa com que em veus davant dels teus ulls,
així de cert és tot el que he escrit;
i hauria pogut dir més si m'ho haguessin permès.
Quan entris a l'eternitat ho veuràs tot
i llavors tu i jo tindrem molt de què parlar.

En la gran assemblea universal dels onironautes, el suec Emanuel Swedberg (1688-1772) científic, filòsof, teòleg i místic, té el raríssim mèrit d'haver afirmat en plena onirofòbica Il·lustració europea, públicament i en múltiples ocasions, que era un missatger enviat per Jesucrist, sense que per això es vegés afectada la seva prolífica carrera d'inventor i científic i de respectat home públic.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Fill d'un pastor protestant, després d'estudiar a la universitat d'Uppsala, Emanuel va estar 5 anys a Anglaterra, Holanda, França i Alemanya per ampliar els seus estudis de ciència. En tornar, va aprendre enginyeria amb el brillant inventor suec Christopher Polhem (1661-1751).

El rei de Suècia, Carl XII (1682-1718), impressionat per les seves qualitats científiques i personals, el va nomenar inspector de la indústria minera del país (1716-1747). Mort Carl XII, Emanuel fou ennoblit per la reina Ulrika Eleonora (1688-1741) i li van canviar el nom per Swedenborg (o Svedenborg), guanyant un lloc entre la noblesa. Va participar en el Govern de Suècia tota la vida.

Membre de la Reial Acadèmia de Ciències sueca, va destacar amb una obra en tres volums sobre mineralogia i filosofia (1734) que li va guanyar reconeixement a tot Europa. Després del 1734 va reorientar la seva recerca amb la publicació d'un estudi d'anatomia on plantejava la connexió ànima-cos i on va fer significatives descobertes en fisiologia. ¿Però com va poder passar a la mística més radical? La culpa la tenen els somnis.

De jove, volia presentar una idea nova cada dia; vers els 1730 - quan els somnis van començar a alterar la seva vida - creia que el coneixement superior no es podia adquirir, sinó que es basava en la intuïció.

Però finalment, després de les experiències oníriques de 1743 i sobretot de 1745, va acabar afirmant que rebia coneixements científics de manera espontània en somnis a través dels àngels. L'any 1743 Swedenborg va començar una fase de transició (fins al 1745), que el va portar de la ciència a la teologia. Però el canvi no el van causar les seves descobertes científiques ni les reflexions filosòfiques o fins i tot teològiques, sinó la intrusió dels somnis en la seva vida durant el cap de setmana de Pasqua del 6 d'abril de 1744. En aquells somnis se li va aparèixer Jesucrist i li va mostrar la naturalesa del món. Tant el va convèncer l'experiència, que a la madura edat de 56 anys li va fer deixar de banda les investigacions científiques per dedicar-se a la recerca teològica, psicològica i filosòfica, amb la missió de descobrir als homes una

espiritualitat racional basada en les visions que havia tingut. En parla obertament en una carta al seu amic, el Dr. Hartley :

“He estat cridat a una funció consagrada pel mateix Senyor, que s'ha manifestat en persona davant meu, el seu servidor. Llavors m'ha obert la vista perquè vegi el món espiritual. M'ha reconciliat parlar amb els esperits i els àngels.”

Amb els ulls espirituals oberts, ara podia visitar lliurement el cel i l'infern, parlar amb àngels (àngels de color de rosa i blau, segons el poeta i visionari William Blake en qui va influir), dimonis i altres esperits. La riquesa de les descripcions que fa d'aquest món justifica que figuri en la nostra selecció de fonts. Per exemple, en un llibre que s'avança a la moderna ciència-ficció, i que duu el suggestiu títol de “Vida en altres planetes”, Swedenborg afirma que conversava amb esperits de Júpiter, Mart, Mercuri, Saturn, Venus i la Lluna.

Swedenborg, com a bon científic, va anar anotant aquells somnis en el seu diari de viatge i convé assenyalar que solia descriure les seves experiències en termes empírics, tot afirmant que es limitava a consignar acuradament el que havia experimentat. El diari de Swedenborg, fidel al seu contingut, va protagonitzar una bonica pirueta onírica. Perdut durant molt de temps, el diari es va descobrir a la biblioteca reial holandesa els anys 1850 i fou publicat el 1859 amb el títol de *Drömboken*, o “Diari de somnis”...

Aquesta etapa d'intensos somnis contrastats i continuats, que un biògraf de Swedenborg qualifica de catàrtic i comparable a un purgatori, va durar sis mesos. En l'última nota del diari, del 26-27 d'octubre de 1744, Swedenborg va decidir deixar la ciència i escriure un nou llibre sobre l'adoració i l'amor a Déu, amb el títol *De cultu et amore Dei*. No el va acabar, però el publicà a Londres l'any 1745. El motiu perquè no el va acabar, però el va publicar, és una història sovint citada. El mateix Swedenborg considerava l'autèntic inici de la seva missió havia començat aquell l'any 1745, mentre redactava el seu llibre sobre el culte i l'amor a Déu.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Un vespre d'abril del 1745 - el mateix període que la seva visió de l'any anterior - Swedenborg va anar a sopar tot sol a un sala privada d'una taverna de Londres. Cap al final del sopar, de sobte una profunda foscor va caure sobre els seus ulls i la sala va canviar d'aspecte. Va alçar la vista i llavors vegé una persona asseguda en un racó. Era un home, que el va mirar i li va dir: “No mengis massa!”

Swedenborg, esparverat, va fugir a casa seva, i va mirar d'oblidar-se'n. Però com dicten els guions de terror de Hollywood, aquella nit l'home de la taverna va aparèixer en els seus somnis. Afortunadament tornava a ser Jesucrist, com en els primers somnis, però aquesta vegada, se li apareixia per confirmar-li l'havia escollit per revelar als homes el sentit secret de la Bíblia. Swendenborg, amb una confiança onírica que supera la del mateix Mahoma - i amb una salut prou acceptable -, es dedicà els 28 anys següents de la seva vida a publicar 18 prolises obres teològiques (la més coneguda és “Cel i Infern”, del 1758) per tal de complir la missió de Jesucrist. Cal assenyalar que va continuar tenint somnis visionaris la resta de la seva vida (per això, potser, tot i que es va prometre, no es va casar mai). Cal notar que va predir, amb tota justesa, la seva pròpia mort, que va tenir lloc a la tarda, a l'hora que havia comentat prèviament. I un cop mort, la seva ingent obra culminà amb la fundació d'una corresponent església, que encara dura.

Emblema de l'església de Swedenborg

La nova església

La denominació “Nova Església” o “swedenborgisme” agrupa diversos moviments cristians, històricament relacionats, que van sorgir com un nou moviment religiós a Anglaterra el 7 de maig del 1787, 15 anys després de la mort de Swedenborg i que es basen en les revelacions i continguts dels abundosos escrits del místic suec.

Swedenborg afirmava que havia rebut noves revelacions de Crist al llarg d'uns 25 anys a través de contínues visions. En els escrits que van generar, predeia que Déu reemplaçaria l'església cristiana tradicional i establiria una “nova església”.

Sorgida en l'entorn protestant, la posició de Swedenborg insisteix no sols en el valor de la fe, sinó també de les obres i la seva església sosté que cada persona ha de cooperar activament en la reforma i millorament de la seva vida.

El moviment, gràcies a les exhaustives respostes revelades i les explicacions de les sagrades escriptures de Swedenborg, comprenia la veritat de la segona vinguda de Crist, que ja havia tingut lloc.

El suec va reclamar la inspiració divina dels seus escrits i va declarar que el judici final ja s'havia celebrat el 1757 - tot i que només era visible en el món espiritual, on ell mateix l'havia contemplat, juntament amb la fundació de la seva nova església.

El judici havia anat seguit de la segona vinguda de Jesucrist, que s'havia produït, no amb l'arribada de Crist en persona, sinó a través d'una revelació, a través del sentit intern i espiritual de les paraules comunicades a Swedenborg, que afirmava que la presència d'aquest sentit espiritual és el que feia divina la paraula.

Va deixar més obres al calaix, però els seus seguidors creuen que no-més les obres teològiques que va decidir publicar ell mateix són plenament d'inspiració divina.

Mai no hi ha hagut empentes per ingressar a la “nova església” de Swedenborg. L'any 2000 es donaven les xifres següents sobre els membres de les quatre organitzacions de l'església a nivell mundial:

- ⤴ *General Conference of the New Church* (Gran Bretanya): 1.314.
- ⤴ *Swedenborgian Church of North America*, also known as *The General Convention* (USA): 2.029.
- ⤴ *General Church of the New Jerusalem*: 5.563.
- ⤴ *The Lord's New Church Which Is Nova Hierosolyma*: 1.000.

Aquestes diferents organitzacions mai no han estat nombroses, s'han dedicat sobretot a les publicacions i tenen la seva presència a Internet.

Pel que fa al rerefons filosòfic de la seva reforma cristiana, Swedenborg segueix la noció de correspondència de Plotí, és a dir, que hi ha una relació entre els mons natural ("físic") i el món espiritual i diví.

Amb aquest esquema Swedenborg interpreta la Bíblia, els textos de la qual, fins i tot els més trivials, són per a ell plens de profund sentit espiritual

La particular transició de Swedenborg de científic a místic ha fascinat molts investigadors i compta amb nombrosos biògrafs, tant crítics com favorables. Alguns proposen que es va inventar les revelacions per presentar les seves idees teològiques extretes de materials del seu pare i de l'obra de Plotí. Així ho afirma l'escriptor suec Martin Lamm, autor d'una biografia de Swedenborg el 1915.

Per validar les seves afirmacions, Swedenborg va recórrer a voluminoses cites de l'Antic i del Nou Testament i va aconseguir que el mateix Consell Reial suec, havent examinat la seva obra, declarés que “hi havia molt de veritable i útil en els escrits de Swedenborg.” Això no el va salvar de crítiques o denúncies, però comparades amb les d'altres, van ser força lleugeres.

I encara que l'església de Swedenborg no hagi triomfat, la carismàtica i pintoresca figura del seu fundador i els seus escrits sempre donen alguna sorpresa. ¿Potser és una acció dels esperits que el suec tant freqüentava i que com és sabut, són de naturalesa entremaliada i juganera?

A primers del segle XX, alguns metges van remarcar les semblances entre les visions de l'altra vida de Swedenborg i els relats de pacients que havien tingut una experiència pròxima a la mort o EPM (en anglès NDE).

Raymond Moody, el metge i psicòleg que va idear el terme, va notar que com els seus pacients, Swedenborg descrivia la mort com una estrebada cap a fora del cos físic, seguida per encontres amb persones mortes i amb una revisió de la pròpia vida.

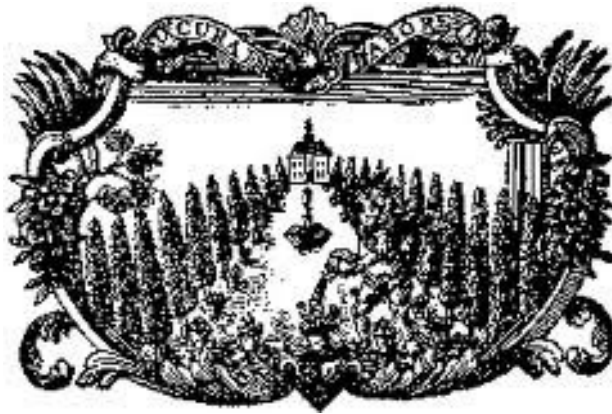
Molts d'aquests pacients també descriuen encontres amb un suprem ser lluminós o una llum al final d'un túnel, que Swedenborg descriu com “el sol del cel”, on resideix el Senyor.

Com a anècdota reveladora de la capacitat de caure bé que tenia el gran onironauta suec, el 1763, Immanuel Kant (1724-1804), llavors a l'inici de la seva carrera, va sentir parlar de Swedenborg i va decidir investigar si el que deien d'ell era veritat.

Va comprar els 8 volums de la seva caríssima obra *Arcana Cœlestia* (“Arcans celestials”) i la va estudiar amb deteniment. Mes tard, a petició d'una tal Charlotte von Knobloch, Kant va donar una opinió molt positiva de les experiències psíquiques de Swedenborg, tractant-les de

Son i Somnis. I.2 - Fonts

“do miraculós” i definint-lo a ell com un home “assenyat, agradable, remarcable i sincer” i un “savi” i lamentava no haver-lo conegut en persona...

Més enllà de la patologia

Al llarg de l'assaig hem remarcat que molts dels grans onironautes de la Història han estat considerats malalts en diversos graus i moments de la seva vida: Hildegarda de Bingen, Mahoma, Teresa de Jesús... ni el mateix Jesucrist se n'escapa. En canvi, Emmanuel Swedenborg se'n va sortir excepcionalment bé.

Potser la seva exitosa vida pública el va blindar en vida contra el baldó social del desequilibri, però el cas és que el seu amable tarannà ha aconseguit que fins i tot després de mort l'aprovi algun psiquiatre.

Immediatament es planteja una alternativa: o bé era un actor formidable, una “ment meravellosa” capaç de controlar la seva follia i fer veu-

re que no passava res, o realment ens trobem davant d'un onironauta excepcional - capaç d'intervenir en la vida "real" - i d'un explorador de mons paral·lels que caldria prendre en seriosa consideració.

El psicòleg americà Wilson Van Dusen (1923-2005) va estudiar i comentar 286 somnis de Swedenborg en el seu suggestiu llibre *The Presence of Spirits in Madness* ("Presència dels esperits en la follia"), que va redactar quan era el cap de psicologia del *Mendocino State Hospital* de Califòrnia. Allí va treballar 17 anys amb malalts mentals i en va estudiar a fons les al·lucinacions.

El seu comentari, venint d'un terreny tan malfiat com el de la psiquiatria, és absolutament inhabitual:

"La semblança entre els descobriments de Swedenborg i el que revelen els pacients que al·lucinen és sorprenent. I encara ho és més quan es considera que els meus propis descobriments van ser establerts anys abans de que examinés realment la posició de Swedenborg en aquesta matèria. Em sembla remarcable que amb una diferència de temps de dos segles, dues persones de diferent cultura, que treballaven en circumstàncies completament diferents i amb gent molt diferent, hagin pogut arribar a fer troballes tan semblants. Encara més: l'exploració de Swedenborg dóna raó de detalls que altrament foren estranys i incongruents. He intentat trobar alguna discrepància en els seus escrits, però no he pogut. I m'inclino a pensar que Swedenborg i jo tractem el mateix fenomen.

Del que dic alguns podrien concloure que Swedenborg era simplement un boig. Però tota una vida de comportament apropiat i una productivitat gairebé fabulosa ho contradiu. Tant de bo jo tingués una bogeria com la seva. En contrast, els meus psicòtics tenen unes vides que s'han tancat en espiral sobre elles mateixes i que al més sovint són improductives. Sembla que Swedenborg va travessar un regne experimentat per aquesta gent, però ho va fer amb un gran do intel·lectual i una capacitat de comprendre, descriure i relacionar-se amb els altres. Swedenborg, una persona normal molt dotada, va travessar la mateixa regió que assetja i destrueix psicològicament els malalts mentals."

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Van Dusen és un bon coneixedor del procés oníric i en remarca la capacitat de guiatge per a la pròpia vida:

“Quan hom s'acostuma al llenguatge dels somnis, aquests es converteixen en un guiatge personal, amb una visió superior de la naturalesa de la pròpia vida. Com a psicòleg clínic, comprendre els meus propis somnis és un requisit per treballar els somnis dels clients... Els somnis són un valuós sistema de guiatge. Si m'equivoqués amb el somnis de Swedenborg, esperaria que el meu propi sistema de guiatge personal m'ho digués. Necessito els meus somnis per monitoritzar la meua comprensió dels seus. Això potser pot sorprendre. Però quan treballes en alguna cosa, especialment quan és pròxima als interessos de la pròpia vida, els somnis indiquen si es va bé.”

El psicòleg assenyala el caràcter simbòlic i imatjat del món oníric:

“Els somnis estan compostats sobretot de representacions pictòriques dramàtiques... el seu mode de pensament natural és el seu dramàtic llenguatge de correspondències - dramàtic perquè s'inclina a fer afirmacions tot mostrant incidents que tenen relació amb nosaltres. Parla en termes d'esdeveniments dramàtics que corresponen a elements de la vida interior i l'experiència de la persona.”

Van Dusen és conscient que les seves conclusions no poden ser fàcilment acceptables en el nostre context cultural:

“A alguns, tota aquesta concepció de Swedenborg els sona estranya i fins i tot altament improbable. Científicament sembla que estigui més enllà de qualsevol experiment real. Si l'home no pot conèixer aquests esperits, ni ells saben que estan amb l'home, el tema és com la pitjor especulació i no es pot examinar.

En el diari personal de Swedenborg i en altres obres explica que se sent obsequiat pel Senyor amb l'experiència tant del cel com de l'infern, i va poder examinar durant un període de molts anys la seva relació exacta amb l'home. Per aprendre els poders i tendències dels mals esperits, es va deixar atacar per ells com si fos un posseït, tot i que no els estava permès fer-li cap mal. En aquest

sentit, el seu relat s'assembla molt a la bogeria, amb al·lucinacions i deliris.

Però la gran quantitat de documents reunits testifiquen la seva vida normal i fins i tot pròspera de persona noble, respectat científic i home de món. Aparentment era un home dotat al que se li va permetre explorar experiències en les que persones menys dotades es queden atrapades.”

Van Dusen examina també les pistes que dóna Swedenborg sobre els seus estats mentals i/o les tècniques o procediments que comenta.

Per exemple, als somnis 7 i 8, Swedenborg comenta que es passava la major part del dia en el que anomena “èxtasis desperts”.

El psicòleg opina que Swedenborg practicava una forma de *pranayana* o control iòguic de la respiració de collita pròpia o que va aprendre. Així, les seves excentricitats o suposades anomalies es podrien atribuir a les seves pràctiques. De fet, va seguir tota la vida un mètode propi de “respiració mínima”, acompanyada de concentració interna, que recorda els iòguics *pranayama* i *pratyahara*, i que despertava la seva consciència interna, cosa que li permetia accedir a l'estat visionari.

Alguns budistes, especialment el mestre zen Daisetsu Teitaro Suzuki (1870-1966) consideren Swedenborg un “budista ingenu”, que va entrar en el mateix món sense un entrenament precís i sense conèixer les tradicions d'Orient.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Hervey de Saint-Denis

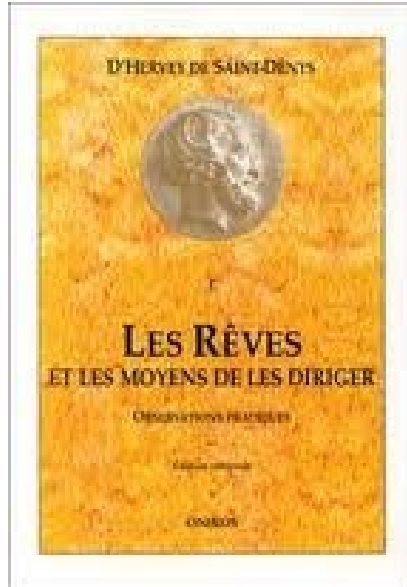
Fixant des d'aleshores ben particularment la meva atenció
sobre alguns d'aquells misteris psicològics menys clarament com-
presos,
vaig decidir sorprendre'n l'explicació durant el mateix son,
aprofitant aquesta facultat que havia adquirit des feia molt de
temps,
de conservar freqüentment enmig dels meus somnis una certa lli-
bertat d'esperit.

Marie-Jean-Léon Lecoq, baró d'Hervey de Juchereau, marquès d'Hervey de Saint-Denys (1822- 1892), sinòleg i home de lletres, ostenta l'indiscutible mèrit d'haver seguit la seva llibertat d'esperit per convertir-se en un dels primers i més destacats oniròlegs dels temps moderns.

Durant anys la seva obra va passar desapercibuda fins que el van rescatar d'un injust oblit els surrealistes, que van veure en ell un dels seus predecessors. Fins llavors era només un nom perdut en alguns manuals de psicologia, i la seva obra, ja impossible de trobar, romanía ignorada.

Al llarg d'aquest assaig citem sovint Hervey de Saint-Denys, perquè el seu punt de vista personal i independent, malgrat les seves evidents limitacions, continua sent una de les referències més interessants i captivadores sobre el son i els somnis.

De fet, durant la vigília, es va dedicar sobretot a l'estudi de l'idioma xinès. El 1851 va publicar les seves *Recherches sur l'agriculture et l'horticulture des Chinois* (“Investigacions sobre l'agricultura i l'horticultura dels xinesos”) on parla de les plantes i animals xinesos que es podrien aclimatar a Occident. Va traduir també textos i rondalles xinesos, de valor més antropològic que no pas literari. També va traduir obres del castellà i va escriure una història del drama a Espanya. Fou professor de xinès al *Collège de France* el 1874, membre de l'*Institut de France*, comissari de l'Imperi Xinès a l'exposició universal de París el 1867 i va presidir l'*Académie des inscriptions et belles-lettres*.

Aquesta intensa vida professional i acadèmica de l'estat de la vigília li deixava, però, temps lliure de nits i més d'una temporada. Des dels 13 anys - superant Swedenborg - va mantenir un diari de somnis on anotava les seves observacions quan es despertava. D'entrada ho va fer per motius artístics, per trobar models i temes per dibuixar. Qui sap si la seva inclinació artística, en la nostra onírica realitat, va tenir la seva resposta quan precisament uns artistes, els surrealistes, el van treure dels arxius de l'oblit...

El cas és que més tard Hervey es va interessar pel fenomen dels somnis en si i a més d'anotar les seves observacions, va llegir - amb un grau d'erudició i dedicació més que notable - totes les obres antigues i modernes que va poder trobar sobre el tema. També va fer proves i experiments en somnis. Era un científic, no sols un cronista de somnis, i va aprofundir sobre la seva naturalesa i característiques. Va proposar tècniques per controlar-los i va situar a primer terme el que avui anomenem "somnis lúcids", en els que somiador sap que somia. Molt abans que Van Eeden, que va popularitzar el terme en anglès, Hervey ja va servir repetidament el terme *rêves lucides*.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

El 1855 va pensar a fer una memòria sobre la seva teoria del son i els somnis a l'*Académie des inscriptions*, però ho va deixar córrer. Per fi, el 1867 va decidir donar sortida a la seva recerca onírica paral·lela i va publicar - això sí, de manera anònima - *Les Rêves et les moyens de les diriger; observations pratiques* ("Els somnis i la manera de dirigir-los. Observacions pràctiques").

És un llibre de recomanable lectura, profundament original, ja que neix de les pròpies observacions oníriques d'Hervey de Saint-Denys al llarg de molts anys d'atenta i constant observació. La lectura de les seves reflexions i comentaris revela que el marquès i sinòleg va aconseguir una expertesa en la "direcció" o control dels somnis equiparable a les ioguis tibetans, això sí, dins d'un marc científista i pragmàtic, ben propi del pensament francès del segle XIX.

Escoltem el comentari d'un altre somiador, Stephen LaBerge, sobre la seva figura:

"En la primera part del seu llibre, Saint-Denys descriu el desenvolupament seqüencial de la seva habilitat per controlar els seus somnis: primer, augmentant el record dels seus somnis; a continuació esdevenint conscient que estava somiant; després aprenent a despertar-se a voluntat; i finalment essent capaç, fins a un cert punt, de dirigir els drames dels seus somnis. A la segona part de 'Els somnis i com dirigir-los' revisa les anteriors teories sobre els somnis i presenta les seves pròpies idees, basades en una extensa autoexperimentació. Ens podem fer una idea del punt de vista del marquès amb la cita següent:

'Em vaig adormir. Podia veure clarament tots els petits objectes que decoren el meu estudi. La meva atenció es va posar en una safata de porcellana en la que guardo els meus llàpissos i plomes i que té una decoració molt inusual... De sobte vaig pensar: sempre que he vist aquesta safata en l'estat despert estava sencera. I si la trec en el meu somni? ¿Com representarà la meva imaginació la safata trencada? Immediatament la vaig trencar a trossos. Vaig recollir els fragments i els vaig examinar d'aprop. Vaig observar les formes agudes de les línies de trencament i les esquerdes en punta que partien les figures decoratives en diversos llocs. Porques vegades

he tingut un somni tan vívid.'

Molts experiments de Saint-Denys es poden criticar per no haver tingut en compte el factor d'expectació. Com ha demostrat la meua recerca a Stanford, l'expectació sembla ser un dels determinants més importants del que passa en els somnis, tant en els lúcids com en els altres.

Així, si es fan experiments en somnis esperant un resultat concret, és molt probable que s'aconsegueixi exactament el resultat que es vol - i aquesta és la trampa en la que de vegades queia al marquè. Això no obstant, aquesta crítica deixa incòlume el que és probablement la seva contribució més important al nostre camp d'estudi: la demostració que és possible aprendre a somiar conscientment."

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Blavatsky

Com un home que es cansa d'un estat del fluir de la vida i en busca
un altre
- com, per exemple, quan està cansat d'aire calent es refresca amb
aigua freda -
així el son és un ombrejat racó en la vall de la vida il·luminada pel
sol.

Helena P. Blavatsky(1831-1891), escriptora, ocultista y teòsofa, ja va mostrar qualitats clarividents i capacitats oníriques de ben petita. Tenia molts somnis, amb aparicions, entre d'altres, d'un venerable i savi personatge oriental que la protegia. Es passava molt de temps parlant i jugant amb amics invisibles i sovint tenia accessos de somnambulisme. De fet, la seva animada, controvertida i curiosa carrera està íntimament

Son i Somnis. I.2 - Fonts

vinculada als somnis, o més ben dit, a una personal combinació de somni, realitat i somni despert, que ha demostrat la seva eficàcia en el gran somni de la vida, ja que avui el seu pensament i la Societat Teosòfica que va fundar continuen ben actius.

Madame Blavatsky conta que el 1851 - tenia 20 anys - va anar a Londres per l'exposició internacional. Mentre passejava per Hyde Park, va veure un grup d'indis que s'acostava. Formaven part d'una delegació del subcontinent que aquells dies visitava la reina Victòria. Enmig d'ells hi havia un home que els sobrepassava a tots en alçada i dignitat. La jove Helena el va mirar i es va quedar astorada i el cor se li va parar, perquè va reconèixer en aquell indi l'estrany protector de les visions de la seva infantesa. El seu primer impuls va ser llançar-se al seus peus, però l'indi, amb gest principesc, li va ordenar que romangués on era. Helena es va quedar immòbil, incapaç de reaccionar, fins que va passar la comitiva.

Com diuen els teòsofs, per als no iniciats l'indi només era un príncep de Rajput, però per a *madame* Blavatsky era el mestre Morya - un dels *mahatmas* o “grans ànimes”, adepte de la Germandat Transhimalaiana, els membres de la qual estan dedicats a les necessitats espirituals de la humanitat.

Tota la tarda, després d'aquell encontre físic amb el *mahatma*, la jove Helena, impulsada per una força que no podia comprendre, va passejar lentament per Hyde Park, mig en somnis, revivint una i altra vegada la increïble aventura d'aquell dia...

Blavatsky amb els seus guies. El del mig és Morya

L'oníric personatge que va inspirar Helena continua sent un referent per als teòsofs. Fou el guia principal de Blavatsky, que també canalitzava missatges dels mestres Kuthumi, Djwhal Khul, Saint Germain i molts altres cèlebres iniciats. El seu guia Morya li deia que havia esperat molt de temps per trobar algú com ella. I no es quedava curt en els elogis: no sols afirmava que Helena era un extraordinari canal, sinó que tenia uns poders psíquics excepcionals.

De més gran, aquests poders se li van accentuar. Diuen els que van tractar *madame* Blavatsky que semblava que la seguís sempre una corrua d'esperits guies que feien servir la seva força vital - o la del grup que l'acompanyava - per crear fenòmens paranormals. Allí on anava se sentien veus i sons misteriosos, els mobles i els quadres es movien, fenòmens que al principi no podia controlar.

No sorprèn que *madame* Blavatsky doni una especial importància a les activitats hípniques i oníriques i en presenti la seva pròpia teoria, en bona mesura deutora de l'hinduisme, però cuinada, això sí, a la seva manera. Parla dels tres estats bàsics de consciència (vigília, somni i son

Son i Somnis. I.2 - Fonts

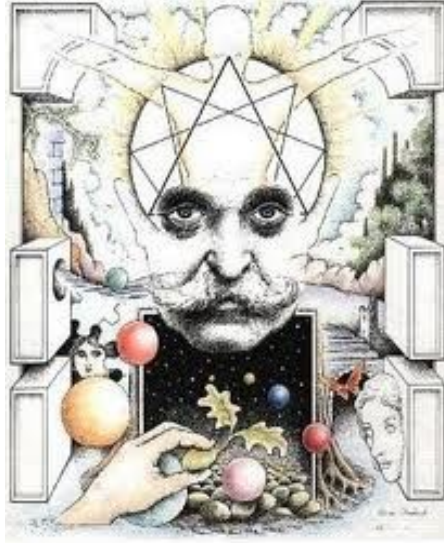
profund) i distingeix els somnis automàtics del que considera pròpiament somnis. Arriba a dir que el terme “somni” s'hauria de reservar per a un tipus d'experiència, o bé per al somni automàtic o bé pel somni que és resultat de les activitats del Jo (el Jo superior, la trinitat hindú *atma-buddhi-manas*) i que es manifesten quan el jo personal, l'ego o personalitat, dorm o està passiu, com en la meditació.

Blavatsky afirma també que tenim un canal de comunicació, que sempre funciona, entre el Jo i la consciència física. En l'estat de vigília es manifesta en la “petita i tranquil·la veu” de la consciència. Aquesta consciència del Jo, al seu nivell, és infinitament superior a tot allò que es pot experimentar, el regne de la divinitat. Blavatsky té expressions que es poden equiparar a diverses formes del corrent *advaita* (no dual) de Shankara:

“Recorda que l'únic Déu amb que l'home entre en contacte és el seu propi Déu, anomenat Esperit, Ànima i Ment o Consciència, i aquestes tres són u.”

En els somnis, diu, podem tenir un tènue presagi d'aquesta vida superior i transcendent. Així, a poc a poc accedim a la nostra naturalesa interior i als poders que ens aporta la “Veu del Silenci”:

“Quan la seva pròpia forma li apareix com a irreal, com passa en despertar-se amb les formes que veu en somnis; quan ha deixat de sentir el molt, pot discernir l'U - el so interior que mata l'exterior.”

Gurdjieff & Ouspensky

El hombre que duerme no puede "hacer".
En su caso, todo está hecho en el sueño.
Aquí entendemos el sueño no en el sentido literal de nuestro sueño
orgánico,
sino en el sentido de un estado de existencia asociativa.
Ante todo el hombre debe despertar.
Habiendo despertado, verá que tal como es, no puede "hacer".
Tendrá que morir voluntariamente.
Una vez muerto, puede nacer.
Pero el ser que acaba de nacer, debe crecer y aprender.
Cuando haya crecido y sepa, entonces podrá "hacer".

Gurdjieff

El carismàtic Georges o George Ivanovich Gurdjïeff (1872-1949), místic, filòsof, escriptor i compositor armeni, que s'anomenava a ell mateix "un simple Mestre de Danses", és el pare del "Quart camí", la

Son i Somnis. I.2 - Fonts

seva contribució al lloable objectiu de l'evolució conscient de la humanitat.

En l'estela de moltes tradicions anteriors, presenta l'evolució de l'home com el resultat del creixement i del desenvolupament interior individual vers el despertar. Aquesta apertura interior és la meta de totes les religions, però només es pot adquirir amb l'ajut d'un guia amb prou experiència i a través de l'estudi de si mateix i d'un constant i sistemàtic treball personal.

Presenta tres camins tradicionals i un de propi per arribar a la totalitat d'un mateix:

1. El camí del fakir, basat en el treball corporal. Segons Gurdjieff exigeix 50 anys de pràctica.
2. El camí del monjo, basat en les emocions. Requereix 25 anys.
3. El camí dels iogui, basat en l'intel·lecte, el treball físico-mental. Exigeix 10 anys.
4. El seu "quart camí", que treballa simultàniament els tres centres, de 2 anys de pràctica.

Els 3 primers exigeixen un cert grau d'aïllament, el quart es fa en la vida quotidiana i es presenta com una via "místico-pràctica". En realitat és una síntesi dels tres altres camins, on enlloc de centrar-se en una funció, s'harmonitzen els tres centres. És en aquesta perspectiva que Gurdjieff presenta la seva visió del son i els somnis. A diferència dels hindús o de Blavatsky, resumeix els quatre estats de consciència en tres:

1. El son. La "màquina", en termes de Gurdjieff, funciona a baixa pressió.
2. L'estat de vigília o despert.
3. La consciència de si, en que l'home és conscient d'ell mateix i de la "màquina".

De fet inclou el somni en el son i considera que aquest estat i la vigília

són els únics que coneix la persona corrent. El son i els somnis estan relacionats amb aquests centres:

“El sueño de un hombre no es nada más que la interrupción de conexiones entre los centros. Los centros de un hombre nunca duermen. Dado que las asociaciones son su vida, su movimiento, éstas nunca cesan, nunca se detienen. Una detención de las asociaciones significa la muerte. El movimiento de las asociaciones no cesa nunca, ni siquiera por un instante, en ningún centro; ellas continúan fluyendo aun en el curso del más profundo de los sueños.

Si un hombre en estado de vigilia ve, oye y tiene sensación de sus pensamientos, cuando está medio dormido también ve, oye y tiene sensación de sus pensamientos, llamando a este estado sueño. Incluso cuando cree que ha dejado por completo de ver y de oír, lo cual él también llama sueño, las asociaciones prosiguen. La única diferencia está en la fuerza de las conexiones entre un centro y otro.

Memoria, atención, observación, esto no es nada más que la observación de un centro por otro, o un centro escuchando a otro. Consecuentemente, los centros mismos no necesitan detenerse y dormir. El sueño no les trae provecho ni daño. Así que el propósito del sueño, como se le llama, no es darles descanso a los centros.

Como ya lo he dicho, el sueño profundo se produce cuando se interrumpen las conexiones entre los centros. Y efectivamente, se considera que el sueño profundo, el descanso completo para la máquina, es aquel sueño en el cual todos los vínculos, todas las conexiones, cesan de funcionar.

Tenemos varios centros, de modo que tenemos el mismo número de conexiones: cinco de ellas. Lo que caracteriza nuestro estado despierto es que todas estas conexiones se hallan intactas. Pero si una de ellas se rompe o cesa de funcionar, no estamos ni dormidos ni despiertos.

Un vínculo se desconecta, y ya no estamos despiertos, ni tampoco dormidos. Si dos se rompen, estamos aún menos despiertos; pero de nuevo no estamos dormidos. Si uno más se desconecta, no es-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

tamos despiertos, ni tampoco todavía debidamente dormidos, y así sucesivamente.

Por lo tanto, hay diferentes grados entre nuestro estado de vigilia y el sueño. (Hablando de estos grados, consideramos un promedio; hay personas que tienen dos conexiones, otras tienen siete. Hemos tomado cinco como ejemplo, pero esto no es exacto.) En consecuencia, no tenemos dos estados, uno de sueño y otro de vigilia, como creemos, sino varios estados.

Entre el estado más activo e intenso que cualquiera puede tener y el más pasivo (sueño sonambulístico), hay gradaciones definidas. Si uno de los vínculos se rompe, todavía no resulta evidente en la superficie y los demás no lo notan.

Hay personas cuya capacidad para moverse, caminar, vivir, se detiene sólo cuando se rompen todas las conexiones, y hay otras en las cuales basta romper dos conexiones para que caigan dormidas.

Si tomamos la gama entre el sueño y la vigilia con siete conexiones, entonces hay personas que continúan viviendo, hablando y caminando en el tercer grado del sueño. Los estados de sueño profundo son los mismos para todos, pero los grados intermedios son a menudo subjetivos. Hasta existen 'prodigios' que alcanzan su estado más activo cuando se rompen una o varias de sus conexiones. Si tal estado llega a ser habitual en un hombre por su educación, si en este estado ha adquirido todo lo que tiene, su actividad estará basada en éste y por lo tanto él no podrá ser activo sino en este estado.

Para ustedes personalmente, un estado activo es relativo; en un cierto estado, pueden estar activos. Pero hay un estado activo objetivo, cuando todas las conexiones están intactas, y hay actividad subjetiva en un estado apropiado.

De manera que hay muchos grados de sueño y de vigilia. Un estado activo es aquel en el cual la facultad pensante y los sentidos operan con toda su capacidad y presión. Debemos interesarnos en ambos, tanto en el objetivo, es decir, el estado de vigilia genuino, como en el sueño objetivo. 'Objetivo' significa activo o pasivo de hecho. (Es mejor no luchar para ser, sino para comprender.)

De todos modos, cada uno debe comprender que la finalidad del sueño sólo se consigue cuando todas las conexiones entre los centros quedan rotas. Sólo entonces la máquina puede producir lo que el sueño debería producir. Así que la palabra 'sueño' debería significar un estado en el cual todos los vínculos quedan desconectados.

El sueño profundo es un estado en el cual no soñamos ni tenemos sensaciones. Si la gente sueña, eso quiere decir que una de sus conexiones no está rota, puesto que memoria, observación, sensación, no es nada más que un centro observando a otro. Por lo tanto, cuando uno ve y recuerda lo que está ocurriendo en sí mismo, eso significa que un centro observa a otro. Y si puede observar, esto quiere decir que hay algo a través de lo cual se puede observar. Si hay algo a través de lo cual se puede observar, la conexión no está rota.

En consecuencia, si la máquina está en buenas condiciones, requiere muy poco tiempo para elaborar la cantidad de materia cuya producción es propósito del sueño; en todo caso, mucho menos tiempo del que estamos acostumbrados a dormir. Lo que llamamos 'sueño', cuando dormimos de siete a diez horas o Dios sabe cuántas, no es sueño. La mayor parte de este tiempo se pasa no en el sueño, sino en esos estados transicionales, estados innecesarios de duermevela.

Algunas personas requieren muchas horas para dormirse y posteriormente muchas más para volver a despertarse. Si pudiéramos dormirnos de golpe y, con la misma rapidez, pasar del sueño a la vigilia, consumiríamos en esta transición una tercera o cuarta parte del tiempo que ahora malgastamos. Pero no sabemos cómo romper estas conexiones por nosotros mismos; en nosotros se rompen y se vuelven a establecer mecánicamente. Somos esclavos de este mecanismo. Cuando a 'ello' le gusta, podemos pasar a otro estado; cuando no, tenemos que permanecer acostados y esperar hasta que 'ello' nos dé permiso para descansar.

Esta mecanicidad —esta esclavitud innecesaria y dependencia indeseable— tiene varias causas. Una de éstas es el estado crónico de tensión que mencionamos al principio y que es una de las muchas causas del escape de nuestra energía de reserva. Por lo tanto, se puede ver como el liberarse de esta tensión crónica serviría para un doble fin. Primero, ahorraríamos mucha energía y segundo, podría-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

mos prescindir de este permanecer acostados inútilmente esperando el sueño.

Ustedes ven, pues, cuan sencillo es esto, cuan fácil de lograr y cuan necesario. Liberarse de esta tensión es de un valor tremendo. Más adelante les daré varios ejercicios a este propósito. Les aconsejo prestar muy seria atención a esto y tratar tanto como puedan de obtener lo que se espera que dé cada uno de estos ejercicios. Es necesario aprender a toda costa a no estar tenso cuando no se necesita tensión. Cuando ustedes están sentados sin hacer nada, dejen que el cuerpo duerma. Cuando duermen, háganlo de tal manera que la totalidad de ustedes duerma.”

P.D. Ouspensky

Presentem Piotr Demiánovich Ouspensky (1878-1947), filòsof i escriptor rus, dins del capítol dedicat a George Gurdjieff, ja que bàsicament es va dedicar a difondre els seus ensenyaments. Però ell mateix és un investigador original i un onironauta precoç, que des dels 13 anys es va interessar pels somnis i el seu estudi.

En llegir els seus nombrosos escrits sobre el tema, s'adverteix que no era tan expert en l'onironàutica com Hervey de Saint-Denys, però va dedicar temps i esforços a la investigació hípico-onírica i aporta opinions i observacions d'interès. En el seu llibre “Un nou model de l'Univers”, comenta el seu interès pel tema i apunta la qüestió del somni lúcid:

“Possiblement, les primeres impressions més interessants de la meua vida van venir del món dels somnis. I des dels meus primers anys el món dels somnis em va atreure, em va fer buscar explicacions dels seus incomprendibles fenòmens i mirar de determinar la interrelació del real i l'irreal en els somnis. Determinades experiències molt extraordinàries, estaven, per a mi, relacionades amb el somnis. Quan encara era un nen, em vaig despertar en diverses ocasions amb el clar sentiment d'haver experimentat una cosa més interessant i arravatadora que tot el que havia conegut abans; tot

Son i Somnis. I.2 - Fonts

allò amb que havia entrat en contacte o vist en la vida em semblava després indigne d'atenció i desproveït de tot interès. És més, sempre estava atrapat en somnis repetitius, somnis que es produïen amb la mateixa forma, en els mateixos entorns, duien als mateixos resultats, a la mateixa finalitat i sempre deixaven darrere seu els mateixos sentiments.

Vers el 1900, quan ja havia llegit gairebé tot el que vaig poder trobar sobre els somnis en la literatura psicològica, vaig decidir intentar observar els meus somnis sistemàticament. Les meves observacions perseguen un doble propòsit:

1. Volia recollir tant material com pogués per jutjar l'estructura i l'origen dels somnis i vaig començar, com es recomana usualment, a anotar els meus somnis immediatament després de despertar-me.
2. Volia verificar una idea meva força fantàstica que havia aparegut gairebé en la meua infantesa: si era possible preservar la consciència en els somnis, és a dir, saber mentre se somia que s'està dormint i pensar conscientment com pensem quan estem desperts."

Ouspensky ho va assajar amb resultats diversos i aporta nombroses observacions, com la funció dels estats intermigs els onironautes coneixen bé:

"Els meus intents per preservar la consciència en el son van crear, molt inesperadament per a mi, una nova manera d'observar els somnis que abans no havia sospitat. És a dir, creaven un particular estat de semi-somni. I em vaig convèncer molt aviat que sense l'ajut dels estats de semi-somni era pràcticament impossible observar els somnis sense canviar-los."

Ouspensky coneixia l'hinduisme i en va adaptar a la seva manera la teoria dels estats de consciència, com van fer la gran majoria d'ocultistes de l'època:

"Estamos hechos de tal modo que podemos vivir en cuatro estados de consciencia, pero, tales como somos, usamos sólo dos: uno cuando estamos dormidos, y el otro cuando estamos lo que llama-

mos 'despiertos': es decir, en el estado actual, cuando podemos charlar, escuchar, leer, escribir, etc. Pero éstos son sólo dos de los cuatro estados posibles.

El tercer estado de consciencia es muy extraño. Si la gente nos explica qué es el tercer estado de consciencia, empezamos a pensar que lo tenemos. El tercer estado puede llamarse consciencia de sí, y la mayoría de la gente, si se le pregunta, dice: '¡Somos ciertamente conscientes!'

Requírese tiempo suficiente o esfuerzos de observación de sí, repetidos y frecuentes, antes que realmente reconozcamos el hecho de que no somos conscientes; que somos conscientes sólo potencialmente.

Si nos preguntan, decimos: 'Si, lo soy', y por ese momento lo somos, pero en el momento siguiente cesamos de recordar y no somos conscientes. De modo que, en el proceso de observación de sí, comprendemos que no estamos en el tercer estado de consciencia, que vivimos sólo en dos. Vivimos en estado de sueño o en estado de vigilia, lo cual, en el sistema, llámase consciencia relativa.

El cuarto estado, que se llama consciencia objetiva, es inaccesible para nosotros porque sólo puede alcanzarse a través de la consciencia de sí, es decir, primero convirtiéndose en consciente de uno mismo, de manera que mucho después podemos disponernos a alcanzar el estado objetivo de la consciencia.

De modo que, al mismo tiempo que la observación de sí, tratamos de ser conscientes de nosotros reteniendo la sensación de 'Yo estoy aquí', nada más. Y este es el hecho que se le escapó, sin la mínima excepción, a toda la psicología occidental.

Aunque muchas personas se aproximaron muchísimo a él, no reconocieron la importancia de este hecho y no comprendieron que el estado del hombre, como éste es, puede ser cambiado: que el hombre puede recordarse, si lo intenta durante largo tiempo. Esta no es una cuestión de un día o un mes. Es un estudio.

Para nosotros, la prisión es nuestro sueño y, sin metáforas, queremos despertar cuando comprendemos que estamos dormidos. Esto debe comprenderse emocionalmente. Debemos entender que en el

Son i Somnis. I.2 - Fonts

sueño somos inútiles; algo puede suceder. Podemos ver imágenes de la vida, ver por qué las cosas ocurren en un sentido u otro — cosas grandes y pequeñas — y comprender que ello ocurre porque las personas están dormidas. Naturalmente, durante el sueño nada pueden hacer.

Este sueño del hombre, y esta ausencia de unidad en él, crean otra característica importantísima, y ésta es: la completa mecanicidad del hombre. Este estado de consciencia en el que ahora nos hallamos, nos mueve siempre hacia arriba y hacia abajo.

'Abajo' significa que estamos más próximos al sueño; 'arriba' significa que estamos más próximos a la posibilidad de despertar. Jamás nos hallamos exactamente en el mismo estado, pero estos pequeños cambios sólo significan practicar la marcha en el mismo sitio."

Tant Gurdjieff com Ouspensky mereixerien una revisió a fons de les seves aportacions al tema del son i els somnis.

El temps no els ha tractat gaire bé i avui les limitacions de la seva farragosa producció i de la seva filosofia, en dificulten la lectura. Però els onironautes sempre hi trobaran apunts interessants, autèntics grans entre la palla.

Meyrink

Aprendre a somiar és el primer grau de la saviesa.

Gustav Meyrink (1868-1932) és el pseudònim de Gustav Meyer, escriptor, dramaturg, traductor, banquer i notable explorador del desconegut, que va transmetre a través de la seva obra literària experiències i nocions que d'altres han comunicat amb la filosofia. Per això el citem com a font i adjuntem al final d'aquest assaig una breu selecció de textos seus.

Fill bastard d'un noble i una actriu jueva, Meyrink sempre es va debatre amb la seva identitat. Va viure a Praga 20 anys i descriu la ciutat sovint a les seves obres. Fou allí on tingué lloc un fet que va ser providencial en la seva vida i que descriu en el conte autobiogràfic "El Pilot".

Era el 14 d'agost de 1892, vigília de l'Assumpció de Maria, i el jove Meyrink, de 24 anys, estava assegut a la seva taula amb una pistola al cap, decidit a suïcidar-se. Però just quan anava a prèmer el gallet, va sentir un frec i algú va fer passar un opuscle per sota la seva porta. Mògut per la curiositat, va deixar l'arma, es va aixecar i va recollir el fullotó, que duia l'oportú títol de "L'altra vida"...

Aquella impensable coincidència el va impressionar tant, que el jove Gustav va abandonar la idea del suïcidi i es va dedicar a l'estudi de la literatura i de l'ocultisme.

La seva erudició i l'amplitud dels seus interessos traspua discretament en les seves narracions, que estan plenes de referències. Gustav Meyrink era un esperit obert - alguns han criticat el seu sincretisme - i combina corrents i tradicions diferents. Va estudiar i practicar teosofia, Càbala i diverses disciplines orientals, del budisme i l'hinduisme al taoisme, que a la seva època circulaven per Europa. També es va interessar pels rituals meditatis dels sufis.

En el terreny pràctic va experimentar tant amb l'haixix com amb el ioga, la privació del son, el somni lúcida, els dejunis i les pràctiques de respiració i prenia també dos cops al dia una infusió de goma aràbiga, la saba de l'acàcia, l'arbre sagrat per als jueus amb el que està fet l'Arca de l'Aliança.

Fins a la seva mort va practicar exercicis iògics i va morir amb plena consciència mirant la sortida del sol.

Meyrink tenia també una vessant social, era membre de la famosa *Hermetic Order of the Golden Dawn* de Londres, com demostra una carta de William Wynn Westcott (1893), conservada als arxius privats de Meyrink. També va formar part una temporada de la Societat Teosòfica i fins i tot va crear l'"Orde teosòfic de l'Estrella Blava", que no sembla haver perdurat.

Però la vida social no fou fàcil per a Gustav Meyrink. El 1902, per exemple, el van acusar de frau - llavors es dedicava a la banca -, de fer servir l'espiritualisme per beneficiar-se de les operacions bancàries. Va passar dos mesos a la presó i en sortir va abandonar per sempre l'arriscada professió de banquer per dedicar-se plenament a la literatura.

Les seves experiències penitenciàries apareixen a la seva cèlebre novel·la “El Golem”, una fascinant exploració sobre la identitat, una dolorosa recerca de la pedra eterna que d'una manera misteriosa sotja des dels racons més tènues de la memòria sota la disfressa del destí. Més que una obra mestra de la literatura fantàstica és una autèntica experiència, en la que el somni surt de les pàgines del llibre per endur-se el lector.

La novel·la se centra en la vida d'Athanasius Pernath, joier i restaurador, que viu solitar al *ghetto* de Praga, voltat d'amics i veïns. Però la seva història l'experimenta un narrador anònim durant un somni visionari - induït pel fet que el narrador es posa per error el barret de Pernath i n'assumeix la identitat per un temps.

La figura del Golem és central en la narració, ja que representa l'esperit

Son i Somnis. I.2 - Fonts

del *ghetto* i guia Pernath en el seu procés d'autoconeixement.

Escriu J.L. Borges als seus *Textos cautivos* (1938):

"El Golem es una novela fantástica. Novalis anheló alguna vez 'narraciones oníricas, narraciones inconsecuentes, regidas por asociación, como sueños'. Tan fácil es componer narraciones de ésas como imposible es componerlas de modo que no sean ilegibles. El Golem - increíblemente - es onírico y es lo contrario de ilegible. Es la vertiginosa historia de un sueño. En los primeros capítulos (los mejores) el estilo es admirablemente visual; en los últimos arrecian los milagros de folletín, el influjo de Baedeker es más fuerte que el de Edgar Allan Poe y penetramos sin placer en un mundo de excitada tipografía, habitado de vanos asteriscos y de incontinentes mayúsculas... No sé si El Golem es un libro importante; sé que es un libro único."

No podem deixar d'esmentar una altra novel·la cabdal de Meyrink, "El rostre verd", on exposa la seva visió del despertar del somni de la vida, en la línia més clàssica, però amb especial justesa i brillantor. Per això un fragment del mateix figura entre els textos que adjuntem en annex al final de l'assaig.

Meyrink hi presenta el "camí del desvetllament" i el descriu amb singular precisió, força i bellesa. I a la vegada el resumeix en una breu frase:

"Estar despert ho és tot."

Per a Meyrink, l'home és un déu adormit i la humanitat es divideix entre vivents o desperts, i els adormits, que creuen estar desperts.

Gustav Meyrink té l'interès també d'haver dut a terme nombroses experiències "psíquiques", amb els somnis (com el cas citat en l'annex de l'assaig), des del somni lúcid al somni-visió compartit (veure el capítol "Somni col·lectiu").

Steiner

VIGÍLIA, Cognició Imaginativa;
SOMNI, Sentiment Inspirat;
SON, Voluntat Intuïtiva...
La cognició pictòrica entra en la inspiració...
i sorgeix de nou de la intuïció.

Rudolf Steiner (1861-1925), filòsof austríac, erudit literari, educador, artista, autor teatral, pensador social i esoterista, fou un destacat dissident de la Societat Teosòfica.

Tot i les grans convergències entre la teosofia i el seu propi sistema esotèric, Steiner va negar que Blavatsky o Annie Besant l'haguessin influït i va mantenir que la seva filosofia era un conjunt íntegre que venia

Son i Somnis. I.2 - Fonts

de la percepció espiritual directa. Anomenava la seva filosofia espiritual “antroposofia”, és a dir “la saviesa del ser humà”. Així la defineix ell mateix:

“L'antroposofia és un camí de coneixement que voldria conduir l'espiritual en l'home a l'espiritual en l'univers. Poden ser antropòsofs el que sentin determinades qüestions sobre l'essència de l'home i del món com una necessitat tan vital com la que se sent quan tenim gana i set.”

Cal assenyalar que Steiner era un vident i un somiador que va basar el seu treball en el que ell considerava “coneixement directe”, en la percepció de la dimensió espiritual humana, com els teòsofs. Però es va separar d'ells en mirar d'integrar en la seva visió la ciència evolucionista del seu temps per tal d'iniciar una “ciència de l'esperit”, universal i moderna, que fos accessible a qualsevol buscador interessat i reflexiu.

Steiner plantejava una renovació completa de la societat: va presentar models en el camp de l'educació (general i especial), l'agricultura, la medicina, l'economia, l'arquitectura, la ciència, la filosofia, la religió i les arts.

Part dels seus suggeriments s'han descurat, però actualment hi ha literalment milers d'escoles, clíniques, granges biodinàmiques i altres organitzacions dedicades a qüestions pràctiques que segueixen els seus principis, per altra banda sovint molt pràctics i efectius.

Steiner va publicar uns 30 llibres i va fer unes 6.000 conferències per tot Europa. La seva obra - de prolífica i sovint farragosa redacció - tracta de la naturalesa espiritual del ser humà, de l'evolució del món i la humanitat i presenta mètodes de desenvolupament personal. El 1924 va fundar la Societat Antroposòfica General, que actualment té branques locals arreu del món.

Un home tan enciclopèdic havia de tenir per força la seva visió sobre el son i els somnis. En el fons aquesta no difereix de la clàssica visió hindú, tot i que presenta la seva pròpia versió de la formació dels somnis.

Un disseny fet pel mateix Steiner mostra els tres estats clàssics del ser que expressa l'OM hindú, acompanyats de les seves pròpies explicacions “antroposòfiques”, que ben mirat, a banda de fer servir una terminologia més fluixa, vénen a dir, almenys en part, el mateix que els savis de l'Índia...

Tornem a citar la nota en qüestió que presideix aquest capítol:

VIGÍLIA, Cognició Imaginativa;
SOMNI, Sentiment Inspirat;
SON, Voluntat Intuïtiva...
La cognició pictòrica entra en la inspiració...
i sorgeix de nou de la intuïció.

Steiner reconeix el caràcter caòtic dels somnis, la seva dificultat d'interpretació i accepta que no es poden agafar literalment, almenys potencialment. Però si se segueixen els passos que ell proposa per a la iniciació espiritual (o si tenim una connexió intuïtiva amb el regne espiritual, com els infants) els nostres somnis poden ser informes més o menys acurats del regne espiritual, encara que les imatges superficials siguin confuses.

“Si ... recolzem la nostra vida conceptual a través del tipus d'exercicis que he descrit recentment... gradualment serem capaços de passar de l'il·lusori món d'imatges dels somnis... al que realment hi ha darrere del somni, com una realitat supersensible entre son i vigília.”

Steiner exposa el control que guanya sobre els somnis el practicant amb el progrés en la iniciació espiritual i que revela una evident experiència:

“Els seus somnis, fins llavors confusos i caòtics, ara comencen a adquirir un caràcter més regular. Les imatges comencen a succeir-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

se les unes a les altres en una connexió sensible, com els pensaments i idees de la vida diària. Hi pot discernir llei, causa i efecte. El contingut d'aquests somnis també canvia. Mentre fins llavors només discernia reminiscències de la vida diària i impressions transformades del seu entorn o del seu estat físic, ara apareixen davant d'ell imatges d'un món que fins llavors era desconegut."

Steiner fa piruetes filosòfiques per donar la seva versió sobre la naturalesa dels somnis:

"I bé, d'on vénen les imatges d'una seqüència de somni? Si realment estàs en plena experiència espiritual, lliure del cos, llavors tens el món espiritual davant teu amb tots els processos i els sers que conté... Per caracteritzar el que és realment el somni, es podria dir que és una experiència de l'essència individual anímico-espiritual del ser humà... L'etern s'experimenta en el somni precisament al nivell temporal, transitori, en el contingut normal de la vida... Aquesta és l'essència del somni a la llum de la ciència espiritual."

Els somnis ens fan sortir de nosaltres mateixos, ens duen a un regne diferent i a la vegada són part de la nostra naturalesa interna:

"Experimentem les imatges com si fossin... una cosa exterior a nosaltres... Això no obstant, el somni és en íntima connexió amb l'experiència interior de la persona... La gent dels temps antics coneixia molt bé aquestes coses."

Steiner tenia també la seva particular visió sobre l'evolució humana, que relacionava amb els fenòmens onírics:

"El ser lunar — el precursor de l'home del dia d'avui - no percep un objecte amb extensió espacial i forma acolorida desde fora d'ell mateix, sinó que l'aproximació a aquest objecte causa una certa imatge - similar a la imatge d'un somni - que s'alça des de dins d'aquest ser... El clarividant també ho veu així avui, només ell és plenament conscient durant la visió, mentre que l'habitant de la Lluna tenia només un consciència tènue, semblant a un somni."

Segons l'antropòsof, a més del ser lunar, tenim un home solar en el

nostre interior:

“Dintre nostre tenim el somiador, que ens dóna la naturalesa lunar, i també tenim un home solar dins nostre que prové de l'evolució del sol. Però aquest home solar ja no és capaç de somiar.”

I conclou:

“Com que el progrés de l'evolució és tal que els estadis primerencs afecten els més tardans, hem de considerar l'estat de somni com una resta de l'antiga consciència pictòrica que els sers humans posseïen tant durant la fase lunar de l'evolució com durant una gran part de la fase terrestre.

Durant els somnis, una resta del que era abans el nostre estat normal de consciència apareix en nosaltres. Per altra banda, aquest estat també és diferent de l'antiga consciència pictòrica.

Des que el Jo (l'ego espiritual) es va començar a desenvolupar, ha estat intervenint en els processos en el cos astral que tenen lloc durant el son, mentre somiem, de manera que el que es manifesta en els nostre somnis és una consciència pictòrica, alterada per la presència del Jo.

Però com que el Jo no és conscient d'actuar en el cos astral, res que pertanyi al terrenys dels somnis s'ha de considerar com a part del que veritablement pot conduir al coneixement dels mons superiors en el sentit de la ciència espiritual.

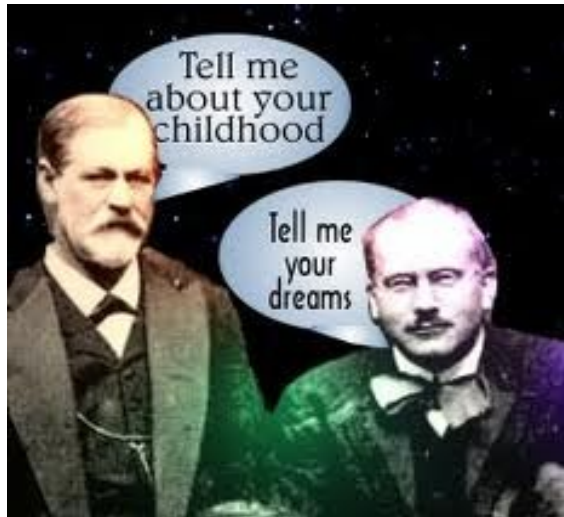
El mateix és cert a propòsit de les anomenades visions, premonicions, o 'segona visió'. Es produeixen quan el Jo s'elimina a si mateix com a factor; com a resultat, apareixen restes dels antics estats de consciència. Aquests estats de consciència no tenen una utilitat directa per a la ciència espiritual i el que es pot observar en ells no es pot considerar un resultat de la ciència espiritual en cap autèntic sentit.”

A través dels somnis percebem fragments de la nostra realitat interior. A través del son sense somnis la podem conèixer del tot, per bé que de manera tènue i imprecisa.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Steiner distingeix, doncs, tres estadis de consciència; el son profund, el somni i la vigília i els relaciona amb les tres formes superiors de consciència: imaginació, inspiració i intuïció, que es troben per damunt de la consciència de la vigília.

Les abundoses i a cops espesses concepcions de Steiner demanarien una revisió i un examen crític que no podem abordar. Sovint aporta dades prou originals i suggestives.

Parla'm de la teva infantesa.
Parla'm dels teus somnis.

Freud & Jung

La interpretació dels somnis és la via reial
vers un coneixement de les activitats inconscients de la ment.

Sigmund Freud

El somni és la petita porta amagada en el més profund i íntim san-
tuari de l'ànima,
que s'obre a aquella nit còsmica primordial que era l'ànima abans
no hi hagués ego conscient
i serà ànima molt més enllà del que un ego conscient mai no podria
abastar.

Carl Jung

Freud

Sigmund Freud (1856-1939) va publicar el 1899 la seva cèlebre obra “La interpretació dels somnis” en la que esperava resoldre el misteri del somni en el marc de la seva nova ciència de l'ànima, la psicoanàlisi.

Hauria pogut emprar altres aproximacions inspirades en els clàssics (com la base física dels somnis) però es va centrar en la seva interpretació, reprenent, en el context de la seva època, els intents d'Artemidor o Sinesi.

Però a diferència d'ells, que preveuen diverses causes en la gènesi dels somnis, Freud considera que els somnis són tots “acompliments de desigs”, intents de l'inconscient per resoldre un conflicte sexual, sigui recent, sigui provinent de la infantesa. Més tard, a “Més enllà del principi de plaer”, Freud va haver de cedir davant dels fets i va parlar dels somnis que no compleixen desigs.

En tot cas, per a Freud la informació de l'inconscient arriba sempre en forma desordenada i sovint pertorbadora i aleshores el preconscious fa de "censor" i no la deixa passar al conscient sense alterar-la.

Segons la seva visió tripartita (conscient, subconscient - preconscious o superego- i inconscient), el segon afluixa el seu control durant el somni, però encara actua. Per tant, l'inconscient ha d'alterar la informació perquè superi la censura.

Per això, diu Freud, cal analitzar el contingut dels somnis per comprendre les estructures de l'inconscient.

L'objectiu de la seva teràpia era fer conscient l'inconscient. I l'anàlisi del somni que va idear deia que li permetia desxifrar el somni, que finalment són una estructura amb sentit i tenen una influència en la vigília.

En aquesta estructura intervé el “fenomen de condensació”: un símbol o imatge de somni pot tenir múltiples sentits que cal determinar en el conjunt del somni per tal d'interpretar-los.

Conclou finalment - prioritzant com a única una de les explicacions d'Artemidor sobre les causes del somnis: que els conflictes sexuals interns i la frustració (després va incloure tota mena de conflictes i desigs frustrats) són la causa dels somnis.

Entrar en el contingut dels somnis i mirar d'interpretar-lo no és una tasca fàcil. Però Freud, malgrat la seva insistència en l'exploració de l'inconscient i a pesar que va treballar els seus propis somnis, no va abordar mai l'estat del somni lúcid, que l'hauria ajudat a fer-ho millor i orientar de manera diferent la seva recerca i les seves concepcions reduccionistes.

Sembla ser, però, que Freud coneixia el fenomen. L'assaig de van Eeden, *A Study Of Dreams* (“Un estudi dels somnis”) que reproduïm en annex, apareix a la bibliografia de la quarta edició alemanya de “La interpretació dels somnis” (1914). Amb tot, el deixeble de Freud Otto Rank, va redactar aquesta bibliografia, de manera que amb aquesta pista només no es pot dir que Freud hagués llegit realment el llibre de van Eeden o que ni tan sols el conegués.

Una segona pista són les referències que Freud mateix va fer a experiències del tipus del somni lúcid. En un diari de somnis descriu el que anomena un “somni agut” en el que suggerix un cert grau de lucidesa, és a dir, es pregunta si està o no somiant durant el somni. També comenta el que anomena “somni dins del somni” i parla del fenomen, tot i que no es pot identificar amb el somni lúcid.

Stephen de LaBerge aporta dades prou definitives sobre la relació de Freud amb el somni lúcid, que demostren que coneixia el fenomen, i explica amb agudesesa seva posició, filla, finalment, d'un prejudici moral, molt en la línia del Talmud :

Son i Somnis. I.2 - Fonts

La primera edició de la 'Interpretació dels somnis' de Freud no feia absolutament cap referència al somni lúcid. Això no obstant, Freud va afegir una nota a la segona edició de 1909:

'Algunes persones són clarament conscients durant la nit, que dormen i somien, que posseeixen així la facultat de dirigir conscientment els seus somnis. Si, per exemple, un somniador d'aquesta mena no està satisfet amb el tomb que ha agafat un somni, el pot trencar sense despertar-se i començar-lo en una altra direcció - com un dramaturg popular pot, sota pressió, donar a la seva obra un final més feliç.'

Freud fa una altra menció al somni lúcid, que jo crec que ens diu molt més sobre l'home que seia darrere el divan més que no pas sobre els somnis lúcids:

'O una altra vegada, si el seu somni l'havia portat a una situació sexualment excitant, pot dir-se a si mateix: 'No continuaré aquest somni més enllà i no m'esgotaré amb una emissió; en canvi m'aguantaré fins que em trobi en una situació real.'

Naturalment, el subjecte de les observacions de Freud — l'anònim somniador de l'edició de 1909— es podria fàcilment identificar amb mètodes psicoanalítics amb el mateix Freud.

En base a aquesta interpretació, es presenta la suposició que Freud tenia somnis lúcids de tant en tant, però que pressionat pel seu superego moralista, es va veure obligat a donar a la seva obra onírica un final més correcte i acceptable, tot i que no tan feliç. El temor d'esgotar-se ni tan sols aleshores era una racionalització convincent.

La repressió decimonònica i la culpa per fruir fins i tot de fantasies sexuals sembla oferir una explicació més plausible a la retenció de Freud a acomplir en somnis un desig. A pesar de la seva il·limitada curiositat intel·lectual sobre el sexe, Freud era encara un victorià. Les actituds que revela aquest passatge es poden interpretar per explicar per què la seva visió del món dels somnis va ser relativament estèril.

En tots els seus escrits posteriors, Freud només afegeix un sol paràgraf al que ja havia dit sobre el somni lúcid; es troba a la quarta edició de 1914 del seu llibre dels somnis:

'El marquès d'Hervey de Saint-Denys afirmava que havia adquirit la capacitat d'accelerar el curs dels seus somnis com volia i de donar-los la direcció que elegís. Sembla com si en el seu cas el desig de dormir hagués deixat lloc a un altre desig preconscient, és a dir, el desig d'observar els seus somnis i de fruir-ne. El son és tan compatible amb un desig d'aquesta mena com ho és amb una reserva mental de despertar-se si s'acompleix una determinada condició (per exemple en el cas d'una manre que alleta o una dida).'

Si acceptem l'anàlisi de Freud, hem d'inferir que a diferència de Saint-Denys, Freud aparentment no desitjava fruir dels seus somnis, ja que sembla haver estat lúcid en tant pocs, potser perquè la fruïció de gairebé qualsevol mena li hauria provocat un sentiment de culpa.

Així, si apliquem la teoria psicoanalítica al seu fundador, hem de suposar que Freud dormia amb la seu particular estil de reserva mental: despertar-se immediatament si s'adonava que estava somiant i, en conseqüència, estava en perill de comprometre la seva rígida moral.

Avui sabem, gràcies a 30 anys de recerca sobre el somni, que els somnis no estan instigats per desigs o altres forces psicològiques, sinó per un procés biològic periòdic o automàtic: el son REM.

Si els somnis no els disparen desigs inconscients, ja no podem suposar que aquests desigs tenen un paper en els somnis i, encara pitjor per al concepte freudià del sentit, ja no podem suposar automàticament que tot - o fins i tot cap - somni té sentit!"

En qualsevol cas és segur que Freud va escriure van Eeden - se n'ha conservat una carta - i que coneixia la seva visió del somni lúcid.

Però no li va interessar aprofundir-hi més. La seva desconfiança en el contingut manifest del somni - sempre alterat pels maneigs del supere-

go - el va conduir a ficar en el mateix sac el somni normal i el somni lúcid, tot deduint, sense comprovar-ho, que el somni lúcid encara embolicaria més la troca i podria ser potencialment perillós.

El fet és que ni ell, ni els nombrosos psicoanalistes de la seva escola, paradoxalment, s'han interessat per un fenomen que fóra una excel·lent eina per a l'exploració de l'inconscient que preconitzen.

Jung

Mentre Freud era un reduccionista, que tendia a fragmentar les coses en els seus elements constituents, Carl Gustav Jung (1875-1961) era més aviat un connectivista sintètic que unia els elements per obtenir una visió més àmplia.

Com Freud, Jung dividia la psiqué humana en 3 parts, però no les mateixes. Per a Jung la ment humana consisteix en l'ego, l'inconscient personal i l'inconscient col·lectiu.

Val a dir que, a diferència del seu mestre, coneixia la mitologia i el simbolisme de tradicions com el gnosticisme, l'alquímia, la Càbala i també l'hinduisme i el budisme.

Però sobretot - i aquesta és potser la seva més decisiva diferència amb Freud, tenia somnis lúcids i ocasionals visions, els feia cas i mirava d'estudiar-los.

La tardor de 1913, per exemple, va visionar una "enorme inundació" que engolia Europa i fregava les muntanyes de la seva Suïssa natal. Va veure milers de persones que s'ofegaven i que la civilització s'enfonsava. Després, l'aigua es va tornar sang.

A aquesta visió van seguir les pròximes setmanes una sèrie de somnis sobre hiverns eterns i rius de sang. Eren tan vius que va tèmber que s'es-

tava tornant psicòtic.

Però el dia 1 d'agost de l'any següent va esclatar la primera guerra mundial. Jung va pensar que hi havia una connexió entre ell com a individu i la humanitat en general que s'havia d'examinar. I des d'aleshores fins l'any 1928, va emprendre un dolorós procés d'autoexploració que seria la base de les seves posteriors teories.

Va anotar amb cura els seus somnis, fantasies i visions, també els va dibuixar, pintar i esculpir. Va observar que les seves experiències tendien a formar persones, començant per un savi ancià que anava acompanyat per una nena petita.

L'ancià dels somnis va anar evolucionant al llarg de nombrosos somnis per convertir-se, a l'estil més clàssic, en una mena de guru espiritual de Jung. I la nena es va convertir en l'*anima*, l'ànima femenina (contrapartida de l'*animus* masculí), el seu principal mitjà de comunicació amb les profunditats de l'inconscient.

També se li apareixia un gnom marró, el guardià de l'entrada de l'inconscient. El va anomenar "l'ombra" i el considerava un primitiu company del seu ego. Fins i tot va somiar que juntament amb el gnom mataba un bell jove ros, que anomenà Siegfried. Jung ho va interpretar com un avís davant de l'adoració de l'heroisme que aviat provocaria la segona guerra mundial, així com una advertència personal sobre la seva adoració a Sigmund Freud, fet que encara el va estimular més a separar-se de les concepcions del seu mestre..

Jung va somiar també amb abundància en els morts, la terra dels morts i l'alçament dels difunts. Per a ell representaven el jo inconscient, però no el "petit inconscient" personal de Freud, sinó un inconscient col·lectiu de tota la humanitat, que podia contenir els morts. D'ací va passar a considerar els fantasmes i els esperits com a causes de les malalties mentals i recomanava recuperar la mitologia per comprendre aquestes entitats i guarir així les malalties. També acceptava la telepatia:

"Jo no afirmaria que la llei darrere de la telepatia sigui 'sobrenatu-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

ral', sinó simplement una cosa que no podem comprendre encara amb el nostre coneixement actual."

L'inconscient col·lectiu, els arquetips i els somnis

Si l'inconscient és per definició no-conscient, com podem ser conscients dels seus continguts?

Per a Freud només s'hi pot accedir a través de les paraules. Per a Jung, en canvi, s'hi arriba a través de les imatges que se'ns apareixen en el somnis, fantasies, visions, imaginacions i al·lucinacions. Amb aquestes imatges el nostre inconscient es comunica amb nosaltres.

Però Jung sosté, a més, que sota aquest inconscient individual, hi ha un altre inconscient que primer va anomenar "inconscient filogenètic" i després "inconscient col·lectiu" (una idea que tot i no ser nova en el seu temps, va despertar controvèrsia pel seu ressò místic i "poc científic"). Aquest inconscient col·lectiu no és ple d'imatges, sinó d'arquetips.

La idea dels arquetips és un element central de la visió jungiana. Jung els comparava amb les categories de Kant - les condicions *a priori* per a les possibles experiències - i proposava estendre la idea kantiana de les categories lògiques de la raó a la producció de fantasies. Així, els arquetips serien les “categories de la imaginació”.

Jung es va interessar especialment pels arquetips relacionats amb la mitologia i les religions, com el drac o la serp, representació per a ell de la ment inconscient que ha de ser vençuda per l'heroi. Altres figures - que ell mateix veia en somni o visió - són el savi ancià, la gran mare, el trampós, l'infant diví o l'ombra.

Els arquetips reflecteixen la saviesa de l'inconscient, per això Jung considera que les imatges arquetípiques en els somnis donen guiatge i orientació en el camí vers el que anomenava “individuació”.

Per a Jung la funció dels somnis és promoure el procés més important de la vida humana: unir conscient i inconscient en un estat saludable i harmoniós de totalitat. La “individuació” expressa la recerca de la totalitat, la saviesa. És la versió jungiana de la il·luminació.

Jung defineix el procés d'individuació com:

"la completa actualització de tot el ser humà."

Per a Jung, doncs, el somnis són l'expressió directa i natural de la condició actual del món mental del somiador.

I novament a diferència de Freud, no accepta que els somnis disfressin el seu autèntic sentit, sinó que la seva naturalesa és presentar:

"un autoretrat espontani, en forma simbòlica, de l'actual situació en l'inconscient."

Els somnis parlen amb símbols, imatges i metàfores, un llenguatge que és el mitjà d'expressió natural de l'inconscient. I si ens costa compren-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

dre els somnis, raona Jung, és només perquè aquest llenguatge simbòlic és molt diferent del llenguatge de la realitat desperta ordinària. Els somnis, a més, no tenen només continguts personals, sinó que sovint contenen arquetips universals.

Jung distingeix dos tipus de somnis:

- ⤴ Els que reflecteixen la relació del somiador amb el món exterior, la gent, els fets i les activitats de la vida diària. Jung ho anomenava el “nivell objectiu” del significat d'un somni.
- ⤴ Els que reflecteixen el món interior del somiador. Aquí, els personatges onírics són personificacions de pensaments i sentiments de la psiqué del somiador. És el “nivell subjectiu” (Jung critica Freud per reconèixer sols el nivell objectiu).

Per a Jung el somni té dues funcions:

- ⤴ Compensar desequilibris en la psiqué del somiador. El somnis fan sorgir els continguts inconscients que la consciència ignora, menysprea o reprimeix. Quan el somiador reconeix i accepta aquests continguts, guanya més equilibri psicològic.
- ⤴ Aportar imatges prospectives del futur. Com Freud, Jung creu que els somnis reflecteixen experiències passades, però afegeix que també anticipen esdeveniments futurs. No parla estrictament de predicció, sinó més aviat que els somnis poden suggerir les possibilitats que amaga el futur.

A mig camí entre l'ocultisme i la ciència, les teories oníriques de Jung han estat fortament criticades. Però ell afirmava que havia interpretat uns 80.000 somnis durant els seus gairebé 60 anys de pràctica clínica i que la seva teoria només mirava de descriure i de classificar els fenòmens onírics que havia observat.

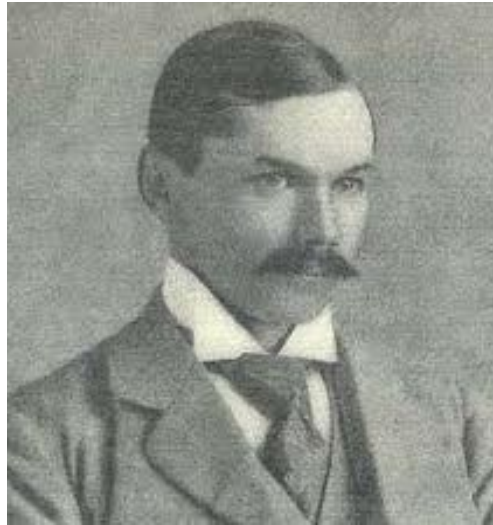
Novament en contra de Freud, Jung no creu que els somnis s'hagin

d'interpretar perquè facin la seva funció. Suggereix més aviat que els somnis s'encarreguen d'integrar les nostres vides conscient i inconscient, el procés d'individuació. Comprendre els seus components mítics pot ser de gran ajut.

Jung és finalment un occidental modern, que considera el somni un afer personal o psicològic, però mira de conciliar-ho amb una visió més oberta sense acabar-ho d'aconseguir. La seva “alquímia psicològica” pateix d'elementals errors de transposició. Suggereix, per exemple, que les imatges arquetípiques que apareixen en somnis deriven de diferents òrgans i centres del cos i representen tendències evolutives.

Per a Jung, la funció del psicoterapeuta és ajudar el seu pacient a copsar el sentit de les seves visons nocturnes i a integrar-les en la seva vida conscient. El psicòleg suís acaba convertint el distanciat psicoanalista freudià en un xaman o sacerdot que ajuda el malalt a crear una mitologia personal més harmònica, tot eliminant o canviant els models desviats i substituint-los per models més saludables.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Van Eeden

The solution of the secret of our lives lies in our dreams.

La solució del secret de les nostres vides es troba en els nostres somnis

Frederik Willem van Eeden (1860-1932), escriptor i psiquiatre, el 1880 va estudiar anglès a la universitat de Leiden, on va menar un estil de vida bohemí. Escrivia poesia i tenia temps per somiar, activitat que atreia el seu temperament artístic, investigatiu i religiós a la vegada, i a la que es va inclinar de ben jove.

Mentre vivia a la ciutat holandesa va començar a fer servir el terme “somni lúcid”, en el sentit de la claredat mental que es pot adquirir en alguns somnis i que permet saber que s'està somiant.

El terme ha tingut un gran èxit i qualifica actualment una disciplina científica. El fet de somiar tot sabent que se somia no era un fenomen nou, com hem vist, però Van Eeden té el mèrit d'haver-lo popularitzat i reintroduït en el pensament i la ciència d'Occident, juntament amb el marquès Hervey de Saint-Denys, que el precedeix en la recerca i l'ús de l'expressió "somni lúcid".

Cal notar que van Eeden coneixia i estava influït per l'hinduisme, el misticisme de Boehme i el pansiquisme del psicòleg clàssic Gustav Fechner (1801-1887).

Va mantenir també una intensa relació amb l'escola freudiana, tot i que se'n va acabar separant, pels motius que ell mateix exposa:

"... sento una especial aversió contra l'escola de Freud. És el zènit de la ciència mèdica antipàtica. Tota la ciència mèdica se m'ha anat fent poc simpàtica - hi ha en ella una cosa extra que és lletja, sinistra, mortífera i ofegadora - però la doctrina de Freud és la pitjor de totes. A mi em fa l'efecte d'un vapor sufocant. Dedueixo que té influències demoníaqes. La vida sexual en la seva totalitat és el punt just d'aplicació per als sers més baixos."

Van Eeden, a diferència d'Hervey de Saint-Denys, era un home religiós - educat en el protestantisme i sempre interessat per les qüestions morals i que vers el final de la seva vida es va convertir al catolicisme.

Però més enllà dels aspectes personals, van Eeden té el mèrit indiscutible d'haver abordat amb profunditat els somnis.

Citem els oportuns comentaris que fa Stephen LaBerge sobre el psiquiatre holandès:

"A Frederik Willems van Eeden, un psiquiatre holandès i escriptor conegut, devem el terme 'somnis lúcids' i la primera recerca seriosa sobre el somni lúcid. Van Eeden va escriure un diari dels seus propis somnis durant molts anys, anotant amb particular cura els casos en que estava totalment adormit però que tenia un record com-

plet de la seva vida del dia i podia actuar voluntàriament.

Tot i que li interessaven tots els aspectes del somni, van Eeden va adonar-se que aquells somnis lúcids despertaven el seu 'més agut interès'. Al principi va velar les seves observacions en una novel·la anomenada *The Bride of Dreams*, perquè, com va admetre més tard, l'estil de ficció li permetia 'tractar lliurement matèries delicades.'

El 1913 van Eeden va presentar un document a la Societat per a la recerca Psíquica on presentava 352 dels seus somnis lúcids, recollits entre 1898 i 1912.

En aquests 'somniais lúcids' declarava que 'la reintegració de les funcions psíquiques és tan completa que el dorment aconsegueix un estat de perfecta autoconsciència (*awareness*) i pot dirigir la seva atenció i realitzar diversos actes de volició lliure. Això no obstant, el son, com puc afirmar amb tota seguretat, no s'altera i és profund i refrescant.'

Per una curiosa coincidència, el primer somni lúcid de van Eeden va ser molt semblant al que va tenir Ernst Mach, de la universitat de Viena, i que aquest va anotar en parlar sobre el que considerava la inèrcia característica de l'atenció en els somnis, amb la qualificació següent:

'L'intel·lecte sovint dorm només en part ... en l'estat de somni reflexionem sobre els somnis, els reconeixem com a tals per les seves excentricitats, però es tornen a pacificar immediatament.'

L'eminent psicòleg mostrava la seva familiaritat personal amb els somnis lúcids i contava a la mateixa nota:

'En una època en que estava molt absort en el tema de la sensació de l'espai, vaig somiar que passejava per un bosc. De sobte, em vaig adonar que el desplaçament de la perspectiva era defectuós i gràcies a això vaig reconèixer que estava somiant. Això no obstant, els desplaçaments que faltaven es van solucionar immediatament.'

'Vaig aconseguir fer el meu primer cop d'ull a aquesta lucidesa' escrivia van Eeden per la seva banda, '... de la manera següent: vaig somiar que surava a través d'un paisatge amb arbres sense fulles

Son i Somnis. I.2 - Fonts

tot i que sabia que era el mes d'abril, i vaig remarcar que les perspectives de les branques i brots canviava d'una manera molt natural. Llavors em vaig fer la reflexió, durant el son, que la meva fantasia mai no seria capaç d'inventar o de fer una imatge tan intricada com la perspectiva ens moviment dels branquillonsas que veia tot flotant al llarg dels arbres.'

Van Eeden, com Saint-Denys, a qui cita, va adoptar una posició experimental davant dels seus somnis.

'També em sembla que qui somia està més despert que no pas qui dorm i que qui es passa una tercera part de la seva vida en total inconsciència es mereix que li diguin dormilega i mandrós, més que no pas aquell per a qui les fosques nits també són vives i riques, plenes de vida vibrant'."

Van Eeden no va atendre les possibilitats del son profund i es va concentrar en el somni, que el fascinava i exaltava la seva imaginació.

Convé remarcar que, com Hervey, el seu interès es va despertar en la infantesa. Així ho narra amb el seu peculiar estil:

"Sempre m'ha semblat una pena jeure com un roc durant tantes hores i alçar-se del son amb menys saviesa que quan ens hi vam enfonsar. I havent experimentat diverses vegades en la meva primera joventut que el son posseeix una riquesa de sensacions i un tresor de rapte - que sobrepassa les alegries més intenses d'un dia brillant, tot projectant darrere seu una radiància que penetra la més brillant llum del dia com el sol penetra una sala il·luminada elèctricament - vaig començar a prestar més atenció als meus somnis i especialment en dies tristos i sense alegria, i a esperar les nits en que havia sentit de manera inequívoca, la brillant presència d'un tresor tan gran.

I pel que fa a l'opinió dels metges sobre la morbidesa dels somnis, em refereixo de nou a les meves observacions sobre el filisteisme prevalent entre els metges i sé per una experiència molt positiva que hi ha sensacions sanes i també mòrbides en el son, de la mateixa manera que en la vida diària. Puc parlar-ne amb una certa autoritat perquè en la meva vida diària no he experimentat mai cap

desordre mòrbid greu i cap metge no podria posar el dubte l'excel·lència de la meva salut.

Però per a mi una nit sense somnis és una mala nit i anomeno l'home que passa els seus dies perseguint impulsos perversos i no harmoniosos, desviacions dels bons instints del descans i la nutrició, la propagació i l'acumulació, la pau i la felicitat, i passa les seves nits en obtusa inconsciència i sense pensar, ert com una soca, a com a molt, una mica esbojarrat temporalment per somnis absurds i confusos - un tal home, jo, amb bons motius, l'anomeno malalt i anormal.

Perquè el nostre instint més elevat, que com un majestuós cérvol reial que alça orgullosament tot sol les seves banyes com branques ben obertes, hauria d'agafar el guiatge de tot el desconsiderat i tímid ramat dels nostres impulsos i passions, tot unint-les i guardant-les; és l'impuls vers la bellesa, vers la sublimitat i vers la més pura benedicció.

Fins i tot la poderosa passió pel coneixement, que ens impulsa tan incansablement a buscar el secret de la vida hi està subordinat i encara que sigui segon en rang - és l'animal més bell del ramat.

I si en el nostre son i somni percebem, més distintament que en la vida diària, senyals de la bellesa més alta i la felicitat més pura, no els hauríem de prestar la nostra màxima atenció?

Això ara t'assenyalaré, benvolgut lector, com la primera idea nova i estranya - fins ara - al món actual, el primer fill del pensament vibrant de vida i futura promesa, nascut de la profunda unió de la meva experiència i de la meva contemplació:

La solució del secret de les nostres vides es troba en els nostres somnis.”

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Crowley

Awake from dream, the truth is known:
awake from waking, the Truth is The Unknown.

Despert del somni, la veritat és coneguda;
despert del despertar, la Veritat és el Desconegut.

Un camí ben diferent al de Van Eeden va seguir un contemporani seu, un altre fill de la moral puritana, però que trià la via de l'excés i va ser agent secret, ocultista luciferí i bèstia apocalíptica.

Ens referim al passat de voltes de l'Aleister Crowley (1875-1947). L'home més pervers d'Anglaterra", com li agradava que li diguessin,

presenta amb un llenguatge artificios i amb tocs atrevits una visió radical dels somnis que finalment no s'allunya gaire de la dels taoistes:

“Els somnis són imperfeccions del son; fins i tot la consciència és la imperfecció de la vigília. Els somnis són impureses en la circulació de la sang; de la mateixa manera la consciència és un desordre de la vida. Els somnis són desproporcionats, no tenen bon sentit, no tenen veritat; així també és la consciència.”

Tot i prioritzar filosòficament el *samadhi* en igualar vetlla i somni, a la pràctica, mogut per una exaltada imaginació i una notable vitalitat, Crowley es va ficar a fons en el que anomenava “projecció astral” o projecció del cos astral (cos de llum) i va recomanar diverses posicions i mètodes, de tall bàsicament hindú, que se citen als capítols corresponents.

De fet, per a Crowley la capacitat d'entrar en aquest oníric pla astral era una exigència bàsica per a la pràctica de la màgia, que és el que realment li interessava. Gairebé tots els rituals màgics que descriu s'han de fer amb el cos astral i recomanava la pràctica del *raja yoga* i la meditació per tal de poder-los aconseguir. Així, l'afició de l'anglès per la monstruositat, més que inclinar-lo al ioga filosòfic, el va apropar més aviat al barroc univers dels gnòstics o a les formes més “negres” dels xamanismes. L'ombra de l'horror plana en la seva descripció dels somnis:

“DE SOMNIIS (Sobre els somnis)

CAUSA PER ACCIDENS (Causa per accident)

Així com totes les malalties tenen dues causes conjuntes, una d' immediata, externa i excitant, i una altra de constitucional, interna i que predisposa, el mateix succeeix amb els somnis, que són malalties (*Crowley fa un joc intraduïble amb el terme anglès Dis-Eases - literalment "no a gust"*) o estats de consciència desequilibrats, que destorben el son de la mateixa manera que els pensaments ho fan amb la vida.

Aquesta causa excitant habitualment és de dues menes: *videlicet*,

imprimis, la condició física del somiador, com un somni d'aigua és causat pel so d'una dutxa a fora, o un somni d'estrangulament es provocat per una dispnea, o un somni de luxúria és causat per les congestions seminals d'una vida impura, o un somni de caiguda o de vol és causat per algun equilibri inestable del cos.

Secundo, l'estat psíquic del somiador. El somni està determinat per esdeveniments recents de la seva vida, generalment els del dia anterior, especialment si aquests esdeveniments han provocat excitació o ansietat i encara més si estan inacabats o insatisfets. Però aquesta causa excitant és de naturalesa superficial, com si fos una capa o una màscara; i així només és un aspecte de l'altra causa, que es troba en la naturalesa del dorment mateix.

CAUSA PER NATURAM (Causa per naturalesa)

La causa profunda, constitutiva o predisposadora dels somnis es troba en la jurisdicció de la voluntat mateixa. Perquè aquesta voluntat, que sempre és present, encara que estigui latent, es descobreix quan ja no està inhibida pel control conscient que és determinat per l'entorn i per tant de vegades és contrari a si mateix. Essent així, la voluntat es declara a ella mateixa, com si fos en un espectacle i es mostra aparellada al dorment per donar-li avís o consell. Tot somni, espectacle o fantasia, és, per tant, una mostra de la voluntat; i en no ja estar limitada la voluntat per l'entorn o la consciència, ve com a conqueridora. Però fins i tot així, en gran part arriba damunt del carro de la causa excitant del somni i per tant la seva aparença és simbòlica, com un missatge xifrat, una fàbula o com una endevinalla en imatges. Però sempre triomfa i se satisfà perquè el somni és una compensació natural, en el món interior, de qualsevol manca d'acompliment en el món exterior.

SEQUENTIA.

Coneix amb fermesa, fill meu, que l'autèntica voluntat no pot errar; perquè és el teu curs decidit al cel, en l'ordre del qual hi ha perfecció. Per tant, un somni d'horror és l'avís més seriós de tots, perquè significa que la teva voluntat, que és el teu jo pel que fa al seu moviment, està en aflicció i perill. Així, has de buscar de seguida la causa d'aquest conflicte subconscient i destruir del tot el teu enemic, agafant el teu vigor conscient com un aliat d'aquesta veritable voluntat. Si hi ha un traïdor en la consciència, encara és més ne-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

cessari per a tu alçar-te i extirpar-lo, abans no t'infecti del tot amb el propòsit dividit, que és la primera bretxa en la fortalesa de l'ànima, i la caiguda de la qual porta a la ruïna sense forma, el nom de la qual és Choronzon!

CLAVICULA.

El somni deliciós és una festa de l'acció de l'autèntica voluntat i el malson una batalla simbòlica entre ella i els seus assaltants en el teu interior. Però només hi pot haver una voluntat, de la mateixa manera que només hi pot haver un moviment pròpiament dit en un cos, siguin quines siguin les forces de les que el moviment és el resultat. Busca, per tant, aquesta voluntat i uneix-la al teu jo conscient, perquè això és el que està escrit: 'Només tens el dret de fer la teva voluntat. Fes-ho i ningú et dirà que no.' Com veus, oh fill meu, tota oposició conscient a la teva voluntat, tant per ignorància, obstinació o por dels altres, pot posar en perill finalment fins i tot el teu veritable jo i portar al desastre la teva estrella. I aquesta és la veritable clau dels somnis: mira de ser diligent en el seu ús i obre amb ella les cambres secretes del teu cor."

La connexió monstruosa

La pirotècnica personalitat d'Aleister Crowley i les seves sulfuroses pràctiques, han despertat variades especulacions. Citem l'articlelet d'un autor que serva el seu anonimat sota el pseudònim de *Lord Aelfwine*, en el que presenta la curiosa teoria de l'ocultista Kenneth Grant (1924-2011):

"El ocultista britànic Kenneth Grant planteja una hipòtesis tan interessant com deliciosament irracional.

En su libro de 1972, 'El renacimiento mágico' (*The Magical Revival*), Grant teoriza sobre una posibilidad inquietante: que el escritor norteamericano H.P. Lovecraft y el ocultista inglés Aleister Crowley en realidad escribían sobre las mismas entidades monstruosas; el primero en sus celeberrimos Mitos de Cthulhu, y el segundo en distintas obras esotéricas.

El resultado de esta hipótesis, a la que no le faltan ingredientes escabrosos, apunta hacia la existencia etérea de un manuscrito que contiene toda la historia del universo. Para explicarnos en detalle debemos retroceder en el tiempo e indagar en esta supuesta conexión entre H.P. Lovecraft y Aleister Crowley.

Las experiencias sobrenaturales de Kenneth Grant comienzan en 1939, durante la Segunda Guerra Mundial; época en la que recibe "mensajes" de una entidad no humana llamada S'iba.

En 1944, ya a salvo de las vicisitudes de la guerra, Grant, de veinte años de edad, conoce a Aleister Crowley, que contaba con sesenta y nueve; quien rápidamente se convierte en su mentor.

De él aprende los arcanos de una fe antiquísima, tan antigua como el más remoto de los lunáticos, asimilando además una sensibilidad que supuestamente le permitía entrar en contacto directo y discrecional con diversas entidades extrahumanas.

Tras la muerte de Aleister Crowley, Grant se convierte en la cabeza de otra secta de corte esotérico: la Orden Tifoniana, cuyo profeta era nada menos que H.P. Lovecraft.

Habiendo conocido en persona a Aleister Crowley, y acaso a H.P. Lovecraft, Kenneth Grant comenzó a esbozar una idea que iría ga-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

nando terreno en su círculo de adeptos: que Aleister Crowley, hombre vigoroso que vivía su fe en criaturas preternaturales con total decisión, era en realidad el extremo opuesto de un mismo principio, en este caso, narrativo, soñado por H.P. Lovecraft.

Ambos, según Grant, se acercaron a la misma realidad, las mismas criaturas amorfas, las mismas arquitecturas demenciales, sólo que eligieron caminos distintos para llevarlas al plano de la realidad. El primero escribió sobre ellas de un modo directo, el segundo, mediante los sueños y la literatura.

La conexión Crowley-Lovecraft es de naturaleza etérea, sutil, ya que no se conocieron personalmente; aunque ambos estaban familiarizados con la obra del otro.

Grant sostiene que Aleister Crowley y H.P. Lovecraft no sólo aludieron a las mismas fuerzas oscuras, sino al mismo manuscrito cósmico en donde quedan registradas, con total crudeza, las realidades, mundos, civilizaciones y criaturas que hierven en el universo desde que éste emergió de la noche primigenia.

A este manuscrito, similar en su concepción a los Archivos Akásikos, lo llamó el *Necronomicón Astral* (*The Astral Necronomicon*). Existen dos formas de acceder a ese saber prohibido: mediante la meditación profunda (Aleister Crowley) y a través de sueños autoinducidos (H.P. Lovecraft).

H.P. Lovecraft, debido a su constitución racional y lógica, se habría escandalizado frente a esta teoría, aunque en el terreno práctico no hubiese tenido alternativa más que admitir que el origen de sus Mitos de Cthulhu es netamente onírico.

La idea de que cada hebra del universo vibra en todos los átomos, y que su historia puede rastrearse tanto en una mota de polvo estelar como en las células epidérmicas que se renuevan por millones a cada día, no es nueva, e incluye a hombres de la talla de Emanuel Swedenborg y William Blake.

La constitución física del hombre, pensada únicamente para desarrollarse en la Tierra, también puede acceder a esa Totalidad al silenciar su conciencia, ya sea a través de la meditación o del sueño, abriéndose con nuevos sentidos a una impresión indeleble que habita en él mismo.

El poeta traerá esas visiones a su realidad banal y las imprimirá en su obra mediante imágenes que, a simple vista, parecen irracionales, imposibles, que repugnan a la razón, pero que bajo ciertos estados emocionales pueden penetrar en nosotros como un viento frío que sacude los postigos o el lamento de un perro en la distancia, es decir, cosas y sonidos naturales que repentinamente se tornan ominosos sin una razón aparente.

El mago, por su parte, llevará las visiones con un espanto aún mayor, ya que no las cree un producto de su imaginación subconsciente, sino como jirones de una realidad inabarcable para su intelecto pugnando por adueñarse de su personalidad.

Los hechos: H.P. Lovecraft y Aleister Crowley escribieron sobre lo mismo pero con diferentes nombres, así como tú y yo pensamos en rosas distintas si alguno de los dos dice la palabra "rosa". Ambos sabemos a qué nos referimos, aunque las texturas, el volumen y la tonalidad de nuestras flores discrepen por completo.

Jamás sabremos a ciencia cierta si sobre lo que consideramos 'real' existe un infinito universo de posibilidades, incluso ocupando el mismo espacio que nosotros; y al que algunas mentes, excesivamente despiertas, pueden acceder para acercarnos sus maravillas con total -o nula- discreción."

Sembla que Grant no anava tan mal encaminat. Al volum cinquè de les *Selected Letters* (p. 418, 1937, publicat per l'editorial Arkham House) Lovecraft escriu:

"El nom Necronomicon (*nekros*, cadàver; *nomos*, llei; *eikon*, imatge = una imatge [o reproducció] de la llei dels morts) se'm va acudir en el curs d'un somni, tot i que l'etimologia és perfectament coherent."

Notem que S.T. Joshi, el gran estudiós de Lovecraft, apunta que aquest terme és molt semblant a l'*Astronomicon* del poeta i astròleg romà Marcus Manilius (s. I), llibre que Lovecraft, segons ell, coneixia...

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Castaneda

Ensoñar es la corona del esfuerzo de los brujos, el uso máximo del nagual.

Carlos Castaneda - Carlos César Salvador Aranha Castañeda (1925 o 1935-1998) - antropòleg i escriptor sudamericà nacionalitzat als Estats Units - va escriure una sèrie de llibres d'enorme èxit que descriuen la seva iniciació en un tipus particular de “nagualisme” tradicional mesoamericà, que presentava com una forma molt antiga i oblidada. Aquest fet i la seva enigmàtica vida, han provocat controvèrsia, i s'ha qualificat la seva obra de creació literària personal. Però una anàlisi desapassionada de la seva obra - i en concret de les seves visions sobre el son i

Son i Somnis. I.2 - Fonts

els somnis - revela una clara connexió amb els florits ambients que descrivíem en el capítol “mesoamericans”. Cada vegada més, a mesura que es coneixen i estudien els textos i afloren formes de xamanisme que havien perdurat d'amagat sota la conquesta espanyola, aquesta connexió és fa més evident. Per exemple, el rol menor que té el son en el món mesoamericà es retroba en Castaneda, que tot i presentar una completa visió dels somnis, no aprofundeix en el son profund.

En qualsevol cas Carlos Castaneda va publicar la seva obra en el moment que emergia l'interès pel somni lúcid i la seva influència en el canvi actual de la valoració dels somnis en la societat occidental és innegable. Stephen LaBerge ho comenta, tot exemplificant el desconcert que provoca en molts l'aparent estranyesa del sistema castanedí:

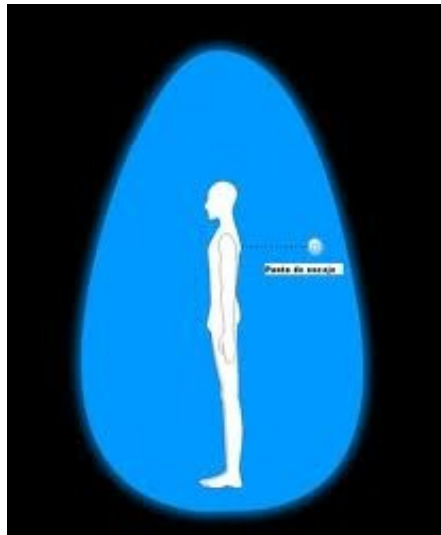
“Hi ha un altre autor, els llibres del qual han contribuït de manera significativa a l'interès contemporani pel somni lúcid, i aquest és Carlos Castaneda. Escatir si les seves entretingudes i immensament populars obres son 'no-ficció fictícia' o 'ficció no-fictícia', com han afirmat diversos defensors i detractors seus, és una qüestió controvertida. Això no obstant, diversos llibres seus mencionen un estat inusual de consciència que té una definitiva semblança amb el somni lúcid. Castaneda es refereix a aquest estat com '*dreaming*' (en castellà, *enlloc de les cometes, el terme es tradueix per 'ensoñar' per diferenciar-lo del somni normal*). Sigui dit de pas, potser no sóc l'únic que es pregunta com es mantenia en les converses originals la distinció entre '*dreaming*' and *dreaming*, ja que les cometes són més difícils d'indicar quan es parla que no pas quan s'escriu.

Potser l'explicació és que 'Carlos' i 'don Juan' mai no van creure que calgués parlar del somni 'ordinari'. L'ampli atractiu dels seus llibres van oferir a molta gent la primera introducció al concepte de somni lúcid, de manera que potser no importa gaire com Castaneda escrivia les paraules. Sempre que faig conferències sobre el tema del somni lúcid, algú treu el tema de Carlos Castaneda, i generalment cita el famós incident del 'Viatge a Ixtlán' on el personatge 'don Juan' ensenya al personatge 'Carlos' a trobar la seva mà en un somni, ostensiblement com un mitjà d'estabilitzar el somni. Com que 'Carlos' es presenta constantment com un idiota i un inútil, aprendre a trobar la seva mà en qualsevol lloc es podria considerar

una millora. Però per a molts altres aprenents de somiadors lúcids, recordar de mirar-se les mans pot ser útil com a pista per a la lucidesa, però un cop ets lúcid hi ha coses molt més interessants a fer.

El meu públic també vol saber què penso dels llibres de Castaneda. Generalment dic que tenim un deute de gratitud amb Castaneda, perquè els seus 'relats de poder' han servit per inspirar molts lectors a explorar el seu món interior i a obrir la seva ment a les possibilitats de realitats alternatives.”

Sigui com sigui, si es reuneixen totes les mencions - no sempre completes - que Carlos Castaneda fa al son i als somnis al llarg de la seva obra (i en especial al llibre *El arte de ensoñar* s'adverteix que exposen un sistema més estructurat i complex del que sospita LaBerge.

Una representació del *punto de encaje*

Els somnis, per a Castaneda són causats pel moviment del *punto de encaje*. Els antics xamans van treballar la percepció directa d'energia (“veure”), es van examinar a si mateixos i es van veure com un conglo-

Son i Somnis. I.2 - Fonts

merat de camps energètics, com esferes lluminoses dins de les quals hi ha un punt rodó d'intensa lluminositat, com una pilota de tennis, a uns 60 centímetres de la cresta de l'omòplat dret, i que van anomenar "punt d'encaix". Van "veure" que allí s'efectuava la percepció, ja que hi convergien enormes quantitats de filaments lluminosos - els camps energètics de l'univers - que en trobar-se en aquest punt, es convertien en dades sensorials. Durant el son, el *punto de encaje* es desplaça molts fàcilment. Així, el somni, per a Castaneda, és un mitjà privilegiat per moure el punt d'encaix i obrir-lo a noves possibilitats de percepció. *Ensoñar* es complementa amb el *acecho*, que consisteix a saber fixar el punt d'encaix. Comenta a *El fuego interno*:

"Los nuevos videntes descubrieron que el ensueño es la manera más directa y efectiva de mover el punto de encaje."

És una operació delicada:

"Hay que conseguir un equilibrio muy sutil: no interferir en los sueños, ni imponer nuestros deseos en ellos, pero sin embargo el movimiento del punto de encaje debe obedecer la orden del ensoñador. Interferir en los sueños es interferir en el movimiento natural del punto de encaje. Así que más bien se trata de mantener el punto de encaje fijo en el lugar al que se ha movido en el ensueño. He ahí el equilibrio."

El *ensueño*, que cal distingir del somni ordinari i també del somni conscient (veure "Somni lúcida") està relacionat amb la "segona atenció", que es podria definir com el producte d'un desplaçament del *punto de encaje*. Diu Castaneda a *El segundo anillo de poder*:

"Ensoñar es la única forma de concentrar la segunda atención sin dañarla, y sin que resulte amenazadora u horrenda."

El somni també es relaciona amb l'energia. Comenta Castaneda a *El arte de ensoñar*:

"Ensoñar es el arte de templar el cuerpo energético, de hacerlo coherente y flexible, ejercitándolo gradualmente."

I al seus *Pases màgics* precisa:

“Los ensueños son verdaderos estados de 'conciencia acrecentada' en los cuales los elementos oníricos no son imágenes sino hechos generadores de energía. Para los chamanes los sueños con elementos generadores de energía son aquellos en los que pueden 'ver' la energía como fluye por el universo.”

Castaneda presenta una pràctica onírica d'alt risc. Els corrents energètics creen situacions més temibles que la mort. Si en el “camí dels bruijots” tot ja és una qüestió de vida o mort, en el “ensueño” això s'incrementa 100 vegades. Comenta a *El fuego interno*:

“La peligrosidad del ensueño hizo que los nuevos videntes recomendaran estrictamente que se comenzara a enseñar esta técnica a los aprendices mientras están en su estado de conciencia normal, pues en este estado tenemos más defensas.”

També insisteix en les condicions i l'actitud del somiador:

“Los nuevos videntes creen que podemos ensoñar por nuestra cuenta, solos. Puesto que el ensueño utiliza un movimiento natural del punto de encaje, no deberíamos necesitar ayuda de nadie. Lo que verdaderamente necesitamos es sobriedad, y nadie puede dárnosla, ni ayudarnos a obtenerla, salvo nosotros mismos. Sin ella, el movimiento del punto de encaje es caótico, como son caóticos nuestros sueños ordinarios. El procedimiento para llegar al cuerpo de ensueño es, pues, al fin y al cabo, la impecabilidad en nuestra vida diaria.”

I a *El arte de ensoñar* adverteix:

“Si el ensueño se acentúa demasiado, se convierte en lo que era para los brujos antiguos: una fuente inagotable de vicios y caprichos.”

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Finalment, a *Pases mágicos*, relaciona el somni amb un altre concepte clauda la seva visió, el *intento* (veure “Intenció i voluntat”):

“Un elemento del ensueño que despertó vivamente mi interés y me desconcertó mucho fue la afirmación de Don Juan según la cual no hay manera de enseñar a alguien a ensoñar. Decía que, más que cualquier cosa, el ensueño es un gran esfuerzo de los practicantes por entrar en contacto con la fuerza penetrante e indescriptible que los chamanes del antiguo México llaman 'intento'. Una vez creado el vínculo, misteriosamente también se crea el ensueño. Don Juan sostenía que el vínculo se consigue dejándose guiar por cualquier patrón disciplinado.”

Ciència

Whether awake or asleep,
our consciousness functions as a model of the world
constructed by the brain from the best available sources of infor-
mation.

Tant si estem desperts com si dormim,
la nostra consciència funciona com un model del món
construït pel cervell a partir de les millors fonts d'informació disponibles.

Stephen LaBerge

Son i Somnis. I.2 - Fonts

Agrupem sota el títol “Ciència” els principals estudis científics actuals sobre son i somnis, que apuntàvem en la Introducció d'aquest assaig. La majoria de teories estan marcades encara per la posició reduccionista que ha dominat fins al dia d'avui en el món científic.

Basti per il·lustrar la posició reduccionista del nostre Occident modern, el comentari d'un curiós opuscle de l'enciclopedista Paul Henri Thiry, baró d'Holbach (1723-1789).

Amb el suggestiu títol de *Traité des trois imposteurs Moïse, Jésus, Mahomet*, (“Tractat dels tres impostors Moisès, Jesús, Mahoma”), en parlar dels profetes, diu amb irònic cinisme:

“La gran majoria de coses que s'han dit és tan obscura que no s'entén res i tot està expressat en un ordre tan deficient, que és fàcil adonar-se que tampoc no ho entenien ells mateixos i que no eren més que uns tramposos ignorants. El que ha donat lloc a l'opinió que sobre ells s'ha concebut, és l'atreviment que han tingut de vantar-se de rebre directament de Déu tot allò que anunciaven al poble, creença absurda i ridícula, perquè ells mateixos confessen que Déu només els parlava en somnis. Res no és més natural en l'home que els somnis, en conseqüència, cal que un home sigui prou barrut, prou vanitos i insensat per dir que Déu li parla a través d'aquest mitjà i cal que aquell que hi posa fe sigui prou crèdul i prou foll per prendre els somnis per oracles divins.

Suposem per un moment que Déu es fes escoltar per algú a través de somnis, de visions, o amb qualsevol mitjà que es vulgui imaginar, ningú no està obligat a creure la paraula d'un home subjecte a l'error i fins i tot a la mentida i a la impostura. Així, veiem que en l'antiga llei no es tenia gaire més estima pels profetes que la que es té avui en dia. Quan es cansaven de la seva xerrameca, que sovint només tendia a semblar la revolta i a apartar el poble de l'obediència, els feien callar amb diversos suplicis. El mateix Jesucrist no es va escapar pas al just càstig que mereixia; no tenia, com Moisès, un exèrcit darrere seu per defensar les seves opinions. Afegiu a això que els profetes estaven tan acostumats a contradir-se els uns als altres que no se'n trobava, entre quatre-cents, ni un sol d'autèntic.

A més, és segur que l'objectiu de les seves profecies, així com les lleis dels legisladors més cèlebres era eternitzar la seva memòria, tot fent creure als pobles que conversaven amb Déu. El polítics més fins sempre les han fet servir d'aquesta manera, tot i que aquest truc no sempre ha donat bon resultat als qui, a imitació de Moisès, no tenien els mitjans per proveir a la seva seguretat.”

Però no tots els científics són tan radicals. A banda dels precedents citats dels segles XVIII i XIX, des de mitjan segle XX a Occident s'ha anat despertant una abundant i intensa recerca que ha retornat al son i el somnis el seu lloc en el pensament i la pràctica científics.

¿Però tan fonamental és la diferència entre les concepcions més màgiques i animistes que hem examinat - i que tenen un paper tan important en la consideració que es dona als somnis - i la ciència positiva?

D'entrada, l'animisme sembla del tot incompatible amb la ciència. Però com apuntava E. B. Tylor, al seu clàssic *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art and Custom*, (“Cultura primitiva: recerque sobre el desenvolupament de la mitologia, la filosofia, la religió, el llenguatge, l'art i la cultura”) és un sistema de pensament perfectament coherent, com la ciència, fet que explica la seva resistència i permanència en la humanitat.

“L'animisme és un sistema intel·lectual, permet concebre el món com un vast conjunt... i té també un corol·lari: un sistema d'indicacions relatives a la manera de comportar-se per dominar els esperits dels homes, dels animals i de les coses. Aquestes regles de conducta són conegudes amb el nom de 'bruixeria i màgia' i es poden comparar amb la tècnica.”

En les societats dites tradicionals aquest corol·lari de l'animisme que és la màgia (tant “blanca” com “negra”), és la base del poder social. I el problema principal de tots els caps, arreu del món, és conservar -lo. Per això, la màgia animista, que consisteix a usar l'energia vital d'un esperit o d'un enemic per augmentar la pròpia, és una eina imprescindible de comandament, de la mateixa manera que ho són la ciència i la tècnica

en les societats modernes.

Per a sir James Frazer (*The Golden Bough* - “La branca daurada”), en la línia de Tylor, la creença en la bruixeria es basa en la visió que el món és ple de forces espirituals i fa un convincent paral·lisme amb la ciència:

“Al costat de la visió d'un món habitat per forces espirituals, l'home primitiu té una altra concepció en la que podem detectar la llavor de la noció moderna de la llei natural o la visió de la natura com una sèrie d'esdeveniments que tenen lloc en un ordre invariable sense la intervenció de cap agència personal. La llavor de que parlo forma part de la màgia simpàtica, com es pot anomenar, que té un paper molt gran en la majoria de sistemes de superstició. Un dels principis de la màgia simpàtica és que es pot produir qualsevol efecte tot imitant-lo. Donem-ne uns exemples. Si es vol matar una persona, se'n fa una imatge i després es destrueix; i es creu que a través d'una certa simpatia física entre la persona i la seva imatge, l'home sent les ferides que es fan a la imatge com si les fessin al seu propi cos i que quan es destrueix la imatge, ha de morir simultàniament.”

I més endavant concreta:

“Així, veiem que en la màgia simpàtica se suposa que un esdeveniment ha d'anar seguit necessàriament i invariablement per un altre, sense la intervenció de cap agència espiritual o personal. Aquesta és, de fet, la concepció moderna de la causalitat física; la concepció, certament, està mal aplicada però hi és, ni més ni menys.”

Frazer conclou agudament que aquesta concepció fonamental és idèntica a la de la ciència moderna. Subjacent a tots dos sistemes hi ha una fe, implícita però real i ferma, en l'ordre i la uniformitat de la Natura. Fins i tot Bertrand Russell subscriu aquest punt de vista a la seva obra “La perspectiva científica” quan afirma humorísticament que el primer home que va dir “el foc crema” va emprar el mètode científic, sobretot si s'havia decidit a cremar-se diverses vegades. Havia passat pels períodes d'observació i generalització del mètode científic, que segons Russell:

“si bé en les seves formes més refinades es pot jutjar complicat, és en essència d'una notable senzillesa. Consisteix a observar els fets que permeten a l'observador descobrir les lleis generals que els regeixen.”

Frazer remarca la forta atracció que tant la màgia com la ciència han exercit sobre la ment humana; d'ací el poderós estímul que ambdós han donat a la recerca de coneixement - i de poder, afegiríem.

“Sempre que la màgia simpàtica es dóna en la seva forma pura i sense adulteració, suposa que en la Natura un esdeveniment en segueix un altre, necessàriament i invariablement, sense la intervenció de cap agència espiritual o personal. Per tant, aquesta concepció fonamental és idèntica que la de la ciència moderna; subjacent a tot el sistema hi ha una fe, implícita però real i ferma, en l'ordre i la uniformitat de la Natura. El mag no dubta que les mateixes causes produiran sempre els mateixos efectes, que l'execució correcta d'una cerimònia, acompanyada per un conjur apropiat, anirà inevitablement acompanyada pel resultat desitjat, a menys, certament, que els seus encanteris es puguin alterar i malmetre pels conjurs més potents d'un altre bruixot.

No suplica a cap poder superior: no busca el favor de cap ser voluble i capriciós, no es rebaixa davant de cap deïtat espantosa. Però el seu poder, per gran que ell es pensi que és, en qualsevol cas és arbitrari i limitat. Només el pot esgrimir en la mesura que s'ajusti estrictament a les regles del seu art o al que es podria anomenar les lleis de la natura tal com ell les concep. Negligir aquestes regles, trencar aquestes lleis en de més mínim detall, és caure en el fracàs i fins i tot pot exposar el mateix practicant maldestre al més greu dels perills.

Si el mag afirma la sobirania sobre la natura, és una sobirania constitucional, rigorosament limitada en el seu abast i que ha de ser exercida amb exacta conformitat amb els usos antics. Per tant, l'analogia entre les concepcions màgica i científica del món és estreta. En ambdós casos, la successió d'esdeveniments se suposa que és perfectament regular i certa i està determinada per lleis immutables, l'operació de les quals es pot preveure i calcular amb precisió; els elements de caprici, de sort o d'accident són desterrats

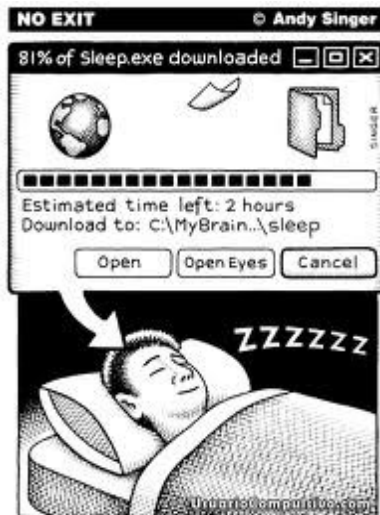
Son i Somnis. I.2 - Fonts

del curs de la natura.

Ambdós obren una panoràmica de possibilitats aparentment sense límits a qui coneix les causes de les coses i pot tocar els ressorts secrets que posen en marxa el vast i intricat mecanisme del món. D'ací la forta atracció que tant la màgia com la ciència han exercit sobre la ment humana; d'ací el poderós estímulo que ambdós han donat a la recerca de coneixement.”

I conclou amb bell i revelador lirisme:

“Atreuen el cansat investigador, el buscador del coneixement. Encanten el cansat preguntador, el buscador de peus nafrats, a través de la selva de la decepció en el present per les seves inacabables promeses en el futur: se l'emportem al cim d'una muntanya extraordinàriament alta i li mostren, més enllà dels núvols foscos i de les boires que es recargolen als seus peus, una visió de la ciutat celestial, en la llunyania potser, però radiant amb un esplendor que no és d'aquest món, banyats en la llum dels somnis.”

El son

La ciència defineix el son no-REM (NREM o NMOR), sense moviments oculars ràpids, anomenat també son lent, com un estat recurrent natural que es caracteritza per la reducció o absència de consciència, per una activitat sensorial relativament sospesa i per una inactivitat de gairebé tots els músculs voluntaris. El son lent es distingeix de l'estat despert relaxat per la disminució de la capacitat de reacció als estímuls i és més fàcilment reversible que no pas els estats d'hibernació o de coma, que se li podrien comparar. Fóra una interacció entre el cicle circadià i un sistema intern homeostàticament controlat.

Se sol dividir en 4 estats (veure "Procés"):

- △ La fase 1 del NMOR (fase del son lleuger) és la transició des de la vigília al son, reconeguda per l'aparició del patró regular α (alfa d'amplitud d'ona alta i regular) i la instauració d'un patró de amplitud baixa i de freqüència mixta, predominantment en l'interval theta (2 a 7 Hz), amb moviments oculars lents "en balanç".
- △ La fase 2 del NMOR es defineix per l'aparició dels complexos K i dels fusos de son superposats a una activitat de base similar a la de l'estat 1. Els complexos K són descàrregues lentes, negatives (cap amunt) i d'amplitud elevada que es continuen immediatament després per una deflexió positiva (cap avall). Els fusos de son són descàrregues d'alta freqüència de curta durada que presenten una amplitud característica amb pujades i baixades. No hi ha activitat ocular i l'EMG dona un resultat similar a l'estat 1.
- △ La fase 3 del NMOR es caracteritza per ser un son amb més del 20% (però menys del 50%) d'activitat delta d'amplitud elevada (> 75 microV) (0,5 a 2 Hz). Els fusos del son poden persistir, continua sense haver-hi activitat ocular, i l'activitat del EMG roman en un nivell reduït.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

- ▲ A la fase 4 del NMOR (la fase de més gran profunditat del son), el patró electroencefalogràfic lent i d'alt voltatge de la fase 3 comprèn almenys el 50% del registre.

El conjunt format per les fases 3 i 4 del NMOR es denomina son d'ones lentes (SOL), delta o profund. Després de passar per aquestes etapes, durant uns 70 a 120 minuts, sol presentar-se la primera fase REM (*Rapid Eye Movement*, “Moviment Ràpid d'Ulls”).

L'*American Academy of Sleep Medicine* (AASM) divideix el son NREM en tres etapes: N1, N2 i N3, on integra la fase 4, i que anomena “son delta” o *slow-wave sleep* (SWS), son d'ona lenta.

El son augmenta l'anabolisme (fase del metabolisme en que les substàncies simples es sintetitzen en materials complexos, com els teixits), accentuant la creixença i rejuveniment dels sistemes immune, nerviós, ossi i muscular.

La finalitat i els mecanismes del son són parcialment coneguts per la ciència i són objecte d'intensa recerca actualment. Sovint es diu que sol son ajuda a conservar energia, però només disminueix el metabolisme entre un 5 i un 10%. Els científics, doncs, diuen que dormir és essencial, però no saben exactament perquè ho fem. Els animals que hivernen han de dormir igualment, a pesar de l'hipometabolisme que s'observa en la hibernació i han retornar de la hipotèrmia a l'eutèrmia per poder dormir, cosa que fa que el son sigui “energèticament costós.”

Hipnotoxines?

Davant del misteri del son, els científics es fan una pragmàtica pregunta: ¿Hi ha cap substància química en la sang que en la vigília fa venir son? ¿Existeix un químic *Sandman* - el personatge del folklore anglosaxó de la imatge - que fa caure sorra als ulls de nens i adults per adormir-los?

El 1913 el psicòleg Henri Piéron (1881-1964), que considerava la psicologia una ciència biològica i prioritzava l'estudi del cervell, va demostrar que la sang d'un animal adormit en feia dormir també un altre i va donar a la substància que suposadament ho causava el nom d'"hipnotoxina". Tot i que es desconeix la seva possible naturalesa, una substància que sembla actuar com la hipnotoxina de Piéron és un neurotransmissor, l'adenosina, que s'acumula mentre els animals estan deserts. Les neurones del cervell central fan servir l'adenosina per inhibir les neurones que activen el còrtex i com més adenosina s'acumula a l'entorn d'aquestes neurones, més son tenen. Per altra banda, quan l'animal s'adorm, l'adenosina s'elimina i els seus nivells baixen fins que es torna a despertar. Així ho demostren els treballs de Rainnie, Grunze, McCarley, i Greene de 1994. La possibilitat que l'adenosina reguli l'estat d'alerta ve recolzada també pel que sabem sobre la seva relació amb la cafeïna, que, com és ben sabut, augmenta l'alerta i la bloqueja l'ade-

nosina.

A un altre nivell, el professor de psiquiatria Robert McCarley relaciona també el son amb l'adenosina i apunta que aquesta es lliga amb el fòsfor per crear el trifosfat d'adenosina, una substància que les cèl·lules trenquen per generar energia. McCarley i els seus col·legues van inserir microcatèters en el cervell de gats, mentre els mantenien desperts durant unes 6 hores. Van observar que l'augment dels nivells d'adenosina en el preencèfal basal els feia dormir i que quan dormien, els nivells d'adenosina tornaven a baixar. Tant en humans com en gats, el preencèfal té cèl·lules importants per al despertar i l'adenosina les apaga, provocant el son.

Tots els animals, desperts, cremem trifosfat d'adenosina (ATP), que es converteix en adenosina. Amb el temps, els nivells d'adenosina augmenten i ve la son. Quan dormim, moltes cèl·lules del cos estan menys actives i per tant cremem menys ATP i els nivells d'adenosina tornen a baixar, preparant el desvetllament. La cafeïna bloqueja parcialment els receptors d'adenosina i el cervell no percep el nivell d'adenosina i no ens cansem. En un món que valora estar despert i la productivitat més que el descans, el cafè és el segon producte - després del petroli - que més es comercia...

A un altre nivell, al seu laboratori, el neuròleg Clifford Saper ha realitzat investigacions específiques per tal de refinar la localització i les funcions de "l'interruptor del son", un grup de cèl·lules nervioses de l'hipotàlem que desconnecten els sistemes de vigília del cervell. Inversament, els sistemes de vigília poden tancar "l'interruptor del son". Explica Saper:

"Quan tens un interruptor en el que cada extrem pot desconnectar l'altre, és el que els enginyers elèctrics anomenen un 'flip-flop'. Li agrada estar en un estat o en l'altre. De manera que ens adormim o ens despertem molt depresa. Altrament estaríem mig adormits o mig desperts tota l'estona, només amb breus períodes de ple desvetllament o son. Però no és així, o bé estem desperts, o bé dormim."

El cicle de l'adenosina almenys podria explicar en part la tendència homeoestàtica a dormir, és a dir, el fet que quan més temps estem deserts, més ens cansem i la necessitat de dormir augmenti progressivament. A aquesta acció caldria sumar també la dels ritmes circadians, que també afecten profundament el son i la vigília (veure “Procés”).

Els badalls

Els modestos i quotidians badalls, com els somnis i el son, també són un misteri per als nostres soferts científics. Quan badallem, simultàniament inhaem aire - amb extensió del tímpan - seguit per una exhalaació. La “pandiculació” és l'acte de badallar tot estirant els membres. No se sap amb certesa per què badallem, però tots els vertebrats ho fan. El badall s'observa en fetus humans a partir de les 12 setmanes de desenvolupament. Les principals teories sobre les causes del fenomen són:

- ⤴ Un augment del diòxid de carboni, que exigeix la seva expulsió amb la inhalació d'oxigen.
- ⤴ La necessitat d'estirar les músculs. El badall fóra un avís per estar alerta.
- ⤴ Controlar la temperatura del cervell o del cos o la pressió cerebral.
- ⤴ Una altra hipòtesi considera el badall un efecte de la serotonina,

Son i Somnis. I.2 - Fonts

dopamina, àcid glutàmic i òxid nítrós, mentre que neurotransmissors opiacis com les endorfines el redueixen. Això concorda amb els típics badalls en el consum de triptamines (com el *psilocibe*).

El badall “contagiós”, típic del humans, es considera un reflex empàtic de caire social. Els autistes no hi són sensibles, per exemple i tampoc els nens petits. L’”Enciclopèdia del son i els somnis” (veure “Ciència”) considera el badall un estereotip emocional més que no pas un reflex.

El somni

No oblidem que el somni continua sent un misteri per a la ciència actual i que per ara només tenim hipòtesis més o menys ben trobades. La crua veritat és que la ciència no sap en quin lloc del cervell s'originen els somnis. De fet, no sap si els somnis tenen un únic origen o si hi intervenen múltiples zones del cervell i desconeix del tot el propòsit dels somnis tant per al cos com per a la ment.

Això no obstant, l'observació acumulada aquests darrers anys mostra que els somnis estan fortament associats amb el son REM (moviment ràpid dels ulls), durant el qual l'electroencefalograma (EEG) mostra una activitat cerebral que, entre els diversos estats del son, s'assembla molt a la vigília. Per terme mitjà, els humans somien 2 hores cada nit i la majoria de somnis només duren de 5 a 20 minuts i s'allarguen progressivament durant la nit.

Homes i dones somiem de manera molt semblant, llevat que el contingut dels somnis femenins sol tenir un contingut més emocional - especialment en països llatins - i els somnis masculins contenen més agressivitat, però hi ha molta semblança entre gèneres arreu del món. Per això els investigadors actuals tendeixen a pensar que el contingut dels somnis té una base biològica amb matisos culturals.

Pel que fa a la percepció del temps, els experiments realitzats mostren - contra l'arrelada creença popular - que la durada del temps en el somni i en la vigília és la mateixa, que no hi ha una dilatació de temps: un somni de 5 minuts triga 5 minuts a ser representat. També s'ha comprovat que durant el son REM se suprimeix del tot la descàrrega dels neurotransmissors norepinefrina, serotonina i histamina.

El pare del somni en la neurociència actual és William C. Dement, que va fundar el primer laboratori del son als USA el 1950. És el descobridor del famós son REM. Va comprovar que en l'etapa REM del son tenim aquestes vives experiències oníriques que poden arribar a causar afectacions somàtiques, com l'augment de la pressió arterial, l'alteració dels pols cardíac, etc. i a partir d'ací es va desenvolupar l'actual estudi dels somnis.

En base a les seves descobertes, resumim a continuació les principals teories científiques sobre els somnis, més que res per donar una idea del contradictori panorama actual. Es podrien dividir en els següents grans grups, que reproduïxen la clàssica i típica divisió que hem observat abans entre fisicalistes i espiritualistes:

Teories neurològiques

- ⤴ Teoria de l'activació-síntesi (*Activation synthesis*). El 1976 Hobson va suggerir que els senyals interpretats com a somnis s'originen en la base del cervell durant el son REM.

"Hi ha una aleatorietat de les imatges dels somnis i l'aleatorietat sintetitza les imatges generades en el somni perquè s'ajustin als model d'estímuls internament generats."

Hobson és un monista neutral que afirma que cervell i ment són les cares objectiva i subjectiva d'una mateixa moneda. Creu que els somnis són un recurs del preencèfal, que reacciona a l'activitat aleatòria que comença al tronc de l'encèfal. Les neurones de la base del crani disparen periòdicament i aleatòriament un aluvió d'impulsos d'alt voltatge que desencadenen una cascada de potents substàncies químiques que es vessen al preencèfal.

Els somnis són un epifenomen, el seu contingut no influeix en la vigília significativament, no cal recordar els somnis per viure bé. La seva teoria explica la peculiar naturalesa dels somnis com l'intent d'algunes parts del cervell per relacionar el que és essencialment informació sense sentit. Mark Solms, té un altre model - no gaire acceptat: els somnis es generen en el preencèfal i el son REM i el somni no estan directament relacionats.

- ⤴ Teoria de l'activació contínua (*Continual-activation*). Tot combinant les teories de Hobson i Solms, Jie Zhang proposa que el somni és el resultat de l'activació cerebral i de la síntesi. Alhora, somni i son REM estan controlats per diferents mecanismes cerebrals. Zhang creu que la funció del son és processar, codificar i transferir les dades de la memòria a curt termini a la memòria a llarg termini. El son NREM processaria la memòria conscient o declarativa i el son REM la inconscient o procedu-

ral.

- ▲ Moltes teories veuen els somnis com excitacions de la memòria a llarg termini. Eugen Tarnow suggereix que els somnis són excitacions sempre presents de la memòria a llarg termini, fins i tot en la vigília. El caràcter estrany dels somnis es deu al format de la memòria llarg termini (segons els experiments de Penfield i Rasmussen, on l'excitació elèctrica del còrtex dona lloc a experiències similars als somnis). Durant la vigília, una funció executiva interpreta la memòria a llarg termini de manera consistent amb la realitat. Tarnow substitueix l'inconscient freudià per aquesta excitació de la memòria a llarg termini.
- ▲ Molts relacionen els somnis amb l'enfortiment dels records semàntics. Un estudi del 2001 apunta que les localitzacions il·lògiques, els personatges i el fluir del somni poden ajudar a reforçar els lligams i la consolidació dels records semàntics. Durant el son REM, el flux d'informació entre l'hipocamp i el neocòrtex es redueix a causa de l'augment del cortisol, l'hormona de l'estrès, al final del son (sovint durant el son REM) i baixa la comunicació.
- ▲ Altres redueixen el somni a un sistema del cervell per desfer-se dels residus de la seva activitat. Robert (1886), un metge de Hamburg, suggereix que els somnis són una necessitat i que tenen la funció d'esborrar les impressions sensorials que no s'han elaborat prou i les idees no plenament formades durant el dia. Així, la feina del somni és suprimida o bé aprofundida i inclouïda en la memòria. Hughlings Jackson (1911) diu que el son i els somnis serveixen per escombrar els records inútils i les connexions efectuades durant el dia. Aquest punt de vista es va recuperar el 1983 amb la teoria de l'"aprenentatge invers" (*reverse learning*), segons la qual els somnis són com les operacions de neteja que fan els ordinadors quan estan apagats i eliminen les "deixalles" de la seva activitat. No podia faltar l'opinió contrària, que el somni té una funció de consolidació de la memò-

ria (Hennevin i Leconte, 1971) i que els somnis són el resultat de descàrregues espontànies d'esquemes neurals mentre el cervell, durant el son, s'encarrega de consolidar la informació i la memòria.

Teories psicològiques

- △ Els somnis serveixen per posar a prova i seleccionar esquemes mentals. Coutts afirma que els somnis tenen una funció central en un procés de son de dues fases que millora la capacitat de la ment de satisfer les necessitats del subjecte durant la vigília. En la primera fase, l'“acomodació”, els esquemes mentals s'auto-modifiquen, tot incorporant els temes dels somnis. En la segona fase, la “selecció emocional”, els somnis posen a prova les anteriors acomodacions dels esquemes. Els que són adaptatius es retenen, mentre que els que no ho són es rebutgen. El cicle segueix el son i es repeteix diverses vegades cada nit. Alfred Adler suggeria que sovint els somnis són preparacions emocionals per resoldre problemes i els sentiments residuals dels somnis reforcen o inhibeixen les accions de la vigília.

- △ La “psicologia evolutiva” (*evolutionary psychology*) pretén identificar els trets psicològics humans amb adaptacions evolutives, productes funcionals de la selecció natural i creuen que el comportament humà és el resultat d'adaptacions psicològiques per resoldre problemes. Sobre el somnis tenen opinions diverses. Per a alguns són un producte aleatori del son REM sense cap funció adaptativa. Flanagan els considera “epifenòmens evolutius” en un sistema dissenyat per pensar o dormir. En canvi, per a d'altres, els somnis tenen funcions adaptatives relacionades amb la supervivència. Barrett descriu el somni com un “pensar en un estat bioquímic diferent” i creu que continuem treballant sobre els mateixos problemes de la vigília - personals i objectius - en aquest estat. Segons ella, qualsevol tema (mate-

màtic, comercial o artístici) es pot resoldre durant el somni. De manera semblant, el “darwinisme oníric” de Mark Blechner considera que el somnis creen idees noves a través de la generació de mutacions de pensament aleatori. Algunes d'aquestes mutacions són rebutjades com a inútils per la ment, mentre que altres es retenen. El psicòleg finlandès Antti Revonsuo desenvolupa la teoria que el somni ha evolucionat com una “simulació de l'amenaça” i proposa que durant gran part de l'evolució humana les amenaces físiques i interpersonalment eren greus i els que les superaven tenien avantatges reproductius. Per tant el somni va evolucionar per replicar aquestes amenaces. En suport de la seva teoria, Revonsuo al·lega que els somnis contemporanis tenen més esdeveniments amenaçadors que no pas els que es troben en la vigília i el somiadors els han de fer front. Per tant, conclou, els somnis són un assaig de situacions amenaçadores que preparen l'individu per a les amenaces de la vida real.

- ▲ La teoria psicossomàtica del somnis de Y.D. Tsai (1995) veu els somnis com un producte de la “imaginació dissociada” del jo conscient i afirma que poden afectar el cos a través dels meridians, en una interessant combinació de medicina xinesa i ciència occidental.

Altres teories

- ▲ Els somnis serveixen per regular l'estat d'ànim. Ernest Hartmann (1991) insisteix en la funció connectora dels somnis. El somni ajunta pensaments, imatges, records, dissenys i sentiments que habitualment es deixen de banda en l'estat de vigília. Per això Hartmann suggereix que els somnis són una mena de psicoteràpia natural que permet al somiador integrar pensaments que solen estar dissociats en la vida desperta.
- ▲ El somni aconsegueix expectatives de la vigília (Griffin). La teoria neurocognitiva afirma que el somni té tres components bàsics relacionats:

Son i Somnis. I.2 - Fonts

1. El substrat neurofisiològic que està sota i activa el procés de somniar.
2. El sistema conceptual d'esquemes i guions que constitueix el procés del somni.
3. El contingut del somni que resulta d'aquest procés cognitiu.

Dificultats insalvables?

El filòsof Norman Malcolm (1959) apuntava amb encert que la investigació sobre els somnis topa amb una dificultat aparentment insuperable: no treballa amb el somnis mateixos, sinó amb els informes que es fan *a posteriori* dels mateixos, en forma de narracions i d'històries, com la de Josep als seus germans - reproduïda al gravat - i que tants problemes li va causar a la vida real.

No sorprèn que els somnis es resisteixin tant a la investigació, perquè les seves característiques singulars ho dificulten:

1. No es poden fer experiments gaire sistemàtics amb els somnis, ja que no es poden provocar amb facilitat i costa d'influir-hi mentre tenen lloc.
2. El somni és un estat relativament autònom. Una ordre donada abans de dormir no assegura el que somiarem durant el primer període de son REM de la nit.
3. Els somnis no es poden observar mentre es produeixen i no es poden enregistrar sobre la marxa, llevat en comptats casos patològics. En general, els subjectes de l'experiment no poden anar informant del que somien. Fins i tot els *trips* amb psicotròpics són més fàcils d'estudiar. De manera que els investigadors només disposen per a l'estudi d'un "informe" (que pot ser erroni, exagerat o fals) d'un "record" (que pot ser erroni, exagerat o fals) d'un fet - en aquest cas d'una experiència cognitiva durant el son. Aquesta "distància" dels fets desperta lògicament sospites sobre l'estudi científic dels somnis.
4. I pel que fa al record dels somni, se'n sap molt poc. La motivació i l'interès per fer-ho és el més eficaç de cara a aconseguir-lo, per damunt de les variables de personalitat o cognitives. Caldria disposar, per tant, de "recordadors" de somnis especialment experts si es volen estudiar els somnis.

Això no obstant, el somni lúcid i la capacitat de comunicar-se amb els investigadors des d'aquest estat (movent els ulls, tancant els punys, etc.) obre una possible via de resposta a aquesta espinosa i complexa qüestió.

Stephen LaBerge

Abans que s'iniciessin les investigacions que van demostrar l'existència del fenomen que anomenem “somni lúcid” i que té una especial importància en aquest assaig, cal recordar que la majoria de científics se'n reien només de sentir l'afirmació que era possible estar plenament conscient durant el somni.

Aquí entra Stephen LaBerge (1947) - veure “Introducció” - , que el 1980 va realitzar a la universitat de Stanford una sèrie d'experiments en els que el somniador lúcid assenyalava amb un moviment d'ulls des del somni - perfectament comprovable pels investigadors - el moment en que adquiria lucidesa en un somni.

De manera coincident, a Anglaterra, el 1975, el psicòleg Keith Hearne se li va avançar: va enregistrar els moviments oculars del seu col·lega Alan Worsley mentre dormia al laboratori i tenia un somni lúcid.

Worsley i Hearne van assajar el mateix mètode del moviment ocular per indicar l'entrada en el somni lúcid, tot i que publicaren més tard que LaBerge els seus resultats.

L'important és que LaBerge i Worsley havien convingut per endavant amb els seus subjectes que farien aquells senyals amb els ulls i van confirmar per separat que el somni lúcid era possible i comprovable i

en van demostrar l'existència des del punt de vista científic.

Des d'aleshores Stephen LaBerge ha realitzat una extensa recerca sobre el somni lúcid i és co-fundador el 1987 del *The Lucidity Institute* (veure “Referències” al final de l'assaig), una fundació dedicada a l'avenç de les investigacions sobre el somni lúcid i que organitza cursos sobre el tema.

Stephen LaBerge és psicofisiòleg i el destaquem en aquestes pàgines perquè és una figura clau en l'estudi científic del somni lúcid. El 1967 va obtenir el *Bachelor's Degree* en matemàtiques i va començar a investigar el somni lúcid (veure “Introducció”) com a tesi doctoral en psicofisiologia a la universitat de Stanford, doctorat que obtingué el 1980.

Per començar, va desenvolupar tècniques perquè ell mateix i altres investigadors poguessin entrar a voluntat en l'estat de somni lúcid - entre les que destaca la popular tècnica MILD (inducció menmònica de somnis lúcids) - imprescindible per a la seva investigació.

Després, la seva tècnica de comunicar-se amb el col·laborador que controlava el seu EEG gràcies a moviments d'ulls prèviament acordats durant el son REM, té la notorietat de ser la primera comunicació científicament comprovada des de la ment d'un somiador al món exterior que s'ha publicat, tot i que el mèrit de la descoberta sens dubte és de Hearne i Worsley.

Aquest notable experiment va demostrar que la consciència durant el somni és un fet real. Més tard, els EEG van poder enregistrar una alta freqüència d'ones cerebrals gamma durant el somni lúcid, aportant així més proves sobre aquest singular estat de consciència.

Així descriu LaBerge la seva experiència del somni lúcid:

“Per fantàstic que pugui sonar, estava en plena possessió de les meves facultats de l'estat despert mentre somiava i estava profundament adormit: podia pensar tan clarament com sempre, recordar

Son i Somnis. I.2 - Fonts

lliurement detalls de la meua vida de la vigília i actuar deliberadament a partir d'una reflexió conscient. I això no obstant, res d'això minvava la vivesa del meu somni. Paradoxa o no, estava despert en el meu somni!"

Però què passa si la prova es fa a l'inrevés? ¿Es poden enviar missatges a un somiador mentre dorm? Es pot aconseguir una conversa a dues bandes?

La recerca indica que sí - almenys fins a un cert punt. Quan dormim, els nostre cervell ignora en gran mesura el que succeeix en el món exterior. Això no obstant, per motius de supervivència, tenim la capacitat de retenir un cert grau de consciència i podem respondre a alguns estímuls externs. Si algú ens colpeja suaument una costella mentre dormim, podem sentir el copet en el somni, tot i que sovint amb una interpretació diferent de la causa real (com si ens mossegués una rata, per exemple).

No sorprèn que aquest efecte sigui més marcat durant els somnis lúcids o els falsos despertars, quan l'autoconsciència és molt més intensa. Per exemple, quan plou sorollosament en el món real es pot experimentar la pluja en un somni lúcid.

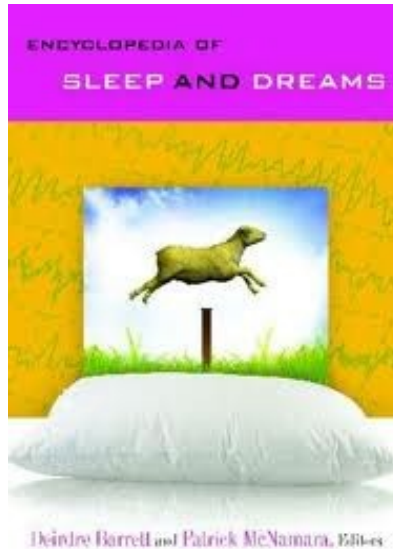
Malgrat que aquesta tècnica és molt senzilla, ha obert noves i amples vies a la investigació dels somnis, ha empès l'onirologia més enllà de la psicologia o la psicoanàlisi i l'ha convertit en una disciplina respectable. Encara més, ha aconseguït establir ponts amb tècniques d'Orient que havien estat menystingudes i ignorades fins aleshores. LaBerge descriu la seva línia d'investigació actual:

"Actualment només s'ha establert en algun grau un sol camp d'aplicació del somni lúcid; és a dir, el somni lúcid com a eina per a la investigació científica de la naturalesa psicofisiològica de l'estat de somni, que ofereix un model també per a una poderosa aproximació a la recerca sobre la consciència humana. Ja fa uns anys que al laboratori del son de la universitat de Stanford fem servir el somni lúcid com a eina per estudiar les relacions cos-ment. Per primer cop en la Història, hem aconseguït rebre informes en directe del

món oníric mentre succeïen els esdeveniments dels somni (o hauria de dir 'semblaven succeir'). A Stanford i en altres llocs, els somiadors, als laboratoris, han pogut enviar senyals als observadors mentre estaven fisiològicament adormits. Aquests missatges del món dels somnis demostren, més enllà de qualsevol dubte raonable, que els somnis lúcids tenen lloc normalment d'una manera exclusiva durant l'etapa del son de 'moviment ocular ràpid' (REM). Aquest notable estat del cervell també s'ha anomenat 'somni paradoxal' des de finals dels 1950, quan els experiments van revelar que era un estat molt més actiu del que permet la tradicional visió del son com una condició passiva de retir del món. Els períodes REM actius duren generalment de 10 a 30 minuts i es repeteixen cada 60-90 minuts al llarg de la nit (uns quatre o cinc cops per nit). S'alternen cíclicament amb fases de son relativament tranquil·les, anomenades 'no-REM', 'son profund' i diversos noms més. El que fa que el somni lúcid sigui tan paradoxal és que els somiadors lúcids, mentre estan totalment fora de contacte sensorial i per tant plenament adormits respecte del món exterior, al mateix temps són plenament conscients dels seus somnis i amb la mateixa (o gairebé la mateixa) possessió de les seves facultats mentals que quan estan desperts."

El somni lúcid ha obert una porta. Diu l'investigador i divulgador californià Kelly Bulkeley:

"La disciplina de la investigació dels somnis està al llindar d'una nova era de descobertes, potenciades per la capacitat de la informàtica de processar grans quantitats de dades."

Una enciclopèdia del son i els somnis

Deirdre Barrett, psicòloga de la *Harvard Medical School*, estudiosa dels somnis i de la hipnosi i autora de diverses obres sobre el tema, és també la coordinadora (juntament amb el neuròleg Patrick McNamara) de la recomanable i ben recent *The Encyclopaedia of Sleep and Dreams* (2012), una obra que pels capricis del món oníric coincideix en el temps i en la voluntat generalitzadora amb el present assaig.

L'Encyclopaedia of Sleep and Dreams: The Evolution, Function, Nature, and Mysteries of Slumber (“Enciclopèdia del son i les Somnis: l'evolució, funció, naturalesa i misteris del dormir”) presenta el son i els somnis en el marc de la recerca científica desenvolupada des dels anys 1950.

L'enciclopèdia és de tall clàssic, està dividida en dos volums i està ordenada alfabèticament per articles - 330 en total!

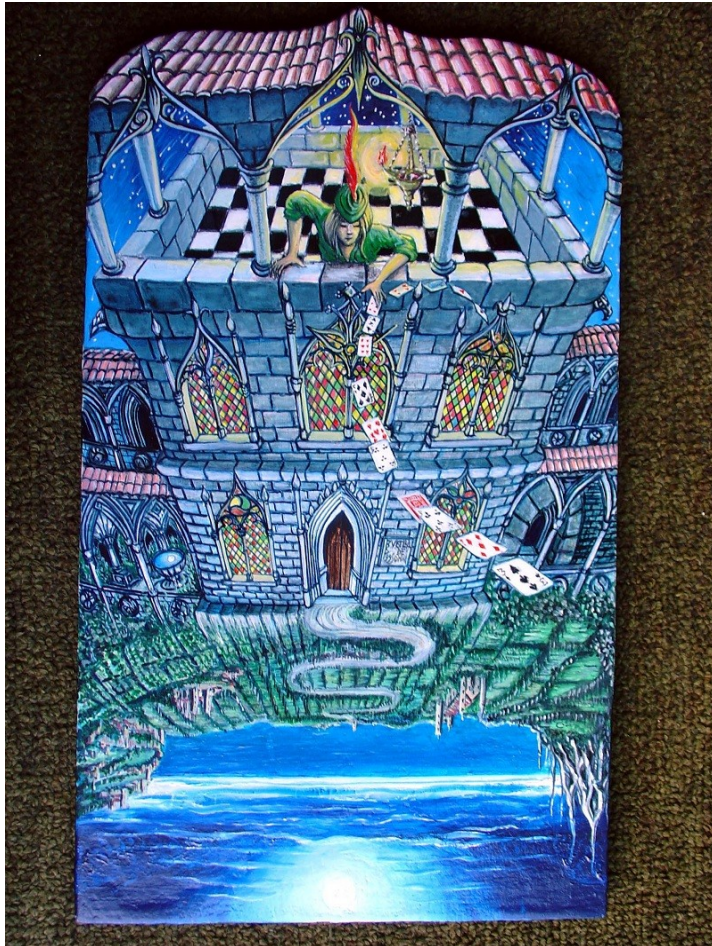
Aquestes entrades o articles estan signats pels seus respectius autors -

investigadors actuals d'arreu del món - i tenen una mitjana de dues pàgines, amb una breu bibliografia en cada entrada. L'obra conté il·lustracions en blanc i negre per a alguns articles i el volum segon té un índex i un apèndix bibliogràfic. El primer i segons volums contenen una útil "guia de temes relacionats" que ajuda a superar la desconexió dels articles i que configura un agrupament temàtic molt complet, però no gaire estructurat.

Els temes de l'enciclopèdia són extremadament variats, van del somni col·lectiu, els còmics i els somnis, els somnis per als aborígens australians, els malsons i el seu tractament als nous camps d'investigació actual. L'obra integra una àmplia i completa gamma de dades històriques, antropològiques, folklòriques, mèdiques, etc., a més de la informació provinent dels actuals estudis sobre el son i el somni. Cal notar que dels articles d'aquesta encomiable enciclopèdia hípnico-onírica són irregulars. Alguns requereixen coneixements previs importants; d'altres - condicionats per l'edició diccionarial de l'obra - resulten massa breus.

En tot cas, la *Encyclopedia of Sleep and Dreams* conté materials que no es troben en altres obres de referència - per això l'hem consultat a fons per redactar aquest assaig. Per a molts lectors pot resultar una obra massa acadèmica, però posa al dia de manera prou eficient sobre l'estudi científic dels somnis, malgrat que s'hi troben a faltar dades de fonts tradicionals, com per exemple determinats iogues tibetans o hindús, mesoamericans o fins i tot grecorromans que ni tan sols se citen.

Son i Somnis. I.2 - Fonts

S'enfonsa l'horitzó, el cel, de l'escomesa,
encén milers d'estels; orient es fa occident.
Al regne de la nit el temps s'atura, atent,
la cambra del vident és una flama encesa.

Personal

Es mejor coger un fruto amargo por propia iniciativa...
que contemplar un fruto dulce en el árbol siguiendo los consejos de
otro.

Gustav Meyrink

Aquest consell sí que val la pena seguir-lo, fent una excepció a la assignada màxima de Neil Young: “El meu consell és que no demanis consell.”

M'he permès il·lustrar aquest capítol sobre les fonts personals sobre son i somnis amb l'única pintura meva que es basa en un somni. El vaig tenir ja fa uns anys. Em trobava, de nit, en un claustre que mirava excepcionalment a l'horitzó, com passa a la Seu de Lleida, que fou l'associació que en desvetllar-me em va venir al cap.

En el somni, mentre contemplava un paisatge nocturn obert i ampli, banyat d'una clara llum lunar, de sobte, l'horitzó, sense que jo em mogués, es va començar a enfonsar gradualment. El realisme i la grandiositat de la visió em van impressionar profundament i abans de despertar-me vaig estar una estona absorbt en aquell extraordinari efecte, que encara puc evocar amb força fidelitat.

La pintura que en vaig fer és una reconstrucció de l'experiència i mira de copsar el flaix, la sensació i l'ambient del somni. També vaig intentar descriure'l amb un sonet, un fragment del qual acompanya la imatge que encapçala la secció.

El material que anomenem “Personal” és immens, per això el ressenyo ara tan breument. La riquesa i la originalitat de les experiències humanes que no s'han escrit formalment, que només s'han contat o que simplement no s'han comunicat mai, és literalment inabastable. La meua experiència personal m'ha demostrat, una i altra vegada, que com passa amb els acudits o els refranys, per un caprici del desconcertant món on vivim o creiem viure, les millors experiències són sempre personals i anònimes.

En el tema que ens ocupa i en el context cultural occidental en que ens movem, aquest fet encara és més sorprenent. Com que la vida onírica és una mena de tabú o parent pobre per a la majoria de somiadors i no se'n parla gaire, hi ha moltes persones que tenen espontàniament ex-

periències hípniques o oníriques d'elevadíssim nivell, però que no les expliquen ni comenten, sigui perquè no volen acabar al manicomi o simplement perquè no els donen importància i estan convençudes que a tothom li passa el mateix i no es molesten ni a comentar-les.

La tendència ha començat a canviar i actualment abunden per Internet els fòrums sobre somnis lúcids, d'imprescindible examen per a qui s'interessi per la onironàutica. Aquests diàlegs, sovint estripats, subjectius i mancats d'un marc filosòfic o d'un procediment de recerca, amaguen, potser per aquest mateix fet, experiències que de vegades superen les gestes oníriques dels clàssics.

Sembla que la vida comparteixi la proverbial absurditat del somni: convivim amb milers místics confirmats que no saben que ho són o que no ho revelen.

Així, en els diversos capítols d'aquest assaig, i amb el títol de "Personal" s'integra aquesta informació anònima. Però hi apareix de manera purament testimonial, ja que l'abundància de les dades que circulen per la xarxa d'Internet, que emula la complexitat de la realitat, fa impossible ressenyar-les en el marc d'aquestes pàgines.

Sota aquesta denominació afegeixo també, amb la màxima objectivitat possible, les dades personals pròpies - és a dir, els resultats de les meves pràctiques personals - així com les de terceres persones que he pogut entrevistar.

Vull assenyalar, per concloure, que durant la redacció d'aquest assaig m'han anat arribant, sovint de manera inesperada, informacions personals de gran interès, intuïcions i valuoses pistes. La majoria s'han produït en l'estat de vigília - en els moments ensomniats que puntegen contínuament el dia. I en altres casos no han vingut - llevat de comptades i notables excepcions - a través de somnis pròpiament dits, tant "normals" com lúcids.

Més aviat s'han insinuat en els estats intermigs del son. Especialment

Son i Somnis. I.2 - Fonts

en els estats hipnagògics, els més fecunds en aquest sentit, com remarquen sovint els clàssics i els científics. Però més enllà del prolífic tema de les vies de comunicació, he arribat a la conclusió que el fet d'estudiar, evocar i moure'm pel món oníric, ha remogut ignots mecanismes, no sols en el meu interior, sinó també dins d'un possible "gran somni" general i ha activat reaccions externes que en cap manera no puc atribuir a la meva voluntat conscient.

